DİJİTAL KÜTÜPHANE KANALI

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

https://rantey.org

Yedek ve Duyuru Kanallarımız
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

• Telegram: https://t.me/birkitapbir

• WhatsApp Kanalımız : https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4IvMoc0Y

Hoca
Sadettin Efendi

TACÜ'T-TEVARİH
3

KÜLTÜR BAKANLIĞI

Kültür Bakanlığı Yayınları : 301

Bilim Dizisi : 1

Onay: 3 Temmuz 1978 gün ve 841 sayı.

Baskı sayısı: 10.000

Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1979

HOCA SADEDDİN EFENDİ

TÂCÜ'T-TEVÂRİH

3

Fatih Sultan Mehmed ve İkinci Beyazıd Dönemleri

Yalınlaştıran
İsmet Parmaksızoğlu

Kültür Bakanlığı Yayınları

Birinci baskı, Mart 1979

Kapak : Said Maden

Günümüzün insanı, bildikleriyle yetinmeyen, hızla değişen koşullarda kendini yenileyebilen, özgür, barışçı, insancıl, hoşgörülü, toplumuyla bütünleşmiş, kendi kişiliğini geliştirirken başkalarının gelişmesine de çalışan toplumsal bir varlık olmak durumundadır.

Bu, çağın gereklerine uygun, ama kendi benliğinden, geçmişinden, toplumunun öz kaynaklarından kopmamış bir insandır. Çünkü insan, ancak ulusal özelliklerini koruduğu oranda, çağdaş uygarlığa, evrensel kültür değerlerinin oluşmasına ve zenginleşmesine katkıda bulunabilir.

İnsan, içinde yetiştiği çevrenin bir ürünüdür. Benzer koşulları paylaşanlar benzer biçimde düşünürler. Kültür, toplumu oluşturan bireylerin duyuş, düşünüş ve davranış birliğidir. Duyuş, düşünüş ve davranış birliği ise, bir ulusun, bir toplumun öbür toplumlardan değişik olan koşullarının etkisiyle oluşur. Bu anlamda kültür, ulusal bir nitelik taşımaktadır; ama özellikleri çok başka olan toplumların bile birbirlerine benzeyen bazı koşullara sahip olması ve çağdaş dünyada bu benzer koşulların hızla artması, kültürün evrensel yanını ortaya çıkarır.

— V —

Uluslar arasındaki kültür alışverişinin artması, insanların birbirlerini daha iyi anlamalarına, ortak yanlarını bulmalarına, evrensel barışın oluşmasına katkıda bulunur. İşte, bu nedenle kitap, iletişimi kuran araçlardan biri olduğu gibi, kültürün ulusallıktan evrenselliğe ulaşmasında da en önemli etkendir.

Kitap insanlığın belleğidir. Zaman içinde her şey unutulabilir. Ama yazıya geçmiş her şey belge niteliği taşır. "Söz"ü sonsuzlaştıran, kitaptır. İnsanlık tarihinin gerçek anlamda değer bulması, "yazı"nın bulunmasından sonradır. Tarihi yaratan insan, kendini tarih içinde yazıyla, "kitap"la var etmiştir.

İnsan kendi çevresinin bilgilerini sindirdiği oranda dünyadaki bilgi birikimlerinin de farkında olmalıdır. Bununla yetinmeyip, kendi çağından önceki bilgileri de kavramalıdır. Ancak böylece "zaman"ı aşar, bütün zamanları kavramış gerçek bir "aydın" olabilir.

Geçmişten geleceğe doğru gelişen düşünsel ürünleri saptayıp topluma ulaştırmak, bizim çalışma alanımızı çizmektedir. Klasik ve çağdaş yapıtlarla kültür alanını canlı tutmak gerekir. Öncelikle ele alınması gerekli geçmiş ve çağdaş kendi yaratı ürünlerimizin yanı sıra, başka toplumların benzer ürünlerini de değerlendirmek, kültür anlayışımızın doğal bir sonucudur.

Kültür Bakanlığının yayınları, özlemi duyulan insanın Türk insanının, bu anlayış içinde oluşmasına katkıda bulunma amacını gütmektedir.

Doç. Dr. Ahmet Taner Kışlalı
Kültür Bakanı

FÂTİH SULTAN MEHMED'İN DESTANINA GİRİŞ

Yine ey güzel sözleri döktüren kalem
Gazaları hemen söylemeye başla sen

Sözlerin ferahlık vermelidir zamana
Safalar getirmeli dilin kamu halka

Ufukları baştan başa kokunla doldur
Mısır ile Şam misk gibi ondan kokar durur

Zaman denilen şu oluşa bir kalem çek
Me'ânî kalesini açmaya bayrak çek

Devrin padişahı Mehmed Han'ın gazasın
Anlat ki, gönülleri ancak doyurasın

Zamanında o fetihlerle doydu gözler
Temize çek, zira bunlar, gönlü tazeler

Fetihler ve gazalar atası olan Sultan Mehmed Han, İstanbul'u alınca subaşı olarak atadığı Süleyman Bey adındaki kulunu şehrin duvar ve kulelerini onarmakla görevlendirmişti. Ayrıca, çevrede egemen olduğu illerdeki beylere yazdığı fermanda hükümleri altında yaşayan iş erlerini, zanaatkârları çoluk çocuklarıyla birlikte yeniden kurduğu tahtkentine yollamalarını buyurmuştu. Bu önlemlerle söz konusu belde sayılamayacak ölçüde insanın toplandığı, padişahlığın huzur dağıtan gölgesinde yaşanan, ra-

hatça çalışılan bir güven diyarı halini almış oldu. Şehrin ortasında Eski sarayın kurulması için verilen buyruldu üzerine meydana çıkan yapının geniş alanı ve onu çeviren yüksek duvarları, nice dere tepeleri içine almakta, bağ ve çayırları, gül bahçelerini derlemekteydi. Bu saray bir nice yıl devletli paşaların, beylerin toplandığı, melek yaradılışlı padişahın oturduğu yer oldu. Padişah daha sonra halk arasında Zeytinlik adıyla bilinen gönül alıcı bağa karşı ilgi duymaya başladı. Üstün yetenekli mimarları, hâlâ Osmanlı Sultanlarının mutlu durakları olan, ölçülemeyecek değerdeki gönül çekici yapıyı, İrem bağlarının bir örneği gibi bilinen ulu padişahların taht yerini ele aldılar. Geniş ve yaygın alanını, hoşgörüyle dopdolu havasını, cömertliğin, adalet ve erdemin sergilendiği bir konak olarak ışıl ışıl parlattılar. Geniş bahçeleri, sayısız havuzları, zarif köşk ve kasırları, gönül alan kâşaneleri, havasının, suyunun güzelliği, yürekleri ferahlatan temiz fezası, kalemle yazılacak, anlatılacak gibi değildir.

Bahçelerinde misk kokuları var onun
Ağaçları var rüzgârlarla eylenmekte
Gül kokuları toprağından tüter onun
Denk düşer mi ölçmek Sâbâ'yı bineklerle

Bu sarayın enini boyunu gözle ölçmeye olanak yoktur. Alanının genişliğini kavramaya da akıl yetmez. Bu gerçek daha ilk bakışta anlaşılır. Sözgelişi Havernak'ın yaptığı kasra benzetilse de elvermez, onunki küçük kalır. Öyle çayırlara, öyle alanlara, neşe kaynağı gül bahçelerine sahiptir ki, hava zerrecikleri nice rüzgârlar görmüş, nice dünyalar dolaşmış oldukları halde, ağaçların dallarına tutunmadıkça dibinden tepesine çıkmaya, gönülleri ele geçiren bu ulu durağın eteğine ulaşmaya güç bulamazlar.

Eğer insan bir dala tutunmasaydı
Dipte olan dipte tepedeki de tepede kalırdı

Çağın tanınmış yazarlarından biri sarayın tamamlanmasına gönül çekici güzel bir Tarih söylemiştir. Onun her beyti sanki sırça bir saraydır. İçinde olan sözlerse pek ince görüşleri belli etmekte ve anlayanların gözleri önüne serilmiş bulunmaktadır.

işte o şiir:

Güzelliğinden sahibi bile kıskanıyor

Güneşse yanındayken yerlere kapanıyor

Hak onun için böyle bir Tarihi söyletti
Halled'Allahu azze sâhibehu

Tanrı yücelikte sahibini dâim eylesin dedi

Ol aydınlık günlerde ki, İstanbul'un açılması hiç kuşkusuz yüce olanın desteğiyle gayb perdesinden kendini gösterdi. Beldetun tayyibetun ve Rabbun gafur (1) müştusu uzakta yakında olan herkesin kulağına ulaşmış oldu. O günleri yaşayan bütün insanlar ise tek bir yürek, tek bir dil imişçesine bu başarıyı kutlamaya koşuşmuşlardı. Çevredeki bütün hükümdarlar da çeşitli armağanlarla kutlama mektupları göndermişler, bu olayı her biri bağlılıklarını yeniden belirtmek için fırsat saymışlardı.

Vlakoğlu'ysa bu sırada, Allahın rahmeti ve cennet bahçeleri onun olsun, Sultan Murad Gazi'nin daha önce açmış olduğu birçok kaleyi keremli padişahın adamlarının elinden almış, devletin güvencesi altında olan ülkeleri de yağmalamış olduğundan şimdi, Osmanlı sancaklarının tekrar yükseleceğini sezinleyince, bir kat daha artan korku ve kuşkuyla olayı kutlamak üzere bir elçi göndermişti.

Bu adamıyla sözü edilen kalelerin çoğunun anahtarlarını yollamış, geçmiş kusurlarının bağışlanmasına ve suçlarının yazıldığı defterden kazınmasına buyruklarını dilemiş, Padişahın ihsan ve iltifatlarına sarılarak ona sığınmayı yeğ görmüştü. Ondan öteki kalelerin anahtarlarını da göndermesi istenince, bu kez işi savsaklayarak birtakım uygunsuz yanıtlar vermişti. Bir yandan da İslam serhaddine el uzatmaya kalkışmış, yolları kesmeyi bile denemeye girişmişti. Hatta Üsküp yolu bu akla yatkın gelmeyen davranışlar sonunda kapanmış, yolda olup, gelen giden yolculardan kimse bir yere gidemez olmuştu. Bu tarihlerde Priştine'de dinine bağlı bir kadı vardı. Bu nankör hınzırın uygunsuz davranışlarını Padişahın mutlu katına duyurarak söz konusu düşmanlığın aradan yitirilmesi gereğini hak ve adalet dağıtan yüce tahtın sahibinden istemiş bulunuyordu. Olup bitenler Padişahın kanına dokunmakla gazaba gelmesine yetmiş, o yüzden de zaferleri derleyen ordunun toplanmasını beklemeden kendisi hemen yola çıkmıştı.

Padişah, ilk önce, akıncıları Sırbistan içerlerine salmış, onların ardından yürüyerek kendisi Sivricehisar'a (2) gelinceye değin ordu birlikleri de toplanıp ona yetişmişlerdi. Vlakoğlu denizler gibi köpüren ordunun toplanmakta olduğunu haber alınca, Sultan Mehmed'in asıl amacının Semendre kalesini ele geçirmek olacağını düşünerek, bu kalede sakladığı eşyalarını, parasını, pulunu kaçırmış, Sivricehisar'a gönderdikten sonra kendisi de çoluk çocuğuyla birlikte Üngürüs diyarına çekip gitmişti.

Sivricehisar'ın kuşatılışında her iki taraftan da pek çok kişi düşüp öldü. İşin sonunda kaleyi savunanlar karşılaştıkları zora dayanamayarak hisar kapılarını açtılar. Las hâkimi olan kafasız kâfirin, durakları cehennem olasıca atalarından kalan bütün varlığı, parası böylece Padişahın eline geçmiş oldu. Ondan sonra da bu kalenin çevresinde

olan öteki palanka ve hisarlar da bir bir alındı. Sultanın güvenli toprakları arasına katılarak Müslümanların doğup büyüdükleri yerlerden oldu. Bu sefer-i hümâyunda açılan kalelerden birisi de İmola'dır. Padişah burayı aldıktan sonra geride kalan ganimetleri toplamak, askerlerine toyum eylemek üzere sayısız atlı ve ezici bir kuvvetle Firuz Beyoğlu'nu Las ülkesinin geride kalan topraklarını talan etmek ve yağmalamak amacıyla gönderdi. Böylece Padişah, ordusundaki bütün yiğitlere gönlünce nimetler sunmuş oluyordu.

O gözü pek yiğitler dört bir yana daldılar
Ne ettiğini nasıl söyliyem öyle toyumluk aldılar

Bu sefer boyunca Las hâkimi Padişahın gücü karşısında duyduğu korku ile savaşa girememiş, babalarının, atalarının topladığı bunca hazineyi Sultanın eline kaptırmış bulunuyordu. Padişah elde ettiği bu sonuçla yetinmiş, öc almak için daha ileriye gitmeye gerek görmeyerek atının dizginlerini tahtkenti olan Edirne'ye doğru çevirmişti. O kışı Edirne'de geçirdi. Ülkenin iç işleriyle, sorunlarıyla uğraştı. Bu arada Mahmud Paşa'yı vezirliğe getirdi. Halkın bütün işlerini onun yetenekli ellerine teslim etti. Bununla da değerbilen, hüner sahiplerini koruyan bu kıymetli devlet adamının değerini bir kat daha arttırmış oldu. Molla Gûranî ise bu günlerde muzaffer ordunun kadısı iken padişahla araları biraz şeker-renk olmakla görevinden uzaklaştırılmıştı. Yerine Padişahın ilgisine, lutfuna fazlasıyla erişmiş bulunan Molla Mecdüddin getirilmekle öğünç buldu.

Vlakoğlu'nun kış aylarında gönderdiği elçi armağanlarını sundu ve devlet erkânının aracılığı sonunda yüce tahtın saçaklarını öpmek olanağını buldu. Bundan böyle kralın her yıl için otuz bin filori haraç vermeyi kabul ettiğini bildirdi. Padişah bu öneriyi onayladı. Bunun üzeri-

ne elçi, ülkesine döndü ve söz konusu haracı alıp getirerek hazineye teslim etti.

Enez Kalesinin Açılması

Ferecik kadısı Padişahın adalet dağıtan yüce durağına gelerek onun değerli ellerini öpmek mutluluğuna eriştikten sonra, söz arasında şu konulara değinmişti. Enez'de barınmakta olan kâfirlerin yaramazlıkları yüzünden İpsala ile Fere'de yaşayan halkın canları burunlarına gelmiştir. Öyle ki evlerinde köle ve cariye tutamaz oldular. Ellerinden kaçıp Enez'e sığınan bir köleyi ne zaman istemeye kalkışsalar, kölenin hemen hemen fiyatına yakın bir parayı onlara ödemek zorunda kalmaktadırlar. Ayrıca da bunları ya döverler, ya da tutsak ederler. Bu reziller devletin malı olan tuzlamın ürününe de ortak olmak iddiasıyla hadlerini iyice aşmış bulunmaktadırlar. Enez tekürüne gelince, İstanbul tekürünün akrabalarından olan bu herifi yola getirmekse yüce Sultanımın himmetine kalmış, boynuna borç olmuş sorunlardan biridir, diye söz etmişti. Kadı Efendinin anlattıkları Padişahın bu konuda bir karar almasına yetti. Kendisine, ulu Tanrı dilek eylerse, bu soruna çözüm getirecek önlemler alınır, şeklinde olumlu bir yanıt vermişti. Kadı bundan sonra dualar ederek padişahın yanından çıkıp görev yerine dönmüştü.

Sultan Mehmed, onun ardından Has Yunus Bey'i tahtkentine çağırttı. Ona Enez'i açmak üzere harekete geçeceğini açıklayarak gerektir ki, sen de ivediyle hazır olan azepleri toplayıp on parça kadırga donatasın ve bu gemilerle sözünü ettiğim yöreye gidesin. Gideceğin yer konusunda oraya varıncaya dek kimseye bir söz etmeyesin. Ben de zaferleri bayrak edinen ordu ile kara yönünden yürür gelirim. Umudum budur ki, İslamın yolu üzerinde nasılsa kalmış olan bu çalılığı yok edip bundan sızlanan-

ların gönüllerine su serpmiş olayım. Tevhid nurunu adı geçen kalede de böylece parlatayım. Yunus Bey, Padişahın buyruğunu alınca, verilen görev gereğince yunuslara benzeyen gemilere askerlerini doldurup kendisi de Yunus örneği suya daldı. Gönül kayığını deryaya salıp, denizden demiri aldı. Gürültüsüz patırtısız Enez'e doğru yelken açtı. Başarıyı getiren rüzgârların desteğiyle kısa bir süre sonunda kararlaştırılan yere ulaştı. Geceyle birlikte kaleyi kuşatmaya, tekürün kararmış gönlüne, gözlerine, aydın günleri zindan, yeryüzünü de dar eylemeye girişti. Vakit pek geçmeden Sultanın zaferleri muştulayan sancakları da kale çevresinde dalgalanmaya başladılar. Enez'in denizi de, karası da İslam askerleriyle dolu dolu oldu. Yıldırıcı askerler tekürün gönül diyarına saldırıya geçince, bu ülkenin dizdarlığını edenin aklı başından gitti. Boyun eğmekten gayri çare kalmadığını görünce en sonunda kaleyi teslim etti.

Enez alındıktan sonra bu kalenin karşısında, deniz ortasında Tasos adlı başka bir kale daha vardı ki, onun alınması işi Padişahın buyruğu üzerine Has Yunus Bey'e verilmişti. Bu kale de alınınca Rum ülkelerinin sultanının uğurlu ayaklarının bereketiyle bu yöredeki topraklar, bed huylu kâfirlerden arınmış, müslümanların konacakları yurtlar haline gelmiş, imanın nuruyla aydınlanan uyanık kişilerin özleri gibi pak ve temiz topraklardan olmuştu.

Yazardan - Şah eyledi en büyük kiliseyi cami
İçiniyse İslamın nuru aydın etti

Türkçe yazılı bazı tarih kitaplarında bu konuda ayrıca şu bilgilere yer verilmiştir: Enez tekürü, Türk ordusunun harekete geçtiğini öğrenince, çoluğunu çocuğunu alıp, Semadrek adasına kaçmıştı. Yurdu olan kale alındıktan sonra ise, zaferleriyle parıldayan Padişah Edirne'ye döndüğü sıralarda, davranışlarından pişmanlık duyarak

onun kapısına varmış aman dilemişti. Bu arada kendisinin epeyce güzel olan kızını da Padişaha sunduğu armağanlar arasına katmıştı. Bu davranışıyla eskiden işlediği kusurunu bağışlatmış ve Zihne timarının kendisine verilmesini sağlamıştı. Tekürün yeni görevine götürülmesi işi de Padişahın has hademelerinden bazılarına verilmişti. Bunlar, onu alıp Zihne'ye götürürken ne olduysa yeniden azgınlığı tutan tekür, ilk fırsatta padişahın görevlendirdiği kişileri kılıçla çalıp, şehit eylemiş, sonra da Frengistan'a kaçarak canını kurtarmıştı.

Padişahın Las Ülkelerini Açmak Tasarısıyla Yola Çıkması

Fetihler ve gazalar ısısı olan Sultan Mehmed Han Gazi'nin, İslamın yolu üzerine çıkan çalı ve dikenleri bir bir yok etmek, yolu düzletmek için tahtkentinde sancaklarını açıp tetikte beklediği günlerde idi ki, Las hâkimi despotun öldüğü haberini serhat beyleri kendisine bildirmişlerdi. Dinimizin düşmanı ve bu yolda direnenlerin önde geleni olan adı geçenin cehennem dibini yurt edinmesi üzerine, gönül alıcı güzellikte olan, işvebâz dilberleri andıran ülkesinin, başlar üstünde şah olan Sultana sanki söz vermişcesine naz ve niyaz eylediğini İshak Bey oğlu İsa Bey ona duyurmuş ve şöyle yazmıştı.

Yazardan - Yürü sen şâhâ ki şimdi fırsatundur
Salın Despot mülkünde uş devletündür
Ayağın bastâ şeref ver bu diyâre
Gelüb Las'ı almaya bir çare eyle
Kılıcı anahtar eyle ey cihan şahı
Fethidüb kendine bağla bu toprağı
Devletün atına Şâhum hemen bin de
Dahi gel sen hükümdar ol bu ülkeye

Daha bu haber gelmeden, iyilikleri dileyen Hünkâr, Las diyarını ele geçirmeyi tasarlamış ve savaş gereklerini de ona göre hazırlamaya girişmişti. Bu haberin gelişi ile Padişah tasarılarına hız verdi. Çevredeki beylere gönderilen buyrultularda buyruğu alır almaz eylenmeksizin ülkeler açan Sultanın otağına yüz sürüp, zaferleri derleyen özengileri hizmetinde bulunmaktan şeref duyup, Las ülkesini açmak için sayısız asker toplayıp gelmeleri bildirildi. Padişahın fermanı üzerine Beyler olsun, Paşalar olsun, sipahiler olsun çoşmuş, kopup gelen sel suları gibi ol kerem ve nimet denizine doğru akıp 859 (M. 1455) baharında Edirne ovasında toplanmışlardı.

Beyler, Paşalar herbiri alaylarını göstererek, bu arada tören ve töre gereğini yerine getirdiler. Padişahın bereketli kapısı hizmetinde olmak üzere, Üsküp yöresine doğru hareket ettiler. Karadonlu dağını aştıkları sırada İshak Bey oğlu İsa Bey gelip Padişahın otağı saçağını öpmekle mutluluk buldu. Sözü edilen Bey, bu yöredeki uçların durumunu derinlemesine bildiğinden onunla görüşmeler yapıldı. Her şeyden önce Novaborda hisarının alınması gereği öne sürülmekle Padişah, İsa Bey'e buyurdu ki; önce, varıp ol hisarı dizdarından isteye. Sözü etkili olmazsa, zorla alınması gereği doğarsa, mutlu otağa haber sala ve ona göre tedarük oluna. İsa Bey, aldığı buyruk gereğince, söz konusu hisar üstüne varıp, dizdarına iyilik yüzünden öğüt verib, kaleyi teslim etmesini önerdi. Dizdar dahi aytdı ki; Ey şanlı Bey, yiğitliğin dayanağı sözünü tutup kale gibi direnmek, açık vermekten sakınmak ve hiyanetlik yolunu bırakmak olduğu sence bilinmez mi ki, böyle baskıya kalkışıyor, boş yere çaba harcıyorsun? İsa Bey de bunun üzerine aytdı. Ey mendebur kâfir; ey akılsız şaşkın, üstüne gelen yüce Sultanın şanını, askerinin nice olduğunu düşünmez, onun İstanbulun fatihi olduğunu ha-

tırlamaz mısın ki, böyle laf ola sözler eylersin? Despotunuz habis, canını cehennem olasıca yere ısmarlamıştır.

Yazardan - Oğlu yoktur ki anı gözleyesin
Kulluğun can ü gönülden özleyesin
Akıllıysan bu öğüdü eyle kabul
Hisarı ver de ol Padişaha kul

Öğüdü dinleyip baş eğsen, kime hiyanet etmiş olursun? Serkeşlik edersen, pek yakın bir zamanda cezanı bulursun demişti. Ama, işi kötü dizdarın aklı azgınlıkta takılı kalmış olmakla, öğütle yola gelecek gibi değildi. Nitekim bağlanmayıp aytdı.

Yazardan - Ger oğlu yoğ ise kızı var
Devlet göğünde yıldızı var
Beğümüz ol kız oldu şimdi
Ana eş oldu Bosna beği

Ne kadar cenk, savaş etseniz de yardıma gerek duymayız. Ne kadar çok dernek eyleseniz de zahireden kıtlık çekmez, aç kalmayız. Savunma gereklerimiz ölçüsüz olduğu gibi, despotun yerini alan kişi de işinin başındadır.

Bu ülkede şimdi o hatun egemendir
Bosna kralının hükmü yürümektedir.
Sen de bilürsün gücün kuvvetin kralın
Neye gerek oldu ki vereyim hisarın

İsa Bey gördü ki, ol cehennemlik öğüt dinlemez, akla yatkın iş eylemez. Keremli Padişahın yanına varıp, serkeş dizdarın ağzından çıkan değersiz sözleri bir bir açıkladı. Bu haber Padişahın gazab ocaklarını birden parlattı ve

öç alma isteğiyle tutuşup cihanı yakacak hale getirdi. Şanlı atlılarıyla yola düşüp, gece gündüz demeden at koparıp hisarın çevresini aldı, zafer sancaklarını oraya saldı.

Yazardan - Sürüp erleri Şehinşah hücûm etti
Hisar üstüne erdi bir seher vakti

Kuşattı kal'ayı kızıştırdı cengi
Buyurunca attılar top ve tüfengi

Şu denlü urdular ki, topu hisara
Kapısı, duvarı oldu paramparça

Oktan elçiler hod durmayıp vardılar
Düşmanın ödünü ikiye yardılar

Devletlü hünkâra yardım idüb Tanrı
Yıkıldı kâfirin bu sağlam hisarı

Yedi gün eylediler savaşla cengi
Sonra kâfir çaresiz hisarı verdi

Dini yok despot hisar içre meğerki
Komuştu gümüş ve altın eşyaları

Dop doluydu maden geliriyle kale
Doldurmuştu çoktan altın ve gümüşle

Hepsini de verip devrin sultanına
Gazilere armağan eyledi Hûdâ

Kal'ayı onarmaya girişti Hünkâr
Kodu anda bey ile kadi ve dizdar

Trebiçe kal'asını dahi aldı
Ol iklim içre fetih tabılın çaldı

Trebiçe de servetle dolu idi
Maden ne? Cennet bağına benzer idi

Tanrının desteğiyle bu ünlü kal'a
Oldu bir anda durak müslümanlara

Las ülkesinden belli başlı kaleler
Mehmed Han'ın eliyle onarıldılar

Bu fetihler oldu sevinçlere kaynak
Ruhunu rahmetin deryasında eyle gark

Bu başarıdan sonra Padişah adı geçen İsa Bey'i bir söylentiye göre de Karaca Paşa'yı Rumeli akıncıları ile Bihori kalesini açmak, Las ülkesini talan eylemek ve o yörede bulunan maden ocaklarını ele geçirmek üzere göndermişti. Sözü edilen kaledeki kâfirler kaçmış, giderlerken de şehri yakmış, hisarı boş bırakmışlardı. Kale böylece cenk edilmeden İslam devletinin yönetimine girmiş oldu. Bunlar talan ve yağma için dolanırlarken, keremli Padişah da ulu atası Gazi Hüdavendigâr hazretlerinin şehit düştüğü Kösova'ya (Kosova) varıp, dua ve toy dernekleri kurmuştu. Fakir fukara gazilere sofra sofra ziyafetler çekmişti. Bu sırada Las ülkesini akıncılarla talan etmeye varan serdar da dönüp oraya gelmiş, keremli Padişahın ellerini öperek ölçüye, sayıya gelmeyen peşkeşler sunmuştu. Bundan sonraysa seferli askere izinleri verilip yüce otağın has görevlileriyle Selanik şehrini gezmek amacıyla o yöne doğru yola çıkıldı. Padişah gönülleri oyalayıcı bir güzellikte olan bu şehirde birkaç gün dinlendi, yorgunluğunu geçirdi. Oradan da İstanbul'a doğru hareket etti.

Padişahın Belgrad Üzerine Yürüyüşü ve Geriye Dönüşü

Belgrad kalesi ki, Üngürüs diyarının kilit noktalarından ve bu ülkenin en sağlam hisarlarından biriydi. Sağlamlıkta gökler kadar güçlü, içinde bulunan savunma gereçleriyse gökteki yıldızlar örneği sayılamayacak kadar çoktu. Bu durumuyla söz konusu kalenin fethi pek zor, ele geçirilmesiyse bu yıllarda cihana hükmeden bütün padi-

şahların gücünün üstünde bulunuyordu. Tuna ile Sava ırmaklarının birleştiği yerde kurulmuş olduğundan suyolu ve ırmak kayıklarıyla istenildiği kadar zahire ve nevaleyi her ne yönden olursa olsun çelik gibi olan bu kaleye göndermek olanağı vardı. Aşağılık düşmanlarımızın ehremene benzeyen kan yutucu beş altı bin askeri de bu sağlam kaleyi gece gündüz beklemekteydi. Bu hınzırlar İslam topraklarına durmadan zarar vermeyi, ziyanda bulunmayı kendilerine âdeta iş edinmişlerdi. Bir yandan da Belgrad kalesinin girişini, geçit yerlerini tutmuşlar, yollarını kesmişler, kule ve burçlarını iyice berkiterek, kale hendeğini su ile doldurmuşlardı. Kale böylece en güçlü silahlarla, çeşitli araç ve gereçlerle güçlendirilince de çevrelerine el uzatmaya girişmişler, fesatlığa kalkışmışlardı. Vaktâ ki, gün geldi şan ve şereflerle donatılmış başbuğluk otağı Sultan Mehmed Han Gazi'ye durak oldu. Gece olsun, gündüz olsun başlıca düşüncesi, fikri, din düşmanlarının uzanan ellerini kırmak, zararlarını önlemek, İslam diyarını bunlardan korumak tasarılarıyla dolup taşmaya başlamış, kulların sahibi olan Tanrının emaneti reayaya gereken yardımı yapmak üzerinde toplanmış bulunuyordu. Bu tasarılardan biri de sağlamlığı ile çevrede ün yapmış bulunan bu kaleyi zaferleri derleyen ordusu ile kuşatmaktı. Bu tasarı sultanın temiz gönül yaprağı üzerine göz alıcı güzellikleri döktüren emel kalemiyle yazılmış bulunuyordu. Bu dilekle hünkâr 860 yılı (M. 1456) baharında,

Bütün askerlerini hazırladı da
Belgrad'ı almak üzere çıktı yola

Padişahın sayılma olanağı olmayan, ne kadar oldukları hesaplanamayan kalabalık ordusu geldi, öç alıcı yiğitlerle göklere baş çekmiş olan bu kaleyi kuşattı. Kuşatma geliştikçe safları parçalayan yiğitler, askerin gözü pek bahadırları, dilâverlik töresinin gereğini yaptılar, dini bü-

tün Padişah uğruna canlarını harcamaktan çekinmediler. Kale kuşatma altına alınınca, herkesin duyması gereken yarlığ şöyle yayımlandı. Her yiğit kendi bulunduğu yerden, yönden hisara sarılmalı, gücünün kudretinin varlığınca burçlara yüklenmeli, ateş saçan kılıçlarıyla yere batasıca kûffarı yokluk hendeğine, pişmanlık çukuruna devirmeye girişmeli dendi bu yarlığda; Yukarıda yazılan buyruğu alan askerler padişahın yoluna baş koyarak ilâyi kelimetu'llah için kin ateşiyle dolan göğüslerini dağlar misali toplara nişan etmekten, yakıcı alevi andıran oklara germekten kaçınmayıp, herbiri aldıkları bir ok yarasını, yedikleri bir yay muştasını kendilerine nimet bilecek oldular. Göğüslerine çarpan her oku, yeni açmış gül goncası gibi kabullendiler. Bu şevkle, bu heyecanla top ve tüfeklere karşı gider oldular.

Her baş hırsla, her yürek o kinle dolup taşmış
Yiğitlerin kaşları kızgınlıkla çatılmış

Bu kuşatma için özel olarak döktürülen büyük toplar Tuna suyuyla çektirilip getirilmişti. Bu iş, Rumeli beylerbeyi Dayı Karaca Paşa'ya verilmişti. O da gereğini yapmış hisar dibinde metrisler kurup kaleyi döğmeye girişmişti. Bu ateşle surları delik deşik etmiş, işi bitik kâfirin başına kalenin geniş duvarlarını dar eylemişti.

Yazardan - Sanki ol kal'a üzere atılan top taşların
Toplayıp bir yere felek, yıldızlara ad verdi
Çağlayanlar gibi çevresinden akan kanların
Gösterir tünü gün devran, adına şafak dedi

işleri güçleri bahadırlık olan askerlerse mutlu ülkelerin Padişahı önünde hünerlerini göstererek yırtıcı aslanlar gibi saldırarak, can ve başlarını feda, dilâverlik töresini edâ ederek, nice kâfirin kellesini bedeninden ayırarak Tanrı'nın bayraklarını yücelttiler. Ejder denen darbezenler kale içine ateş saldılar. Gülleler her vuruşta kuleleri çökertip yürüyüş için gedikler açtılar.

Vurdukça gülleler hisar kuleleri bir bir
Göz açıp kapayıncaya karıldı toprağa

Kalenin açılması konusuyla zaferleri derlemeyi iş edinen yiğitler arasındaki uzaklık, iki kaş arası gibi kalmış, renk renk alay bayrakları ile hisarın üstü bir lalezara dönmüştü ki, aşağılık kralın buyruğu gereğince, azgın kâfirlere serdar olan iblis, Belgrad kalesinde dayanan yoldaşlarına yardım için yola çıkmıştı. Durakları cehennem olasıca bir alay kâfiri toplayıp vakitsiz öten horoz misali sonları kötü olan Ungürüs askerlerinin önüne düşüp onları tavuk, ördek sürüleri gibi gazilerin sürdükleri emel tarlalarına ulaştırdı. Bu kaleye girmekle umutlarını kırmaya kalkıştı. Cenk ve savaş gereçleriyle tıka basa doldurulmuş gemileri. İslam donanmasıyla çarpışmak üzere Belgrad altına getirdi.

Sayısız askerle Yanko denilen lain
Geldi ve oldu Belgrad'a destek

Böylece hem karadan, hem de su yoluyla getirdiği bir yığın yaramaz küffarla ateşe dalmış olan yiğitleri cenk ala-

nından savaş meydanında yüz geri etmek, hisar altından uzaklaştırmak için sonsuz çaba gösterdi. Tuna donanmasını korumakla görevli bulunan Karaca Paşa, bu densiz kâfirin çekinmeden, korkmadan ilerlediğini haber alınca, koşup geldi. Cihanı tutan otağa yüz sürüp, Tuna'nın karşı kıyısına geçmek için kendisine izin verilmesini istedi. Ancak o zaman kale ile kral arasına engel olup girebileceğini, kılıçlarla çelikten bir set kuracağını, yardıma gelen bu kalabalık ordu ile Belgrad arasında bir duvar öreceğini ileri sürdü. Üst taraftaki şirin küçük adaya düşmana ok gibi dalan yiğitlerle çıkarak geçilmesi güç olan bu yerde beklemeyi ve kaleye yardıma gelen kâfiri cihat kılıçlarıyla kırıp tepelemeyi önerdi. Ama bazı beyler, Karaca Paşa'ya karşı görüşte olduklarından, onun ortaya koyduğu tasarıyı baltalamak, değersiz hale getirmek çabasında oldular. Tasarıyı hafife alıp görüşlerinde isabet olan Padişahın da aklını çelip, karşı görüşe güç kazandırdılar. Tartışma sonunda bu uygun öneri, ülkeler açan Padişahın katında da değer bulmayınca, beylerin ileriye sürdüğü kaleye saldırma görüşü kazandı ve gayret dizginleri hisar duvarlarını yıkma yoluna döndü. Zaferleri derleyen askerler var güçleriyle kale bedenlerine saldırdılar. Duvarlarda açılan gediklere, yarıklara bal kovanlarına giren arılar gibi daldılar. Nice gazi, ol yiğitlik meydanında şehadet şerbetini içti, cennet güzellerini kucakladı. Tam bu sıradaysa Yanko ordusuyla kendini gösterdi. Yukarıda sözünü ettiğimiz adacık bu cehennemliklere durak, fesatlık ve yaramazlıkları için de konak oldu.

Tuna yüzünden irişdi gemiler
Karadan Yanko mel'uniyla leşker

Hisara karşu kondular kenara
Kodular çoklukla leşker hisara

Tuna üstüne cenk iti gemiler
Şehit oldu gazilerden kimiler

Boruların tabılların çirkin sesi
Doldurup tutmuştu doğuyu batıyı

Kılıçlar çakıştıkça çatırtısından
Sada geçti hızla felek kapısından

Bu yaban domuzlarını yüklenen gemiler donanmamızdan iki kat daha fazla olmakla leventleri bir yılgınlıktır aldı. Hepsi de kaçış yolunu tuttu.

Sava ile Tuna kandan ırmak oldu
Yemyeşil tarlalar lalezare döndü

Sipahiler, gaziler savaş deryasına dalarak kan seli içinde düşe kalka, sağa sola, yağa ese su hendeğini aştılar, kuru toprağa ayak basıp hisara tırmandılar, direnmekte olan yok olasıcaların vücutlarını harman gibi savurup hiçlik ateşinde kavurdular. Can sularını yokluk toprağına döküp pis varlıklarını hiçlik rüzgârında toz gibi saçıp dağıttılar. Durağı yüce Padişah ki, bahtiyarlık ufkunda dolunay gibi parıldamakta, tevekkül zırhını giymiş, başarı miğferini başına geçirmiş, savaşa hazırlanmış, öyle beklemekteydi. Beride zırhlarını kuşanmış yalmanları çakan kılıçlarıyla ol karanlık günü aydın eyleyecek olan, savaşa atılmaya koşan gazilere, kaleye sarılmakta, gayrete getirmekte bazı çeken yiğitlere taze güç ve ölçüsüz cesaret veriyordu bu duruşuyla. İşte ondandır ki, savaş meydanının erleri, cenk alanlarının yırtıcı aslanları olan yeniçeri dilâverleri gediklerden içeriye dalarak İslamın yüzüsuyu hürmetine

Tanrı'dan destek göreceklerine inançla atılmışlar, yiğitlik sancaklarını açarak küffarın çokluğuna bakmaksızın özlerini Hüseyin gibi bu savaşta feda etmişlerdi. Beş yüz yalın kılıç delikanlı hisar içine girmiş, düşmanı yavaş yavaş yerinden sökerken hilebaz kral da bu gediği tıkamak için bütün gücüyle o yöne sarılmış, uğursuz askerlerini hep birden bu gediğin ağzında savaşan gazilerin üzerine üşürmüştü. Bu saldırı sonunda pire gibi pek çok genç toprağa düşüverdi. Böylece, kalenin dışında kalan zaferleri çelenk edinen sipahi kollarının kale içindeki yiğitlere erişmesine engel oldu. Bu çarpışma sonunda ol dilâverlerin hepsi de şehit olup, dünya nimetlerine gözlerini yumdular. Durum, felekleri andıran yüce otağa duyuruldüğu zaman, Padişahın sevgi ile dolu yüreği yandı, burkuldu, gazap alevleri yeri göğü doldurdu. Düşmanlarını lokma lokma doğrayan kılıcını bu öçle kınından sıyırıp, keremler dağıtan eline aldığı gibi karşısında kapkara bir dağı andıran düşman yığınları üzerine saldırdı. Kılıç denilen o sâki eliyle dev misali nice kâfire yıkılış doluları sundu, acı şarabın tadını tattırdı. Ehremen suretindeki nice zalimi aman dinlemeyen kılıcından geçirdi.

Rum Sultanı vaktaki bu hali gördü
Askerin savaştan yıldığını sezdi

Gözü yılmış askere gönül koydu da
Kalkıştı saldırmaya atlı düşmana

Yanında olan beyler dilek ettiler
Tutmaya dizginlerini seyirttiler

Şahım sen ışıksın pek sıçrama parlarsın
Pervanelerin işidir yanmak n'eylersin

Padişah ululuğuyla dağlara benzer
Dağlar yürürse sonra kıyamet eser

Bu uğurda bil yüzlerce baş düşse de
Değmesin ayağına senin bir taş bile

Tek bir kıl dahi koparılsa boynundan
Bir olay olur bu cihanı haraba koyan

N'olur padişahla birlikte biz de dalalım
Gönlü üzen ne varsa onlarla oynaşalım

Cihan titresin bizim bu cengimizden
Öğrensin pes etmeyi kılıçlar senden

Bu ululuk yolunda Şahla birlik oldular
Böylece dizginleri elden kodurmadılar

Devlet erkânı pek atılgan yaradılışta olan padişahın özengilerine yüzlerini sürerek uzun ricalardan sonra bindiği atın gemini savaş meydanından dışarıya çekmeyi başardılar. Tatlı sözlerle, tırıs gidişiyle gönülleri çelen atını selamete çıkardılar ve padişahın bir er gibi kâfirle teke tek döğüşe kalkışmasını engellemiş oldular. Padişahın gönüllere huzur veren "her işin, olacağı bir anı vardır" atasözüyle, gönlü aynasını yeniden parlattılar.

Molla İdris, bu olayı kitabında şöyle anlatmaktadır: Bu zor seferde zaferlerle parlayan Padişahımızın özengileri dibinde hizmet gören ve bu nedenle saygı toplamış olan görevlilerden birinin bana anlattıklarına göre, Padişahın savaşa katılması şundan ileri gelmiştir. O sırada yani, savaşın kızıştığı, ateş ve kanla çelik cevşenlerin erimeye başladığı, meydandan kalkan tozla güneşin bile kararddığı, bozdoğanların sallanması, can alan kılıçların şakırdısı sonunda kâfirlerin kuşça beyinlerinin şaşkına dönüp uçtuğu an gelip çatmıştı. Savaşlarda İsfendiyar'a örnek ve gayrette eşi olmayan Padişahın lal kırmızısı dudakları izlediği savaş görüntülerinden duyduğu hiddet ve kızgınlıkla,

yeni parlamış al goncaya dönüşüvermişti. Şereflerle yüklü omuzundaki tirkeşte de ok temrenleri yeni çakan kıvılcımları andırırcasına hırsla yerlerinden fırlamış bulunuyorlardı. Sipahiler düşman üzerine yürüyüşe geçerlerken Padişah çelik nallarla nallanmış atı üzerinde meydanda görünüverdi. Padişahı tanıyan ehremen suretinde dev bozuntusu bir kâfir de hemen düşman saflarından çıkarak Sultanı karşısına aldı. Kâfirin hamlesini savan padişah kutlu elinde tuttuğu ateş saçan kılıçla bu zebaninin üstüne atıldı. Kılıcı kâfirin boynuna indirdiği gibi öyle bir patlattı ki hınzırın boynu ciğerlerine dek yarıldı.

Yazardan - Öyle bir çaldı ki kâfire atılgan Sultan
Başı oldu ta boğaza dek ikiye yarılan

Böyle gazi bir padişahın bahadırlığını, gözü pekliğini gören asker ise bir anda gayrete geldiler, dağlar gibi yürüdüler. Cehennem olasıca küffar kralını da, çevresindekileri de birkaç kez sürüp kaleden içeriye kaçırttılar. En sonunda ise içlerinden birinin attığı okla onu yaralayıp tamuya gönderiverdiler. Karaca Paşa'ya gelince bu uğraş arasında yediği bir gülle sonunda

Şehadet şerbetini içiverdi
Cihan kavgasını unutuverdi

Karaca Paşa'nın beylerbeyliği bu olay üzerine Mahmut Paşa'ya verildi. Paşa bu suretle hem veziriâzamlığı, hem de Rumeli beylerbeyliğini özünde toplamış oldu. Yine bu yürüyüş sırasında şehit düşenlerden biri de Yeniçeri ağası idi. Bu günlerde gökte biri doğu yönünde, öteki de batıda olmak üzere iki kuyruklu yıldız doğmuş bulunuyordu. Bu yıldızların etkisiyle girişilen bunca çaba, bunca gayret artık bir sonuç getirmedi. İslam askeri bozguna uğradı ve bu sağlam kalenin, dayanıklı hisarın fethi başka bir zamana kalmış oldu. O başarı, Tanrı katında ülkeler padi-

şahlarının başlarına taç olan Gazi Sultan Süleyman Han hazretlerine yazılmış, onun saltanat parmağına takılacak değerli bir yüzük olmak üzere adanmış, elleri bu parlak fetih ile donatılmış bulunuyordu.

Dize - Gazalarla fetihler atası
Adaletli padişah Sultan Mehmed Gazi

İstanbul Fatihi ünvanını taşıyorken, yine de bu kaleyi açmaya, ele geçirmeye olanak bulamadı. Başarıyı sağlayan ulu varlığın yoldaş olmadığı, alınan önlemlerin takdire uymadığı duru akıllarına dank edince, günün gereği derlenip toplanmak ve selamete çıkmak için kuşatmayı kaldırarak geriye, tahtkentine doğru yola düzüldü.

Yazardan - Ol gönlü kırık kişi ki cihan tahtının yıldızıydı
Kuyu dibinde Yusuf aleyhisselâma oldu komşu
Akıl sahipleri elbetteki bunu bilirler
Mukadder olmayan, hiçbir zaman olmaz müyesser
Dileklerin gerçekleşeceği gün, an vardır
Her işin bir vakti, her dileğe bir zaman vardır
Tanrı'dır hiç kuşkusuz mülkün, cihanın sahibi
Gönderendir rüzgârı gemilerin özlediği
Dilerse özünden bir iş yapmayı gönlünce
Hazır eyler onun gereklerini de öylece
Çünkü Allah şimdi, gereği böyle eylemedi
Belgrad fethini de ona müyesser etmedi
Ama gelince başa Sultan Süleyman Han Gazi
Tanrı katına öyle yakardı dua eyledi
Bu sağlam kale üzerine baş çekti yürüdü
Âlemlerin Rabbine döndürdü temiz gönlünü

Gerçekleştirdi Hak da şahın isteğini
Eline verdi açılmayan kalenin kilidini
Düşmanın inci gibi güzel bir beldesini
Açıp ceddinin aldı gönülden kopan öcünü
İder Hak ol şahın başarılı, her çabasını
Gör ki kör eyler Osmanlılara düşman olanı

Şehzade Bayezit ile Mustafa'nın Sünnet Düğünleri

Güçlü padişah Belgrad seferinden dönüşünde Edirne sarayını sevinçlerle dolduran varlığı ile ışıl ışıl parıldayan bir konak eyledikten sonra bir süre dinlenmiş, adalet gölgeleri meydana getiren kanatları altında ülkesini güven ve huzur yuvası haline koymuştu. Aradan zaman geçince Amasya sancağını yöneten büyük oğlu ve mutluluk durağı Sultan Bayezid Han ile Manisa beyi olan Şehzade Sultan Mustafa'yı ululuğun kapısı olan tapısına çağırtarak peygamberin yolu gereğince sünnet ettirmeyi ve o töreye uymak zorununu yerine getirmeyi, sevgili oğullarına muhabbetini, şefkatini gösterdikten sonra onları yine görevleri başına göndermeyi kararlaştırmıştı. Bu karar üzerine çevredeki hükümdarlara, il beylerine ve serhad gazilerine çağrı mektuplarını yazdırıp gönderdi. Düğün, dernek gerekleri de hazırlanıp düzenlendi. 861 (M. 1457) baharında, ilk yazın getirdiği yumuşak ve tatlı günlerde, doğa gereği yeryüzünün donandığı, özellikle Edirne ile çevresinin İrem bahçelerini kıskandıracak bir güzellik aldığı demde Padişah yayımladığı buyrukta şunların yapılmasını buyurmuştu. Mutluluklar dağıtan otağ, Edirne yöresinde Ada adıyla tanınan gönül açıcı, sıkıntıları dağıtıcı adacıkta kurulmalı. Göz alıcı çayırlar kurulacak çerge ve sayebanlarla donatılmalı. Gökleri buyruğunda tutan padişahın oturması içinse en elverişli yerde yücelik ve üstünlük durağı olan taht konmalı. Osmanlı gücünü, saltanatını,

zenginliğini gösterecek her önlem, her zaman olduğu gibi alınmalı, mutluluklar içinde yaşayan devlet erkânı, cihan padişahının gökleri tutan otağının çevresini ayla gibi sarmalı, renk renk çeşitli çadırlarla çevirmeli, bilinen gösterişli konuş yapılmalı, hüner sahipleri, oyuncular, göstericiler de bu göz alıcı alanda konmalı ve gelen giden ziyaretçilere, gezginlere hünerlerini, becerilerini göstermeliydiler.

Alınan bu buyruk üzerine görevliler düğün ve dernek için gerekli yiyecekleri, sofraları hazırlamışlar, renkleriyle gözleri kamaştıran, gönül alan çadırları seçmişler, yeşil renkli kadife bir kumaşı andıran, gönül çeken bu ovayı sanki ülkeler açan padişahın ayakları altına serilmiş, bir yol yaygısı eylemişlerdi. Kalpleri oynatan güzellikteki ırmaklar boyunca yayılan bu yaygıları tanıtmak için söz ne denli uzatılsa da az olur. Bu hazırlıklar yapılırken yücelik pınarlarının suları ile yetişmiş ol iki boyu selvi şehzade de Sultan Mehmed Han'ın devleti gölgesinde bakımlı, gelişmiş, güven ve huzur durağı çimenliğe gelmek üzere yola çıkmış bulunuyorlardı.

Şehzadelerin şehre yaklaşmış oldukları haberi yüce saltanat tahtının eşiğine bildirilince, bütün devlet erkânı, öz hizmette mutluluk bulanlar, töre gereğince, bahar günlerinin gözde rengi olan yeşil örtüleri, salınan selvileri andıran şahzedelerin ayakları altına döşemeye seyirtiler. Onları böyle ağırlarlarken, karşılama törenine koşuşturan durakları yüce devlet büyükleri de bütün güçlerini harcayarak bu karşılamada birbirleriyle yarıştılar. En pahalı yol yaygılarını döşeye döşeye onların önlerine düşüp geniş ovayı çevreleyen gönül okşayıcı ırmak bo-

yunca hazırlattıkları atlaslarla döşeli otağlara kondurdular.

Cihanın yüceleri her şeyi hazır ettiler
Taparcasına sevenler önden koşup geldiler
Cihan baştan başa öyle dayanıp döşendi de
Bütün yollar dolup taştı görmeye gelenlerle
Saf güllerin hoş kokusu yeri göğü doldurdu
Dibâlarla cihan bir uçtan bir uca donandı

Düğün yeri olan alanda, neşe topluluğu olan dernekte keyif döşekleri, safa yaygıları öyle serilip yayıldı ki, zemanenin gamını çekenler uğradıkları bunalımdan sıyrıldılar. Sohbet meclisleri yer yer şurada burada kurulunca, safa ve neşe kapıları da açılmış oldu. Dükkân, iş kapıları öç duygusunun kara kepengi gibi bağlandı. Gönüller mihnet tuzağından kurtulmuş olduklarından ferahlığın gereklerini yapmaya, huzuru getiren gereçleri almaya hazır ve amade oldular.

Her köşede dostluk, her yanda huzur
Herkeste aynı sevinç, aynı sürur

Her yerde kuruldu işret meclisi
Ağıt yakan türkücü neşeler saçar şimdi

Sözün kısası, Edirne ovası, köşe bucak her ülkeden gelen düğüncülerle öyle dolup taşmıştı ki, kalabalıktan bir ayak bir ayak üstüne, vücut vücuda sarılmış, ayaklar birbirini ezmekten şikâyetçi, göğüsler sırtlara yaslanmıştı. Yeni gelenlerin önü, önceden gelenlerin ardı, öndekilerin omuzları, arkadan gelenlerin dayanağı olmuştu. Her

adımda bir gülizar, her basamakta lale gibi yanaklarıyla bir dilber salınıp yürümekteydi. Bunlar, insanları tava getiren güzellikleriyle nice başlarına buyruk gönülleri avlamaktaydılar. Irmak boyu ise, keyif ehli kişilerle cennet bahçelerine dönmüştü. Bağ ve bahçeler güzel sesli bülbüllerle dolmuştu. Keyif ve neşe sesleri bütün kulakları doldurmuş, gam döşekleri kaldırılıp nimet sofraları yayılmıştı. Sultan Mehmed Han Gazi ise, yücelik ve neşe tahtı üzerine devlet ve ikbalıyla oturup lütuf ve ihsan kesesini açmış, huzuruna gelen büyük bilginlere, değerli şeyhlere, beylere, yiğitlere ikram ve iltifatlarda bulunuyordu. Düğünün başında yapılan ilk toplantıda bilgi ve duyuşlarıyla üstünlük bulmuş olan bilginlerin en tanınmışlarından Molla Fahreddin ile Molla Ali-yi Tusi onun sağ ve solunda oturtulmakla öğünmek için iyi bir fırsat buldular. Öteki bilginlerse derecelerine göre onların yanı başında yer aldılar. Rum ülkesinin bilgeleri arasında pek seçkin kişiler olan Hızır Bey Çelebi ile Molla Şükrullah ise, durağı yüce Padişahın karşısında oturmaktan sevinç duydular. Hoş edaları olan tecvit sahipleri, güzel sesli Hafız-ı Kuranlar ulu kitabı sesle okumaya başlayıp, selam ona olsun Adem'in torunlarının en keremlisi, cihanın öğüncü olan Peygamberimizin gönül alıcı na'ti ile tamamladılar. Daha sonra okunan bu ayetler üzerinde açılan konuşma, yüce toplantıya katılan bilginler ve mollalar arasında pek çok özlü sözlerle sürüp gitti. Bu konuşmaları cihan halkının dinlemesinde ölçüsüz faydalar vardı. Konuşuldukça nice incelikler ve gerçekler ortaya dökülmüş oldu. Ayrıca akla dayanan bilimle ilgili çözümler de ortaya getirildi. Bilgeler açıklamalarıyla ulaşmış oldukları

mertebelerin bir kat daha üstüne çıktılar ve özenenleri yetiştirmiş olmakla da öğündüler. Faydaları ölçülemeyecek kadar değerli olan toplantı sonunda sofralar kuruldu. Nefis ve iştah açıcı yemekler sayılamayacak kadar çoktu. Ziyafetten artanları toplayan fakirler, yoksullar ise, bir süre rahatlık duydular. Arkasından kâselerle gelen helvalar, sinilerle konan tatlılardan her mollanın hissesi kendi önüne konduktan sonra kaldırılarak evlerine götürülmesi için hizmetkârlarına teslim edilmişti. Gerçekten de Padişah cömertlik göstermede bütün konuklarına çok şeyler öğretmiş oldu. Her birine bol bol bahşişler, fâhir hil'atlar verdirerek üstün ilgisini göstermiş oldu. Ziyafet sonunda herkes kalkıp evlerine yürüyüp gitti. İkinci günkü toplantıya beldenin önde gelen şeyhleri çağrılmıştı. Bu toplantıda zikirler yapıldı, tevhidler okundu. Yüreklerdeki düğümler çözüldü, gönüllere sular serpildi. Zevk verici sözlerden, coşturucu sohbetlerden temiz yürekli Padişah alacağını aldı, ferahlık buldu, huzura kavuştu. Üçüncü toplantıda ise, bağlı devletlerin hâkimleri, beyler, temiz inançlı askerler için ziyafetler hazırlanmıştı. Düğünün daha sonraki gösterilerinde silahşorlar meydana girip hünerlerini seyircilerin gözlerine serdiler. Atları yetiştirmede becerikli kişilerle yarışçı atlılar yarışmalar sonunda Sultanın ihsanlar dağıtan eli önünde yer öperek sayıya gelmez öğdüller aldılar. Yay gerenler nice nişanları, çelik levhaları delip, okçular at sırtında dörtnala koşarken yüce sırıklara dikilmiş, altın ve gümüş kaplı kupalara delici oklarıyla nişan alıp vurduklarını armağan olarak aldılar. Hepsine başarılarından ötürü bahşişler verildi. Görevlerindeki rütbeleri yükseltildi, ulufeleri arttırıldı. Dördüncü günkü toplantıdaysa genel olarak halka ziyafet

çekildi. Sofralar kurulup yemekler çıkarıldı. Fakirler, yetimler, dullar doyurularak sevindirildiler. Böylece Padişah sevgili halkına cömertliğini, iyilik severliğini göstermiş oldu. Düğün tam bir ay sürdü. Meydandaki çadırlar neşe ve eğlence yuvaları olarak kaldı. İşret ve eğlence böylece uzayıp durdu. Sünnet işi bittikten sonra, sünnet edilenler sıhhatlerini bulunca, devlet bağında göklere baş çekmiş iki selvi yani, feleklere hükmeden Sultanın şehzadeleri sevgi gösterileri arasında kendilerine sunulan yüksek derecelerle sevinç içinde görevli oldukları sancaklara doğru devlet ve ikbal ile yolcu edildiler.

Bu öğünülecek yıl içinde Evrenos oğlu İsa Bey'e Arnavutluk diyarına akına çıkması buyrulmuştu. Vidin sancağında beyliğini sürdüren Hasan Bey oğlu İsa Bey'e de Ungürüs topraklarına akın etmesi emredilmiş bulunuyordu. Beyler aldıkları buyruk gereğince görevlerini yapmışlar, topladıkları toyumlukla geriye dönmüşler ve Sultana pek değerli peşkeşler sunmuşlardı.

Mora Kalelerinin Ele Geçirilişi

Göz alıcı güzellikte olan şehirlerden, Serez'den uyanık bir genç, düştüğü bir sevda yüzünden Mora ülkesinde Ballabadra adındaki kasabaya gittiği zaman orada Müslüman kadınların aşağılık ve berbat bir yaşam sürdürdüklerini, kâfirlerin en ağır işlerini yapmak zorunda kaldıklarını görmüştü. Hepsinin de halleri berbat, gözleri yaşlı, kiminin kocaları bile tutsak edilmiş, canlarından bezmiş, eşine uzaktan bakar, ayrılık ateşi içini yakar, kötü bir ömür geçirdiklerini izlemişti. Gördüklerinden yüreği parçalanan, üzüntü içinde kalan bu iyi niyetli adam, yurt ve ocaklarından ayrı düşmüş biçarelerden durumlarını, başlarına geleni gizlice araştırdığında, soruşturduğunda, onlar da kâfir elinde neler çektiklerini ağlaya sızlaya anlatmışlar, sırlarını açıklamışlardı. İnsanı üzüntü içinde bırakan bu

sözlerden anılan gencin yüreği dağlanmış, aklı da karma karış olmuştu. Bu bilgileri edindikten sonra artık orada durmaya mecali kalmayan genç, uyruğunda olanları koruyan Padişahın katına koştu ve yüce Divan'da üzüntülerini açıklayarak Müslüman kadınların din düşmanlarının elinden çektikleri eziyet ve zulmü izlediklerini, adaletin göverdiği bu yerde bir bir açıkladı. Soy onuruna düşkün Padişah din düşmanlarının Müslümanlara ettikleri eziyeti öğrendiği zaman, konunun çözümü için bu ülkenin de buyruğuna bağlanmasından başka çıkar yol olmadığı kanısına vardı. En olgun kararları alan vezirlerine bu konuda verdiği buyrukta; "Hazır olunuz. Bu işte savsaklanmak en büyük suç sayılır" demiş ve aşağıdaki özsözü ansımıştı.

Güçlü ol fırsat çıkmaz an güçlü olmaya
Burada güçlü olunmaz gücün olmayınca
İşi bırakır da oturur beklerse kişi
Varlıktan bir nimet gelip erişmez insana

Olayın geçtiği bu günlerde kış ayları daha bitmemiş olduğundan denizler gibi kabaran ordunun toplanmasına dek beklenilmesine ve askerlerin, saçaklarında mutluluklar dalgalanan sancaklar altında gölgelenmelerine ilişkin buyruğunu yayınlatmıştı. 862 (M. 1458) baharında göklerin Sultanı güneş, Kuzey yarım küresini buyruğu altına almak için ablak atına bindiği sırada, kanı kaynayan Rum yiğitlerini de ışıktan kılıçlarla ülkeler açmak sevdasına düşürmüştü. İşte bu anda ağırbaşlı sultanımız da harekete geçmiş, gayret kuşağını emelleri atının boynuna dolayıp savaş aslanları, meydanların kaplanları, koç yiğitlerle azgın küffarın düzenini başına yıkmak için Serez'e doğru yola çıkmıştı. Serez ve yöresi bir süre, geriden gelen bahtı açık askerlerin toplanmalarına değin âlemi saran sancakların gölgelerini derlemiş, Padişahın varlığıyla yeryüzünde cennete örnek en değerli bir köşe olmuştu.

Birliklerin düzenlenmesi, ordu yerinin güven altına alınması gibi çalışmalar tamamlandıktan sonra öç alacak kılıca çelikleştiren suyu vererek, ortalığı karıştıracak olan hançeri de bileyerek, Yenişehir üzerinden Mora serhaddine doğru inildi. Zaferleri rehber edinen ordunun yolu üzerinde olup, yükseklikte feleğe dengimsin demeyen Fülke kalesinin ele geçirilmesi işi ilk konu olarak ele alındı. Beyler, komutanlar sözü edilen kalenin sefer dönüşünde de ele geçirilebileceğini ileri sürerek padişahın dizginlerini doğrudan doğruya Mora'ya yöneltmesini önermişlerse de fayda vermedi. Devletlû Padişahın gayret kemendi bu kalenin burçlarına atıldı. Bir vuruşla kalenin duvarları kuleleri yıkıldı. Kapı ve burçlarında fethe tanıklık eden gedikler açılınca, fazla bir uğraşa gerek kalmadan hisar din düşmanlarından arındı. Kaleyi bekleyenler ise, öteki hisarlarda muhafaza görevinde olan sersemlere ibret olmak üzere tutsak edildiler. Öç alıcı askerlerin önünden Körfös hisarına kadar götürüldüler. Orada hepsi de cezalandırıldılar. Bu sırada kâfirin yaya kuvvetleri Fülke yöresinde bicne bağlamış bulunuyorlardı. Bunlar Fülke'yi bekleyenlerin karşılaştıkları yıkımı görünce dayanamadılar, cihanı tutan otağa yüz sürüp boyun eğdiler. Oradan Baf-ova hisarı üzerine düşüldü. Burası da kan dökülmeden aman ile alındı. Halkının olduğu gibi İstanbul'a gönderilmesine buyruk çıktı. Sonra Tokmak hisarını yıkmak ardınca olup, bekçileri direnmeye kalkıştıklarından hisar düşünce direnmeye yeltenenlerin ellerini ayaklarını tokmakla kırdılar. Manclık kalesine varıp üç gün süren bir uğraştan sonra güçlükleri kolaylayan Tanrı'nın desteğiyle ele geçirdiler. Bu kalenin korunması için gerekli silahlar toplar yerleştirildi, duvarları onarılarak tahkim edildi. Ondan sonra da Körfös kuşatması başladı. Bu sağlam hisar da az zaman içinde alındı. Savaşta yıkılan yerleri yeniden onarıldı. Oradan hareketle Mora'nın belli başlı kentlerinden biri olan Ballabadra'ya varıldı. Gönülleri çeken bir güzelliğe sahip bulunan bu yörede göklere doğru yüksel-

miş bir nice hisar daha vardı. Hepsi de bu sefer sonunda İslam topraklarına katılmış oldular. Kiliseleri cami haline konup her birinde İslamın nurunu ışıldatmaya başladılar.

Şehinşah adına hutbe okundu
İslam dini töresi anda kondu

İslam askeri ise ulaştıkları toktoyumla umduklarını bulmuş oldu. Bu arada kış günleri gelip çatmış olduğundan, dinlenme, istirahat eyleme zamanı geldiğinden, durağı yüce Padişah kışlamak üzere yola çıktı. Gönüllere huzur veren beldelerden biri olan Üsküb'e yöneldi. Söz konusu kış aylarını orada huzur içinde geçirip yağmur gibi dökülen lütuf ve ihsanlarını Üsküp halkına saçmakla, saltanatının parlak gösterişiyle din düşmanlarının yaydıkları yanlış görüşleri ortadan kaldırdı, bunların iddialarını sildi süpürdü, yalanla örülmüş sancaklarını bir bir devirdi.

Veziriâzam Mahmud Paşa'nın İklimlere Hükmeden Padişah ile Buluşması

Ülkeler açan Padişah bakımlı ve onarılmış Mora topraklarını ele geçirmek amacıyla uçsuz bucaksız bir gayretle o yöreye doğru harekete karar verdiği sırada, veziriâzamı ve ordularının keremli serdarı olan Mahmud Paşa kulunu da öç almak isteyen askerlerine baş ve buğ edip zafer duaları ve başarılı sefer dilekleriyle Las ülkesinin bugüne kadar ele geçirilmemiş bulunan kalelerini almak üzere göndermişti. Mahmud Paşa'nın buyruğuna Anadolu beylerbeyliği kuvvetlerini verdiği gibi, bin kadar da yeniçeri görevlendirmişti. Mahmud Paşa buyruğunda toplanan böyle güçlü bir orduyla ve büyük bir istekle

İstiyordu Las'a cenk nasılmış göstermek
İstiyorda Las'a cenk nasılmış göstermek

Paşa, derneğini Sofya ovasında kurdu. Denizler gibi kabar-

mış, gömgök zırhlara bürünmüş askerlerini bir bir yoklayıp Osmanlı töresince her yiğite silah ve cenk araçlarını dağıtıp verdikten sonra tasarlanan planı uygulamak üzere Sırbistan'a doğru yola çıktı. Buraya on günlük bir yol kalınca da fırtınalardan aldığı örnekle at kopardı. Yanındaki savaşçı aslanlar, uğraş alanının döğüşken kaplanları gökten inen felaketler, beklenmeyen yıkımlar gibi düşman topraklarına yayıldılar. Fazla bir dirençle karşılaşmadan ülkenin yollarına dalıp, gaflet ve şaşkınlık içinde olan bu halkı güçlü padişahın bahtı açıklığından sağladıkları üstünlükle teker teker kırarak ileri gelenlerini yakalayıp el ve ayaklarına, boyunlarına bukaılar taktılar. Açılmaları zor olan sağlam kalelerden Rasav, Emol, Sava, Görünce, Brança adlı hisarları almayı başardılar. Hepsini de öteki İslam kaleleri arasına kattılar. Molla İdris, hisarlar alan Paşa'nın yolu üzerindeki bu kaleleri ele geçirmek için tuttuğu uygun yöntemi açıklarken, onun emel atının dizginlerini Semendre üzerine döndürdüğünü yazar. Paşa, zaferleri rehber edinen askerleriyle bu kale önüne konduktan sonra bir hafta sürekli olarak savaş ateşlerini yakmış, küffarın gözüne aydın günü uyanmamış bahtı gibi kara eylemişti. İşi sona erdirmek için de, Rumeli beylerinin en şanlılarından olan İshak Bey ile Ahmed Bey oğlu Ali Bey'i hisar altına göndermiş, barış yolunda söyleşmekle, durumlarını kendilerine anlatmakla görevlendirmişti. Ancak bunların hayırlı sözleri duyamayan kulakları, "doğrusu onlar buyrukları dinlemekten uzak tutulmuşlardır (3)" hükmü gereğince, pamuk pıhtısı ile dopdolu olduğundan beylerin ettikleri öğüt bir fayda vermedi. "Gerçekte onlar azgınlık ve nefrette direnmektedirler (4)" buyruğu kendini gösterince de cenk töresi yeniden uygulanmaya konuldu. Hisarın yıkılması işine girişildi. Bu sağlam kaleyi, kalın duvarlı hisarı, kaleleri yıkan araçlarla kuşatmaya aldılar. Ejder gücünde timsah ağızlı topları barutla ateşleyip duvarlara karşı boşalttılar. Gediklerin çökmesiyle yürüyüş yollarını açıp kılıçların susuzluğunu yere batasıca kâfir

kanıyla gidermek, onlara başlarına geleceği göstermek için küffar yakasından atılan taşlara, yaralar açan oklara aldırmadan ilerlediler. Taşlar yağdıran, tozlar kaldıran darbezenlerle kaleyi bekleyenleri şaşkına çevirip direnme güçlerini kırdılar. Böylece dış hisara girip düşman kanıyla oluşan çayları Tuna ırmağına akıtarak İslamın gücünü gösterdiler. Tutsak alınabilecekleri hisardan çıkartıp, buldukları eşyayı yağmaya verdiler. Ancak, iç hisarın alınması uzun bir yorgunluğu gerektirdiğinden bu başarı ile yetinip, ötesini bir ayrı zamana bırakarak oradan başka başka yönlere doğru yola çıktılar.

Sultan Mehmed Han Gazi'nin Belgrad karşısında yaptırdığı Havale adı verilen sağlam kuleyi yeniden gözden geçirip onardıktan ve içindeki savunma silahlarına yeterince ekledikten sonra, maden ocaklarının bulunduğu yöreyi güven altına almak üzere yaptırılan kalelerden Sivricehisarı (5) düşman elinden kurtarıp maden alanına el koydular ve yeni yeni ocaklar açtılar. Çevredeki en değerli ve zengin alanlardan Rudnik'i almakla da, devletin gelir kaynaklarında önemli bir artış sağlamış oldular. Bu sırada Ramazan ayı gelip çatınca Niş şehrinde bir süre dinlendikten sonra himmet güvercinine, Güvercinlik semalarında fetih kanatlarını açmasını ferman ettiler. Timsahları andıran topların ağızlarını kaledeki edepsizleri paralamak için açtırdılar. Ateşler saçmak üzere topların kuruluşu, cenk hazırlıklarının ilerleyişi Sırp kâfirinin gönlüne korku ve dehşet vermişti. Kale bekçileri işin sonunda yenilgiye uğrayıp perişan olacaklarını gerçekçi bir anlayışla kavradıklarından aman dilediler, hisarın anahtarlarını teslim ettiler. Bu suretle tatlı canlarını gazilerin kahredici ellerinden kurtarmış oldular. Ama kale dizdarı onlara uymadı. İç kaleyi teslim etmemekte direndi, inat eyledi. Var gücünü bazuya verip olanca topunu kule üzerine çıkartıp savaşa kalkıştı. Hisar eteklerini gazilere dar eyledi. Bu davranış İslam askerlerinin hisar altında kurduğu der-

neği sürdürmekten, gazilerin sam yeli gibi yakıcı esintilerinin daha da sertlenmesinden başka bir şeye yaramadı. İç hisardakilerin yiyecek ve su yolları kesildi. Bir yönden imdat almalarına olanak bırakılmadı. Bunların boyun eğmeleri ve teslim olmaları için bütün zorlamalar yapıldı. Bu maksatla birgün, aydın görüşlü Paşa, cenk meydanından bazı yiğitleri, onların Tuna'dan su çekmek için sarkıttıkları zinciri kesmekle görevlendirdi. Gaziler kâfirin umud tellerini koparırcasına su kovalarını ele geçirmek için ırmak boyundaki kemer altında gizlendiler. Su doldurmaya gelen kâfirlerse hiç bir güvenlik önlemi almadan temkinsizce su kovalarını zincirle ırmağa sallandırdıkları anda pusuda olan koç yiğitler öc yuvasına dalmış kurtlar gibi din düşmanlarının üzerlerine atıldılar. Bunların su kovalarını parçalayarak, zincirleri kırarak emel pencerelerini yüzlerine kapatıp, söyleyin size kim bir temiz su getirir (6) buyruğunu laftan anlamayan kulaklarına dank ettirdiler. Yaşama için şart olan sudan kâfirlerin elleri kesilince, bu susuzlukla dirençleri iyice kırılmış oldu. O zorunla sapık düşüncelerini bir yana bırakıp aman dilediler ve hisarın anahtarlarını teslim ettiler. Böylece yeryüzünde önlerine yeni bir yaşama olanağı çıkmış oldu. Adı geçen kalenin İslam ile şereflenmesi, gazilerin kutlu ayaklarının girmesiyle cennet köşelerinden biri haline gelmesi üzerine, onarımına ve kulelerinin bakımına girişildi. Savaş boylarında en uygun önlemleri alan vezirin bu iş, söz konusu seferde son emeli idi. Onun için de bu hisarda bir süre eylenmek zorunda kaldı. Ama bu arada Minnetoğlu Mehmed Bey'e, aşırı ölçüde savaşkan, cengci ve düşman ülkelerini yıkıcı olduğundan, akın görevi verdi. Onu akıncıbaşı tayin ederek yanına kattığı öç almaya susamış yiğitlerle Üngürüs topraklarına saldı. Bu bahadır, yanındaki zafer çelengleri takınmış yiğitlerle Tuna suyunu geçerek Macar kralına bağlı kalelerden Trava üzerine düşmüş, bu geniş ve gönül doyurucu toprakları talan ederek topladığı toyumlukla Macarlardan öcümüzü almıştı. Oradan Tuna ile Sava arasında

bulunan ve Rahava diye anılan il'e girdi. Yağmacı atlıları ovaya yaydı, gazileri de köle olmak kuşkusundan kurtardı. Toplanan sayısız kız, oğlan, davar ve eşyayı Tuna kıyısına indirip gemilerle taşıtmaya girişti. Bu akın sırasında zırhlara bürünmüş ikiyüz kişilik bir düşman birliğini de bütünüyle, hiç bir kayıp verdirmeksizin gösterilen çok esaslı bir savaş oyunu sonunda toptan tutsak almıştı. Bunları da o halde, bir çiçek demeti gibi devletli vezirin katına yolladı. Bu sırada Macar keferesi akıncıların cevelanından haber almış, zırhlar giymiş ellibin atlı ile onları kovalamak üzere Hint denizi gibi köpürmüş, hızla yollara dökülmüştü. Bunlar çevrede korku saldılar ve hızla Tuna geçidini tutmak üzere sel gibi akıp geldiler. Ama ne çare-
-kıpatamağaş 'tarşıwşa gaçiler gaçiti uaşlatıp derlayan ki
ları mallarla geçip gitmişlerdi. Bu durumu gören yere batasıca küffarın içi kederle doldu, tasarladıkları kursaklarında kaldı. O üzüntü ile çoluk çocuklarının, mal ve servetlerinin gazilerle birlikte uzaklaştığını görünce içleri yanardağlar gibi tutuştu. Beklemeye, sabreylemeye güçleri kalmadı. Ne durmaya takatları, ne de karşı yakaya geçmeye kudretleri vardı. Şaşkın, elleri böğürlerinde, gözlerinden yaşlar döküp, göğüslerini dögmekten öte bir şey yapamadılar. Zaferleri derleyen sipahiler ise, yön yöntem bilmez küffar kucağında yetiştirilmiş peri yüzlü oğlancıkları, yenice ergenleşmiş kız çocuklarını koğuşmakla muratlarına erişmiş oldular. Bu sevinçle, mutluluk tapısı olan erdemli Sultanın kapısına varmak ve kutlu elini öpmek için artık zaman gelmiş bulunuyordu. Bu duygular içinde yola koyuldular ve yüce otağa ulaştılar.

Molla Neşrî bu konuda, Mahmud Paşa Sırp kalelerinin açılışını tamamlayıp dönüşe geçtiği günlerde Padişah hazretleri de Mora seferini tamamlamış ve gelip Üsküb'e konmuş, Paşanın varışını gözlemeye koyulmuş bulunuyordu. İşte bu günlerde idiki ülkeler açan Paşa da sultanımızın uğuru gölgesinde, Tanrının görünmez askerlerinin

desteği ile kazandığı başarılar, elde ettiği toktoyumla mutluluk pınarı olan yüce otağın saçağına yüzünü sürmüş, cihanı eli altında tutan Sultanın iltifatlarına ermişti, diyor.

Yazardan · Üsküb'te buluştu şahla veziri
Askerine Sultan verdi kış izni
Ama Paşa dedi devletlû hünkâr
İşittim ki kâfirin derneği var
Görelim Üngürüsün cünbüşünü
Görünüz, sonra vezirin işini

Düşmanların tekrar asker topladıkları haberini incelemek için bu yöreye ulaklar gönderildi. Oradan gelecek haberler beklenirken Üngürüs kuvvetlerinin kabarmış sel suları, köpürmüş denizler gibi Belgrad'tan geçmiş olduklarını haberi Kapı'ya gelince, Padişahın fermanı gereği Anadolu askerine harçlıkları ulaştırılıp emrolduki, sipahi öncüleri Polvaya varıp ürüyen köpek sürüsünü andıran küffar ordusunu izleyeler. Daha ileriye Boloki'ye sıçrayıp düşmanın sayısı hakkında bilgi toplayalar. Kapu halkı da savaşa hazırlanıp buyrukların beklesinler ve Padişahın harekete geçişini sezdirmesinler. Buyruk gereğince ordu hemen savaş durumuna geçiverdi. Aslanı andıran her yiğit kılıcını düşman kanıyla kandırmağa, hançerini de yağının yağıyla bilemeğe hazırlanmış bekliyordu.

Yazardan · Diş bileyip din düşmanı canına
Hançerler susamış düşman kanına
Yay boynunu büküp de beklemekte
Bir savaş olur diye gözlemekte

Devletlû Sultan serhaddi gözlerken bir ulak, sevindirici haberlerle güz aylarının hüznüne bürünmüş korularını, ormanlarını aşıp gelmişti. Karabahtlı düşmanın Tahtalı'ya vardığını, sayı çokluğuna güvenerek yağma ve talana daldığını, devleri yutacak kadar geniş olan hırslı ağızlarıyla genç yaşlı ayırt etmeden yemeye giriştiklerini, bu amaçla

çevreye yayıldıklarını, ama bu yörede bulunan serhad gazilerinin fırsatı gözleyip uygun bir anda düşmana baskın yaptıklarını, sipahilerimizin incelikle yürüttükleri oynaşla uğraşla yere batasıca kâfir ordusunun bozguna uğratıldığını, çoğunun tepelendiğini, bânlarının zincire vurulduğunu, tümünün yokluk çukuruna gömüldüğünü gölgesiyle âlemi mutlu kılan otağda anlatmıştı. Bu muştu Padişahın gönlündeki kuşkuyu yok etti.

Dize - Kederin pisliğini, tozlarını süpürdü haberci

Getirdiği muştu ile pek çok lutuflar gördü. Görevi yükseltildi. Böylece değer kazanmış oldu. Sözü geçen bânlar ile çarpışmada yakalanan öteki kaltabanlar zincirlere, bukaılara vurularak devletlû otağa getirildiği zaman, ibret olmak üzere boyunlarına kılıçlar da vuruldu. Başarıyı sağlayan birliklere izinleri tekrar verildi. Padişah da derlediği budenli şanla, şerefle, ünle başkente doğru yola çıktı.

Bu sefer sırasında resm-i çift yirmiki akça iken, otuzüçe yükseltilmiştir. Padişaha gücenerek Arabistan'a giden Molla Gûranî ise, bu yıl içinde tekrar yurda dönmüş ve Bursa kadılığına getirilmekle kendisine gereken ilgi gösterilmişti.

Semendre Kalesinin İslamın Nuru İle Aydınlanması

Semendre hisarı daha, durağı cennet olan Sultan Murad zamanında padişahın buyruğuna bağlanmış ve Osmanlıların bakımlı ülkelerine katılmış bulunuyordu. Böylece padişahlık sancakları ile İslamın nuru da göklere baş çeken bu kalenin burçlarında parıldayıp ışıldamakta idi. Ama bir süre sonra Sultan Murad'a güveyi olmakla şeref kazanmış bulunan Halil Paşa'nın kardeşi Mahmud Bey düşmanın eline düşünce, sözü edilen kaleyi onunla değiştirmek suretiyle Mahmud Bey'in özgürlüğü sağlanmıştı. Semendre de o zaman tekrar küffar eline girmişti.

Molla İdris'in anlattıklarına göre; bu kez Mahmud Paşa, Semendre kulelerine himmet kemendini geçirip kuşatmış, dış kaleye girmeyi başarmış ise de iç kaleyi açmaya olanak bulamamıştı. Bu çabalara karşın emel denilen güzelin gül yüzünden peçesini çekip alamamış, o güzeli görme fırsatı doğmamıştı. İşte bu gelişmeler sözü edilen kalenin açılması yükümlülüğünü de genç padişahın omuzlarına yüklemiş bulunuyordu. Padişah bu dilekle 863 yılı başlarında (M. 1458 Sonu) denizler gibi kabaran ordusuyla Sofya ovasında derneğini kurdu. O tarihlerde Semendre kalesini para karşılığında Bosna Kralı (7) almış ve kendi ülkesine katmıştı. Hiyle ve düzenleriyle tanınan bu kral, aydın gönüllü sultanın toz koparan atına atladığı gibi, hayvanın dizginlerini bu hisarı açmak amaciyle o yöne çevirmiş olduğunu öğrenince;

Hücumundan Şehin Bosna kralı
Sarsıldı, allak bullak oldu aklı

ve Padişahın kavurucu sam fırtınalarını andıran saldırısı karşısında sözü edilen hisarın direneceğini düşünmenin bile boş bir çaba olduğunu bildiğinden, bazı öneriler ve bolca hediyelerle elçisini yüce tahtın eşiğine önderdi. Elçi, kralın sultanın buyruklarına bağlılığını ve saygısını belirttikten sonra şu konuyu dile getirdi. Semendre hisarını bu toprakları ataları yoluyla elinde tutan bândan kulunuz Bosna kralı para karşılığında satın almış ve ülkesine katmıştır. Gerçi kul varıyla yoğuyla efendisinin malıdır (8) hükmüne göre bu ve bununla birlikte bütün ülkenin de cihana gölge salan Padişahın bakımlı topraklarından sayılması gerekir. Onun içindir ki, şan ve şerefle zaferlerle bezenmiş bu yolculuğun amacının sözü edilen kale olduğunu öğrenince, yüce durağınızdan şunu dilemeyi düşündüm. Bu güçsüz kulunuzun en önem verdiği dileği, adı geçen hisarı armağanımız olarak kabul buyurmanız ve ayağınız tozu olan bu kulunuzu sevindirmeniz, daralan

yüreğine ferahlık vermek için kaleyi teslim alacak kişilerin gönderilmesine izin vermeniz olacaktır. Ama ben dilerim ki Semendre'ye karşılık Padişahım kerem eyler, sipahilerinin elinde olan Serayinik kalesini de bu kullarına bağışlar. Serayinik efendimin bildiği gibi kulunuzun sınırları üzerinde bize yakın ufarak bir kaledir. Kerem edilse güneşten zerre, deryadan katre eksilmiş ne çıkar

Umarım ki bunda olmaya hiç saygısızlık
Kul efendiden dilerse birşey tuhaf mı kaçar

Bu görüşmeler üzerine Semendre, durağı yüce padişahın yolladığı kuvvetlerce teslim alındı. Pislik, azgınlık belirtilerinden ne varsa arındı. Kapıları, kuleleri İslamın sancaklariyle parıldadı. Savaş araç ve gereçleri, siperleri bakılıp tamamlandı. İçine koruculari, yönetimi için de bey ve kadısı atanarak insanın gönlüne huzur veren bu yörede de Osmanlı yasaları uygulamaya konuldu. Öte yandan uygunsuz dileklerde bulunan kralın hesapları incelendi. Göndermek yükümünde olduğu haraç ile bacı savsaklamış olduğu meydana çıktı. Devletin gelirlerini tutan görevliler kralın geçmiş borçlarının ancak Semendre'ye verdiği parayı bulduğunu açıkladılar. Bu hesapla kralın borçlarından düştüler. O zaman kralın Serayinik üzerindeki dileğinin yerine getirilmesine de gerek kalmadı. Bu kalenin verilmesine izin çıkmadı.

Molla Neşrî ile Aşık Paşa zade, Semendre'yi teslim almaya giden Mahmud Paşa ile bu kaleyi Bosna kralı adına teslim eden bânın kardeş olduğu (9) görüşündedirler. Bu yazarlara göre, onlar kaleyi alıp vermede bu yakınlık dolayısiyle kolayca anlaşmışlar ve uygulamayı rahatlıkla gerçekleştirmişlerdi. Gerçekte, İslam ordusu Sofya'da toplanıp zaferlerle ad yapmış olan sancaklar dalgalanmaya başlayınca ve bu durum Semendre'yi beklemekte olan bânın kulağına erişince, bu hisarı savunmaya gücünün yetmiyeceğini bildiğinden, gelişmeleri kralına du-

yurmuş ve onu kaleyi teslime razı ederek, Mahmud Paşa'yı bu iş için oraya çağırmıştı.

Bu yıl yani, 864 Saferinin yirmi yedinci gecesi, Cumartesi akşamı (23 Aralık 1459) yücelik göğünün güneşi, olgunluk ve üstünlük burcunun Çemşidi Cem Sultan'ın mutlu varlığı yeni doğan bayram ayı gibi devletlû otağda doğup kendini gösterdi. Onun eşi olmayan güzelliğini gören anlayışlı görgülü kimseler küçük şehzadeyi alkışlıyorlar, helal u'Allahi sözünü dillerinden düşürmüyorlardı.

Yazardan · Seni görünce yıldızım uğur buldu
Gülyüzün her gün bize bayram oldu

Ülkeler açan Sultanın Amasra'yı Alışı

Karadeniz adiyle tanınan kuzey denizi kıyısında devlet yönetimine daha önceden girmiş olan Bolu ile çevresinde Amasra adındaki kaleyi lanetlenesice küffar bir tuzak yeri haline getirmiş bulunuyordu. Oradan gelen geçen yolcular bu din düşmanlarının saldırılarından huzursuz olup, düzde sapada yolculuk eden garipler bunların kendilerine bir zarar vermelerinden kaygu içindeydiler. Karada olsun, denizde olsun yol keserek, zamanlı zamansız İslam kervanlarını bastırıp mallarına, eşyalarına, canlarına, ırzlarına el uzatmaktan, kargaşa kapısını fesatçı elleriyle açmaktan sakınmazlardı. Ol tepelenesicelerin gemileri çöldeki develer gibi hayra yarayacak her davranışı başarısızlığa uğratmaktan yorulmayıp, gelen geçen gemilerin ardlarına düşer kovalarlardı. Çevrede bu gibi düzensizlikleri izlemekle sorumlu beyler onları sorguya çektikleri zamansa hepsi de suçu üzerinden atar, inkâr edip paçalarını kurtarırlar, ol gemiler bizim değildir. Levend gemisidir derlerdi. Buna benzer yolsuzluklar yazılıp mutlu otağa sunulunca, ulu atalarının bunca gücü varken İslam topraklarının burnu dibinde kök salan ve göze batan böyle bir dikeni nasıl da söküp atmaya kalkışmamışlar diye Padişah şaşmış, Amasra'nın bu güne kadar alınmayışı ne-

denini bilgili vezirlerine sormuştu. Mahmud Paşa bu soru üzerine şöyle dedi. Belki de aziz ve alim olan Allah bu kalenin anahtarlarını sultanımın güçlü ellerine sunmayı takdir etmiş ola. Durdukları yer Cennet olan atalarımızda zamanın akışı içinde burasının alınmasını tasarlamada şu anı değerlendirmiş olabilirler. Her işin bir anı, vakti vardır, ata sözü gereğince alış olanağı bu güne kadar beklemiş gibi görünüyor. Şimdi, işin bitirilmesi için en uygun zamandır. Hepsi de üstlerine pek kısa süre alacak bir yönelmeye bakar.

Dize - Padişahın tek bir işareti, baş sallaması yeter

Mutluluğa ulaşmış olan Sultan, Mahmud Paşa'nın öğünçler getirecek olan önerilerini bağenerek hemen gayrete geçti. Atına bindi. Yanında birlikte olmayı isteyen yiğit dilâverleri alıp bir av gezintisine çıkmışcasına Akyazı yolundan ilerleyerek Hızır Bey ilini geçtikten sonra Bolu'ya geldi. Deniz yolundan ise gemiciler Padişahın buyruğu gereğince donanma ile gelip Amasra'yı kuşattılar. Sultanın Bolu'ya yöneldiğini, Osmanlı donanmasının Amasra önüne geldiğini haber alan İsfendiyar oğlu İsmail Bey korku ve telaşa düşmüş, yüreği iki parça olup Sinob'a kaçmıştı. Ama Padişahın sadece Amasra'ya yöneldiği belli olunca, kuşkudan kurtulmuş, hazırlattığı padişahlara özge peşkeşlerini Sultanın ayakları altına çekerek bağlılığını anlatmak ve göstermek olanağı bulmuştu.

Yola girdi Şehinşah askeriyle
Eriştı hisara şanla şerefle
Gemiler de geldi bir sabah vakti
Karadan denizden kuşattı kenti
Görünce İslamın gücünü küffar
Çaresiz verdi hisarı Şaha ne var
Şehinşah el koyunca ol hisara
Hemen de düştü dönüş yoluna
Ne vakit ki otağa şeref verdi
Ayağı halka sevinçler getirdi

Molla Neşrî, Amasra'nın açılışından sonra Padişahın hisar tekürünü, çoluk çocukları, mal ve eşyaları ile birlikte ve yanında tanınmış beyleri olduğu halde İstanbul'a gönderdiğini, bunların yerine de Iflagan ilindeki hisar halkını kaldırıp Amasra'ya sürdüğünü, getirip yerleştirdiğini bildirmektedir.

Sinop ve Kastamonu'nun Alınışı

İsfendiyar oğlu İsmail Bey'in beylik ocağı Osmanlıların parıldayan devletlerinden güç alarak aydınlanmakta ve ataları, dedeleri durakları cennet olan ol padişahların desteği ile hükümet sürmekte, akranları arasında varlıklarını göstermekte idiler. Yönettikleri topraklara onların izniyle sahip olmuşlar ve egemenlik yolunda yürümeye bunların müsaadesi ile koyulmuşlar iken, çirkin yapılarının gereği her zaman hasetlik etmekten geri kalmadıklarından, ülkeleri de parça parça ellerinden alınarak cezalandırılmışlardı. Yine her defasında hoşgörü ile bağışlanmışlar ve atalarının illerine ancak böylelikle yol bulmuşlardı. Ama, İsmail Bey'in eski hukuku unutup direnme kaltağıyla kocuşarak iyi huylu Sultana bağlılık göstermekten yan çizmek, Karamanlı ile gizlice anlaşıp, mutlulukla bezenen Padişaha kafa tutmak gibi olmayacak bir davranışta olduğu ortaya çıkıverince, devletlû Sultan gazap yelleri gibi esmeye, öç şimşekleriyle ufukları tutuşturmaya, kızgınlık ocaklarına ateş salmaya başladı. Bu kızgınlıkla Mahmud Paşa'ya buyurdu ki, kendini bilmez İsfendiyar oğluna keremle bezeli atalarımın geniş iltifatları her ne kadar umulmayacak ölçüde olmuşsa da, bunların bizden uzaklaşma eğilimlerinin de o oranda büyüdüğü çoğu kez görülmüştür. Onların temiz ahlâk anlayışına, güzel davranışlara yöneltmek ve sapıklıklardan uzaklaştırmak çabaları, bunların ters ve uygunsuz yollara düşmelerine neden olmuştur. Atalarım lutuflarını ne ölçüde-

artırmış, kin duygusunu ne derecede körletmeye çalışmışlarsa, bunlar boyunlarına astıkları hasetlik kordonunu bir kat daha da parlatmışlar, gururlanma yolunda iyice ayak sürtmüşler, kendilerini bu sapıklıktan bir türlü kurtaramayıp hatalar işlemişlerdir.

Her nerede yarayı dağlamak gerekiyorsa buyur yap
Çünkü senin yasaklama kararın yaraya merhem olmadı

Bu zorbaların hükümleri altında olan toprakları, ülkeleri, onların yıkıcı dökücü pençelerinden çekip kurtarmak, halkını koruyan her padişahın boynuna artık borç olmuştur. Onun için de bunların tepelenip yok edilmeleri için gerekeni yapmalı, ülkeyi ele geçirmek yolunda ne eylemek gerekiyorsa ona çalışmalı ve bu tasarıyı gerçekleştirmeye bakmalısın. Bu amaçla önce, miras bölüşmesinde anlaşmazlık çıkararak kapımıza sığınan, bizden, padişahlığımızdan medet uman İsmail Bey'in kardeşi Kızıl Ahmed Bey'e lutuf göstererek onu Bolu sancağına atamalısın demişti. Mahmud Paşa ülkeler açan Sultanın kafasında biçimlenen bu tasarıyı pek benimsemiş, istekle desteklemişti. Çünkü daha önce Kızıl Ahmed Bey'e duyduğu sevgi ile atalarının topraklarını kardeşinin elinden alıp kendisine verdireceği yolunda bir de sözü olmuştu. Bunun içindir ki İsmail Bey'e karşı kabaran öfke kıvılcımı ile ateşi iyice körüklemiş bulunuyordu. Böylelikle Kızıl Ahmed'e verdiği sözü yerine getirmiş olacaktı. Mahmud Paşa aldığı buyruk gereğince 864 yılında (M. 1410) deryaları aşan, timsahlar gibi dövüşen, dağları andıran yüz parça kadırga donattı. Her birini denizler gibi köpüren yiğitlerle doldurup, Trabzon üzerine seferimiz var sözlerini çevreye yaydıktan sonra, Sinop hisarı üstüne yolladı. Öte yandan İsmail Bey'e yazdığı tesliyetnâmede ise, onun gönül defterindeki kuşku satırlarını silecek, yüreğini aklayacak, kırgın gönlünü doyuracak nice lutuf ve vaâdlerde bulundu. Okşayıcı bir kalemle ona şöyle yazdı. Trab-

zon ülkesinin İslam sancaklarının gölgesi altında safa bulması ulu Sultanımızın düşünce hazinelerinde saklı duran bir tasarı idi. Şimdi bu tasarıyı gerçekleştirmek üzere oraya donanma-yi hümayûnu göndermiş bulunuyoruz. Gemilerimiz buyruğunuzda olan Sinop kıyılarına vardığı zaman onların yiyecek, içecek isteklerini karşılamak, sefer için gerekli donatımları vermekle eskiden olduğu gibi bu tasarıyı desteklemenizi bekliyoruz. Kapudan Reis'e gerekli harcamalar için yeterli ödenek verilmiştir. Olaki yetmezse Bakır Küresi gelirinden devlete her yıl gönderdiğiniz haracı bu yolda kullanınız. Donanmanın limanda yattığı günlerde, askerler dinlenmekte iken azeb tâifesinden uygunsuz davrananlar çıkarsa beylik haklarımız gereğince cezalandırmanız boynunuza bırakılmıştır. Aramızdaki eski dostluğu canlandıracak, ordumuza destek olmaya fırsat verecek, gönül beraberliğini pekiştirecek, yakınlık duygularını yüreklerimize yeniden ekecek olan bu sefer-i hümayûnumuzda topraklarınıza girmekte olan öç alıcı askerlerimizden ötürü temiz kalbine kuşku tozları dilerim ki konmayacaktır. Asıl emelimiz safalar getirecek olan Trabzon fethini görmektir, diye yazmıştı. Veziriâzam Mahmud Paşa hazırlattığı dananmayı ve bu mektubu yola çıkardıktan sonra, kara kuvvetlerini toplamak üzere Edirne'ye gitmişti. Ülkeleri açan Sultan ise devlet ve ikballe Mudanya yolundan Bursa'ya gelmiş, Mahmud Paşa'nın bu yakaya geçişini beklemek gerekçesiyle harem halkı ile birlikte bu şehirdeki Saray'da bir süre dinlenmişti. Bu süre içinde becerikli veziri ordu-yi hümayûnu toplamış, yoklamaları yapmış ve kalabalık bir kuvvet meydana getirerek Gelibolu üzerinden geçip Bursa ovasına inmişti. Ordunun gelişinden sonra Cihan padişahı da Bursa'dan çıkmış gelip devletle otağına konmuştu. Burada nice Ayak divanları oldu. Alınan kararlar gereğince İsmail Bey'e buradan gönderilen mektupla onun buyruğundaki askerle Ankara'da ordu-yi hümayûna katılması gereği bildirildi. Padişahın otağı Sultanönü'ne vardığı zaman, Anadolu beylerbeyiliği kuvvetleri orduya

katıldı ve Osmanlıların ezici gücü Ankara önüne ulaştı. Yiğitlerin ard arda, kol kol gelişleriyle büyüyen, görenleri şaşkına çeviren bu ordu, oraya vardığı sırada Karamanoğlu İbrahim Bey de oğullarından birisinin buyruğuna verdiği kuvvetlerini yollamış bulunuyordu. İsmail Bey ise kendisi gelmemiş oğlu Hasan Beyle bir miktar asker göndermişti. Padişah Hasan Bey'i daha karşılama töreninde, selâm resminde babasının kendi buyruğunu önemsememesi, hafife alması yüzünden hapse attırdığı gibi, İsfendiyar topraklarını Kızıl Ahmed Bey'e bağışlayıp onu seçme bir kuvvetle Kastamonu'ya yollamıştı. İsmail Bey, Padişahı kızdırması sonunda, kardeşinin üzerine yürümek olanağı bulduğunu, tahtkenti Kastamonu'ya ayak bastığını duyunca, ülkedeki halkın da bu olayda kendisinden yüz döndürdüğünü, karşı tarafa geçtiğini anlayınca, paniğe kapılarak kaçıp Sinop kalesine kapanmıştı. Bu sonuç üzerine Padişahın buyruğu ile Mahmud Paşa ve Kızıl Ahmed yürüdüler. Sinob'a varıp hisarı kuşattılar. Nice nice kaleleri açmış olan Paşa, İsmail Bey'in kendi aklınca direnmeye kalkıştığını, bir kez daha hatalı bir yola saptığını görünce onu, konuşmak için hisar burcuna çağırdı. İsmail Bey çağrıya uyup gelince ona, keremli padişahın kalabalık bir ordu ile bir günlük yolda konmuş olduğunu ve başınızı eğdiğiniz haberini beklediğini, geçmiş hukuku baş kaldırmakla yıkarsa padişahın gücünden ve durağının yüceliğinden gaflet eylemenin anlamı bulunmadığını söyledi. Onun mutluluk saçan kapısından uzak kalmak, buyruğunu yerine getirmemeye kalkışmak devletli soyunun kötülüğüne çalışmak, mutlu yaşamlarını karartmak eyü yol değildir. Savaşı seven böyle bir padişaha düşman olmak, ona karşı kafa tutmak bir sonuç vermez. Gerçi Sinop, sağlamlığı, savunma olanaklarının bolluğu ile tanınmış, giriş çıkış yerleri berkitilmiş bir hisardır. Ama bu, padişahın yıkıcı saldırısına dayanır anlamına gelmez. Onun kısa sürecek bir yönelişi sonunda düşmesi, gazab fırtınaları önünde çöküp

yerle bir olması olagandır. Memleket halkı kardeşinin uyruğuna girip Cihan sultanına can ve gönülden bağlanmış, buyruğuna baş eğmiştir. Sadece bir tek hisarla Padişahın öfkesine karşı direnemezsin, özellikle deniz kuvvetleri, kara ordusu kaleyi her yanından çevirmişken duramazsın.

Ey nimetlere sahip olan içeriden çık da gel
Gökler kadar yüce olsan bile başın eğ de gel

Emel dallarında olgunlaşan meyveyi yemek dilersen boyun eğdiğini göstermek için tülbendini boynuna dola da gel. Devletin sevinçler dağıtan baş ve buğuna uy, Şahlar şahının otağına yüz sürüp kulluğunu sunmak ve ulu ayaklarının bastığı toprağı başına serperek onunla öğünmek gereksin, demişti. İsmail Bey, Paşanın gerçekten de yürekten eylediği, beğenilecek öğütleri dinledikte bu sözlerin doğruluğunu anladı ve devlete gölgelik olan yüce otağa gitmeye karar verdi. Ama cihanın temeli olan padişahın görkeminden korku ve şaşkınlık içinde olduğunu açıklayarak suçlarının yazıldığı defterde kayıtlı cezaların af kalemiyle silinip karalanacağından kuşku eylediğini de gösterdi. Bunun üzerine Paşa, onun bütün suçlarını bağışlatmayı üzerine aldı. Ulu kapıdan af edildiğini belirten güzel yazılarla bezenmiş bir berat getirmekle yüreği üstünde yazılı olan kuşkuyu silip kazıyınca İsmail Bey de Paşa'nın sözüne güvenle, Padişahın vaâdini yerine getireceğine olan inançla hisarı bıraktı. Keremli sultanın otağına yöneldi. Özür yolunu tutarak Padişahların öğüncü olan Sultanın kapısına düştü. Hünkârın verdiği buyruk gereğince vezirler, beyler onu karşıladılar, türlü türlü ziyafetlerde bulundular, ağırladılar. Ondan sonra huyu güzel Sultanın devletlû katına getirdiler. Ufuklara dek hükmeden Padişah da verdiği sözü, andı tutarak onu krallar gibi karşıladı. Yüceliği gölge edinen çadırından çıkarak bir iki adım ilerleyip İsmail Bey'i kucakladı, değerini böylece göklerdeki burçlar feleğine dek yükseltti. İsmail Bey eteğini öpmek için

eğildiği zaman ellerini sıkıp onu sarmaladı. Güzel sözlerle padişahlara özge iltifatlarla şanını yüceltti. Kendisine kardeş demekle ona şeref verdi, kırık gönlünü teselli eyledi. Beklediğinden fazla ilgi göstermekle sevindirdi ve isteği üzere bakımlı ülkesinden İnegöl, Yenişehir ve Yarhisar gibi gelir ve olanakları bol beldeleri oturması için ona bıraktı. Buna karşılık Bakır Küresi, Kastamonu, Sinop ve öteki İsfendiyar topraklarını bu kez kesinkes Osmanlı egemenliğine kattı. Yeniden alınan bölgenin yönetimi, korunması, savunması ile ilgili işler yapıldıktan sonra Padişah atının dizginlerini Koyulhisar'ı almak üzere o yöne çevirdi. Öte yandan Divan'da İsmail Bey'in oğluna ayrı bir ilgi gösterilmiş, bu bey başlar üstüne taç gibi tutulmuş ve kendisine Bolu sancak beyliği verilmişti. Kızıl Ahmed Bey ise isfendiyarlılara baş ve buğ yapılmış, ikisinin de sefer-i hümayûnda zaferler derleyen özengilerinin yanıbaşında bulunmaları uygun görülmüştü. Karamanlı İbrahim Bey'in oğluna ise gerekli iltifat ve ikramlar edildikten sonra askerleriyle yurduna dönmesine izin verilmişti.

İsmail Bey'e gelince o da Padişahtan ayrıldıktan sonra Devrekâni'ye giderek çoluk çocuğunu, mal ve ağırlıklarını, köle ve adamlarını toplamış, alıp Yenişehir'e gitmek üzere yola çıkmıştı. Bu yolculukta ona eski veziri Şahabeddin Ağa yoldaşlık ediyordu.

Trabzon ve Koyulhisar'ın Alınışı

Bayındırlı beği Kara Osman Bey'in torunu olan Uzun Hasan Bey, İran ve Turan hanlarını, şahlarını yenilgiye uğratmış bir kimse olmakla düşmanlarına aman vermiyen Sultanın gücünü yanlış değerlendirmeye başlamış, ben ve sen demeğe kalkışarak başına buyruk olmak sevdasiyle kanatlarını çırpmaya ve düşmanlık gösterilerinde bulunmaya girişmişti. Bu arada Sultanın keremli eteğine sığı-

nan beylerden biri olan Koyunluhisar beyi Hüseyin Bey'i avlanmakta iken yakalatmış, elini ayağını bağladığı gibi hisar önüne getirip insaf kapısına dayanmakla hisar kapısını açtırmış ve çevreyi de kendi topraklarına katmıştı. Öte yandan Trabzon tekürünün kızını alarak bu edebsiz kâfirle akraba olmuş ve yakınlık kurmuştu. Bu yakınlıktan güç alan, öğünç duyan Tekür ise çevresindeki Müslümanları zarar ve ziyana uğratmaktan geri kalmamaya başlamıştı. İşte bütün bu gelişmeler üzerinedir ki, Rum beylerbeyi olan Şarabdar Hamza Bey'e gönderilen bir fermanda ona, Rum sipahileri ve dilâverleriyle Koyunluhisar'ı kuşatması, dostluk yolunu kapatan Hasan'ın elinden almaya girişmesi ve Türkmenlerin kara giysilerinden gözü kararan bu toprakları aydın güne çıkarmaya çalışması buyrulmuş bulunuyordu. Hamza Bey aldığı buyruğun gereğini yapmış, sipahilerini toplamış, sayıya gelmez nice azeb süreek kaleyi günlerce kuşatmış, uzun boylu cenkler eylemişti. Ancak kaleyi açma olanağını bulamayınca Hamza Bey, askerlerine o yöredeki köy ve kasabaları talan etmek, halkı çapul ve baskınlarla dağıtmak üzere izin vermiş, bunun sonunda da Hasan Bey'e karşın çevreyi harab ettirmişti. Çekirge sürüleri gibi ülkeye yayılan azeb tâifesi insancıkların umut bağladıkları tarlalarını kemirip kurutmuşlar, ekin ve sebzelerini kara toprağa karmışlardı. Özellikle ermeni köylerinde uygunsuz davranışlarda bulunup, keşişlere bile çirkin işler işleyip, kadın ve çocuklarına el uzatmışlardı. Bunların azgın ellerinde perişan olan zavallılar Uzun Hasan'ın katına varıp başlarına gelenleri anlatarak ağlaşmışlar, böyle bir olay, bu çeşit bir baskın önceki beyimiz zamanında olmuş değildir. Şimdi sizin gibi durağı yüce bir padişah devrinde olması halkını koruyan bir hükümdara yaraşır mı? diye çok sözler söylemişlerdi. Olaylar, Uzun Hasan'ın koşullara ters düşen gayretlerinin, şimdi her şey berbat olduktan sonra (10) denildiği gibi, daha önce ettiklerinin bir sonucu idi. Ama, o, bunları unut-

muş, kin ve öc denizi köpürmüş, kargaşayı koparacak askerlerini hazırlamış, yırtıcı pençesini de saldırmak üzere germişti. Bu gelişmenin sonunda ise Akkoyunlu Türkleri kurt sürüleri gibi Osmanlı reayasına dalmaktalar, padişahın adalet kanatları altında güven içinde yaşayan halka korku salmaktalardı. Onlar böyle davranışlardan hiç el çekmezlerdi. Bu çift bozanlar, iş tarlalarına emellerini karşılayacak tohumları ekmezlerdi. Gün geçmezdiki, göklerde güneş, ışıktan oklarla yıldızlar sürüsünü dağıtmaya kalkıştığı, atına binerek gökleri dolaşmaya ve yıldız kümelerine saldırmaya giriştiği demde, karşı taraftaki Türkmenlerden bir çapulcu takımı eteklerini bellerine toplayıp Sultanın bakımlı topraklarına, orada yaşayan halka zarar vermek için öç ocaklarından fışkıran fesatlık dumanlariyle her tarafı kan ve dumana boğmasınlar, sınırları beklemekle görevli olanlara özgürlük kapılarını kapatmasınlar. Ama onlara karşı Osmanlı devletinin şanlı beyleri de Müslümanların ırzlarını korumaktan, padişahın zaferlerle dalgalanan sancağı altında bu azgınlarla savaşmaktan geri kalmazlar, tutuşturulan yangını yiğitlerin kılıçlariyle baltalayıp söndürürlerdi. Bu edebsizlerin, uğur ve bereket getirecek günleri karartan bu çeşit davranışları, Padişahın katında tekrar tekrar söz konusu edilmiş olduğundan, Sultan Mehmed İsfendiyar topraklarını ele geçirdikten sonra, olayların geçtiği yöreye de yaklaşmış bulunduğundan, atının dizginlerini Koyunluhisar üzerine çekmişti.

Uzun Hasan, Padişahın yüce otağının kale eteğine kurulduğunu duyunca derme çatma kuvvetlerini toplamış Erzincan yöresinde Kemah dağlarına çekilip ülkeler açan Sultan ile karşılaşmak istememişti.

> Geceler güneşin geçtiği yollarda kalmışlardı
> Doğu'ya dönmeleri ilgilendirmezdi onları

Denildiği gibi, geceler sultanı Abbasilerin kara bayrağı ile karanlıkları gösterdiğinde gökyüzü simsiyah olup güneş de-

çekilip gittiği zaman, Türkmenler kara giysileriyle karanlık geceler gibi yayılıp zaferleri gölge edinen askerlere tüm baskını etmek üzere inlerinden çıkarlardı. Yıldızlar gibi yollara göz dikip, gaflet içinde olanları alırlar idi. Günün öncüleri savaşçı Rum askerleri gibi ufuk düzlüğünde göründüğü anda karanlık gecenin zifiri kılıklı askerleri nasıl yok olup gidiyorlarsa ol kara bahtlılar da varlık dünyasından kaybolup tilkiler gibi inlerine girip saklanıyorlar ve ettikleri edepsizliklerle tanınıyorlardı .

Neylesin çaresizler kim Padişahın devleti
Kimi dev gibi gösterirdi anlara bir parça bezi

Her seferinde de bu aşağılıklar tün baskını yapmak için atlarına binip kara bahtlariyle gece içinde aslanlar kadar yiğit dilaverlerle cenge kalkışırlar, savaş meydanlarının koç yiğitlerinin pençesi altında ezilip kaçmak zorunda kalırlar, bu utanç ve eziklik içinde sığındıkları dağlara can atarlardı.

Maksatları ülkeye zarar vermek idi
Bunu da ard arda gösterdiler gerçi
Fesat kıvılcımı çakıverdi bir ara
Yalazalandı ama ateşi alevlemedi

Sözün kısası her ne kadar Uzun Hasan, başlara tac olan Padişah ile çarpışmak hevesiyle gönlünü uçurduysa da o, her defasında ikbal kanatlarını kırdı, emel tüylerini döktü durdu. Bu amaçla amca çocuklarından Hurşid Bey'i Akkoyunlu türkmenlerine baş ve buğ edip, Mendiz dağı yöresine göndermiş bulunuyordu. Hurşid Bey, zaferlerle parıldayan askerlerin yolunu gözlemek, hırsızların ettikleri gibi gelen ve geçenleri izlemekle görevlendirilmişti. Ama bu beyzade kendi ikbal güneşinin batmakta olduğundan, padişahın devleti bahtının cihanı tuttuğundan habersiz durumu şöyle değerlendirmişti. Cihanı aydınlatan güneşin elinden gecenin gelmesiyle şu ömürsüz beylik gücünü sı-

yırıp alabilir ve elindeki iki üç parça değnek ile merdiven kurup göklerdeki saltanat tahtına çıkıp oturabilirdi. Ama zaman, ona kendi anlayacağı bir dille

Her tehlikeyi alt edebileceğini mi sandın
Önce gereksiz düşüncelerden öz başını kurtar

kavramlarını hatırlattı. Ülkelere gölgesini salan Padişah yüceliğini çeşitli yöntemlerle açıklamada kusur etmedi. Ne varki bunlar kulağına girmedi. Yaradılışındaki fesatlık, davranışlarında kendini göstermekte gecikmedi. Sapık düşüncelerin iğri büğrü yollarından özünü çıkarıp kurtaramadı. Bunun sonunda bela da başına çöktü. Karanlık bir gecede zaferleri emel edinen ordunun öncülerine çattı. Dar ve sıkışık bir yerde cenge tutuşmak zorunda kaldı. Kan selleri bir anda alanı kızıla boyadı. Yiğitlik meydanının yırtıcı aslanı, bahadırlar kuşağının cenk eri Gedik Ahmed Paşa öncülerin baş ve buğu, bu kanlı savaştaysa düşmanları avlayan bir doğan idi. Yiğitliğinin şöhretiyle yoldaşlarına kuvveti kalp olmuş, korku ve kuşku pasını gönüller ayinesinden silip kafasız Türkmenlerin varlıklarını,

Dize - Cenk meydanını eylediler pâk

ortadan kaldırıvermişti. Yiğit askerleriyle hep birden Türkmen sancaklarını devirip Hurşid Bey'in kuvvetlerini darmadağın edivermişti. Olay böyle gelişince Hurşid Bey dayanamamış, savaş ufkunda kaybolup, kaçış yolunu tutmuş, Uzun Hasan'ın ordugâhına varıncaya kadar ardına düşmüş olan atlıların pençesinde nice vartalar atlatmıştı. Öte yandan cenk pazarının kasaplarıysa ellerindeki kılıçlarla Akkoyunlu türklerini satır satır doğrayıp durmuşlardı.

Uzun Hasan bu sonucu alınca uygunsuz tasarılarından vazgeçip gönül hazinesini korku akçalariyle doldurmaya başladı ve barış yolunu araştırmaya girişti. Bu arada uygun gelişmeyen girişimlerinden ötürü Padişahın kendi-

sini cezalandırmaya kalkışacağını da sezinlemiş olduğundan, Sultanın zaferleri dalgalandıran sancakları öç ufkunda doğmadan, annesi Sara Hatun ile Çemişgezek hâkimi Şeyh Kürd Hasan'ı ve daha bazı değerli beyleri elçilik heyeti olarak ve Sultanın affını sağlamak amaciyle gönderdi. Bu günlerde idiki, Koyunluhisar'ın bekçileri Akkoyunluların karşılaştıkları sonuç gibi bir duruma düşmemek, hisarın burç ve duvarlarını yıkıcı top gülleleri altında harab et memek için aman dilemişler ve kaleyi teslim ederek kendi sonlarını kurtarmışlardı. Koyunluhisar alındıktan sonra başlara tac olan Padişah, Uzun Hasan üzerine yönelme zamanının geldiği kanısıyla yola çıkmış, dağlar gibi kol kol ilerleyen alaylariyle gelip, Bulgar dağı eteğine konmuş ve bu alanı savaş yeri olarak seçmiş bulunuyordu. Ordu burada konağa geçtiği saatlerde idiki Sara Hatun yanındaki elçilik heyeti ile devletlû kapıyı çalmış ve getirdiği armağanlarla Uzun Hasan'ın selamlarını, saygılarını iletmiş, Padişahın keremli eteğine sarılarak kendisini gönderenin kusurunu hoş görmesini ondan dilek eylemişti. Bu ince ve temiz kadının gözlerinden akan yalvarış yaşları, göz pınarlarından taşan yakarış selleri Sultanın gazab ateşini söndürmeye yetmiş ve affın örtülerini sererek geçmiş kusurları, kabahatleri bir bir örtmeye girişmişti. Öte yandan Mahmud Paşa'ya ayrıca gönderilmiş bulunan dilek mektubunda ise,

Düzene girmez dünya işleri bir türlü
Bu işte eğer senin parmağın olmazsa

kavramı dile getirilmiş, iki taraf arasında barışı sağlama işinin boynuna borç olduğu belirtilmiş, yardım isteğinde bulunulmuştu. Paşa da anlaşmazlığın barışla kapanmasını istediğinden, bu yolu seçerek iyi yaradılışlı, temiz yapılı Padişahın gönlünü af cihetine yöneltip, savaştansa barışın daha iyi sonuçlar getireceğini belgelerle açıklamıştı. Böylece Padişahın keremini ileten meltemleri, üstünlük

bucaklarında estirmeye başlattı. Türkmenlerin beyi olan Uzun Hasan'ın hatalarının yazılı olduğu sayfaları hoş görünün sularıyla yıkayıp arıttı. İnce, zarif çizgilerle dostluk defterini yeniden süslemiş oldu.

Bundan sonra Sultan şan ve şerefle at koparıp Bulgar dağından Trabzon'a doğru yola çıktı. Trabzon fethi niyetiyle yapılan bu yürüyüşte ordu daha önceki seferlerde olduğu gibi yine titizlikle düzenlenmişti. Padişah, Sara Hatun'u da yanındakilerle birlikte kendi otağında götürüyor, ona "ana" diye seslenmekle yakınlığını ve saygısını belirtiyordu. Çevresinde o kadar kalabalık bir ordu vardı ki, cihanı aydınlatan güneş atların kaldırdığı toz ve dumandan tutulmuş, kararmış, temrenlerden çakan parıltılardan kamaşmış, gökteki Tavus (11) yıldızı ovaları dolduran sipahilerin geçişlerinde mızraklarında çakışan ışıklardan kara kargaya dönmüş, gözleri kartal (12) yıldızları gibi cavlamıştı. Padişah bu görkemli alayla hükümdarların bile aklını alan sarp dağa yol bulmak üzere sarılmış, dağın tepesini kendisine durak olarak seçmişti. Ama bu yüksek dağ o kadar sarp, o kadar dikti ki, en titiz inceleyiciler bile eteklerden baktıkları zaman, buraya tırmanmayı olanaksız buluyorlardı. En keskin oklar bile dağın, yar ve vadilerinden bin bir güçlükle geçebiliyordu. Yükseklerde uçan kuşlarsa onu aşarken bütün güçlerini kanatlarına verip döğüyorlardı. Sözün kısası bu dağın yüksekliğ derecesini ne ışık çizgileriyle ölçmek, ne de rub'-i daire ve usturlaba (13) almak olanağı düşünülemezdi.

Orada ister, cin gibi oyuncular olsun
İster Süleyman, çevirmen olarak bulunsun
Kaygu, andan düşe kalka kaçıp gider
Akıl, korku ve hayretle feryad eder

Ne inişlerinde, ne de çıkışlarında at sürmeye mecal olmadığı cihetten, dağlar kadar vekarlı Padişah bile rahvan atından inip bulutlara baş çekmiş, göklere yükselmiş dağa yaya tırmanmaya başlamıştı. Düzlüklerinde, patikalarında

çoğu yaya giderek baş ve buğ olmanın gereğini gösterdi. Çayır ve fundalıklara izini güneş ışıkları gibi belletti. Sara Hatun, bu sonsuz çabayı, Padişahın katlandığı zorlukları, meşakkati görünce şöyle ayttı. Padişahım bu zahmet, bu yorgunluk sadece Trabzon'un fethi içinse, vücudünüze, yüreğinize bu kadar eziyet etmeğe değer mi? Nice beyleri kapısında ırgat gibi kullanan cihan hâkimi bir kaleyi almak için bunca meşakkate, bunca zahmete başeğer mi? Hele yiyecek içecek sıkıntısı son hadde dayanmış, askerin çoğunluğu bela içinde kalmış, bir kile buğdaya erişmek onlar için sevgilinin eteğini öpmekten daha değerlenmiş, çoğu da toza toprağa bulanmakla güçten kuvvetten düşeyazmıştır, demişti. Ama, Sara Hatun'un bu ilgisinin Trabzonla olan ilişkisinden ötürü bir çıkara dayalı olduğu bilindiğinden, bu sözlerin değerlendirilmesine gerek bulunmamıştı. Hatunun şehrin kurtuluşuna belki yol olur diye, bu çok uzak umutla konuştuğu, emeli ağacının yaprağını keskin hançerin sivrisiyle koparmaya ve alev saçan kılıcın yalazasiyle devleti çerağını yakmaya çalıştığı Padişahın gönlü aynasında görüldüğünden, Sultan ona şöyle buyurdu. Elimizde tuttuğumuz kılıç İslamın kılıcıdır. Gerçek, niyetimiz tahtında ayak üzere duran tasarılar, dipdiri başkaldırmışken dürüst gayretlerimize karşı bu kadar eziyet ve sıkıntı çemberi elbette olacaktır. Ama emel yaresi yılanın zehriyle otalanmayınca, bağra basılmaz, yürek dikenlerden acı çekmeyince, gülen gonca güllere erişmek elvermez. Gösterdiğin gayret ölçüsünde ürün alırsın (14). Gerek görülenleri, adım adım yürütmek, koruyucu tedbirleri alıp sıkıca savunmak gerektir. Emel boyunduruğunu bir kez vurursan omuzuna, ondan gelecek sıkıntıları da göğüslemek zorundasın.

Yâre kavuşmak dileyene başın vermek gerek oldu
Öyle bir yol tutki sende her şeyi ölçmek gerek oldu
Büyük işler becerir denildiyse, bir ün ki bu, öyle
Ancak verilir, yüreği pek, sağlam, yiğit kişilere

Gününü gün et. Ol keremli padişah ki rahatlığı özüne zahmette uma. Vaktini hoşça geçir. Cem tahtında parlak bahtıyla oturan ol şah ki din yolunda çektiği eziyetten gözün yuma. Umudu gözünün parıltısını savaş alanlarının sıkıntısında görüp, dileğinin gözübebeği nurunu onun kara gözlerinden dileye. Bela direklerini yıkmada bileziğini bileye.

Gönül, rahatlığını yârin gamında arardı
Her ne işlediyse safa ile ona dayandı
Ay aydınlığı gece gelmeden görülür mü hiç
Gül, kokusunu sırf dikeni batsın diye yaptı

Sara Hatun, Padişahın ağzından inciden taneler gibi dökülen bu sözleri kulağına küpe edince artık susmak zorunda kalmıştı.

Bu aradaysa Trabzon'a ulaşmış bulunuyorlardı. Şehrin çevresi safalar veren çadırlarla gazilere dinlenecekleri bir yer olıcak, kaleyi bekleyenlerin rahat ve huzurları, devrilen sancaklar gibi çöküverdi. Kurtulmaktan umutsuzluğa düşüp, bu korku ile titreyen söğüt dalına benzediler. Hisarın tekürü Sara Hatun'un Padişahın otağıyla birlikte geldiğini haber alınca akrabalıkları gereğince kendisini koruması için eteklerine yapışıvermişti. Bu hatuncağız da kadınların yaradılıştan noksan olan akılları gereğince gayrete gelmiş, o güne kadar yüreğinde gizlediği asıl düşüncesini padişaha açıp onun kaleyi almaktan vaz geçmesini rica etmeye kalkışmıştı. İsteği akla fikre uygun olmadığından dileği değerlendirilecek bir para pul sayılmadı, cevap bile verilmeden bu konu öylece geçiştirildi. Bu sırada donanma-yi hümayûn da Sinop'tan kalkmış, limana gelmiş bulunuyordu. Gemilerden ölçüye gelmeyecek sayıda top, tüfek ve cebehane çıkartılarak kalenin denüz yönü de çevrildi ve bu yörede kara tarafı gibi tutulmuş oldu. Top ve tüfek elçileri ise görevlerini yapmaya, ölüm haberlerini taşıyıp durmaya başladılar. Talihi körelen tekürün bir yan-

dan mancınıklar üstünde dalgalanan sancakların parıltısı ile devlet gözleri karardığı gibi, bir taraftan da kahrile yoğrulmuş barutun dumanından umut gözeleri de kapanmış bulunuyordu. Bu fırtınadan kurtuluş olasılığı ırak, selâmet kıyısı da sisten dumandan görülmez olunca can kaygusu bastırmış, mal ve mülkünün talan edileceyi kanısı güçlenmiş, bu kuruntular içinde aman dilemeyi yeğ bulmuştu. Bu karara varınca da hemen hisar kapısını açtırarak başlara tac olan Sultanın eteğine yüz sürmeye koşmuştu. Tekürün dileği devlet erkânının aracılığı sonunda onaylandı. Padişah ona karşı keremle davrandı, gönlünü aldı. Çoluk çocuğu ile saltanatın durağı olan İstanbul'a gönderilmesini buyurdu. Trabzon ehalisine de aman tanındı, eski yaşamlarında bırakılarak cizye ve haraca bağlandı. Sipahilere timarlar verildi. Küffar askerlerinin evleriyse kaleyi bekleyecek olan askerlere dağıtıldı. Kiliseleri cami, ayazmaları da ergin sofular için tekkeler haline getirildi. Trabzon hazinesinde bulunan mal ve eşyadan en değerlileri, en güzelleri seçilerek Sara Hatun'a armağan edildi. Şeyh Hasan'a beğeneceği bahşişler verildikten sonra onların kendi yurtlarına dönmelerine izin verildi.

Trabzon'un yön ve yöntemi düzenlendikten, yönetimi yoluna konduktan şonra Padişah atının dizginlerini tahtkenti olan İstanbul'a doğru çevirmişti. Sonusa'ya (15) gelindiği zaman Kızıl Ahmed'e Rumeli yakasında Mora sancağını vermişti. Kızıl Ahmed bu yeni görevi görünüşte sevinerek kabul etti ve bir an önce giderek Bolu'ya varıp orada bulunan eşyalarını ve ailesini toplaması için kendisine izin verilmesini istedi. Bu suretle Padişahın otağı Bolu'ya gelinceye değin hazırlanmış ve ondan sonra da ordu ile birlikte Rumeli yakasına geçmiş olacaktı. Kendisine bu izin verildi. O da önce Bolu'ya gidip eşyalarını ve çocuklarını hazırladı ama, oradan çıkınca Karaman yolunu tuttu. Karamanoğlu onu karşıladı, ağırladı ve bol miktarda yolluk vererek Acem diyarına geçmesine, Uzun

Hasan'a sığınmasına ön ayak oldu. Kızıl Ahmed, Sultan Bayezit Han, cennetler ve Tanrının rahmeti üzerinde olsun, zamanına dek Acem ellerinde yaşadı. Onun devrinde ol keremli Sultanın kapısına gelip, ömrü sona erinceye kadar hizmetinde kaldı. Şanlı şerefli oğulları ise bu kapının sayılı beyleri arasına katıldılar yüce Divan'da üstün görevlerde bulundular. Bazı söylentilerde Kızıl Ahmed'in kaçmak düşüncesini gizlemek için Rumeli yakasında bir sancak isteğinde bulunduğu ve bu behane ile kaçıp gittiği anlatılmaktadır.

Kızıl Ahmed'in Acem eline kaçtığı haberi Padişaha bildirilince İsmal Bey'in de bir gün böyle bir davranışta bulunması hesap edilerek onun çoluğu çocuğu ile Filibe'ye sürülmesine karar verildi. İsmail Bey ömrünün sonuna dek Filibe'de kaldı. Evladlarıysa yüksek görevler alageldiler. Yine bir söylentide Sultan Mehmed Han Gazi, Allahın rahmeti üzerine olsun, İsmail Bey'e Yenişehri bütün çevresiyle verdikten sonra kendisi Koyunluhisar üstüne yola çıktığı zaman, Karamanoğlu İbrahim Bey, İsmail Bey'e bir haberciyle şunları bildirmiş ve demişki, Osmanoğlu, devleti tahtından uzaklaşmışken ve senin atadan kalma yurdunu geriye almak olanağı doğmuşken, ayaklarını eteklerin altına çekip kocamışlar gibi köşe minderinde oturman doğru mudur?

Fırsatı kaçırma kim geldi demi
Adam olmaz öldüren bu fırsatı

Bizim elimizden gelen her şeyi vermek ve her ne önerirseniz kabul eylemektir. Mal ve insan ile imdat eylemek, savaş gereklerini hazırlamak, nasıl dilerseniz tamam demektir. Şimdi Uzun Hasan Osmanlılarla düşmanlığa kalkışmıştır. Anı da kışkırtıp bu konuda işe ortak edelim ve her taraftan Osmanlı topraklarına adam üşürelim. Tam bir bağlaşıklık içinde devletimizin ortak

düşmanını direnme noktasından düşürelim. Emellerinin yuvasından uçup giden devlet kuşunun tekrar eline konması dileğin ise gerekdirki, gayret tuzağını kurup çaba ipini salasın ve niyet şahinini uçurup arzu kekliğini avlayıp nevale alasın. Korku ve dehşetle yüreği iki parça olanlar gibi, dileksiz kişilerin çöreklendikleri bir köşede beklemek ikbal isteyenlere gerekmez. İsmail Bey bu sözleri dinleyince hepsini de nefsin taşkınlığı ve şeytanın düzgüsü arasında saydı. Gelen ademisine böyle cevap verdi. Ol düşmanları paralayan Padişahın, yağıları tepeleyen şahın izzet ve ikbal basamaklarını aşmış, her dileğine ulaşmış bulunduğu bilinmekte, devleti yıldızının cihana ışık tutmakta, âlemleri devreden kılıcının yalmanı düşmanlarını kara toprağa karmakta olduğu da, parlak gün gibi, aydın iken, bunu hiyle yollarıyla örtmeye kalkışmak faydasızdır. Bu görüşün, inceden düşünen kafalarca beğenilmesi de pek uzak bir olasılık göstermektedir. Bu uzun ömürlü devlete kötülük etmek isteyenlerden kim kurtulmuş ki, ben de ters yakadan baş kaldırıp haddimden ileri geçem. Kendisi, işlediği tarlaya düşmanlık tohumunu ekmekle ne biçti? ve Osmanlının zehir zenberek keskin kılıcı suyundan bilemez mi kim, ne zehirler içti? Aslanı andıran kılıcı önünden geyikler gibi nice kaçıp, tilki misali deliklere girerken, beni kendi gibi haddini bilmezlerden ve de oturduğum yeri kap kara zindan mı etmek ister? Ülkem kudretli eli altında, varım yoğum gücünün ağırlığında ezilirken ne görüşle serkeşliğe kalkam da isyan bulutları arasında kanat açam?

Tutar sa polatbazu ile pençe
Eder gümüş kollarına işkence

Akıllı ve bahtiyar olan kimseler bir işi etmezlerki sonu nedâmet ve gerisi sıkıntı ola. Öyle cihana ışık veren bir devlet çerağı ki bu, ışığını Tanrının başarı ocağından alı-

yor ve Cenabı Hakk'ın desteği kandilinden yanıyor. Bu alev, kötülüğünü isteyen kişinin nefesiyle öyle kolay kolay sönmez.

Bir çerağdır kim bu, Tanrı tutuşturmuş onu
Püf diye üfleyense iyice parlatır bunu

Güç ve kudret sahibi, ikbal tahtının yıldızı bu ulu kişiyi zarara uğratmak isteyenin umutlarının kırılması kesindir. Alın yazısında ise başarısız kalacağı yazılmış demektir.

Her kime kim ikbal, yol gösterir oldu
Elbette hasmı yıkılmak zorunda kaldı

İleriyi gören, uyanık kişilere gerektir ki, bu dizeleri işlerine temel, emel dilekleri için de rehber eylesinler.

İşler gelişir ve sen yalnız başına isen
Olaylar sıkıştırır olanaklar da sana yetmez

Karamanoğlu, İsmail Bey'in akla yatkın sözlerini, uslu akıllı öğütlerini dinleyince artık sustu. Gayrete gelen ayaklarına ihtiyat donu çekti. Kafa tutmayı bir yana bırakıp başını hırkasının yeni içine aldı.

Gün olur aslanlar oyuna çıktıklarında
Ne tilki dostlar var onlar sade çalgı çalar

Padişahın Eflak Üzerine Yürümesi

Ufuklara hükmeden Sultan, iç anlaşmazlıkları giderip, titiz ve güzel çalışmalariyle Trabzon yöresini safalarla, huzurla görkemli bir yurt parçası haline getirip, buraları yabancıların kondukları bir yer olmaktan kurtarmış bulunuyordu. İsfendiyar beyliğini de Osmanlı yasalarının uygulandığı bir ülke haline getirmiş, buradaki minberlerde

kendi ad ve sanının okunmasını sağlamış, ondan sonra da tahtkenti olan İstanbul şehrine gelerek buraya şeref vermişti. Bunun üzerine çevre ülkelerden başarılarını kutlamak amacıyla elçiler gelip onları gönderenlerin Padişaha bağlılıklarını arzetmişlerdi.

Eflâk hakimi olan Kazıklı Voyvodadan da (16) aynı biçimde bir elçi gelmiş ve efendisinin armağanlarını sunmuştu. Ondan önce babası Dragula, Osmanlı devletinin otağına yüz süren, ona sığınmakla övünen, sayısız kâfir krallarından biri olup, cizye ve haracını düzenli bir yöntem içinde ödemekle Padişahlığın koruyucu bakışları altında yaşamıştı. Oğluna da aynı ölçüde değer verilmekte, ilgi gösterilmekteydi. Bağlılığını duyurmak için şâhâne peşkeşlerle elçisini hükümet merkezine gönderdikçe devletlû Sultanın iltifatlarını görür ve kendi değerindeki hâkimlerden, beylerden üstün tutulur, baş tacı edilirdi. Ama yaradılışı dengesiz, içi bozuk bir kimse olduğundan, uygunsuz tabiatında saklamakta olduğu kötülüğü en sonunda açığa vurmaktan kendini alamadı. Şanlı Padişahın Trabzon yöresinde bulunuşunu fırsat bilip soygunculuğu sanat edinen elini, koynundan çıkarma demi geldi sanmıştı. Yaradılışındaki eşkiyalık alışkanlığı ile de eğri büğrü yollara sapmıştı. Bu sırada Rumeli'yi korumakla görevli ve sakınıcı tedbirleriyle ol diyarı onarmış bulunan İshak Paşa mutlu otağa gelerek el öptükten sonra Kazıklı Voyvoda'nın çirkin davranışlarından, kötü tutumlarından yüce tahtın önünde söz etmiş, bakımlı ülkelerde yaşayan halka eylediği eziyetleri, sınır boyunda yaşayan kimselerin karşılaştıkları sıkıntıları, çekileri, ülkeler açan Padişahın aydın gönlüne kara kalemlerle çizmişti. Ol yaradılışı kötü olanın kafasında bir baykuşun tünediği, fesatlık bayraklarını dalgalandırdığı, akıl bucaklarında tek gözlü karganın kargaşa tohumlarını saçtığı belli olunca, Padişahın gayret doğanları kanat çırpmaya başladılar. Gönülleri kırılasıca düşmanın kafasında yuvalanan fitne kuşlarını şişlere geçire-

rek kızartmak ve ol fitne tohumları ekilen yerlerde toplanan fesatlık sürülerini dağıtmak konusu üzerinde bir karara varıldı. Zaferleri gölge edinen sipahileri hazırlamaları için düşünceleri sağlam beylere hükümler gönderildi. Ama, bundan önce ol gönlü kararmışa bir çağrı gönderilip devletin yüce kapısına yüz sürmek üzere gelmesi önerildi. Ol hiylede usta dalgacı da sanki boyun eğmiş gibi davranarak bu çağrıya şöyle bir özürde bulundu. "Memleketim halkı huzursuz ve yanımdaki adamlarım, yardımcılarım da ikiye bölünmüşlerdir. Mutlulukları gölge edinen otağa yüz sürmeğe varsam, hemen o anda bunların bir bölüğü Ungürüs kralına yönelip onu benim yerime geçirirler ve atımı ana teslim ederler. Halbuki rahvan atınızın kopardığı tozları gözüme sürme, yüce tahtınızın saçaklarını öpmeyi bağlılığımı göstermeye bir vesile ve arac edinmek gözümde tüter ve çok zamandan beri gönlümden geçer. Ne varki arz ettiğim durumun tersliği yüzünden bu candan dileği geciktirmek zorunu doğmuştur. Serhad beylerinden birini ülkemi korumak üzere bu yöreye göndermek uygun görülür se, mutlulukları gölge edinen dergâha yüz sürmek ve kirpiklerimden oluşan süpürge ile devleti âsitânesini süpürmek başlıca emelimdir" demişti.

Yazardan - Ülkemi korumaya iderse yardım
Dergehine varub yüzüm sürerim

Padişahın kapısı temiz toprağın
Sürmedanlık gibi gözüme çekerim

Çok değildir lutfunun yüceliğinden
Kölesini gözlerse ol şah-i kerim

Gönülden kuluyum ben şahinşahın
Her ne ferman ederse baş eğerim

Eflâk hâkimi bu sözlerle görünüşte fesat kapısını kilitlemiş, nifak düzeniyle Cihan padişahının gönlün avlayup kandırıcı sözleri sonunda istediği fermanı almıştı. Bunda

Niğbolu beyi olan Çakırcıbaşı Hamza Bey, bazı beyler ve başbuğlarla varıp, Kazıklı Voyvoda Yüce Padişahın katından dönünceye kadar, Eflak diyarını bekleyip korumak görevini alıyordu. Yerine getirilmesi gerekli olan bu ferman gereğince kış mevsimi olduğu halde Hamza Bey o yöreye hareket etti. Soğukların şiddeti o derecede idiki akar sular buzlardan yapılmış su yolları içinde şırıldıyor, soğuktan nefes kesiliyor, kirpikler de donup birer ok haline gelmiş bulunuyordu. Başlar ak börkler giymiş gibi buzdan sarıklar sarınmış, dağlar pamuk atılmış gibi karla kaplanmış, gören akıl sahipleri de dağlar o gün atılmış pamuğa benzeyecekler (17) görüntüsünün ne demek olduğunu bir kez daha anlamış bulunuyorlardı.

Her satırı kâfûr ile bezenmiş yazıları yazmak
Çınar dallarında asılı kalmış yapraklar gibi

Her yüz üstübecle aklaşmış, suyun her billuru, parlatılmış ayna gibi berrak olmuştu. Kar öyle talazlanmıştı ki, soğuğun şiddetinden dilin ucunda harfi, donup kalan sesi andırıyordu. Kışın baskısı ile ateşi belirleyen güneş küresi bile ayın soğuk otağına kaçmıştı.

Yazardan - Pintilerin suratı gibi dünya karardı durdu
Kocamış yer yüzüyse bir İsfideli (18) gelin oldu

Rüzgârın nefesi buz, soğuğun sıcağa karşı çıkması da gerçek dışı olunca, sıcak yüzler bile buz gibi akan bostan sulariyle yıkanmış, soğumuş, kimseye yüz vermez olmuşlardı.

Şu viran dünya soğukyüz gösterince elbette
Zaman tarlasına soğukluk tohumu ekilir

Donmuş buz taneleri sanki inmeye tutulmuşlar gibi düştükleri yerde kalmışlar, uzun boylu oturan konuklar gibi gitmek bilmez olmuşlardı.

Yazardan - Gitmeyüb çok yatduğun karın görürsen şaşma kim
Gök kubbeden düşmüş elbet bir yeri kırılmıştır

Mescidi koyup ocak mihrabına yüz tuttu halk
Çok Müslümanlar soğuktan ateşperest olmuştur

Varlık yapısı mimarıysa Tuna ırmağı üzerine buzdan uzun bir köprü çekmiştiki, üst yüzü, parçalanıp dağılmaz, çekirdek kuramını çözümleyen parlak bir plak olumuştu.

Kış idi Tuna donmuştu serâser
Yürür üstünde asker sanki mermer

Hamza Bey yoldaşlariyle ırmak kıyısına inip kondu. Kader dokuyucuları da ol bahadırlık beşelerine kudretten şehitlik kefenlerini dokuyup durdular. İslam askeri burada dinlenerek bir yandan da karşıya geçme olanakları araştırırken gecenin karanlığı yer yüzünü örtü gibi sardığında, Kazıklı Voyvoda din yoldaşları üstüne tün baskını ile akın edip onları bozguna uğratıp çoğunu şehit ederek mecid olan Allahın rızasına ulaştırdı. Yunus Bey'i çelikten yapılma olta ile kılıç balığı gibi avladılar. Hamza Bey'i de şehit edip başını Üngürüs kralına gönderdiler. Voyvoda, adaletli padişahın tapısından yüz döndürüp, boynundaki bağlılık zincirini söküp attığını çevreye duyurdu.

Kazıklı'nın eylediği bu çirkin iş yüce otağa duyurulduğu vakit, daha önce çıkan ferman-i hümayûn gereğince zaferleri izleyen askerler de yüce bargâhta toplanmış bulunuyorlardı. 866 baharında (M. 1462) Eflak diyarını açmak üzere ordu kalktı. Bayraklar her dalgalandıkça Allahtan bir yardım ve pek yakın bir zafer (19) âyetini biçimlendirmekteler ve sancaklar da bu zafer meltemleriyle pırıldamaktaydılar. Böylece nice konaklar aşıldı ve en sonunda parlak bir günde ülkenin ucuna ulaşıldı. Mahmud

Paşa ordunun öncülerine baş ve buğ olup önce o, Tuna'yı geçip Eflak diyarına ayak attı. Onun ardından da ağır başlı Sultan kalabalık ordusu, başarılı askeriyle sözü edilen ırmağı geçip Eflak topraklarını kan dökücü kılıçlarıyle titretmeye ve bir savaş meydanına çevirmeye başladı. Kazıklı yere çakılan kazık gibi batıp kaybolmuş, cenkci askerle karşılaşmaya gücü yetmediğinden geçilmesi güç yerlere gizlenmişti.

Molla İdris demiştirki, Evrenos oğlu Ali Bey akıncı askerine serdar kılınıp Eflak diyarını yağmaya salındı. Mahmud Paşa ise, ordunun önünce rehberlik ediyordu. Öyle bir yere gelindiki, altı fersah yolda bütün çevre aransa bir katre su bulunmazdı. Geçip giden günler gibi uzayan yolların inişi çıkışı bitip tükenmiyor. ayrılık günlerinde gariplerin kara geceleri nasıl bitmezse bu ovanın sonu da bir türlü gelmiyordu. Bu çölde rüzgâr rehbersiz kalsa şaşkına dönerdi. Yıldızlardan anlayan gece kervancıları bile ol yabanda şaşırıp kalırdı. Güneş ise bu sırada seretan burcunda olmakla dünya pek sıcaktı. Yeryüzü soba gibi kızmış, çelikten yapılma zırhlar mum gibi yumuşamıştı. Susuzluk ateşi susuzların gönlünü ocak gibi alev alev yakmıştı. Güneş ışıkları altında yer yüzü hamam külhanı gibi kızışmıştı. Çelik çivili nallar sıcağın şiddetinden erimiş sızmıştı. Susuzluk ateşi kavrulmuş insanların dudaklarını çatlatmıştı. Sularda bizler için nice olanaklar vardır (20) sözleri ol ıssız kırda herkesin kulağına bir kere daha dolmuştu. Böylece ol susuz ateş deryasında gaziler dilleri kurumuş, ol seraplar çölünden serin sulara ulaşmak için son hızla koşup durmuşlardı. Su başına ulaştıklarında asker olsun, hayvan olsun henüz suya kanmamışken düşman ordusundan kalabalık bir birlik meydanda gözüktü. Meğer Kazıklının Boğdan hâkimi ile geçmişten gelen bir düşmanlığı varmış. Bunlar Padişahın zaferleri derleyen yürüyüş günlerini gözlerlerimiş. Şimdi Padişahın Eflak topraklarını talan eylemeye giriştiğinden bu yerebatasıcalar haber alınca harekete geçmişler. Ka-

zıklı da Boğdanlıların yollarını kesmek için bu görülen birliği o yöreye göndermiş bulunuyormuş. Bunlar ise, Ali Bey'in akıncıları ile tok toyum eylediğini bildiklerinden, şimdi karşılarında gördükleri ve padişahın özengisi dibinde bulunmaktan mutluluk duyan, zaferleri gölge edinen sipahileri, Ali Bey'e yoldaşlık eden akıncılar sanıp, bu susuz ova üzerine at kaldırıp, kargaşa kılıcını kınından sıyırıp, mahmuzlarını atların karınlarına bastırıp dizginleri, Rum dilâverleri üzerine saldılar. Keremli Padişahın, işleri berbat küffarın sel gibi, zaferleri bayrak edinen askerden yana aktıklarını göricek, yiğitlik ateşi alev aldı. Padişahlık töresi gereğince orduyu düzene sokup Kutup yıldızı gibi ortada durdu. Sağ ve solunda Asafa denk vezirleri, temiz niyetli beyleri yer aldılar savaş meydanlarının ünlü yiğitleri de saflarını bağladılar. Padişah, Turhan oğlu Ömer Bey, Evrenos oğlu Ahmed Bey, Mihal oğlu Ali Bey, Malkoçoğlu Bali Bey gibi dilâver beyler ile bunlara denk nice beyi sağ kolda, Arnavutluk hâkimi Nasuh Bey'i, Delü oğlu Umur Bey'i, Mihal oğlu İskender Bey'i ve bunlar ayarında daha bir nice beyi sol kalda bekletip gönülleri öç ateşiyle kızışan sipahilere de istimaletler eyledi. Ol karalanasıca küffar takımı dini gölge edinin sipahilerin önüne geldiklerinde gördülerki, ol melekler ordusundan destek gören askerlerin kılıçları yalmanında çakan ışıklar güneşin gözlerini kamaştırmakta, atlarının ayaklarından kalkan tozlar gökyüzünü karartmakta, kılıçları aslan pençesi gibi gerilmiş, ateş saçan hançerleri gulyabani dişleri gibi sivrilmiş, deşneleri düşman kanına susamış ve her biri bir yeleli aslan olmuş

Doğruluğu Allah onlarla berkitti hem de yüceltti
Güçlü olsa da azgınların ayakları şimdi titredi
Kılıçlarda güven var, korkuysa ok gibi kaçar
Ellerinde olan bitenle kan su gibi akar
Şeytanlar çevrelerinde saf tutsa da zor dayanır
Kim adlarını anarsa oklardan bir yanıt alır

Cem'in durağında bulunan, yıldızlara denk askerleri ile Padişahın zaferleri dalgalandıran sancaklarından saçılan binlerce kıvılcım şaşkın düşmanın gözünde çakınca emel ipleri dolandı, umut şişeleri kırıldı. Böylece onlar tasarılarının boş ve gerçekleşmekten de uzak olduğunu kavramış oldular. Yılgınlık baskın gelmekle savaş meydanında ürküntüye uğrayıp daha ilk ağızda bozgun yolunu tuttular. Yedi bin zırh giymiş kâfir, yakıcı kılıçlar altında kırılıp, geri kalanı yakalandı, tutsak alınarak zincire vuruldu. Devletlû hünkâr bu olaydan sonra Eflak topraklarında daha bir ay kalıp başarının sonuçlarını derledi. Kazıklı, Boğdan yolunu kapatmak için hazırladığı bu zavallı birliğin başına geleni öğrenince, o acı ile yandı. Biçdiği emel ürünlerini umutsuzluk harmanında esen yellere kaptırdığını, dilek tanelerini korku değirmeninde öğütüb, toz eylediğini anlayınca keder içinde kaldı. Umutsuzluk yaygısını serip, pervane gibi, cihana sahip olan Padişahın kılıcı alevine kendisini urmaktan gayri çare bulamadı. Karanlık bir gecede ki, karganın kanatları o karanlığa göre aydın gün gibi gönülleri açar ve karanlık bulutların yığılışı ise insanı hayrette bırakırdı.

Geceki korkulardan uzak arınmış yüz gibiydi
Anda ne kaza ne zühal ne de merih var idi (21)

Kendisine yoldaş olan şaşkın askerleriyle durağı yüce padişahın ordu yerine kara bir bulut gibi indi ve tün baskını yapmayı tasarladı. Yıldızlara denk orduya sahip olan Padişah ise yolunu şaşırmış düşmanının tasarılarını öğrenmişti. Zaferleri çelenk edinen askerlerini düzenleyip savaş gereklerini hazırlayarak kırılasıca ayakların gelişini beklemeye başlamıştı. Gece yarısı idiki Eflak askeri etekleri temiz Sultanın ordusuna yaklaştı. Sel gibi akarak, baskın vereceklerini sandıkları bu karabahtlılar, uyanık asker arasına girince, geceyi gündüze kararsın (22) buyruğu, anlayanlar katında apaçık belli oldu. Cihad yoldaşları da ateşten çekilme kılıçlarını ol kara yüreklilerin bağırlarıyla dağ-

ladıklarında, gündüzü geceye kararsın (23) kavramı, gören gözler önüne serildi. Ol karanlık gecede ölüm ve yaşam arasını belirten perde şöyle yırtıldıki kılıçların çakışları san, ölüm kuşlarının kanat çırpışları idi. Yüce Allahın ancak imdat elini uzatmasıyladır ki cihad yoldaşlarının yaşam yakaları bed yaradılışlı düşmanın elinden kurtarılmış oldu. Savaşçı yiğitler, cenk boyunca ecelin boynuna çenk urup, yaşam torbasını çâk ve düşmana yastığı toprak etmede çâlâk idiler. Ol pis topluluğu bir dağ aslanı gibi ortaya alub bir uğurdan kılıç üşürdüler ve nice dev görünüşlü kâfiri yokluk toprağına düşürdüler. Her biri serdengeçmişcesine ateş saçan kılıçlariyle yiğitçe meydana girüb kılıç anahtarıyla yokluk kapıcağızını açtılar. Mertlik kanatlarıyla savaş dünyasında uçup durdular.

Azab içinde hepsi san ecelleri geldiğinde
Kazınır adları dünyadan, öldürüldüklerinde

Ol cenk gecesinde gümüş çelenkler takınan dilâverler bir an bile dernek etmeyip savaş meydanını, bu çölü, adamların gözüne dar eylemişler, yiğitlik alanını kötü dilekçilerin kanlariyle gelincik tarlasına çevirmişlerdi. Her gazi, bir dinç ata binmiş, ateş gibi parlayan kılıcıyla yerebatasıca düşmanı arayıp bulmak için eğilip kalmakta yiğitlik bilgisini, düşmanı tepelemedeki becerisini göstermekte idi.

Kükremiş aslan gibi, dönen felek misali,
zırha bürünmüş, kaya olmuş

Saflar yaran, cenge dalan, düşman kıran,
aslanları deviren oymuş

Şimşek gibi kılıçlarla canları bedenden ayıran dilâverler, ol karanu geceyi oklarının kıvılcımlarıyla gündüz gibi aydın edip, gecenin karanlık eteklerinde gizlenen korkak hıristiyanları kılıçlarının parlaklığı ile arayıp bulurlardı. Yaşam pullarını da amansız öç duygulariyle bir anda kesip

atarlardı. Devrilesice başlarını gaza atlarının altında çiğnemekle gönül rahatlığı duyarlardı. Yıldızlar gibi bir orduya sahip padişahın ise, gök kubbeyi tutan kılıcının daklarından zafer gülücükleri dökülmekte, uğurla bezeli hançerinde tebessümler görülmekte, muştular pırıldamakta idi. O da bu karanlık gece boyunca rahvan atına binmiş şimşek gibi çevreyi taramakta, ateş salan kılıcının vuruşlariyle ol yerebatasıcaları darmadağın etmekteydi. Kan dökücü bir aslan, dehşet verici yağmur gibi ol şaşkınlar üzerine dökülüp enselerine bindiğinde, aman vermeyen kılıcıyla boynuna borç olan farizayı yapmakta, varlıklarını yeryüzünden ayırmakta idi. Kılıcının her vuruşuyla kandan yağmurlar yağdı. Aslanları andıran her saldırısıyla kalkan tozdan cenk meydanı gök yüzüne ağdı.

Cengin gümbürtüsünden Rüstem bile uyandı
O korkuyla yüreği parça parça doğrandı

Gecenin karanlığı indikten, sabahın ilk ışıkları ağarıncaya, ufuğun kararmasından, günün doğuşuna değin, ok hüzmeleri, yay kirişleri ruhları derlemekten kesilmedi. Tutuşan öç yangını bir türlü sönmeyip fitne alevleri ol meydanda yanmakta, vücut dallarını kara günde doğmuş bahtları gibi yakmakta sürdü gitti.

Zehrile acı ölüm, nice ilgiliyse
Cenk yoluna öyle bağlıdır askerlikte
Dalgalanır durur yiğitlerden dökülen kan
Tolgalar kabir olur zırhlarıysa kefen

Kazıklı, her ne kadar cenk meydanında ayak direterek, kazık çakmışcasına dayanmak istedi ama, buna gücü yetmedi. En sonunda savaş alanından gizlice kaçıp bazı yakınlarıyla savaştan çıkmaya yüz dönderdi. Dökülen kanlar ol yöreyi derya gibi öyle kaplamıştıki her ne yöne yönelse atının ayakları kan içinde yüzüyor yüreği de bu acı ile boğulur gibi oluyordu. Ölüm korkusu ve telaşı ile

her yakada onun kızıl rengini görüyor, kendi gölgesini ardına düşen gaziler sanıyordu. Bu şaşkınlıkla gözüne kestirdiği, gördüğü yola düştü. Mihal oğlu Ali Bey ise yanındaki adamlariyle ve aldığı buyruk gereğince kaçakların ardına takıldı. Kazıklı, kendisini kovalayanlar nefes aldırmayınca, artık keremli padişahla bir daha karşılaşmak umudunu unuttu ve Ungürüs diyarına at uçurdu. Ülkeler açan padişahın kılıcı mıknatısın yok edici çekiciliğiyle kaçaklar arasından ağır zırhlara bürünüp yollarda dökülüp kalmış olanları yeryüzünden bir bir çekip topladı. Vücutlarını varlık defterinden kazıyıp attı. Böylece ol diyarın en değerli malları ile, Eflak halkından kılıç kuşananların çoluk ve çocukları talan edilip İslam askeri tok toyum eyledi, sevinç buldu. Eflak ülkesiyse bütünüyle cihan Padişahının hükmüne girip burasının yönetimi Kazıklı Voyvodanın kardeşi olan Radul Voyvodaya (24) bırakıldı ki, bu voyvoda ol ana kadar mutlu otağda hizmette bulunmaktan öğünç duymakta ve kulluğunu, bağlılığını, temiz duygularını belirtmekte kusur etmemiş bulunuyordu.

Yazardan - Kimki bu dergeh toprağın başına tac eyler
Gözleri aydın olsun devlet ana şimdi güler

Midilli Kalesinin Alınışı

Cihan padişahı Eflak topraklarına sefer yaptığı uğurlu yıl sonunda muzaffer ordularına izin verdikten sonra, Yunan adalarından olup Frenklerin elinde bulunan Midilli adasını almak tasarısiyle Gelibolu yöresine gitmiş bulunuyordu. Donanma-yi hümâyunun hazırlanması konusunda çıkan buyruk gereğince, İstanbul'da bulunan gemiler de oraya getirilmişlerdi. Hazırlıklar tamamlanınca bunlar başarı rüzgârlariyle sözü edilen adaya doğru yola çıktılar. Mutlu otağları hizmetinde olan kapu kulları ve Anadolu beylerbeyliği kuvvetleriyle Gelibolu boğazından geçen Padişah da kara yolundan, Bursa üzerinden Saruhan yöresine hareket ederek atının parıldayan nalları ile Ayazment

topraklarını çiğneyip mutlu kılmış oldu. Dağ gibi yelkenli gemiler ise Midilli çevresinde demir atınca, zaferleri rehber edinen asker cenge girdiği gibi, top ve tüfek sesleri de gök kubbenin kulağını sağır eylemiş oldu.

Yazardan - Mehemmed Han gelüb kondu kenare
Gemiler irişüb üşdi hisare
Savaşçılar başlayıpta döğüşe
Hisar üstüne hemen oldular havale
Toplar ağzından od saçıldı
Hisarın kapusu ol dem açıldı
Tekürü geldi Paşa huzuruna
Didikim söylen şahlar başbuğuna
Beni azat idüb alsun hisarı
Gözetsün lutfiyle bu yere düşmüşi
Ne sözler kim tekür itmişidi ana
Şehe arzeyledi Mahmud Paşa
Şeh işitdi tekürün çün sözlerin
Buyurdı virdiler mal ve iyâlin
Hisarı fethidüb devrin Sultanı
Tatlıdilli vezirine itdi fermanı
Ki el koyup hisarı eyle tamir
Öğşür gelirini yazıp getir
Şahın buyruğunu yürüttü Paşa
O mülkü üleştirdi sipaha
Yazıp ol ülkeyi hakkiyle bir bir
Halkı da yerinde güzelce yerleştirir
Çün bu topraklara İslam halk kondu
Şehinşeh adına hutbe okundu
Sevincinden oyuna kalktı felekler
Kutlu olsun didi hep melekler
Adaletli Padişah Mehmed Han Gazi
İdüb Rahman olan Allaha niyazı
Çün kaldırdı Midilli'den sapkın töreyi
Andan ulu otağına döndü gitti

Semendre hisarı geçmiş yılların haraçlarından doğan borçlar karşılığında Bosna kralının elinden alınıp, Padişahın yönetimine girelden berû hilebaz kralın özü kan bağlamış, üzüntülü gönlünde bunun hıncı çöreklenmiş bulunuyordu. Aklı hep bir fırsat ele geçirmek ve Müslümanlara bir zarar dokundurmakta idi. Bu arada da cizye ve haraç ödentilerini göndermekte savsaklama yolunu tutmuş, uç beyleri ol kâfirden iyice soğuyarak sıkılır olmuşlar idi. Hatta Mihal oğlu Ali Bey'le bir çok geçmişleri olup sözü edilen beyin şikâyetleri çoğalmıştı. Durum böyle iken, Padişah tasarılarını dolaştıran bineğini birbirini izleyen seferlerden sonra bir parça dinlendirince, bu kez elbette Bosna yöresine dizginleri çekmek demi gelmiş ola denilmişti. Özellikle bu arada, kesinleşen haraç ödentisini almak için devlet merkezinden gönderilen çavuş, kralla buluştuğu zaman kralın, Padişahın buyruğunu ıskalamayıp, onu öldürmekle korkuttuğu, vezirin aldığı önlemleri boşa çıkarıp baş kaldırmak sevdasında olduğu da Cihan padişahı katına bildirilmiş bulunuyordu. Bu haberler üzerine Padişahın öfkesi kabardı, gayrete gelip hıncını almak, gerçekçi bir tutum ve yüceliğinin gereği olmakla, Sultanın tasarıları böyle biçimlendi. Gazilerin atları dolu dizgin Bosna ülkesine dalalar. Öte yandan da bir yıl içinde hem, Eflak hem de Midilli seferlerini yapmış olan, insanlara karşı davranışları ile herkesi kendisine sevdiren Sultan da atının dizginlerini Bosna üzerine çevirmiş ola

Böylece 867 (M. 1463) baharında ağır bir ordu ile Padişah Üsküb'e doğru yöneldi. Geride kalan ve zaferleri rehber edinen asker de ordu yerine ulaşınca, ol gönül dinlendiren belde görkemli çadırların kurulduğu alan oldu. Başarılı askerler göklerdeki hilâl gibi dalgalanan şanlı sancakların altında toplandılar. Ülkeler açan şahın önünde alay gösterdikten sonra zaferleri derleyen sancaklarını Karadonlu yoluna çıkardılar. Vulçetrin çevresi zaferleri

toplayan sancakların dalgalandığı ülkelerden oldu ve cennet göğünü dolduran yıldızlar gibi donandı. Bu sırada Mihal oğlu Ali Bey, gönderdiği ulakla Bosna kralının Ağaç hisarını yaktığı haberini yüce otağa duyurmuştu. Bu haber, Sultanın öfkesini iyice kabarttı ve kralın yaşamını bir pula sayıp öncü olarak ülkeler açan veziri Mahmud Paşa'yı çıkardı .

Mahmud Paşa başarılı askerleriyle Lofça (25) hisarı önüne geldi ve üç günlük bir kuşatmadan sonra burayı alıp güzelce berkitti. Buraya varıncaya kadar arayerde nice bicenler bulunup hepsi de kanyutucu yiğitlere toyum olmuşlardı. Kralın, Yayça hisarına kapanmış olduğu haberi Paşa'nın kulağına ulaşınca bu sağlam kale yöresine at kopardı. Hilebaz kral ise ol duraktan göçmüş bulunuyordu. Onun pek sağlam ve dayanıklı olan Sokol kalesine çekildiği haberi, vardığı anda Paşa'ya duyurulunca, Paşa bir an bile durmaksızın onu kovalamaya girişti. Sapkınlık içinde olan kral, Paşa'nın ardına düşmüş olduğunu öğrendiği zaman, bin bir zorluk içinde Külüc kalesine girip kapandı. Zaferleri çelenk edinen askerlerse Sokol kalesine gelip de kralı bulamayıcak, onun Külüc hisarına kaçdığını öğrenmiş oldular. Bu iki hisar arasında zor geçit veren bir derbent bulunmakla rehbersiz, bilinmeyen bu yola girmeyi doğru görmeyip dönüş hazırlıklarına kalkıştılar ve Yayça tarafına gitmeyi ihtiyat ve dikkat gereğidir diye ileri sürdüler. Ancak, üstün yapıda olan vezir, beylerin önerilerini beğenmedi. Yürüyüşü durdurmayı kabul etmedi, buna razı olmadı. Aldıkları yol önlemlerine uymadı. Karanlıklar başbuğu akşamın ordusundaki bayrakları açtığı sırada şanı yüce vezir elinde kanyutucu kılıcının ışığı olduğu halde ol tehlikeli geçide ve korkuveren derbende girdi. Şanlı beyler de ona uyup yanınca ilerlediler. Ol karanu gecede zaferleri gözleyen gözlerine uyku suyunu haram ettiler. Turhan Bey oğlu Ömer Bey'i dil almağı-

çün öncü sipahilere başbuğ etmişlerdi. Ol gönüller fetheyleyen Bey de çevreyi araştırıp kollarken, kralın ahvalini bilen kimselere rast gelmiş, bunları yakalayıp bağlamış ve değerli vezirin katına yollamıştı. Bunlar işi gücü kötülük olan kralın söz konusu derbendin aşılmasındaki zorluğa güvenerek gönül rahatlığı içinde olduğunu Paşa'ya anlatıp acele etmesini salık verdiler. Paşa da hemen oraya asker gönderdi. Ömer Bey ise ele geçen fırsatı kaçırmamak için Paşa'nın gelişini beklemeden sür'atle yürüyüşe geçerek kralın kapandığı kale önüne varmış bulunuyordu. Meğer bu yol üzerinde geniş bir ırmak varmış, üzerinden köprü olmadan geçmek olanaksız ve öyle kolaylıkla aşılacak gibi de değilmiş (26). Ömer Bey bu çay kenarına vardığı gibi, henüz atılmamış olan köprüsünden geçip yoldaşları ile hisardan yana sel gibi akıp geldi. Hilekâr kral ise ol derbentten askerin geçebileceğini olanaksız sanmakla ordunun öncülerini akıncı sanıp köprüyü kesmeğe adam saldı ve çevresinde olan aşağılıklarla Ömer Bey'in etrafını aldı. Bu durumda Ömer Bey, Hazreti Ömer gibi ateş saçan keskin kılıcını eline alıp meydana girdi ve önüne gelen lânetlikleri durmayıp kırdı. Ama, küffarın kalabalık oluşu İslam birliğinin çekilmesini zorlamıştı. Savaş ateşi yanıyor ve gaziler vuruşmayı sürdürüyorken, Mahmud Paşa da ülkeler açan ordu ile ırmak boyuna ulaşmış bulunuyorduki, öncülerin küffar tarafından ortaya alınıp sarıldığını görmüştü. Hemen sipahi yiğitleri ve cenk meydanının dilâverlerinden bazılarını sudan geçirdiği gibi, kendisi de karşıya geçerek Rum bahadırlariyle ol karabahtlılar üzerine çakan şimşekler misali atıldı. Savaş alanına erişince de ol aşağılıklar kaçış yolunu tutmaya kalkıştılar. Cihad kılıcından canlarını kurtaranlar kaleye girmiş, imdada koşanlara da bahadarlık neymiş göstermiş bulunuyorlardı. Yiğitliği amaç edinen vezir, küffarın bozguna uğradığı mujtusunu alınca, söz konusu hisarı kuşatma kararını verdi ve çelik kılıçların çevirdiği bu dayanıklı kaleyi sardı. Gece gündüz küffar ile tokuşup, savaşarak dilâverlik gerekle-

rini ortaya döktü. Yol ve iz bilmez kral ise gümüş teller takınmış gazilerin cengi ile ta yüreğinden otalanmış, kaleye kapanmakla da kafese girmiş karga gibi hali harab olıcak, Paşa'nın affına sığınma girişiminde bulunarak aman dilemişti. Gönüller alan Paşa gerçi ol azgınlığı rehber bilen akılsızı zorla ele geçirecek başarıya ulaşmıştı. Ama onun uzun uzun yalvarıp yakarması karşısında hoşgörü duygusu ağır basmış, and ve söz vererek hisarını alıp ele geçirmekle yetinmiş, burayı bekleyenlerin gözlerinden çıkan ışıkları herbirinin ayaklarına eğdirip suçlarına göz yummuştu. Oradan kralın kardeşinin kapandığı Orçay adındaki kale önüne geldi. Kale halkı kralın halin ve emel düzgünlerinin kopup gittiğin göricek, aman dileyip, istesin istemesin ol şaşkını, Paşanın katına çıkararak kardeşinin yanına iettiler. Kaleler açan Paşa bu hisara da el koyup, kral ile kardeşini cihana hükmeden otağa götürdü. Muzaffer ordu ise Yayça hisarını kuşatmak görevini almış ve Padişahın yüce otağı da bu hisar çevresine konmakla yöreyi şereflendirmişti. Kaledeki bekçiler kral ile kardeşinin yakalandıklarından haberdar olıcak, özürlerini bildirerek bu sağlam kaleyi teslim ettiler. Padişahın buyruğu gereğince hisar halkı İstanbul çevresine göçürülüp anda yerleştirildiler.

Molla Neşri diyorki, Mahmud Paşa henüz kral üstüne varmadan Boboca adlı hisarı kuşatıp üçüncü günde aman ile fethitdi ve halkını İstanbul yöresine gönderdi. Kralı da bozguna uğratmış iken aman ile Padişah katına getürüb canını kurtaracağına ve andlaşma yoluyla işi çözeceğine söz vermekle Padişah bu tutumdan hoşnut olmayarak ona sertçe hitap etti ve andından dönen düşmanı zorla ele girmişken yararsız sözlerine aldanarak onun ölüm ipini çekmemek ve ülkesini elinden çekip almamak akıl sahiplerinin yapacakları ya da düşünecekleri bir iş midir? Dinsiz düşmana yardım elini uzatmanın çeşitli kargaşaya yol açacağını bilmeyip, ülkesinden bazı yerleri yine ona vermeğe

kefil olmak işin sonunu hesaplamamak değil midir? O bahtı kara üstüne ordu ile yürümek yeter iken, akıncı salarak bir de memleketi yağmalatmaya kalkmak kendine güvensizliğin tam örneği sayılmaz mı? demişti. Bilgili vezir ondan övgü beklerken, böyle sert sözlerle karşılaşmış oldu. İşte Padişahın Mahmud Paşa'dan yüz çevirmesinin ilk işaretlerinden biri, anlatılan bu olaydır. Hükümdarların isteklerine göre iş tutmamanın ok yarasından daha acı olduğunda hiç kuşku yoktur. Gönüllerinin dileklerini sezinlemek her akıllı ve uyanık kişinin işi ve her yol bilen kimsenin becereceği bir davranış değildir. Gün olur, hata edene iltifat ederler ve bir an olur ki, gereğini yapanı telef ederler. İstekler ve dilekler makasla kesilir gibi kesilmeyince, emeller eteklerden dökülmedikçe ve insan mal derleme arzusundan el çekmedikçe, ölüm çengelinin peşini bırakmasını, bıçak gibi öldürücü sözlerden kurtulmayı düşünmemek gerekir.

Padişah, bundan sonra vezirinin aldığı önlem ve kararları bir yana koyup bu kargaşanın kaynağı olan kralın kan yutucu kılıçla doğranması gereğini, Bosna diyarının bütünüyle bakımlı Osmanlı topraklarına katılabilmesi için baş şart olduğu gerekçesiyle ordu yerinde bulunan ve ileri gelen din bilgelerinden fetva istedi. O günlerde durağı yüce Padişahla gazada bile bulunan ve anın kapısında hizmete hazır olan, geniş bilgisiyle tanınmış, Musannifek sanı ile bilinmiş Şeyh Ali-yi Bistami'de kralın öldürülmesi için gerekli fetvayı verdi. Hatta onun cihad savabı derlemek için bu işi üzerine aldığı, bir kaç kere sallayıp çabucak devirmemekle de gönül eylediği söylentisi vardır.

Yazardan - Bilgelerin dili kılıç ve okudur kalem
Kesmese de dalkılıç düşman başını ne gam

Kovaç - İli ile Pavli - İli'nin Alınışı

Bosna ülkesiyle aynı sınır üzerinde bulunan Kovaç-ili ve Pavli-ili diye tanınan toprakların hâkimleri ki, Kovaç-

oğlu ve Pavlioğlu adlariyle bilinmekteydiler, bu sefer-i hümayûnda ikisi de yakalanmışlar ve Kapucular odasında zincire vurulmuşlardı. Bosna kralının öldürüldüğü gün, bu ikisi de katledilip memleketleri de olduğu gibi Osmanlı topraklarına katıldı. Bosna diyarı ise bütünüyle ele geçirilmiş oldu ve yönetimi Minnet Bey oğlu'na verildi. Akıncılar ise tok toyum eylemişler, sefere katılan sipahiler ile birlikte Padişahın lutuflariyle de sevindirilmişlerdi. (27)

Hersek Ülkesinin Açılışı

Bosna toprakları yakınında bulunan ve batı kesimleri Frenk deryasına (28) açılan, dayanıklı kaleleri, ulu ulu hisarları olan Hersek diyarının açılması da ülkeler açma yolunda olanların boyunlarına borç olduğundan, Padişah atının dizginlerini bu topraklar üzerine yöneltmek zorunda bulunuyordu. Ülkenin hâkimi durumdan haberdar olıcak direnmeye gücünün yetmiyeceğini bildiğinden, Frenk deryasındaki adalardan birine kaçmıştı. Padişah ise, Mahmud Paşa'yı Hersek diyarını açmakla görevlendirdikten sonra, kendisi özengisinde birlikte olmakla öğünenler ya da, bu hizmette olmayı dileyenlerle İstanbul'a doğru dönüp gitti. Paşa ise gücünün üstünlüğü ile ol diyarda olan sayılı kaleleri ve göklere baş çekmiş hisarları bir bir fethidüb hesaba gelmez toyumluk ile Osmanlı hazinesini tıka basa doldurmuş, kaleleri bekleyenleri de zindanlara attırmıştı.

Hersek hâkimi kalelerinin, beldelerinin bir bir elinden çıktığını göricek, yalvarıp yakarma yoluna düşmüştü. Pek değerli hediyeler ve kıymetli armağanlarla öz oğlunu mutluluğun yuvalandığı otağa yolcu edip, Kapı'da kalması dileğini, Padişahın kendisini af eylemesi, hoş görmesi için behane eylemişti. Keremler dağıtan Padişah da bu dilek üzerine Hersek topraklarını ikiye ayırdı. Birinci bölümü Osmanlı ülkelerine kattı, geri kalanı da Hersek kralına

bıraktı. Hersek oğlu ise Kapı'da müslüman olmak mutluluğunu bularak Padişahın ilgisini çekti, gözüne girdi. En sonunda da vezirliğe hatta, damadlığa yükselerek devlet erkânı içinde saygı değer bir yer buldu. Az bir süre geçince Hersek kralı yokluk âlemine göçetmekle ülkesi varlığından boş kalınca, geride kalan toprakları da ülkeleri hak ve adaletle yöneten Padişahın topraklarına katıldı ve onun adaletinin bereketiyle İslam sancaklarının dalgalandığı, yasa ve törelerin yürütüldüğü bir memleket oldu. Her yönü, köşe bucağı da İslam yapılarıyla donatıldı.

Karamanoğulları Arasında Son Gelişmeler

Sezinleyebilenlerin katında hiç kuşku yoktur ki, Osmanoğullarının kötülüklerini dileyenlerin sonları fena ve devletli günleri de kara olur.

Gördüm kaç kez ne edilse nice de söylense
Bu soya yeğ görülen sonra döner başa gelir

Pek sağlam temellere oturan bu devletin binasını yıkmaya çalışanların kendi devletleri yapılarının harab ve sarayları çatılarının da kargalarla baykuşlara yuva olması doğal bir sonuç olagelmiştir. Sonsuza dek yanacak olan Osmanlıların ocağı, güven ve huzur durağı olup, adalet çerağından ve cihanı yönetme alevinden tutuşturulmuş olmakla onu söndürmeye çabalayan kişinin ocağının sönmesi, kendiliğinden gerektir. Anınçün Karaman hâkimleri hep yokluk çölüne kendilerini kaptırıp Osmanlıların öcü alevi ile varlık kösteklerini toprağa kardılar ve yokluk tarlasını özlerine döşek eylediler.

Cenabı Hak bir devleti yıkmak dilerse
Halkını durmadan yanlış işlere koşar

Sözün özü bu ki, 868 yılında (M. 1463/64) Karaman oğlu İbrahim Bey bu hiçlik alanından kırgın olmakla gönlü

sultanını vücudü ülkesinden el çektirmişti. Geriye yedi oğul bırakmıştı. En büyük evladı olan İshak Bey bir câriyeden doğmuş olmakla İbrahim Bey'in gözü nuru idi. Bütün sevgisini bu oğula verdiğinden, kendisi göçünce, ülkesine onun hâkim olmasını başlıca kaygu edinmişti. Bu amaçla daha sağ iken İç-il yöresini ona layık görmüş ve Silifke kalesini onun için bir barınak haline koymuştu. Ayrıca hazinesinin en kıymetli eşyasını da ana virüb, ol dayanıklı hisara emanet suretinde bırakmıştı. Öteki oğulları yani, Pir Ahmed, Karaman, Kasım, Alaaddin, Süleyman ve Nure Sofu ise Sultan Murad hazretlerinin kız kardeşi olan soylu hatundan doğmuş olduklarından bunlar, Karaman beyi katında yüz bulmazlar idi. Onları değerlendirmekten kaçınır ve İshak'ı yerine geçirmeğe çalışır idi. Onlar ise babalarının kendilerinden yüz çevirmiş olmasını, bütün çabasının gayrıya yönelmiş bulunmasını anlamış olduklarından, onun bir düzenine kurban gitmemek için aralarında anlaşıp, ansızın Konya'yı kuşattılar. Babaları ölüm döşeğinde iken kalede bastırdılar. Ol dahi kaçub Gevale hisarına girmek üzere iken iyice çökmüş bulunduğundan ölüm muştasını yeyiverdi.

Dize - Yaşamı gömleği yakasın paramparça eyledi

Yazardan - Ecel câmın içüb Karamanoğlu
Hiçlik otağına yola koyuldu

Düketdi ömrünü devr-i zamâne
Sanasın gelmedi hiç kez cihane

Cihana sığmaz iken ister istemez
Bir arşın yere nice sığdı denemez

Değirmendir bu dünya ömürse dane
Öğüdür çoğdur bilmez behane

O kim bilmez bu devrin döndüğün
Değirmende pamuk eyler sakalın

Dilersen ey gönül ekmekli bazar
saf temiz eyle ömrün ürü ne var

Dünya evi sel yatağında bir bina
Cihana hükmedeyim demek bu da boşa

Kani Kisra ve Cemşid ve Sikender
Ne Dara'lar göçürmüşdür bu bender

Akıllıysan ey gönül yolda toz ol
Kanaat ülkesine gel padişah ol

Karamanoğlunun yaşam döşeği dürülicek oğlu Pir Ahmed Bey Konya'da beylik postuna oturmuş, İshak Bey'i babası tahtyurdundan sürüp, bölgesini sadece İç-il'de bırakmıştı. Süleyman ile Nure-Sofu ise Sultan Mehmed Han Gazi kapısına sığınmakla baştacı edilmişler ve verimli timarlarla iltifat görmüşlerdi. İshak, hakkını arama davasında iken, babası yurdundan sürüldüğüne yanmakla Uzun Hasan'ın eteğini tutmaya kalkışmış bulunuyordu. Gönderdiği mektup ve armağanlarla ondan Karaman tahtını kardeşleri elinden kurtarmasını istemişti. Kendisine yardım için asker gönderdiği takdirce ayak kirası olarak her konak için bin filori vermeği de kabullenmişti. Uzun Hasan, İshak Bey'in isteklerini ve filori sözünü duyunca para hırsı gözünü bürüyüp hemen o anda Erzincan yoluyla Sivas'a geldi. İshak Bey de Uzun Hasan'ı karşılamada acele edip, kendisine pek çok saygı göstererek Karaman iline getirdi. Pir Ahmed'in ol saygısız askere karşı durmaya gücü olmadığı için keremi yüce Padişahın kapısına varup, Uzun Hasan'ın ettiği eziyetten körtopul şikâyetler eyleyip. Padişahın eteğine yapıştığını, onun hadsiz hudutsuz keremli eline sarıldığını ve ol aman bilmeyen Türkmen elinden gamla kan ağladıklarını anlattı. Keremi bol Padişah onun göz yaşlarına merhamet edib askerce yardım edeceği vâdinde bulunarak yüreklerine su serpti. Lutuf vâdlerinden oluşmuş süslerle gamdan kararmış gönül aynalarını bezedi.

İncü değerde Sultanın şânı yücelmede
Şânı önünden koşmada ve öylece büyümede

Gerçi Uzun Hasan, İshak Bey'i Karaman tahtına tek başına oturttu ve onu destekleme havasında kanat gerdi. Ama öte yandan da türkmenlik yaradılışının gereği tamâ ve hırs elini uzatıp, yağmacı kolunu salarak güven payı olmak üzere Karaman diyarını talan eyleyerek zenginlerini bile bir lokma ekmeğe muhtac etti. Her kentten zor kuvvetiyle mal toplayıp, çiftçiyi, işçiyi, eşi ve akrabası ile ezip geçti. Çevre ve yörede binek ve sığırdan bulduğun sürüp kendi ülkesine yolladı. Hatta derlerki yirmibin katır ve deveyi dilek katarı gibi toplayıp vilayetine iletti. Görünüşte gerçi imdat eyledi ama gerçekte ülkeyi yıktı. halkı berbat eyledi. Böyle ettiği bunca eziyet ile Karaman diyarından dönüp, kendi tahtkentine yola düşüp, Kızıl Ahmed'i, İshak Bey'i desteklemek üzere bir miktar askerle alıkoydu.

İshak Bey, Padişahın Pir Ahmed Beyi destekleyip yardımda bulunacağını öğrenince, zamanındaki bilgelerden Molla Sarı Yakub oğlu Ahmed Çelebi'yi elçilik göreviyle mutlu eşiğe yüz sürmek üzere göndermiş ve kardeşlerine yardım edilmediği takdirde Akşehir ile Beyşehir'i armağan olarak sunacağını bildirmişti. Hüdavendigâr hazretleri ise Server Çavuş oğlu Çavuşbaşı Ahmed Bey'i İshak Bey'e yollayarak şöyle buyurdu. Bize arz ettiği peşkeş daha önce yasalara uygun olarak satın alınan yerler olmakla apaçık bize ait olduğundan gayrı, gücümüzün parlaklığı ve ateş saçan kılıcımızın vuruşlariyle de kaç kez yönetimimiz altına girmişti. Bu gûne armağan sözü eylemek, kutlu ölmüşü azat etmektir. Kardeşlerinin düzeninden emin olmak dilerse, Çarşanba suyunu hudut kesip beri yakasını keremli beylerimize teslim etsin. Ahmed Bey kendisine verilen elçilik görevini yerine getirdiğinde, İshak Bey'den ne razı olduğuna, ne de kabul ettiğine ilişkin bir yanıt

çıkmadı. Ahmed Bey de bu sıkıntılı haberle dönüp taht-kentine geldi ve İshak Bey'in Uzun Hasan'ın desteğine güvenerek serkeşlik ettiğini bildirdi. Bunun üzerine başlara tac olan Padişah, Pir Ahmed Bey'e ettiği vâdi uygulamaya koyuldu. Antalya beyi Hamza Bey'i bazı sınır beyleriyle birlikte Pir Ahmed Bey'e koşup, sayısız ağır askerle Karaman diyarına yolladı. Ermenek'te ve bir söylentiye göre Dağ pazarı'nda iki taraf tutuştular. İshak Bey bozguna uğrayıp, hazinesini alıp Uzun Hasan'ın ülkesine kaçtı. Hatunu ile bir oğlu Silifke kalesinde kaldı. Pir Ahmed Bey Padişahın yardım kuvvetlerinin desteği ile Karaman diyarını ele geçirip İç-el'e de el koydu. Sadece Silifke kalesi İshak Bey'in oğlu hükmünde kaldı. Akşehir, Beyşehir, Sıklanhisarı ve Ilgın pazarını Padişahın değerli beylerine teslim eyledi. Böylece nimetleri deryalar kadar bol olan Sultanın desteği ile dileğine ulaştı ve devleti sancaklarını dalgalandırmaya başladı. Kendisine yardıma gelen temiz yürekli beylere hadsiz hesapsız armağanlar dağıtarak ulu şanları ölçüsünde iltifatlar eyledi.

Ama bir süre sonra yaradılışında bulunan çirkin huyu, kargaşa çıkarmaya yatkın kem tutumu, karamanlılıktan gelen huysuzluğu ki, hep eziklikle sonuçlanmıştır, ortaya çıktı. El açıp yalvardığı köşeden gurur göklerine, yokuşun altından tepelere doğru uçmaya kalkıştı. Padişahın güç kazandıran sancağını omuzundan ve takındığı bağlılık halkasını kulağından atıp, başına buyruk olmak istedi. Bağımsızlık bayrağını açıp bakımlı ülkelerimizin ürünlerini zorla almaya kalkıştı. Çiftçi ve köylüleri yağmaya girişti.

Yazardan - Çün cülûs etti Karaman tahtına
Damga oldu taht ve baht ile atına

Bilmedi kim baht ana bâki değil
Dembedem devran ana sâki değil

Bu vefasız dehre gösterdi güven
Dimedi Keykubâd kanı ya Behmen

Ilgın pazarı ile o yöre de bulunan doğal hamamı Padişahtan isteyüb haddini aşıvermekle Padişahın ulu kerem defterinden adını bir anda sildirdi ve bahtının gül yüzünü solduruverdi.

Çün kare oldu kişiye vakt ü zaman
Kişi neylediyse bulmadı o anda aman

Olayların gelişmesi sonundaysa yaptıklarının cezasını bulup,

Yol yordam bilmedi bir türlü yerin bulmadı
Ama zaman elinden özüne düşeni aldı

dizesine uygun sonuca vardı ve taht yurdu bakımlı ülkelerimiz arasına katıldı ki, çok yakın bir gelecekte bu konu açıklanacaktır.

Kişi ki yaradılıştan kötü huylu ise
Nice çabalasa da pislikten kurtulamaz

Padişahın Frenklerin Yaramazlığını önlemek Üzere Yola Çıkışı

Ülkeleri elinde tutan Sultan, kılıç zoruyla Bosna kralını tepeleyip onun kirli kanı ile toprağı suladıktan ve ülkeye el koymakla cihangirlik töresini eyledikten sonra, devletle tahtına şeref vermiş, ülkenin düzeni ve üstünde yaşayan insanların mutluluğu için gereken çalışmalara girişmiş bulunuyordu. Bu arada Üngürüs kralı Frenk beyleriyle bağlaşıklıkları geliştirme yolunu tutmuştu. Tâgut'a kul olanların beylerinden bir nice it ise, baş kaldırmakta elbirliği etmişler, Bosna kralının öcünü almağa and içmişler ve din yollarını beklemekle öğünen gazilerle çarpışmaya girişmişlerdi. Şu tasarı üzerinde elbir eylemişlerdi. Frenk beyleri timsahları andıran gemilerle Mora üstüne düşüp Sultan Murad Gazi'nin yerle bir ettiği Germehisarını düzüp koşup, sonra da kaygusuzca Mora yarımadasında

Birinci Basılış — F. 6

olan bakımlı kaleleri İslam elinden bir bir geri almaya gayret göstereler. Üngürüs Kralı da Bosna diyarına yüklenerek burasını padişahın keremli beylerinin elinden çekip ala. Bu gelişme sırasındaysa Arnavud kâfiri de serkeşliğe kalkışarak ol yere batasıcalarla işbirliği edip bazı topraklara el uzatmaya cesaret eylemiş oldu. Bu tedirgin edici haberler cihanı tutan yüce otağa sunulduğu zaman Padişah, ulu devletinin önde gelenleri ile görüştü ve kendisini mutlu eden âdetleri gereğince, istihâre eyledi. Söz konusu toprakların herbirinin uzaklığı yirmişer günlük yol olup, aynı zamanda hepsine erişmek zor olmağın, tek bir yürüyüşle cümlesinin zararlarını defetmek, bir uğurdan hepsini kaldırmak kolaylığı da yoktu. Allahın verilerinin doğduğu odak olan Padişahın temiz gönlüne şöyle bir doğma oldu. Zararı en tehlikeli olanın defedilmesi konusuna öncelik tanınmalı, önemil olana önem gerek, diyerek bu yola girilmeli dedi. Germehisarı onarılırsa Mora'ya asker gönderme olanağı kalmamakla sözü edilen bakımlı yarımada da olan kalelerin İslam elinden bir bir alınması gerçekleşir. Şu halde zaferleri izleyen askerlerimiz gökleri andıran otağa doğru kanat açıp uçalar ve ilâ-yi kelimetu'llah için savaş meydanına koşalar, yeniçeriler, azebler yat ve yarağları ile hazır olalar. Zaferleri yayan sancaklar Mora'ya doğru yönele ve uç beylerine yel gibi giden ulaklar ile gereken uyarılarda bulunula diye gereği yapılacak ferman-i hümayûnu çıktı. Aydın düşünceli vezir Mahmud Paşa bu fermanı alınca askeri toplamak için

Eline ayağına çabuk olanlar koşuştular
Sanki dünya bir anda felek gibi döner oldu

gereğini yaparak uc beylerine hemen hükümleri yolladı. Kısa zamanda kalabalık bir ordu meydana getirdi.

Askerin biri elin terkiye attı ve kılıcı tuttu
Çaktı o anda şimşek bulutlu gökten kayarcasına

Allahın sevgilileri gibi sayısız sipahi bahadırları ordu yerinde toplandılar. Uğurlu bahtı ile gelen öncüler başbuğunun uyulması gerekli buyruğu üzerine, gömgök zırhlara bürünmüş binekleri ve deryalar gibi kaynaşan cihan pehlivanlariyle 869 (M. 1465) tarihinde bir ateş seli örneği Mora üzerine aktılar. Köslerin, boruların sesleriyle ayakları altında dümdüz uzanan yeri ve gökleri doldurdular. Cihana hükmeden Sultan ise çevresindeki savaşcılar ve bahadırlarla birlikte Paşayı izledi.

Devletle, zaferler ve fetihlerle yürüdü de
Parıldıyor mutluluk, eylediği rehberlikte

Felekler onun zaferine olmuşlardı kefil
Önünde yürüyen melekler ordusuydu bunu bil

Derya örneği gönül sahibi gaziler Germehisarına varıncaya kadar düzenbaz frenkler, hisarın kulelerini göklere çekmişler, istihkâmlarını evvelkiden daha sağlam hale getirerek koruyucu her önlemi almışlardı. Gönül rahatlığıyla toplarını da Körfös hisarı çevresine toplayıp, burasını döğmeğe başlamışlardı. Frenklerin buluşları ve tutumlarına uygun olarak, savaş arac ve gereclerini öyle bir yerleştirmişler, havan toplarını ve mancınıkları öyle bir düzende koymuşlardıki, birbirini izleyecek saldırılarla hisarın yapısını, burç ve duvarlarını gönlü kırık aşıkların ah ve vahları gibi dökmeye, kapı ve bucaklarını yıkmaya, bu sapkın kalabalığın gücü kuvveti sonunda ele geçirmeye girişmişlerdi. Mora sancakbeyi Elvan oğlu Sinan Bey bu kuşatma sırasında Körfös kalesine girip kapanmış bulunuyordu. Kâfirin atılganlığını ve hisarın yıkılmaya yüz tuttuğunu göricek kaleyi kurtarmaktan umudunu kesmiş ve hisarı bekleyen dilâverlerle yaptığı görüşmede "gecikmede felaket vardır (29)" atasözüne göre savsaklanmakla acı sonuçlar alabiliriz. Hisarımızın yıkılmak üzere olduğu, direnmemize de gücümüzün yetmediği artık belli ve âşikâr olmuştur. Sağlam yol ve uygun önlem bence şöyle ol-

malı. Gece karanlığı bastırdığında, yeryüzü yerebatasıca düşmanın bahtı gibi karardığı sırada, ol kara bahtlılara tün baskını edip, ateş saçan kılıcın alevlerini düşmana iletelim. Umut ederimki, karanlık gecemiz kılıçların yalmanıyla aydın olup, başarı ve zafer bizlere yâverlik eder, yüz aklığı ile bu işin içinden çıkarız. Hisarı bekleyenler bu öneriyi uygun görüb,

Korkuyu gönülden elbirliğiyle söküp atalım
Devlet düşmanlarına bir tün baskını yapalım

diyerek yüzden artık yaya ve atlı tün baskını etmeğe hazırlandılar.

An olduki yeryüzüne gölge olan ni'şledi
Kolbaşında olana ışıktan nurlar iletti

Ol adlı sanlı yiğitler, uyanık bahtlarının rehberliğinde tün baskını için kaleden fırlayıp çıktılar. Kös ve boru sesleri, tekbir ve tehlil helheleleri ol korkakların yüreklerine dehşet salıp atlıyı yayadan, tepedekini düzde olandan ayıramadılar. Savaş duraklarından kaçış yollarına düştüler. Daha önce yüreksiz casusları, Mahmud Paşa'nın dehşet saçan bir ordu ile Germehisarına yakın geldiğini bildirmiş olmakla, zaten direnme gücleri çökmüş, rahat ve güvenleri sarsılmıştı. Körfös hisarının düşmek ve içinde olan bekçilerin dağılıp kaçmak üzere olduklarını da sezinlediklerinden, gece karanlığında ortaya çıkan bu baskın ve kargaşanın onlardan geleceği olasılığını düşünmeyip, Mahmud Paşa geldi sanıp, el ve ayakları bir anda kesiliverdi.

O gece içinde zaferleri bayrak edinen yiğitler
Öyle kırdılarki onları hesaba sayıya gelmez derler

Mahmud Paşa ise, bu sevinçli olayın hemen ardından irişüb, Germehisarını onmadık kolaylıkla ele geçirmiş, kaçan küffar ardınca ılgarcı göndermiş, çoğunu tepeletip kan ve toprağa kardırmıştı. Gaziler küffarın kellelerini hisar be-

denlerine tac eyleyip devrilesice başlarını mızraklar ucunda dolaştırmışlardı. Tabana kuvvet deniz kıyısına inenler ve bekleyen gemilere girenler hemen demir kaldırıp kaçış yelkenlerini açarak kurtuluş yakasına çıkmağa can attılar. Denizcilikte de geçelerini gündüze kattılar. Ar ve namus değerleriniyse bedavaya sattılar. Kaleler açan Paşa, bu sonuç üzerine ovaları aşan ulakla ulu otağa fetih betiğini gönderip bu apacık zafer ve akla gelmez başarıyı müştulamış bulunuyordu. Gerçi böyle bir zafer elde etmek başlıca amaç idi ama, bunun bu kadar çabuk olacağı tasarlanmamıştı bile. Bu müştuyu bekleyen keremli Padişah haberi alınca, gülen dudakları, şebnem taneleriyle sabahları açan gonce güller misali açıldığı gibi, bu güvenin getirdiği sevinçle inciler dökülen ağzından şükür şekerleri saçıldı. Ol aydın davranışlı vezire armağanlar, ağır hil'atler ve övgüler göndererek şöyle buyurdu. Zaferleri gölge edinen askerle bakımlı Mora yarımadasında küffar elinde kalan kaleleri ele geçirmek üzere bu ülkede otura ve bu amacla gerekeni yerine getüre. Ol dahi aldığı görev gereğince kaleleri almak için gücünü sarf ederek Miseri, Mesirat, Londar ve Belduz hisarlarını bir bir ele geçirdi. Bu kalelerin bulunduğu bölgeye Karli-ili derlerdi ki, ol vilayetten altı parça hisar açılmış bulunuyordu.

Padişah hazretleri ise, zaferleri gölge edinen ordusu ile Bosna topraklarından azgın kralın elini kesmek için yola çıkmış Sofya yöresini zaferlerle parıldayan çadırlarıyla donatmıştı. Bu sırada Midilli yakasından feryadçı gelüb Mora'dan kaçan ve kaçış yelkenini açan Frenk askerinin timsahları andıran gemilerle Midilli üzerine düşüp, hisarı başımıza dar eylediler diyerek, kale koruyucularının yardım beklemekte olduklarını bildirmişti. Halkını koruyan, başlara tac olan Padişah, söz konusu yöredeki halkın bu azgınların ayakları altında çiğnenmesine razı olmadığından, Bosna üzerine olan yürüyüşü durdurmuş, dizginlerini çekip Sofya'da kalmıştı. Bu arada ulakla Mahmud

Paşa'ya haber gönderüb ferman buyurdular ki, yanında olan yiğit ve bahadırlarla Gelibolu tarafına erişip ol tanınmış geçitten Midilli yöresine atlaya ve ol azgınlık deryasında batmış olan kâfirleri sözü edilen ada çevresinden uzaklaştıra, karşı duranları da kahredici muştasiyle berbat eyleye.

Mahmud Paşa, bu buyruk üzerine Mora'da koruyucu yöntemleri yerine getirdikten sonra, ferman olunan yöreye yöneldi. Deniz yüzünde Saba rüzgarı ile yarış eden gemilere çekirge sürüsünü andıran askerini doldurup seher yelleri gibi esen bir meltemle, rüzgârları gözleyen yelkenlileri kaldırıp, dileği üzere aşıp, az zamanda Midilli'ye ulaştı. Düzenbaz Frenk askeri donanma-yi hümayûnun geldiğinden haberdar olıcak şaşkına dönmüş, birbirlerini desteklemek için hisar gibi kapanarak demir kaldırmış ve katrana bulanmış gemileriyle derya yüzünde sekmişlerdi. Böylece kurtuluş kıyısına can atıp dalgalar gibi kıyı çizmişlerdi. İslam gemileri ki yelkenleri üzerinde "buyruğuyla denizlerde dağlar gibi yürüyen gemiler o'nundur (30)" âyeti nakşedilmiş bulunuyordu. Bunlar sözü edilen ada kıyılarını dağlar gibi doldurduklarında, zaferleri derleyen asker gördülerki kâfir gemilerinin yerlerinde yèller eser. Bunların başarısızlık ve beceriksizlik dalgaları arasında şaşkına döndükleri ve bozgun girdaplarına düştükleri belli olunca, aydın düşünceli vezir, Midilli kalesini onarıp, tamir ederek ve bu il yönetimine yeniden düzen verip yöredeki kargaşa kapılarını ördükten sonra, geldiği yoldan dönerek keremli Padişahın otağına gitti.

Bu arada Üngürüs kralı Frenk ordusunun bozguna uğradığından ve tasarılarının temelden yıkıldığından bilgi edinince, Yayça hisarını almağla yetinip, Bosna diyarının öteki güçlü kalelerinden umudunu keserek savaş meydanında yiyeceği silleden de korkarak kaçtı ve dönek bahtı gibi gerisine dönüp ülkesine gitti. Yayça hisarını ele ge-

çirmesiyse bu kaleyi bekliyenlerin yanlış tutumlarından ileri geldiği için Padişah, ol kargaşa kazanını kaynatanları bir daha kayguya düşmeyecekleri yolla cezalandırarak hüküm sahibi olduğunu gösterdi. Artık kış da yaklaşmış olduğundan seferi bırakıp saltanatı durağı olan kente inerek şeref verdi. Onun gelişiyle kent uçmakları kıskandıracak kadar güzelleşmiş oldu. Beldedeki büyük küçük herkesi nimetleriyle sevindirmekle de zamane, Padişahın devlet ve ikbali için dualarda bulundu ve bu kavramı düzdü.

Şu köhne zaman cihan padişahiyle şâd oldu
Adaletiyle cihan baştan başa âbâd oldu
Yolu üstünde toprağ oldu düşmanların başı
Yeşil cennet köşkleri safa eylediği bağ oldu

Padişahın Bosna Üzerine İkinci Seferi

Yayça hisarını yere batasıca kâfirin elinden almak padişahlığın gayret göstereceği bir iş olduğundan, 876 Rebiyülevvelinde (Kasım 1465) sayılamayacak ölçüde bir ordu ile Bosna diyarına doğru yola çıkılmıştı. İlk iş olarak bu sağlam kale kuşatılmış, burç ve kulelerini yıkmakta merdanelik nedir gösterilmişti. Ama direnme olanakları bulunduğundan kâfir serkeşlik etmekle zaman uzadı ve bir parça daha çaba harcamak gerekti. Üngürüs kralı, durağı yüce Padişahın Yayça'yı almak için titizlikle hareket ettiğini duymuş, onun gücü karşısında tek başına dayanamayacağını anlayarak asker toplamağa girişmişti. Bu topladığı kalabalıkla da Sava'dan geçip İzvornik'i kuşatmıştı. Bu suretle Padişah hazretlerine Yayça kuşatmasını bıraktırmayı sağlamak ve ol diyardan çekilip gitmesine olanak hazırlamak umudunda idi. Düzenbaz kralın çevirdiği dolaplar ve İzvornik kuşatmasiyle oynadığı oyunlar yüce otağa duyurulduğu zaman, sefer-i hümayûnun temelden amacı cihad töresini yürütmek ve sapkınlıklar içinde

olan kralın fesat damarlarını kesip atmak olduğuna göre, Padişah da atının dizginlerini İzvornik üzerine yöneltmiş oldu. Minnet oğlu Mehmed Bey'i Yayça hisarını kuşatmaya devam etmesi göreviyle, orada kalan dilâverlere baş ve buğ eyledi. Kendisiyse İzvornik yakınlarına geldi. Burada olan ve zor geçit veren derbentler dev gibi toplarla kapatılmış, gömgök silahlara bürünmüş kâfir askerleriyle tutulmuş olduğundan, hızla uçan kuşlar bile bu tehlikeli yerden geçemez, bir ulağın gölge misali ol çengelistanı aşması düşünülemezdi. Böyle tehlikeli bir yere girmek büyük padişahların töresi gereğidir diye bir zorun olmadığından ve kış mevsimi de gelip çatmış bulunduğundan Padişah, zafer sancaklarını dalgalandıran Mahmud Paşa'yı Rumeli askeri ile İzvornik'i korumakla görevlendirdi, kendisi de Sofya ovasını çadırları için durak eyleyip geri döndü. Bu kışı ol gönül çekici beldede geçirdi. Daha önce ise Padişah, beşyüz kadar adlı sanlı bahadırla Mihal oğlu İskender Bey'i İzvornik'i beklemek üzere göndermiş bulunuyordu. Sözü edilen Bey, hisara girip kapandıktan sonra din düşmanlarının bir zarar yapmasına meydan vermemek için eteklerini beline toplamış, geceyi gündüze katıp, savaş alanında boy gösterip merdanelikte neymiş bunu ortaya koyarak kıl kadar bir kusurda bulunmamıştı. O, kâfirin yıktığını nefes almadan hemen yapardı ve himmet cevgânı ile mutluluk kûyini kapardı. Ama nevar ki, sonları berbat olasıca düşmanın çokluğu, aşağılık kâfirin uzun süredir kuşatıp durması kaleyi bekleyenleri sıkmış ve perişan eylemişti. Hepsi gözlerini gelecek yardımcı kuvvetlere dikmişler beklemekteler ve yolları gözlemekteler, keremi bol Padişahın katından özlemekteler idi. Mahmud Paşa ise Rumeli beylerinden Umur Bey, İshak Bey oğlu İsa Bey, Mihal oğlu Ali Bey gibi adları ulu beylerle sözü geçen derbent önüne gelmiş ve hep birlikte şöyle bir karar almışlardı. Saba ülkesinin hüdhüdü ya da Saba rüzgârı gibi eser uçan ulaklarla yol bilen kimseleri bulup önce kalenin durumundan haberdar olalar, Bu bilgi edinil-

dikten sonra, ol tehlikeli yerden geçeler. Buna göre aydın düşünceli vezir de, gece, karanlık yaygısını yaydığı, kara perdeyi düşman yüzüne ve talihsizlik, düşkünlük toprağını da ol kara bahtlılar gözüne çektiği vakit, haber götürücü yol bilenleri padişahın parıldayan devleti yıldızı ile yolcu eyledi. Bunlar Allahın başarılara ileten rehberliğiyle kale altına eriştiler. Bu sırada kış o kadar şiddetli idiki, hava kara yüzlü olanların içleri gibi karanlıktan bir örnek, kar ile buzlar ise keremi deryalar kadar bol, güzel huylu padişahın elleri gibi gümüş misali bembeyaz idi.

Hava bulutlarla dopdolu yer ise karla
Kulaklar ağızlarda savaştan konuşmakta

Soğukkanlı kâfirler soğuğun şiddetinden kazık kesmişler, ocaklara girip hisar çevresinde izbeler delip gizlenmişlerdi. Doğmayan devletleri bahtı gibi hepsi düşkün ve yer altında herbirisi bir kenarda büzgün oturduklarından, ol dilâverler yol buldular, hisarın altına gelip "kal'a kimindür?" deyû seslendiler. Hisarı bekleyenler bir dost ses işitmekle, böyle sevinç duygusu içinde kulelerin üstüne çıkarak "Padişah-i âlem-penâhundur" diye yanıt verdiler. Onlar da ayttılar ki gayret eteklerini bellerinize sıkıca dolayın ve din yolunda iyice dayanın, iki üç günden sonra Mahmud Paşa ülkeler açan ordusuyla gelecek, Allahın desteğiyle yardım ve yoldaşlık edecek olsa gerektir. Sakın bezginlikle uyuşukluğa düşmeyin ve düşmana direnmeden kaçınmayın ki, bunca çektiğiniz sıkıntılar sona ermekte ve umudumuz günü doğmaktadır. Bu bir kaç günde ne eziyet olsa dayanın ve Paşa'nın gelişi müştusuyla gönülden hoş olun

Yazardan - Çekdünüzse kötü düşman elinden pek çok elem
Sultanın bahtı, yardımcı olanda yağıdan ne gam

dediler. Bu konuşup söyleşmeden sonra hisar altından çekilip kayboldular ve bahtları yar olmakla Paşa'ya ulaşıp

başlarından geçeni anlattılar. Öte yanda ise hisara kapananlar, cihanı aydınlatan güneş, tan yerinden kendini gösterdiği sırada, yücelik ve ululuk durağının şahlar şahı olanın baht ve talihinin parlaklığını anlatmaya girişti. Kafir elinden çekenlerse emel pencerelerine o bahtın doğmasıyla olan biteni duyurmaya ve muştu tabıllarını vurmaya, tekbir ve tehlil sözlerini gök kubbeye duyurmaya başladılar. Böylece sevinç ve şenlik gösterilerinde bulundular. Meğer yerebatasıca küffar ol karanlık gecede olan işleri izlemiş, muştuluk getiren sözleri duymuş, hisarı bekleyenlere imdat haberi geldiğini öğrenmiş bulunuyormuş. Ertesi gün ise hisar içindeki sevinç gösterilerini izleyince, bunun işittikleri konuşmaların sonucu olduğunu anlamışlar ve durumu krala bildirmişlerdi. Bunun üzerine kral da ihtiyat önlemlerini aldı. Gelmek üzere olan imdat kuvvetlerinin geçeceği yerlere karakollar koyup, yol başlarına gözcüler dikti. Ağırlık ve eşyalarını kaçırıp kendisi de kaçmak için hafifçe atlandı. Bu sırada idi ki, Mihal oğlu Ali Bey akıncıyla kâfire görünüp anlar da Mahmud Paşa olmak zannı ile kaçıp krala Paşa geldi diye haber verdiler. İslamın gücü aşağılık kâfirin direncini kırmış, yüreklerine korku ile kuşku dolmuştu. Kral ise askeri arasında kendini gösteren dağınıklık ucundan şaşıp, savaş alanından uzaklaşmağa bütün gücüyle çabaladı. Top ve tüfengi, çoğu savaş gereçlerini bırakıp,

Yazardan - Düşkünlük yoluna bineğin sürdü
Edip işlediğin sonucun gördü

Ali Bey ise bu arada kralın kaçtığından haberdar olıcak son hızla atılıp hisar altına ulaştı. Kaleyi bekleyenler de içeriden çıkarak bir yandan yağmaya, bir yandansa Allaha duâ ve senâya giriştiler. Durumu belirten haber, Paşa'ya ulaştı. Ol devrin sillesini yiyenlerin emel defterlerinin düşrüldüğü, hepsinin de yılgın ve üzgün geldikleri yola düştükleri bildirildi. Gerçek önlemleri öngören vezir, hemen

bunların kovalanması için gerekene öncelik verip, ol perişan kalabalık ardınca yola çıktı. Atının dizginlerini o yöreye yöneltti. Sava ırmağına varınca düşkün ve bitkin kaçan kalabalığı kırıp, çoğunu da tutsak eyledi. Ol aşağılıkların nicesi su verilmiş keskin kılıçtan ölüm cur'asını içmekle cehennem ateşine düşüp yiğitlerin fırtınayı andıran saldırılarıyla yokluk toprağına karılıp gittiler. Ol derin ırmakta boğulan bahtsızların sayısını belirtmek ise şu ucu dilme kalemin harcı değildir. Gazilerin eline geçen toyumlukların hesabıysa aklın alamayacağı ölçüdeydi. Bozguna uğrayan kral ırmağı ilk aşanlardan olmakla zaferleri gölge edinen askerin elinden kurtulmuş, üzgün ve bitkin sıkıntılar yurdu olan ülkesine kaçıp gitmişti. Zaferleri bayrağında dalgalandıran Paşa ise ölçüsüz toyumla mutlu otağa gelip Padişahın övgüsünü aldı ve sonsuz derecede iltifata ulaştı.

Ülkeler açan, kulu kollayan hünkârın askeri
Her nereye varsa tok toyumla döner gelirdi

Sultanın Arnavudluğu Elegeçirmek Üzere Gidişi

Daha önce de kalemin ucundan belirlendiği ve bir destan örneği gözler önüne serildiği gibi, düzenbaz Frenk beyleri ile Üngürüs kralının, aralarında anlaşarak, bakımlı topraklarımız üzerine saldırıya kalkıştıkları ve küffar hükümdarlarından bir çok bahtsızı da kışkırtarak, olmayacak tasarılarına ortak eylemiş oldukları bilinen olaylar arasındadır. Bu arada Arnavud kâfiri de anlara ayak uydurarak ve kargaşa yolunda Osmanlı devletinin düşmanlariyle yoldaşlık ederek boynuna borç olan and ve sözü çiğnemiş ve Müslümanlara zarar dokundurmaya kalkışmıştı. Bu yüzdendir ki, cihan padişahlarının üstünde her şeye egemen Allah, onun görüşlerini keskinleştirmekle Sultan Mehmed Han Gazi'ye bu azgın topluluğu çiğneyip ezmek üzere en uygun tasarıları ele aldırtmıştı. Önemli olana önem gerek

anlamındaki ata sözü gereğince Padişah önce Frenk, ardından da Üngürüs bayraklarını yerle bir etmişti.

Şimdi ise sıra Arnavudlara gelmekle zaferler saçan sancaklarını ol diyara doğru kaldırmış bulunuyordu. Bunun için de Manastır ovasını askerin buluşma yeri ve zaferlerle dalgalanan sancakların dikileceği alan olarak seçmişti. 871 baharında (M. 1467) bu amaçla Arnavudluk topraklarına girmiş, dağ ve tepelerini gazilerin kol kol uzanan atlarının ayaklarına çiğnetmiş, serkeşlik edenlerin çoğunu zincirlere, lalelere vurdurarak, başına buyruk olmakta direnenlerin bayraklarını indirmiş, ülkelerini alıp, baş ve buğlarını derin kederlere uğratmıştı. Her tarafa akıncı gönderip şu denlü arnavud güzelleri toplatıldı ki, cihanı kaplayan ordu san perilerin toplantı yeri ve hurilerin cenneti olmuştu. Söyleyen ve susan tutsakların sayısı dile gelmeyecek, akla sığmayacak dereceyi bulmuştu. Sultanın gücü karşısında korku ve telaşa düşenler sığındıkları geçit vermez dağlardan inip bu kez onun mutlu kapısını tuttular, devletinin gücünü anlamakla kulluk bağlarına bağlanmayı uygun gördüklerini açıkladılar ve Padişahın keremi affı sonunda şen ve esen kaldılar. Bütün arnavudlar boyun eğdikleri, hiç biri bile bunun dışında kalmadığı halde Arnavudluk halkının verdikleri sözden döndükleri, bilir bilmez baş kaldırdıkları ve aradaki hukuku unuttukları bilindiğinden, bir önlem olmak üzere İslam halkın barınacağı sağlam bir hisar yapılması buyurulmuştu. Bu kale kısa bir süre içinde yapıldı ve İlbasan adıyla adlandırıldı. Ondan sonra da bol toyumla saltanat durağı Edirne'ye doğru yola çıkıldı. Padişahın bu beldeye inişiyle, dillerde anılan bu kent, cennet bahçelerini kıskandıracak bir güzellik bulmuş oldu.

Padişahın Yeniden Arnavudluk Üzerine Yürüyüşü

Arnavudların başbuğlarından hâin denmekle tanınmış olan işi gücü kötü İskender, cizye ve haraç ödemek borcundan boynunu çıkarıp, tekrar baş çekmek ve boyun eğ-

mekten dönmek gibi suçlarla cezalandırılması gereken bir kişi olmuştu. Bu arada Kalkandelen dağlarında yaylayanların koyunlarını sürüp bakımlı ülkelerde yaşayanlara zarar dokundurmaya cesaret ettiği ve padişahın mimarlık alanında gösterdiği ilgi ile sapa sağlam yaptırılan İlbasan hisarını kuşattığı ve kenti yağmaladığı mutlu otağa bildirilince, Padişahın gayrete geldiği görüldü. Onun tutuşturduğu kargaşa ateşi, uc beylerine bırakılsa da söndürülebileceği halde, özüyle sefere katılmaya karar verdi. Böylece yetmiş iki baharında (M. 1468) çayırların hâkimi çimen askerlerin bezemiş, çiçek alaylarını yerlerine yerleştirmiş Dey (31) leşkerini kırmış geçirmiş, kış sultanının geliş yolunu da kesmişti ki, durağı Cem'in yeri olan Padişah da ordusunu toplayıp, Arnavudluğa girerek yıkılasıca İskender'in gücünü, kuvvetini harabedip, eli altında olan illeri iki sancağa ayırıp, iki beyine armağan eylemişti. İskender'in kaçarken bıraktığı mal ve eşya Padişahın adamlarının eline geçmiş, kendisi ise kuru başı ve gözüyaşı ile Frenk deryası kıyısına can atmıştı. İskender bu bozgun ve üzüntü ile bilinmeyen bir köşede saklanıp âdeta üzerine toprak örttü. Hüdavendigâr hazretlerinin pek güzel tutumu ile ol ülke, Tanrıya eş koşanların göze batıcı dikeni andıran varlıklarından temizlenmiş oldu. İslam askeriyse tok toyumla dileklerini bulmuş oldu.

Yazardan - Nice kâfir gaza kılıçlarından geçip gitti
Çevreye askerler muzaffer sancaklar dikti
Toyumluk öyle oldu ki eğer saymak gerekse
Bir nice asker bu işi eylemekten bezerdi

Böylece Arnavudluk ülkesinde zafer en güzel şekliyle kendini gösterince ordu geriye dönerken, Rumeli topraklarında salgın hastalık çıkmış, veba yayılmaya başlamış bulunuyordu. Bu durumda Padişah şehirlere girmeyip Karadeniz kıyısına doğru ilerledi. Bu yörede kış başlayıncaya kadar eylenerek, görünüşleri hoşa giden bağlarda, bahçe-

lerde vakit geçirdi. Veba salgını bastırılıp, hastalığın pisliği ortadan kaldırılınca, Rus kasrı'ndan, Aydos'tan dönüp devlet ve ikballe saltanat durağı olan İstanbul yöresine göçtü. Reaya ve berayayı ulu varlığının gölgesi altında güven ve mutluluk içinde bıraktı.

Tanrının desteğindedir o, her işine yar olur
Âlem hükmündedir onun, keremiyle mutluluk bulur

Padişahın Karaman Üzerine Yürüyüşü

Bir kimsenin ana ve babadan,kalıtımla önceden aldığı duygulara bağlı olarak oluştuğu, bilinen ve aydın kafalarca kitaplara yazılan bir gerçektir. Bu gerçeğe göre de Pir Ahmed Bey'in yaradılışında karamanlılık tarafı ağır basmakta ana tarafından gelen osmanlılık şerefini de silip süpürmekte idi. Yüreği, atalarının fesatlık duyguları yoluna yönelme eğilimi gösterdiğinden, Padişahın ona eylediği keremin hakkını unutup, yine bakımlı ülkelere saldırmaya kalkışmış, andlaşmaları çiğnemek, eskiden verdiği sözleri bozmakla da ters bir yol tutmak hevesine düşmüştü. Zülkadir oğlu Şehsüvar Bey'le Padişaha boyun eğme yolundan azub, boş hayallerinin kalemiyle aklı defterine azgınlık satırların yazub, bağlılık yüzü gösterirken terslik yoluna düşüb, kurtuluş ülkesini elinden yitirmiş oldu.

Sevgilinin gönlüne sakın çekemezliği ekme
Sevgi gösterir mi deve dikeni çalıya bile

Vefa umar mı akıllı kişiyse o düşmanından
Feslehen çiçeği biter mi dersin çöre otundan

Kamış bir kezcik olsun teşekkür almamıştır neyden
Kendi kendisine başka şey olur der misin cevherden

Öte yandan Uzun Hasan'ın germeye kalkıştığı kargaşa resenini kesmek gerekmekte olduğu da padişahın zihninden

geçmekle beraber, Karamanlıların kopardıkları fesat tozları yatışmadan ol önemli işe girişmek ihtiyatlı olma tutumuna uygun olmamağın, atının dizginlerini önce Karaman tarafına çevirmeye ve bütün çabayı ol sözünden dönekleri tepelemeye harceyledi. Pir Ahmed Bey, ol saltanat göğünün güneşiyle karşılaşmaya takat getiremeyip bir ateş böceğinin ışığı gibi gözden kayboluvermiş, Larende yöresine kaçıp gizlenmişti. Hüdavendigâr hazretleri ise Gevale kalesini aldıktan sonra Konya'ya girmişti. Mahmud Paşa'yı da zaferleri amaç edinen askere serdar eylemiş, Larende üzerine göndermişti. Mahmud Paşa ile Pir Ahmed Bey arasında büyük bir savaş olmuş, bunun sonunda da Karamanlıların bayrakları, çirkin bahtları ve şaşkın düşünceleri gibi devrilmiş Pir Ahmed Bey;

Dize - Böyle zamanda kaçış başarı sayılır

sözleriyle yola düşüp gitmişti. Derlerki bu zor durumdan Mahmud Paşa'nın gevşek tutumu ile kurtulmuştur. Onun görevden alınışına bu olayın etkisi olmuştur diye bir söylenti de vardır. Karaman askeri bozguna uğrayıcak, zıdlaşma kılıcını çeken ve âleme fitne tohumunu eken Karamanlılardan çok kimse el ve ayakları bağlı cihanı tutan otağa getirilmiş bulunuyordu. Devletin gücünü göstermek için cezalandırılmalarına gerekli buyruk çıkınca, hepsinin kaytları görüldü ve ömür defterleri tomar tomar dürüldü. Ondan sonra Mahmud Paşa'ya Turgut oğulları ne yakada ise aranıp bulunması ve kargaşanın kaynağı olan varlıkları yok edilip gözlerden yitirilmesi işaret olundu. Paşa, onların Bulgar dağına kaçtıklarından haberli olmakla o yöreye at kopardı. Onlar ise Paşa'nın erişmek üzere olduğunu öğrenince, Mısır-Memlûk sınırı üzerinden Tarsus'a kaçtılar. Paşa da dağda tepelerde bulduğu Turgudlu kalıntılarını zincire çeküb Kapı'ya getirdi ve Padişah buyruğu ile varlıklarını ortadan götürdü. Sonra Paşa'ya Konya ve Larende'de bulunan zanaatkâr ve ustaların göçürülmeleri

yararlı olanların İstanbul'a sürülmesi ferman buyruldu. Paşa'da bu güzel buyruğa uyarak sözü edilen iki beldenin işe yararlarını seçip, hepsinin gönlünü alarak yurtlarından çıkardı. Rum Mehmed Paşa bu bilgili vezirle atışmakta, zaman zaman zıdlaşmakta idi. Padişahın doğuşlara kaynaklık eden fikrinde de ona karşı bir kırgınlık olduğunu fark edince, Paşa'yı çekiştirmek fırsatını kollamaya ve kötü kötü konuşmaya başlamıştı. İnsan oluşu nedeniyle geçmişte kendini gösteren bazı davranışlarını çirkin kılıkta açıklamakta iken, ol sürgünlerin durumlarını da ters bir şekilde anlatarak fukarasını dostluk yüzünden, zenginlerini de rüşvetle yerinde bıraktırdı diyerek Padişahın ince gönlüne kuşku soktu. Bu nedenle de sözü edilen görev Rum Mehmed Paşa'ya verildi. Bu zâlim ise, ol diyar halkını şaşkına çevirip, bulduğun yazdı ve zulüm yolunu tutmakla doğruluk yolundan azdı. Hatta Mevlana Celaleddin-i Rumî hazretlerinin, Aziz Allah sırrını kutlu eylesin, temiz soyundan Emir Ali Çelebi oğlu Ahmed Çelebi'yi bile sürdü. Sonra bu aşırı tutumu Hüdavendigâr hazretleri katında belli olıcak, ol azizi öteki zulme uğrayan ileri gelenlerle birlikte salıverip, iltifat ve sevgi gösterileri arasında yurtlarına dönmelerine izin verdi. Konya'nın ahmedek'ini onarmayı padişah uygun gördü. Burasını daha önce İbrahim Bey yıktırmış bulunuyordu. Onarıldıktan sonra bekçileri konulup düzen altına alındı. Gevale kalesi de elden geçirilmiş ancak buranın ahmedek'inin onarımı daha pahalı olduğundan yıktırılması yerinde bulunmuştu. Böylece Karaman vilayeti Osmanlı topraklarına katılmış oldu ve yönetimine Sultan Mustafa'nın getirilmesine karar verildi.

Padişah ondan sonra mutlu tahtkentine doğru yola çıktı. Karahisara (Afyon) gelindiğinde Mahmud Paşa'nın otağını, kendisi içinde iken başına yıktırıp görevden aldı. Bu seferde Rum Mehmed Paşa, Küpeli oğlu'nu ordu kadılığından uzaklaştırmış olmakla Molla Vildan kaz'asker oldu. Bu arada Karaman oğlu İshak Bey, bir söylentiye

göre Uzun Hasan'ın yanında iken ölmüştü. Başka bir söylentide ise Uzun Hasan'dan aldığı destek kuvvetleriyle atalarından kalan yerleri ele geçirmek için gelirken Urfa'da vefat etmiştir

Yazardan - Kim ki bu devletin kötülüğünü ister
Zaman bile en sonunda onu yok eyler

Kâfir Kuvvetlerinin Enez'i Basmaları

Padişah Karaman seferinden dönüşte mutlu tahtı üzerine henüz oturmuş bulunuyorduki, Frenk beylerinden Cendral (32) adındaki lanetlenesice altmıştan fazla kadırga ile Enez üstüne düşüp kadı ile hatibini ve nice müslümanları yakalayıp Frengistan'a iletmiş, mallarını yağmalamış ve çevreyi hasara uğratmıştı. Bu ürküntü verici haber zaferlerle parıldayan Padişah katında duyulunca, Sultanın onuru ağır şekilde yaralanmıştı. Bu nedenle donanma-yi hümayûnun hemen hazırlanmasını istedi. Gelibolu sancağı Mahmud Paşa'ya verilerek Osmanlı kıyılarında bulunan ocaklık gemilerin sefere hazırlanmaları işi de adı geçene buyruldu ve sipahilerin toplanmaları konusunda temiz görüşlü beylere uyulması gereken hükümler çıkartıldı.

Padişahın Eğriboz adasını Fethetmek Üzere Yola Çıkışı

Yunan adalarından genişliği ve ürünlerinin bolluğu ile tanınan Eğriboz adası Medinetü'l-hükema sanıyla bilinen Atina kentinin hizasında bulunmaktadır. Bu güne kadar Frenk yönetiminde kalmış bulunduğundan, çevresinden geçen yollarda İslam halka buradan çok zarar dokundurulmaktaydı. Uzak ülkelerden gelen Frenk gemileri bu ada limanına girüb geriye dönünceye kadar orada rahatlıkla demir atar barınırlardı. Yapacaklarını yaptıktan sonra da devrilesice duraklarına çekip giderlerdi. Adanın Rumeli kıyılarına bakan yüzüne bir köprü kurarlar tehlikeli zamanlarda ol köprüyü giderüb bu yakada korkusuzca yaşar-

lardı. Sözü geçen Cendralin yukarıda açıklanan girişiminde bu adayla bağlılığı önemli olduğundan, bu ilişkiyi kesmenin en doğru tasarı olacağı anlaşılmış ve 873 yılı başlarında (Temmuz 1468) zaferleri rehber edinen Padişah, kara ve deniz yolundan ordularını harekete geçirerek denizler gibi köpüren yiğitlerle Eğriboz adasına ayak basmıştı.

Karada dağlar ovalar askerle dolmuştu
Gemiler baştan başa derya yüzün tutmuştu

Kaleler açan Paşa ki, ülkeleri yönetici gücüyle deniz de olsun karada olsun eşsiz bir vezirdi. Şimdi de adayı deniz yönünden kuşatmak için gereken hazırlıkları eksiksiz ve gereğinden daha fazla ölçüde yapmış, yüzden fazla gemi ile ada etrafını çevirmişti. Kâfirin kestiği, sözü geçen köprü yerinde gemiler üstünden köprü bağlayıp Padişahın otağı yanında görevde bulunmakla mutlu kılınmış olan ve savaşmayı adet edinmiş bulunan askerleri bu köprüden kale altına geçirmiş ve limanı çepe çevre dövmeye başlamıştı. Ol bereketli yöreyi yurd edinen şebekleri topa tutup taşlamıştı. iki taraftan da atılan taş yuvalaklar öyle hesapsızdıki, deniz yüzünde dökümtüye yol açtı. Deniz her şeyi yutacak koskoca bir kese gibi görülürken, bu kargaşanın verdiği ürküntüyle kıyıdan el çekti.

Korkudan denizin dudakları kurudu
O ürküntüyle dalgalar kıyı çizdi hep

Bu sırada lanetlenesice Cendral kaledekilere yardım etmek için seksen parça kadırga ile gelmiş fakat, İslam kuvvetlerinin büyüklüğünü görünce hayretler içinde kalmış, yürüttüğü geminin kesilip, umut ettiği yollarında bağlanmış olduğunu görünce, daha ileri gitmekten çekinerek, oraya demir salmış, adaya da hasretle ıraktan bakmıştı. Tasarladığı şu idi. İslam ordusunun hisara yürüdüğü sırada ol dahi bir taraftan yürüyüp İslam askerini sıkıştıra ve hisar fethini engellemiş ola, Bunun için de yü-

rüyüş gününü bilmek amaciyle dil almağa kayıklar saldı. Meğer bir sipahinin hizmetkârı dinden dönme hevesine düşmüş ve kâfir gemilerinin toplandığı yönde olan kıyıya inmiş, kayıkla gelen dil alıcılar ol dinden dönen herifi bulup Cendral'e iletmişlerdi. Cendral ol işi gücü kötü olandan durumun açıklanması için sorular sorunca, üçüncü gün yürüyüştür diye tellalların bağırdıklarını bildirdi. Cendral de bunun üzerine ol gün İslam askeriyle savaşa tutuşmaya karar verip gereken hazırlıkları yaptı. Bu tarafta ise dil alındığı anlaşılınca, durum ulu otağa bildirilmişti. Ülkeler alan padişah da böyle önlem ettiki, artık savsaklanmayıp hemen hisara yürüyeler ve düzenbaz Frenk yardıma kalkışıncaya dek, fetih kilitlerin ele getüreler. Bu gönüllere hoş gelen tasarı vezir olsun, bey olsun herkes tarafından alkışlandı ve ol gice tellallar

Dize - İrte yağma günüdür hâzır olun

sadasını göklere çıkarub askeri uyardılar. Bu haber üzerine gaziler ol Cuma gecesini mutlu bayram gecesine benzettiler. Yiğitlikte yüreği pek ve içinde özü olanlar ..gün doğması yakın değil mi?" (33) âyetini söyleyip gümüş kanatlı sabah kuşunun uyku yuvasından uçup kanat çırpacağı anı gözlediler. Önünde sonuda gazâ savabını derlemeyi özlediler. Şol dem ki günün sipahileri gök kubbe hisarının burçları üstüne güneş sancağının alemlerini dikip, karanlık gece askerlerini dağıtıp hafif bir meltemle fetih muştularını yollayıp, sabah anını gülüşlerle doldurmuştu. Zaferleri gölge edinen askerler de aldıkları yağma ve çapul izniyle toyumluk umudu içinde hisara yürümüşlerdi. Topların ağzından çıkan sürekli barut dumanları mavi gök kubbeyi bürümüş, kâfire göz açtırmamış, yuvalakların açtıkları gediklerden de asker, hisara girmişti. İşe yarar bulunanları zincire çeküb, geri kalanın kırdılar. Para ve eşya yönünden gaziler eline ölçüsüz mal girüb, zaferleri derleyen askerler adı güzel sultanın devletinde tok toyumla

doydular. Devlet ululari ise Padişahın övgüleriyle yüceldiler. Gün ortasında güneş göğün üstünde boy gösterdiği sırada hisarın çıkış yolları pek zor olan burçları tepelerine dikilen fetih sancakları alemlerinin güneş gibi parladığını ve yüksek binaların çatılarından Cuma salâsı okunmaya başladığını kâfir görüp duyunca, korku rüzgârlarının kaygu yelkenlerini paraladığını ve eziklik ile bozgun düşüncesinin umut gemilerini sulara gömdüğünü gördü. Ol üzüntü ve keder boğuntusundan kurtuluş yakasına çıkmaya dümen çevirüb, kaçış yelkenin tekrar açmaya gayret eyledi. Alçak düşman rağmına ol sağlam hisar fethinin kilidi padişahın eline geçmekle yasaların uygulanmasına ve din kurallarının korunmasına girişildi. Bu amaçla adaya bey ve kadı atanarak adalet ve hak töreleri yürürlüğe girdi, kargaşa kapıları da küffarı tepeleyen çivilerle çivilendi. Hisarın kapı ve duvarları her yönden saygısız düşman suratı gibi parçalanmış olduğundan onarımına başlandı. Kiliseleri putların durağı iken Allah adını anmakla günlerini geçiren uyanık kişilere konak oldu. Ondan sonra Padişah gönül ferahlığı ile devlet ve hilafet otağı olan tahtkentine döndü.

Bu ada ürünlerinden olup Eğriboz narı diye şöhret yapan nar, lezzette bütün dünyaca tanınmakta idi. Her biri bir yakut parçasına benzer, her nar tanesi de cana güç kazandırmakta eşsiz sayılırdı.

Molla Neşrî, sözü edilen kale karşısında deniz içinde Kızılhisar adıyla tanınmış bir burgaz vardı. Kâfirin hazinesi onda saklı idi. Sözü edilen burgazı da ele geçirerek orada buldukları hazineyi hazine-i âmire'ye katmışlardır, diyor.

Bu sevinçli günlerle dolu yıl başında cennet-mekân Şehzade Cem Sultan'a Kastamonu sancağı uygun görüldü. Şehzadenin yaşı henüz daha on yılı bulmamışken, olgun ve güzel gönlü gereğince ol gönül açan ülkeye, cennetten

örnek beldeye adalet ve hakkı yayan gölgesini saldı ve gayret kuşağını olgunluk, üstünlük derlemek için ol yüce otağa bağladı. 877 Seferinin ilk günlerinde (8 Temmuz 1472) ise sünnet düğünü yapıldı. Kardeşi Sultan Mustafa ölünce 879 Şabanın ortasında (25 Aralık 1474) anın yerine Karaman vilayetine vali oldu. Altı yıldan daha fazla Karaman'da kalıp silahşorluk sanatını iyice öğrendi. Selçuklulardan Sultan Alaaddin'in Konya ve Larende'de yaptırmış olduğu gözlere (hücre) nice kubbe ve kemerler ekledi. Zarif şi'irleri zamanenin kulaklarında akisler uyandırır, beğenilen bir divanı da vardır. Hâce Selman'ın Cemşid ü Hurşid'ini Sultan Mehmed Han Gazi hazretleri adına dilimize çevirmiştir. (34)

Ülkeleri Koruyan Padişahın Ordu ile İkinci Kez Karaman Diyarına Gidişi

Konulardan söz edenler şöyle belirtmişlerdir ki, Sultan Mehmed Han Gazi Eğriboz seferinden dönüp İstanbul şehrini ayak basışıyle şenlendirerek hak ve adalet nimetleriyle dolu sofraları serdirerek ibadullahın gönüllerini alırken, bir yandan da Rum Mehmed Paşa'yı Karaman oğullarını ele geçirmek üzere ol diyara göndermiş, yanına da kapu kullarından bir kaç bölükle Anadolu sancakbeylerinin çoğunu koşmuş bulunuyordu. Ama yüreği zulüm ateşiyle yanan bu vezirin bütün düşüncesi eziyet ederek gücünü göstermek, hayır ve sevgi kapılarını da kapatmak olup, en çok da insanları ezmekte direniyordu. Aynı zamanda mal biriktirmeye eğilimi olup, lutuf sahiplerinin ihsanda bulunmalarına da engel olurdu.

Aslında çirkin yaradılış yok oluşu hızlandırır
Kargaşa, kötülük, fesat, edebsizlik onda canlanır

Bundan ötürü de eylediği eziyet, ileri gelenlerin gözünde sanki ekmek gibiydi. Sözü edilen bu yaradılışı ile Kara-

man diyarına girdiği gibi reayayı darmadağın etmiş, zenginlerden de mal ve para toplayıp durmuştu. Özellikle Larende şehrine zulüm yağmurlarını yağdırmış, mescit ve medreselerini viran, köy ve bucaklarından çoğunu da cehenneme çevirmişti. Hele Ereğli şehrini yakıp yıkmış, halkınıysa çeşitli eziyetlerle perişan eylemişti.

Zenginlerinden durmadan mal topladı
Bir tek komadı hepsini yerlebiretti

Bu kent Medine-i münevvereye vakfedilmiştir diyerek zulmünü kesmek dileyen günahsızları hemen o anda hiçlik diyarına sürdü. Ama en sonunda gerekli cezasını, amacı hak ve adalet olan Padişahın adaletli elinden gördü.

Daha iyi mi olur, gelen felaketten,hiç kötü huylu
Şartoldu ona elbette huyu karşılığını bulması

Hak ve adaletle düzen kuran Padişahın isteği Karaman oğullarını ele geçirmek ve ortadan kaldırarak ol ülkeyi onarmak, bakımlı hale getirmekti. Ama ol kötü yaradılışlı, Padişahın dileği aksine davranışlarda bulunmuş, Karaman diyarının bakımlı yörelerini de yıkmış, halkı sıkıntı içinde koyduktan sonra Varsak diyarına varsak deyüb ol yörenin toyumluğuna da dişlerini bilemiş, anları dahi Karamanlılar gibi etmek dilemişti. Varsak beylerinden Uyuz Bey adındaki dilâver, Rum Mehmed Paşa'nın bu yöreye gelmek üzere olduğunu haber alınca, Varsak yayalarından topladığı kuvvetle bir taşlı derbentte Paşa'nın yolun alub yayaları atlıların başına üşürmüştü. Bu boğazda at oynatma olanağı bulunmamakla yayalar çok kişiyi attan düşürmüştü. İşin sonunda Rum Mehmed Paşa'nın bu gereksiz tasarısı sonunda adamlarının ancak yarısı bin güçlükle kurtulabilmiş ve aldığı mal ol taşlık alana dökülmüştü. Damgalı yüreği gibi başları bağlı keseler, Varsak bıçağı ile sökülmüştü. Yine de yaşam kesesi ömür pulundan boş

ve sayılı nefesleri sona ermemiş olmakla teselli bulup geldiği yola boş elle dönüp gitmişti.

Dize - Akıllı kişi işini bilir, pazarlıktan pişman olmaz

Varsak beyceğizleriyse Uyuz Bey'i karşılayıp bu Paşa ne hoş devletlü imiş ki, topladığı malı ayağımıza döktü deyüb eğlenerek onu alkışlamışlardı. Mehmed Paşa'nın böyle bir bozgunla dönüşü Padişahın ince gönlünde kırgınlığa yol açmakla söz konusu sorunun çözülmesi işi ol günlerde veziriâzam olan İshak Paşa'ya verildi.

İshak Paşa 875 (M. 1470/71) yılında ağır bir ordu ile Karaman diyarına doğru yola salındı, Larende'ye vardı. Pir Ahmed İç-il'e kaçmakla onu izlediğinde, o da Uzun Hasan'a sığınmak amacıyla Diyarbakır yöresine doğru gitti. Kasım Bey ise Karaman ülkesinin tırmanılması güç yerlerine çekilip kapandı. Bazıları Mut üzerinde İshak Paşa ile karşılaşıp bozguna uğrayınca, ol dahi Uzun Hasan'a sığınmıştır, derler. Ondan sonra İshak Paşa Mut kalesini yaptırıp, Niğde'yi de tamir etti. Erreköyü, Uçhisarı ve Ortahisarı alıp Aksaray'a geldikte Padişahın fermanı ile Aksaray'dan İstanbul'a evler sürdü. Hala bu ulu kentte Aksaray mahallesi denmekle bilinen mahalle, bu kasaba halkının indirildiği yerdir.

Allahın rahmeti üzerine olsun Molla İdris, Rum Mehmed Paşanın bozguna uğrayışını, Uzun Hasan cenginden sonra olmak üzere yazıp demiştir ki, Karaman vilayetinde valilik eden Şehzade Sultan Mustafa Allahın rahmetine kavuştuktan sonra, Karaman ili Cem Sultan'a uygun görüldüğü zaman, Sücâüddin vilayetinde (35) bazı fesatçılar yol kesicilik işine girişmişler, Rum ile Şam arasında gidip gelen yolcuların mallarını yağmalamaya başlamışlardı. Ulaş oğlu Hüseyin Bey de bu arada dolaşıp ulaşmakta ve yanında ikibinden eksik adam bulundurmamakta idi. Gereği yapılacak olan ferman ile Rum Mehmed Paşa ol serkeşin yatağı ve oturacağı zaman barınağı olan Varsak dağına

ılgar ettikte bozguna uğrayınca, görevinden alınmış, yerine Bosna Mehmed Paşa atanmış ve 880 yılında (M. 1475/76) Karaman iline yollanmıştı. Ol dahi Padişahın fermanı gereğince asker toplayıp Taş-ili'nde Kasım Bey'i ele getirmek çabasında iken, Kasım Bey'in onbin adamı ile Larende üzerine at kaldırdığı haberini alınca, daha önce davranıp hisarı korumada yiğitlik göstererek Karamanlıları bu yöreden uzaklaştırdı. Bu cengin ateşi bir gün bir gece sürüp işin sonunda Kasım Bey bozguna uğrayarak başını alıp Taş-ili'ne kaçtı. Molla Neşrî ise, bunların Karaman adındaki bir kardeşlerinin Padişaha sığındığını, kendisine Çirmen sancağının verildiğini, ölümünde cenazesi Edirne'ye getirilip Darülhadis yanında gömüldüğünü, Alaaddin adındaki kardeşlerinin ise, daha önce kendi eceliyle öldüğünü yazmaktadır.

Alaiye'nin ve Çevresinin Alınışı

Osmanlı devletinde geçen olayları anlatanların dediklerine göre, Alâiye kalesinin alınması işi daha önce Rum Mehmed Paşa'ya verilmiş ve yanına katılan kapukulu bölükleri ile bu yöreye gönderilmişti. Ancak, Alâiye beyi Latif Bey oğlu Kılıç Aslan'ın kız kardeşi Mehmed Paşa'nın eşi olmakla Paşa aldığı görevi savsaklamış, Padişahın isteği tersine kaleyi almadan geriye dönmüştü. Bunun üzerine sorunun çözülmesi ileri gelen ve padişaha yakınlığı ile tanınanlar arasında seçkin bir yeri olan Gedik Ahmed Paşa'ya verilmişti. Paşa, aldığı buyruk gereğince asker toplamaya girişmiş ve 876 (M. 1471/72) yılında Rum dilâverleriyle Alaiye üzerine yürümüştü. Burçları düşüren, kaleleri deviren topları hisara karşı kurup bütün ağırlığı ile cenge girişince, hisar halkı Kılıç Aslan'ın katına gelüb barış yolunu tutarak ayttılar ki, hasmı, Karanmanoğlu'na kıyas etmek olmaz. Osmanoğlu'nun devleti kavi olup mutlu sancakları devlet göğünde dalgalanmaktadır. Kılıçları düşmanlarını yakıcı, yayları gözleri dağlayıcı, okları canları

alıcıdır. Hangi yöne yönelseler zaferle işi bitirirler. Topları, dağları devirir ve düşmanlarının bayraklarını daima yerle bir eyler. Uygun görüş ve akla yatkın tutum bağlılık boyunduruğuna boynu sokmakla şan bulmak ve iltifatlarıyla parlak talihinizi göstermek olmalıdır.

Sen gel bizimle barıştan yana ol yarım yüzle de olsa
Yanında durmaz, savaşacak bir adam bile, yoksa

Kılıç Aslan bu öğüdü yapanların sözünü beyendi ve uygun gördüğü için kabul yağlığını teslim boynuna doladı. İyiliğini dileyenler ile beyliğin ileri gelenlerinden güzel konuşan kimseleri bulup elçilik göreviyle durumu anlatmak için devletli Paşa'nın katına yolladı.

Sözü ve yüzü tatlı bir kaç adem
Çıkarub kal'adan saldılar ol dem

Ol söz meydanının yiğit binicileri, elçilik töresinin usta kişileri kaleler açan Paşa önüne gelüb dua ve övgülerde bulunduktan, onu yücelttikten sonra, gerçek fikirlerini söylemeye giriştiler ve ayttılar ki, ey düşmanlarını tepeleyen devletli, bu hisarı fethidicek beğümüz hakkında fikrün nedir. Paşa dahi ayttı ki, eğer cenk itmeyüp boyun eğdiğini bildirir ve hisarı padişahımıza teslim ederse, ona gereken yakınlığın, saygının gösterilmesine söz veririm ve Padişahın ülkesinden bir vilayetin valiliği ile sevindirilmesi için cihanı tutan ulu dergâha bilesince giderim. Eğer serkeşlik yoluna gidüb savaşa kalkışırsa padişahın kahrına uğrar. Yurt ve diyarının çiğnenerek yerle bir edilmesine karar verilmiştir. Aklı varsa sözü dinler, devletli Sultanın kapısında kul ve ol yüce otağın eteğinde yasavul olur. Ol ulu kapının gölgesinde beylik asasını bırakan dilediği murada erişir ve ol suçları örten Sultana özürleriyle gelen kişi, kerem ve lutfüyle sevindirilir.

Eğer kim bu kapıdan dilek eylerse bulur
Konukseverliğinden, başlara tac olan şâhın
Bir yere indinki gördüğünde bu salgını
Kim derdi zamanede oldu işler böyle yatkın
Her kimki almak diler, mutluluğu özüne
Süre bir kezcik yüzünü dergehine anın
Gelsün hele ol şehin kapısına hizmete
Kim olur ol dem, gamdan azadedilmiş kulun

Kılıç Aslan bu sözleri öğrenince korkudan aklını yitirdi. Başına buyruk olmak sevdasını bir yana koyup, istese de istemese de çoluk çocuğuyla hisardan çıkarak Paşa'nın otağına geldi. Hisarın anahtarlariyle birlikte umut düğümlerini de ona teslim etti. Ellerini yakarışlarla doldurup onun şefaati eteğine yapıştı ve bağlılık bağcığını boynuna doladı. Böylece Paşa, Alaiye kalesi ile ona bağlı bucakları ele geçirerek bu beyliği Padişahın hak ve adalet çadırının iplerine bağladı. Ondan sonra Kılıç Aslan Bey'i çoluğu, çocuğu, malı ve ağırlığı ile ulu otağa iletti. Gösterdiği uygun yol ile onun mutlu Kapı'ya girişinde derecesini üstün tutturarak Padişahın keremiyle sevindirdi. Gümülcine sancağı daha kimi katkılarla Kılıç Aslan'a uygun görüldü, Çeşitli yemekler ve ikramlarla gönlü alındıktan sonrada oraya gönderildi. Sözü edilen bey, bir nice zaman bu güzel beldede gün geçirip huzur ve güven içinde yaşarken avlanmak için kimi dağlara vurur, kimi de ovalarda at koştururdu. Yine bir gün böyle dolaşırken yolu deniz kıyısına ulaştı. Bu yöre halkı kıyı yakın olduğundan levent gemilerinin zarar vermelerini önlemek için denizi izleyen yerlere gözcüler çıkarırlarmış. Aslan Bey de onlar gibi denizi gören gönül okşayıcı bir yere çadır ve bargâhını kurup safaya başlamış. Denildiğine göre, tam o sırada denizde bir gemi gözükmüş. Aslan Bey geminin dümenini doğruladub ol sahile yöneldiğini görünce, rüzgâr gibi giden atına binip hemen oraya gitmiş, gemiciler Aslan Bey'in geldiğini göricek sandal salub onu gemiye almışlar. Böylece Aslan

Bey, oğlunu ve hatununu Gümülcine'de bırakub başın alub gitmiş. Ol çaresizlerse onun hasretiyle günlerin geçirüb anda vefat idüb, biribirinin yanına gömülmüşlerdi.

Bir öykü - Anlatıldığına göre, Kılıç Aslan bu serü venden sonra gezgin kılığında Mısır'a çıktı. Cevhercilikte eşi, benzeri bulunmaz bir sanatçı olmağın, orada bu işle uğraşmaya başladı. Daha önce Sultan Mehmed Han hazretlerinin renge çekmek için verdiği kıymetli bir taş da Aslan Bey'in yanında kalmıştı. Bu taşı Mısır'da boyayıp Gedik Ahmed Paşa'ya göndermiş, onun aracılığı ile Padişaha iletmek istemiş. Paşa ise sözü edilen beyi korumak için Sultana taşı satılıktır, bir cevherci getirmiş diyerek

Dize - Cevherden anlayan Sultan'a sunmuş

Padişah daha ilk bakışta taşı tanıyarak Kılıç Aslan'a verdiğim taştır demekle, Paşa'yı temiz aklının belleme gücüyle, kolayca tanıma yeteneği ile şaşırtıp, huzurunda alkış tutmasına sebeb olmuştu. Padişahın eli altındaki cevherlerin sayısı çayırdaki otlardan çok, sayılamayacak derecede olduğu ve söz konusu taşın Aslan Bey'e verilişinden uzun bir süre geçtiği halde, bunu hemen tanıması Paşa'nın onu övmesine yol açmıştı.

Bir bey'in aklı söylediği sözle belli olur
Hükümdarın aklı, aklın hükümdarı sayılır

Silifke ve Mokan Kalelerinin Açılışı

Daha önce de anlatılmıştı ki, İshak Bey, Uzun Hasan yanına kaçtığı sırada oğlu ile hatununu Silifke kalesinde bırakmış bulunuyordu. Bu kale sağlam yapıda bir hisar olmakla, bugüne kadar onların elinde kalmıştı. Bu çocuk babasının öldüğü haberini işitince umutları iyice kırıldığından, mutlu otağa adam gönderip, bağlılığını ve hisarı devlet kuvvetlerine teslim etmek istediğini, kaleyi teslim

alacak kimseleri beklemekte olduğunu duyurdu. Padişah bunun üzerine Gedik Ahmed Paşa'ya asker koşup onu bu yöreye yolladı. Paşa 877 (M. 1472) de İç-il'e girip Silifke hisarına vardı. İshak Bey'in oğlu sözünde durarak kaleyi Paşa'ya teslim eyledi. Paşa, Silifke'nin korunması için gerekli tertipleri yerine getirdikten sonra Mokan hisarı üzerine yöneldi. Burada Molla Neşrî şöyle diyor. İshak Bey, Uzun Hasan'a vardıkta, kardeşi Pir Ahmed Bey Mokan hisarını almış, çoluk ve çocuklarını ol hisara komuştu. İshak Bey'in küçük oğlu da buradaydı. Ayrıca İbrahim Bey daha sağ iken ölen oğlu Mehmed Bey'in güzeller güzeli bir kızı da ol hisarda bulunuyordu. Ahmed Paşa Silifke'den varıp, ol hisarı güç kullanarak aldı. İçinde bulduğu malları Karaman oğullarının çoluk ve çocuklariyle birlikte Padişahın katına yolladı. Ondan sonra bu hisara da düzen vererek Gevale kalesini kuşatmaya yöneldi. Az zamanda burasını da aldı, hisar dizdarı ve öteki subayları direndikleri için kale burçlarından aşağı attırdı, karşı koyarak kılıç çekenleri de keskin kılıçtan geçirdi. Molla İdris ise, Pir Ahmed Bey'in kardeşleri ile çoluk ve çocuklarının Meynan kalesinde bulunduklarını, bu kalenin Uzun Hasan cenginden sonra alındığını yazmıştır. Ayrıca Türkçe başka bir Tarih kitabında da bu söylentiye rast gelindi. Ulu Tanrı dilek eylerse yeri gelince anlatılacaktır.

Ahmed Paşa bu olaylarla uğraşıyorken Uzun Hasan, Pir Ahmed Bey'le Kasım Bey'e asker koşup sınır boyuna göndermişti. Bunların hududa geldikleri Paşa'nın kulağına ulaşınca atının dizginlerini Konya yöresine çevirdiğini belirten bir başka söylenti daha vardır.

Padişahın Acem Dârâsına Kızgınlık Duymasının Kaynakları

Başlara tac olan Sultan ile Uzun Hasan arasında Türkmenlerin uygunsuz töreleri yüzünden düşmanlık ve kırgınlığın doğmuş olduğunu daha önce anlatageldiğimiz

hisse alınacak öykülerde belirtmiştik. Ancak hak ve adaleti düşünen, deryalar kadar geniş yürekli olan Padişah, ülkede yaşayan insanları sel gibi akıp gelen atlıların nalları altında çiğnetmekten sakındığı, çekindiği için onun değme davranışlarına gözlerini yumuyor, akılsızca girişimlerine bir af perdesi çekip görmezlikten geliyordu. Böyle iken, ol işi kötü, tamah çevresini boynuna dolamış, şeytanın aldatıcı, nefsin kandırıcı kışkırtmaları ile kıpırdanmaya kalkışmış bulunuyordu. Karakoyunlulara baş ve buğ olan Kara Yusuf oğlu Cihan Şah Mirza gibi değerli bir padişahı, Timur Han'ın torunlarından Sultan Ebu Said Mirza gibi ülkelere gölgesini salan bir hâkanı iki yıl içinde ele getirip hem Arap, hem de Acem Irak'larına, Fâris ve Kirman illerine saldırgan bayraklarını dikmiş, buralara egemen olmuş bulunmağla gurur havasında kanat çırpmaya başlamıştı. Onun hayal sürüleri, düşün tarlasına hilekârlık tohumlarını ektiğinden, bir mevsimden bir mevsime geçen hevesleri kafasında yuvalanmıştı. Öteyandan başarıları derleyen, halkını sevip koruyan, bütün başlar üstünde parıldayan bir taca benzeyen Sultan Mehmed Han Gazi'nin zaferleri yayan, dallar gibi salınan sancaklarının Allahın erdem ve kerem kaynaklarından güç almakta olduğu, Tanrının yardımcı elleriyle onarılan devlet yapısının ne derecede yüksek bulunduğu, görenlerin gözlerinde günden daha aydın ve değerlendirmeyi bilenlerin katında apaçık belli idi. Bütün uzun boylular ahmak olur (36) anlamını gerçekmiş gibi ispatlayan yaradılışıyla ve dünyaya şaşı bakışlarıyla o, başarı elde ettiği bahtı zavallılarla Padişahımızı karşılaştırıp, ona karşı üstünlüğünü gösterme ve devleti ağacını yüceltme olanağı vardır sandı. Bu denlü bilmedi kim şol saltanat durağının yükseklerde uçan doğanı gayret kanatlarını açtığı gibi illeri ve ülkeleri ava getirir, mutluluk ve kutluluk, zaferleri yücelten kanatlarına güç verir. Bu nedenle de her ululuk, her mutluluk onun kanatları gölgesinde bulunur. Devlet kuşu anın

hazır avı, övgü binekleriyle avı tava getirmek de en kolay harcıdır.

Hele bir baş çekip kanatları açtığında
O yaman doğan av bile demez anka'ya

Kısa aklı bu dereceye irmedi ki, Tanrının desteğiyle şan salmış olan, zaferlerle denk ölçüdeki bilgisi, acı olayları düşünerek ne ettiğini, nereye varacağını bile ve elinden gelmedi ki, karapas tutmuş yüreğini denenmiş ilaçlarla sile. Bu yüzden de Harem-i şerîfi koruyan o şahın bulunduğu makamın ayağı ucuna aklı irmeyüb, yüce varlığını ve değerli benliğini anlatmakta usu kısa kaldı. Ol mutluluk ve ululuk diyarının merkezi olan sultanın ikbal derecesini, anlayışı ölçeğini kavrayamadığından kalktı, Karamanoğullarının hile ve düzenleriyle uğrayacağı tehlikenin inişine, yokuşuna bakmayıp, emel dallarının ucuna kötü isteklerini asmak gibi adi ve çiğ tutumuyla adına şan katmayacağından gafil bir işe koyuldu. Ol yenilginin ezikliği altında sırtları bükülmüş olan, nice fesada kaynaklık edén başarısızlara asker koşup, sayılı vezirlerinden Bektaş oğlu Emir Ömer Bey'i baş ve buğ edip ve şan sahibi beylerinden çok kimseyi hatta, amacazadesi Yusufça Mirza'yı bile gönderdi. Karamanoğulları ise aman bilmeyen Türkmenlere öncü olup, Diyarbakır'dan Tokat sınırına geldiler. Nice zulüm ve zorbalıkla ol diyar reayasının ciğerin dildiler. Tokat şehrini ansızın basıp beldenin soylu ailelerini paralayıp, halkını kargaşa deryasında boğdular. Kentin çoğu evleri tahta ve kerpiçten olmağın edebsizce tutuşturup bir anda yaktılar. Beldenin zenginleri bunların sundukları kahir zehriyle öyle otalandılar ki, düştükleri aşağılık kederle yatak, yastık yerine taş ve toprakta yatmayı ister oldular. Zulüm ateşiyle tutuşturdukları kitaplar ve belgeler, ayrılık ateşiyle yananların gönülleri gibi alev alev yandı. Mescit ve medreseler de ateş almakla tutuşup nice mihrap ve minberden ne iz, ne de nişan kaldı. Ol

kutlu duraklara konmuş olan mushaflar, Kur'an-i kerim cüzleri ateş yalazaları arasında kaybolup alevden diller Duhan (37) suresini yanık bir gönülle okuyup durdular.

Nice yetişmiş kamışlığı ateşe vurdu
Küçük olmasaydı aslanlardan kaçar mıydı

öğüdüne kulak asmayıp edebsizlik kundağını Rum diyarına saçıp, Timur'un Sivas'a ettiğini bu zalimler Tokat'a eylediler. Ol ilin halkına, kadın ve çocuklarına, mal ve eşyalarına el uzattılar. Andan Kayseri üstüne varıp orada da Türkmenlik törelerini gösterdikten sonra başbuğları olan Ömer Bey geriye dönüp, onbin kadar adamla Yusufça Mirza'yı Karamanoğullarına koşup Diyarbakır'a gitti. Yusufça Mirza Karamanoğullarının rehberliğinde Karaman-ili ile Hamid-ili'ni tarayarak, dağ, tepe aşarak vardığı yerlerde dilediği gibi eylendi. Ol kargaşa kaynağı kalabalığın bakımlı topraklara yayılışları, fitne tozlarını ayağa kaldırışları, yangınlar çıkarışları ulu otağın sahibi kulağına ulaşınca, gazap ırmakları kabarmış, yiğitlik damarları çoşmuş, gayr yelleri fırtınaya dönüşerek bir anda bu zalimlerin kopardıkları tozu dumanı, korunmuş ülkelerden kaldırmak için hak ve adalet durağı olan otağı çadırlarını tahtkenti İstanbul'dan göçürdü ve Boğazı geçerek Üsküdar yakasına geçirdi. Çevredeki bütün beylere uyulması gereken buyrulduları gönderip sipahilerini hazır eylemeleri konusunu hatırlattı. Mahmud Paşa'yı Gelibolu sancağı ile yanından uzaklaştırmış iken, geri yeniden veziriâzamlığa getirerek, halkın işlerini ol aydın görüşlü vezire ve doğru kararlar alan Paşanın becerikli ellerine, sağlam omuzlarına yükledi. Ayrıca Şehzade Sultan Mustafa'ya gönderdiği fermanda Konya'dan Karahisar'a (Afyon) gelmesini buyurdu. Şehzade de hak ve adalet durağı ülkelerin sultanı buyruğuna uyarak binekleri ve otağlarıyla Karahisar'a geldi.

Ülkeler açan vezir Mahmud Paşa, Padişahın otağına varıp elini öpmek şerefiyle onurlandığı ve tac sahibi Sultanın iltifatlarını gördüğü vakit, onun bu uzun ömürlü devletin düşmanlarını tepelemek için pek acele etmekte olduğunu anladı. Halbuki kış mevsiminin gelmesi yaklaşmış, sefer zamanı geçmiş olduğundan yüce tahtın eşiğine Karaman diyarında şiddetli soğukların başlaması yaklaşmıştır. Bir nice hırsız kılıklı Türkmeni kovalamak için özünün sefere kalkması, askeri boşuna yormak olur. Bu kargaşanın ve fitnenin başı ve buyruğu olan Uzun Hasan üstüne bu kış günlerinde varmak ise kolay değildir. Kahraman askerler de henüz hazırlanmamışlardır. Devletçe yapılması gereken budur ki, bahar oluncaya dek beklemek, kahraman orduyu hazırlamak, sefer gereklerini görmek elverir. Şimdi Anadolu beylerbeyine bir ferman gönderile ki, varub ol kargaşa çıkaranların kafalarına çala, fesatlık ateşlerini, yangınlarını söndürmede acele eyleye diyerek görüşlerini açıkladı. Paşanın bu gönül açıcı görüşü, adaletli Hünkârın gönlüne uygun düştü. Hemen işe koyularak Anadolu beylerbeyi Davud Paşa'ya bir hüküm gönderdi. Anadolu askeri ile Sultan Mustafa'nın hizmetine girmesi ve onun zaferlerle bezeli özengileri göreviyle şereflenmesi kendisine bildirildi. Her ikisinin birlikte Türkmen ve Karaman yol kesicilerini varmalarını, topluluklarını dağıtmalarını istedi. Ayrıca Şehzade'ye de bir övgü mektubu yazıp Davud Paşa'nın onun hizmetine görevlendirdiğini bildirdi. Davud Paşa aldığı buyruk gereğince yüce yaradılışlı Şehzade yanına vardı. Anadolu dilâverlerini şehzadenin otağında hazır eyledi.

Bu sıradaysa Yusufça Mirza Karamanoğullarıyla Karaman ili'ni boydan boya taramış Akşehire gelip, Kara Mokan'dan Hamid ili'ne aşub Kır-ili'ne varmıştı. Şehzade Sultan Mustafa, Allahın Saba rüzgârlariyle estirdiği selam ve salâtlar ol seçkin kulu üzerine ola ki, onun ruhaniyetine sığınarak Anadolu askeriyle Kara Mokan'dan

ve Yalavaç'tan Kır-ili'ne girüb anda Yusufça Bey ile buluştu.

Karşılaştı iki asker karıncayla çekirgeler gibi
Bak cihana ne imiş cenk, gösterdi cihan yiğitleri
Çelik kılıçlar ve keskin ince oklar bir bir teke tek
Kendi özlerine yol etti karıncaların izlerini

Çevik yiğit atlılar kafasız Türkmenler üzerine dal kılıç dalarak yakıcı ateş ve alev saçan kılıçın yalazasıyla onları sıcaktan eriyen muma ve dirençlerini toza çevirdiler. Andında durmaz Türkmene aman vermeyip başlarını omuzlarından ayırarak parıldayan kılıçların karıncalarına ömürleri danelerini azık edip, ciğer yakıcı kılıç ve göz kamaştırıcı oklarla ol mendebur kalabalığı dağıtıverdiler. Bunların ondabiri kurtulamayıp tepelenerek toprağa düştü. Keskin kılıç ucunda olan arabozucu, ol işleri kötü olanların başına üşdü. Kargaşanın seli başlarından aşub ayakları lâm-elif gibi biribirine dolaşub, eli ayaktan ve astı üstten ayıramayıp, ne tarafa gideceklerin bilemediler. En sonunda can alıcı kılıcın ışığı rehberliğinde kalem gibi okun gösterdiği yönden hiçlik diyarına yol bularak fena tarlasına yayıldılar. Bir nicesiyse ok değmesiyle yaralı, çoğu da kılıç vuruşlarıyla cansız düşmüşlerdi. Tutsak edilenlerin sayılması zor bir işti ve gazilerin elinde defter edilemeyecek kadar çok tutuk vardı. Hatta başbuğları olan Yusufça denilen yaramaz da yakalanmış ve cihanı gören gözlerine aydın gün zindan olmuştu. Kesilesice boynuna Uzun Hasan'a karşın, ip bağlanıp yaya yamalak ulu otağ katına iletildi. Öte yandan tutsak alınanların boyunlarında Padişahın buyruğu üzere kılıçları bileddiler. Yusufça Bey'i de yanındaki ileri gelenlerle birlikte hapsettiler.

Al-i Osman'a kim ki kılıç çeker
Gönül bağına mihnet dikenin eker
Beylik istersen ey aklı olan kişi
Bu şahların gölgesinde bul yerini
Dilediysen saf olsun yaşam dolusu
Kılıcı zıdca çekme anlara karşu
Anların ululuğunu Hak diledi
Din yolunda kılıçlarını biledi
Bir kılıç kim Hüdâ ide anı keskin
Tizce davranır bastırmakta ateşin
Dilersen cihanda bulmak saygı, onur
Osmanoğlu'na mutluluk dilemekle olur

Bir söylentiye göre Pir Ahmed Bey savaştan kaçıp kurtularak Uzun Hasan'a vardı, Kasım Bey de aynı şekilde Rum dilâverlerinin kahir çengelinden canını kurtarıp giderken Silifke kalesini uğruladı.

Kılıç Çekmesi Sultanın Başına Üşmesi Uzun Hasan'ın

Ey kalem şimdi bir destan derle gel
Rum şahının yiğitliğini öv de gel
Vir bize bir tâze destandan haber
Bülbüle de vir gülistandan haber
Rum padişahiyle Dârâsı Acem'in
N'itdiler yazıver levhasına gönlün
An şimdi Sultan Mehmed'in adını
Düşmen üzre eylediği gazayı
Kaleminden anınla şekerler saç
Betiğinden anınla anberler saç

Osmanlıların yaptıklarını anlatarak sayfalarını süsleyenler ve Sultan Mehmed Han'ın eylediklerinden tatlı söz edenler betiğleri yüzünü şu gönül sürükleyici nakışla bezemişlerdir ki, 877 (M. 1472) yılında ufuklar sultanı güzel yara-

dilişli Padişah zaferleri taşıyan otağını ve yol yaygılarını Üsküdar yakasına kurdurup,

Bu demde hınç tutan kılıç, Türkmen terkinde denenmeli
Türkmen illerinde ne Türkmenden iz, ne terk bırakmalı

sözlerine göre davranarak Uzun Hasan'ın saldırgan elini kesmeye ve taç ile şahlık börkünü yolun tozuna karmaya karar vermiş, bütün çabasını onu ele getirmek için harcederek mertlik töresini tamamlamıştı. Bir nice düşüncesiz Türk onun hizmetine geçmekle ve bir kaç zamanenin bahtsız beyinin devlet giysilerini paralayıp yırtmakla, kendi gibi bir iki gurur dolusundan mest olmuşu tepelemekle Acem'e Dârâ ve Kisrâlık ile Cem tahtına oturdum deyüb buz gibi bir hava ve garip bir kibirlenme fırtınası boş kafasını doldurmuş, bu aldanışla kulakları da her söze tıkanmıştı. Uzun Hasan bu yargıya varınca, bakımlı topraklarımıza saldırgan elini uzatmaya ve pençesini düşmanca sallamaya kalkışmıştı. Bunun cezasını vermek, uygunsuz davranışlarına ve beyenilmeyen girişimlerine gerekli karşılıkta bulunmak konusunda Padişah harekete geçmeye karar vermişti ki, kışın yaklaşmasiyle Mahmud Paşa'nın bahar günlerine değin beklemeyi önermesi üzerine ilk yaza dek kalmayı uygun bulmuştu. Bu sırada da cihanı tutan otağları kurulduğu yerden kaldırmak doğru görülmediğinden, olduğu gibi bırakılmış böylece düşmana karşı yürüyüş hakkında verilen kararın devam ettiği kanısı sürdürülerek, kara yürekli yağıya korku ve kaygu salınmıştı. Padişah bu kadarla da kalmayıp ettiği edebsizlikler karşısında çeşitli ağır sözler ve azarlamalarla dolu, başa kakılacak bir mektup göndermişti. Eylediği fesadı kökünden kesip atmak için kan yutucu hançerile dal kılıcın bilenmekte olduğunu, reaya ve berayanın rahata, huzura kavuşması için çıkardığı her fitneyi bastırmayı dilediğini yazarak kararını bildirmiş ve padişahlığının bu aydın günlerinde, onun gibi adi sanı belli olmayanlara sal-

tanat iddiâsında bulunmanın haram olduğunu açıklamıştı. Mektubun daha başında yazdığı satırlarda bundan sonra elçimiz ok ve görüşme dilimiz kılıçtır. Orta yoldan azıtarak, düşmanlık yapısın yükseltmekle, söz ve öğüdü dinleme kapsını da kapatmakla artık cezana ve ağır hakaretlere hak bulmuş oldun. Barış kapısına hiç bir şekilde yanaşmadın ki onu açmak kolay ola, dostluk dolusunu kırmamaya kalkışmadın ki bunda bir zorluğa düşüle deniliyordu.

Bir kaba taş ince cam minâyı kırar da
Ustası bak bunu iyi yapmamış derler

Er isen meydana, yiğit isen mertlik divanına gel

Yazardan - Sen emek çekme biz sana varalım
Başuna fodulluk çemberin saralım
Memleket yıkmağı hüner sanma
Maksadın cenk ise tek usanma
Devletin atına binmişiz biz
Tanrıdan yardımı dileriz biz
Bu niyetle şimdi dört nal olmuşuz
İtmeyince düşmeni hor, inmezüz
Kılıçla hançerimiz sert olubdur
Iraktan yakından asker gelübdür
Keskin oldu bilki ok ve yayımız
Kavga ateşini biz tiz eyleriz
Doğu dünyasını kana boğarız
Hıncımız şimşeğiyle hasmı yakarız
Savaş gününün adamıysan kaçma
Namusun pulunu toprağa saçma
Zararın çünkü irdi bak komşuna
İkbal durağın elbette yıkıla
Nice dem çünkü sen hak yoldan çıktın
Zulmün nacağıyla öz evin yıktın
Sözü kısa kes, işi uzun etme
Kaçar kurtulurum diye de düşünme

Buna benzer ağır ve sert sözler, savaştan ürkütücü haberler göndermekle onun kaçmasını engellemeye ve korkak düşmanı savaşa girmeye zorlamakta idi. 878 Şevvalinde (Şubat Mart 1474) Doğu yönünden salınan hâkan ve mavi göklere oklarını yağdıran Sultan şeref burcunda bayraklarını dikince, baş ve buğluğunun besleyici gücü ile yeşil ovaları, çimen tarhlarını, lale, fulya ve nesrin takımlarıyla süslemeye girişmişti. Bu arada Padişahın eşsiz gayretinin hümâsı da düşmanı kapıp ele getirmek havasında uçmaya başlamıştı.

Bu konuda hınç duymak için neden çok oldu
Bu nedenler ki onlardan cihan bile korktu

O anda Padişah devletle kır atına atladığı gibi, özengileri üzerinde şöyle bir boy gösterdi ve zaferleri derleyen askerin en seçkinleriyle İznik yolundan Yenişehir'e doğru yola çıktı. İstanbul'daki geçit iskelesi zaferleri emel edinen sipahilerin geçişlerine dar gelmeğin burası Kapu kullarına ayrılıp Rumeli askeri Gelibolu'daki geçitten atlayarak Yenişehir'de kurulan ordu yerine ulaşmıştı. Beypazarı ovasına padişahın otağı kurulduğu zaman, keremli Padişahın pırlantayı andıran ve bahtiyarlığının burcunda yıldız gibi parlayan, Karaman ülkesinde hükmünü yürüten oğlu Şehzade Sultan Mustafa ulu otağa ve yüce konağa gelip babasının elini öpmekle mutluluk buldu. San, Kırân-i sa'deyn (38) şekli peyda oldu. Şehzadenin seçkin sipahilerini görenler bunlara hayran olup şaşkına döndü. Anadolu sancakbeyleri de cavuk cavuk gelüb ol yöredeki sipahileri de ordu yerinde toplayarak zaferleri yuva edinen otağın eşiğini öpmekle onur duydular. Cihanı kaplayan ordu Kazâbâd ovasının toprağını inişiyle şereflendirdiği günlerde, devlet yüzüğünün tek taş elması. Amasya ili'nin beyi, ulu Sultanımızın gözbebeği oğlu ,

Yazardan - Durağı yüce Sultan, doğrulukta eşi olmayan
Cihan padişahı, âleme hâkan, Sultan Bayezit
Gönül göğüne ay olup, bahtiyle yola düzülüp
Güzelliğini gösterdi otağa doğru yönelip
Yıldızı yüce sultana, ülkeler padişahına
Geldi verdi haber, yere suya eğemen olana
Dedi ey Cem gücünde olan, kıran Acem şahını
Eden seni kerem ıssı, bahtını da eder mutlu
Gazi ordun ile, düşmanı yakan kılıcın ile
Her gecen olmalı bayram, gönlü alan bahtın ile
Azgınlar defterini düren, ey şen günlerin şahı
Her umut hâsıl olur, gelişin siler bunları
Doğru yolda giden sensin, ey bu yolda olan kişi
Kılıcına verdi Allah, en büyük gücü, kuvveti
Varlığın güven ve huzura gölgelik eder hemen
Yeni fetihler eyleyesin kuluna her zaman
Devletin senindir atandan, bahtın ise Allah'tan
Eğri bakan göz, olsun ırak, bu sevinçli otağdan
Sancağın ay gibi yücelte, düşmenin kara eyleye
Mecid Allah yüreğin kuşkudankaygudan beri
ede

Gazi Padişah, ol gülşende taze bir dal olan sevgili oğlunun gelişinden hayli safalar bulup gül yüzünü, servi gibi uzayan boyunu, zaferleri getiren düzenli ordusunu göricek gönlü ferah ve gözleri aydın oldu. Onun ömür bağından dileğin alması, mutluluk otağında başı yükseklerde olması için dualar eyledi. Şehzadesine Tanrı katında kabul görecek dualarla, hoşa gidecek övgülerle sevgisini gösterdi, herkesin gönlünde de bu sevgiyi dile getirdi. Ondan sonra Sivas ovası çatıları gök kubbeye deymekte olan, cihanı dolduran otağın konduğu yer oldu. Ol şen ve şatır alanın zaferleri izleyen askerler için, gücleri yettiği ölçüde donanıp toplanacakları yer olması, daha önce ferman buyurulmuş olduğundan, devlet kuşunun iki kanadı, kederli gönüllerin neşe kaynağı olan iki şehzadenin her biri de birer baş çekmiş servi fidanı gibi yıldızları andıran as-

kerlerle dolu ordu yerinde boy gösterip alaylariyle geçerek askerlikteki başarılarını ortaya döktüler. Ordunun sağ ve sol kollarına komuta etmek, ol iki tac ve tahta layık şehzadeye verildi. Rumeli beylerbeyi Has Murad Paşa kırk sancakbeyi ile sağ kolda Şehzade Sultan Bayezit hazretlerinin zaferlerle dalgalanan sancağı altında dilâverlik bayraklarını kaldırdı ve yirmi bin Rumeli azebi, yeniçeri düzeni içinde sağ kol askerinin siperi oldu. Anadolu beylerbeyi Davud Paşa yirmi dört sancakbeyi ile Şehzade Sultan Mustafa'nın safalarla dolan sancağı çevresini aldı ve yirmi bin azeb sol kol askerinin önünde durdu. Ordunun kalbi ise Allahın gölgesi olan Sultan ile şeref bulmuştu

Gönül hanesine ayak atınca tantanayla
Âleme canverenle asker de canın buldu

Sipahi oğlanı bölüğü ile Silahdar bölüğü, olagelen düzen üzere keremli padişahın sağ ve solunda yerlerini aldılar. Ulufeci ve Azep bölüklerinin sağı ve solu renkli bayrakları, uğurlu sancakları ile ötedenberi kondukları yerde durup, Yeniçeri dilâverleri sağlam bir duvar gibi zaferleri gölge edinen ordunun önünde harbe, tüfeng, yay ve okları ile saflar çektiler. Böylece yüz bin kadar savaşçı bu ovada toplanıp köpüren bir deniz gibi dalgalandılar .

Yazardan - Seyridüb gördü çün Cem gösterişli padişah
Doldu her yan askerden göklerle yer tastamam
Atların kişnemesiyle felekler çınladı
Bütün dağlar tepeler askerden doldu taştı
Tuttu bir baştan bir başa asker yer yüzünü
Durup bağladı yeniçeri ordu önünü
Çıktı ol dem Sivas yurdundan yola padişah
Azgın düşmana karşı tuttu yolu şehinşah
İkbâlin kanatları oldu da devlet çetri
Titreyiverdi o anda düşmenin yüreği
Çekti Sultan, Rum ordusunu Tercan'a doğru
Padişaha güneşle ay gökte alkış tuttu

Daha önce Gedik Ahmed Paşa'nın önerisiyle Mihal oğlu Ali Bey akıncı dilâverleri başında Tokat'ın öcünü almak için Uzun Hasan'ın yönetiminde olan ve Osmanlı sınırları üzerinde bulunan yerleri yağma ve talan için gönderilmiş bulunuyordu. O da görevi gereği Kemah çevresini yağmalayıp bir yığın ermeniyi tutsak eylemişti. Uzun Hasan bu haberle perişan olmuş iken, yukarıda sözü edilen tehdit edici mektubu da alınca iyice kederlenmiş, şaşkınlığı bir kat daha artarak ve korkuya kapılarak eylediği uygunsuz işlerden pişman olmuştu. Derken yıldızlar sayısınca askere sahip Padişahın sayıya gelmez bir ordu ve tantanayla sınırlara yaklaşmış olduğunu öğrenince ne yapacağını bilemedi. Kötü davranışlarına özür gösteremeyeceğini, ikbal yıldızınınsa şeref durağından düşmüş olduğunu gerçek gözle görüb, selamet düzlüğü, kararan gözlerine dar gözüküb Fırat ırmağı yakınlarında bulunan dağlara tepelere arka vererek sözü edilen ırmağı önüne engel olarak aldı. Rumeli beylerbeyi Has Murad Paşa bu sırada ordunun öncülüğü görevine getirilmişti. Yiğitliğinin şansına güvenerek korkusuzca düşmanın bulunduğu yere sokulmuş ve dil alıcılar salıp karşıdan dil alıp Uzun Hasan'ın durumunu ve konduğu yeri araştırarak, cihanı tutan otağa öğrendiklerini bildirmişti. Bunun üzerine Padişah, Mahmud Paşa'yı öncüleri kollamak için ileriye gönderip Murad'ın, civanlığına güvenerek gençlik ateşiyle yersiz savaşa tutuşursa engel olmasını ve ihtiyatı elden bırakmamasını buyurmuş, sakın olaki, ihmâl ile düşmeni şad idesin diye sıkılamıştı. Aldığı buyruk gereğince Mahmud Paşa yanında seçkin erler ve şanlı dilâverler olduğu halde Murad Paşa'ya yetiştiği zaman, onun Fırat'ı geçmek ve düşmanla savaşa girişmek üzere olduğunu gördü. Ona öğüt yollu söylediği sözlerle dizginlerini çekmeye çalıştı. Ama, bu güngörmüş Paşanın sözleri kâr etmedi, öğütleri bir işe yaramadı. Akıl ve görüş sahibi vezirin doğru sözlerini Murad Paşa garazmış gibi karşıladı.

En can nasihate kulak tut ki canından da dost o
Gençleri mutlu eden işte bilgelerin sözüdür

sözlerini güzel bir anlatım içinde ol kendi kafasına buyruğa anlatmak istedi.

Bir rütbeki içerden verilmek gerekmedi
O yüzden çalım satmaya engel yok

anlamını belirttikçe Paşa, yiğitlik gösterişiyle ve düşmanı tepelemek düşüncesiyle durmadan

Didi beğlerbeği niçün duravuz
Ali Beğ ilerü biz oturavuz

diyordu. En sonunda dayanamadı fırtına gibi Fırat ırmağını aşıp düşman tarafına ılgar eyledi. Nefsin baskısiyle acelenin kötülüklerini düşünmeye fırsat bulamadı. Ali Bey ki, karavul idi, düşman tarafından kalabalık bir kuvvetin hücumunu görmeğin, bu zorunla gerüsüne at koparıp çekildi. Mahmud Paşa, Ali Bey'in çekilişi sebebini öğrendiği zaman, ona Saba yeli gibi ulaklar gönderüb Murad Paşa'yı durdurmaya çalış, elbette girü dönsün. Zira düşman kuvvetleri üstün durumda imiş. Ola ki tuzaklarına düşer, avlanır. Adı başarılı kişiler defterinden silinir ve bu arada bozguna uğraması orduda yürekten çöküntüye neden olur, diyerek bir biri üstüne haberler saldı. Ama onun gurur hırsı ile can gözü bağlanmış ve gaflet pamuğu ile kulağı tıkanmış olmağın bildüğünden kalmadı ve Paşa'nın öğüdüne kulak asmadı.

Bir insan ki dostun nasihatine kulak tutmaz
Bu kafayla pek çok defa pişmanlıktan kurtulmaz

tasarılarını doğru sanarak, uygulamada belirli bir kusur var düşüncesiyle bu olayı oluşturan sayısız gelişmeleri kavramayı bilemeyip, kendi görüşünde ayak diredi.

Zaman insana bir kere ters düşmüşse
Nice eylese kişi işi yola girmez

Her ne hal ise, Murad Paşa ovalarda yel gibi at teper, depüp kopardıkça bu düşünceyle yakasın ele ve ömrün varın yele vermiş olur. Meğer bazı yerlerde düşman birlikleri pusuya girüb Murad Paşa'nın ardın almağa bakarlarmış. Uzun Hasan da seçkin askerleriyle karşıdan görünüp girü çekildi. Murad Paşa, ol hilekârın çekilmeye başladığını göstermesin, bir tuzak ve kendüyü ava getirmek için bir oyun idüğün düşünmeyüb bacakları altında olan âteş pare yi mahmuzladığı gibi tiz ve hasmı üzerine hız verdi. Sanki, bu mihnethaneden âhiret diyarına yönelip bu tehlikeli savaşın sonuçlarını toplama çabasında idi. Gelip çatacak olan eceli de yolunu kesmiş san, ona yolda rehber olmuştu

Dize - Çün ecel gelib avlamaya kalksa Saba gibi eser

gerçeğine tutuldu ve ol savaş meydanına varmada acele etti. Cenk ve tokuş alanına, "ilerisini hesaplama, selamete çıkış kapısıdır" (39) yönünden gitmediği için bela tuzağına uğradı ve ecel makası varlık bineğini doğradı.

Bazı işlerde ileriyi görüp düşünmek gerek
Acele etmek ile hor düşmek bir yerde denk olur

Kendi halini düşünmeye hırsı engel olup, gurur kamçısıyla devleti bineğini kamçılayıp, yokluk çukuruna kendini saldı. Pusuda olan ve fırsatı kollayan düşman, ırmağın geçiş yerlerini bağlayıp Rum askerinin öncü kuvvetlerinin ardın aldı. Uzun Hasan bile Paşa'dan yana dizgin koyuverip dört bir yandan çevirerek cenk ateşini halka gibi dönderip savaş dumanlarını her yönden tutuşturdu. Bu durumda Murad Paşa çıkış yolunu açmak zorunda olduğunu göricek bir fedâyi gibi elini kılıca, yaya vurub savaşa o kızgınlıkla girdi ve karşısına geleni vücudü varlığından yoksun eyledi. Gazab dumanlarıyla tutuşan cenk ateşi, yaşam giysilerin yaktı. Fırat suyuna kan sellerinden bir nice Ceyhun aktı. İşin sonunda yol kesen ölüm, ol devletlü dalı yapraksız, filizsiz eylemek için yaşam atını berk tutup

Kemendin boynuna doladı atı
Fena vadisine sürdü gitti anı

Zamanenin göz deymesiyle ol yiğit genç, beklenmeyen bu belaya uğrayub izi yeryüzünden silinicek, yanında olan dilâverlerin çoğu da savaşa savaşa hiçlik yurduna doğru dizgin çektiler. İleri gelen beylerden Turhan Bey oğlu Ömer Bey, Hacı Bey, Rumeli defterdarı olan Fenarî zade Ahmed Çelebi ve subaşılar ise tutsak alındılar. Bunları Uzun Hasan katına götürdüklerinde üçünü bir çadıra hapsittürüb, subaşıları Bayburd kalesine gönderdi.

Bir öykü—Turhan Bey oğlu Ali Bey'in anlattıklarına göre, Uzun Hasan, Murad Paşa'yı bozguna uğratıcak, sevincinden bir eylenti yapılmasını ve safa sofraları kurulmasını buyurmuş, beylerini toplayıp, alev gibi doluları ol toplantıya ışık eyleyip, hiç korku duymadan yeyip içmeye başlamış.

Kodular siperleri, ellerinden de yayları
Hemen sazcılar çalmaya aldı ele, defleri

Toplantıda Türk beyleri bu aceleci başbuğları yadına dolular içtiler. Kendi şaşkın ölçülerine göre dilekleri boyuna emel giysileri kesip biçtiler. Bu söz ve konuşmalar arasında Uzun Hasan şevka gelüb kızgınca bana yönelip ayttı. Ömer Bey, Osmanoğlu'nun ayağın aldım ola mı? Zira Osmanlı ordusunun yüzü akı ve sıkışıp kaldığı anda tek dayanağı Rumeli askeri idi. Anların hod işlerin bitürdüm ve adların varlık yaprağından yitürdüm. Şimdengirü Rum tahtı benim ve kayserlik sarayı konağım olmak gerekir demişti. O böyle boş sözler söyleyince, ben de elimde olmayarak ayttımki, Han'ım Osmanlı askerinin deryasından bir katre almakla denizin köpürmesine ne kusur gelür ve gök kubbeden bir hızlı yıldız eksilmeğle göğün saltanatına ne zarar olur. Padişahımızın benim gibi, Murad gibi yüzbin kulu vardır. Gücü kuvveti, at ve askerin çokluğu ol dereceden

artukturki, devletli otağın kapısında olan kölelerinden bir kaçı alınmağla ışıldayan gönül aynasına üzüntü tozu nasıl kona, ya namus ve şeref dolusuna nasıl söz dokuna. Bahtı Allah vergisi, devleti anadan doğma özüdür. Yolunda doğrulukla kul olan zamanın derdinden başın kurtarır, dedim. Uzun Hasan bu konuşmayı kesen yanıtı duyunca, kızdı köpürdü. Bak şu kişinin tutumuna, davranışına, özünde olan inancına. El ve ayakları bağlı, gücü kuvveti kesilmiş iken neler söyler? Ağzı değirmeninde ne herzeler öğüdür. Bu öldürülmelidür diye hıncını belli etti. Ben ise yermeği sürdürebilmek için sözü özür yoluna çekip hoşuna gidecek şekilde lafa girişip ayıttımki, benim küstahça sözlerimden Han hazretlerinin temiz gönüllerine keder tozları konmasın. Zira Osmanoğlu'nun hakkı üstümde çoktur. Hakkı unutmak âsi olmakla birdir. Velinimetim hakkında hak söylesem aceb değildir. Onu övenlerle bir ve dostum, sevgisinden de vaz geçemem. Ama, gerçek budur ki, padişahın seçkin askeri yere düşmüştür. Özengileriniz dibinde olmakla övünen şanlı beylere karşı durmaya güç getirecek askeri kalmamıştır. Kalanı da bu sert vuruştan korkuya düşmüş, yüreği paralanmış ve bu ürküntü ile direnmeye güçleri kalmayıp çökmüştür. Sertçe bir saldırışınıza dirençleri yoktur. Elinizdeki gereçlerin onda biri kadar da gereçleri yoktur gibi sakal okşayan, gülüp geçilecek sözler saf gönlüne hoş gelüb sözümü beğenerek ayttı. Beyler, Ömer Bey doğru söyler. Gerçekten de nimet hakkını unutmak hiyanet ve dine de ters düşmektir. Tuz ve ekmek hakkını bilür, emekdar kul imiş, akıllı kişi imiş, dedi.

Anın kim niyeti olmaya bozuk
Tuz-ekmek hakkını unutur mu hiç

Padişahın Gördüğü Düşün Öyküsü

Hakkı söyleyen, hak konusunda şöyle buyurmuş "And olsun Allah'a ki resulün düşünün doğru olduğunu açıkladı

(40)" "temiz rüyalar peygamberliğin birer parçasıdır (41)" buyruğu ise, bir mutlu halin ve güzel sonun işaretidir. Öyleki onu dilediğine armağan eyler (42) hazinesinden de ağır bir hil'atle süslemiş ola. Aydın gönlünü başarı suları ile yıkayarak nefsi, kederlerin çeşitli boyalarından arıta. Gerçek nurları ile aydınlata ki, gayb âleminin gizli sırları ile parıldamış ola. Gaybın temel bilgileri, belleğinde beliren olayların gizlilik örtülerini oluş ve ortaya çıkışlarından önce kaldırıp ol eşsiz, benzersiz aynada kendini göstere. Bu amaçla ol adaletli Padişah ve temiz gönüllü şehinşah insanların sorunlarını çözümleyen aydın bir gönül ve karanlıkları ışıdan parlak bir meş'ale idi. Bu zaferleri yüklenen seferde daha yola ilk çıkışları sırasında ferah bir vakitte şöyle bir düş görmüştü. Uzun Hasan güreşçiler giyisiyle meydana girip, levendler gibi durur ve pehlivanlık lafın urur. Keremli padişah ise onun yiğitlik iddiâsından utanarak günlük giysilerini çıkartıp o da levend kılığına girip merdanelik kemerin beline bağlayıp, onunla güreşe tutuşur ve zor kullanma sınavına girişir. Sözün kısası Uzun Hasan hiç çekinmeden sultana saldırgan elini atıp bir hamlede bastırarak padişahı dizi üzere düşürür. Sultan da ol anda Karakoyunlu serdarı olan koca Türkün böğrüne kurt gibi pençe urub keskin tırnakları içine geçip ciğerinden bir parça koparıp toprağa atar. Ol yara ile ol uygunsuzu, saldırganlık ve güçlülük ucundan, dermansızlık çayırına düşürüb, bu atılganlıkla kendünden uzaklaştırır. Uyandığı zaman Padişah, rüyasını kendi kendine, işin sonunda başarıya ulaşacağı anlamında yormakla sevinç duymuştu. Ama her halde bir yenilgi olasılığı da akla geldiğinden keyfi kaçmış ve aydın gönlü bu eziklikten kurtulamamıştı. Bunun için de söz meclisinde olan kimi kişilere düşünü açıkladı. Onun gölgesinde yetişen, sevgisini kazanan bilgi ve anlayış sahiplerinden biri en iyi biçimde düşü yordu. Zaferin gerçekleşeceğini muştulayarak bu düş iyi sonuçlar alınacağına işaret eder. Yorduğumun ger-

çek olduğuna bir hak tanığım vardır, izin var ise arz edeyim der. Keremli Padişah da dinleyeceğini belirtince, şöyle söyler. Bugün Kur'an-i kerim'i okumakta iken bu zaferi rehber edinen seferin nice olacağı ve sonunun nereye varacağı konusunda düşünerek mushaftan yorumlamak istedim. "Böylece sana kimsenin yapamayacağı bir destekte bulunur (43)" keremli âyeti rast geldi değerli harflerini saydım bu bereketlü, uğurlu yılki, 878'e denk düştü. O. hak ve adalet gülistanının gönül goncesi bu yürek ferahlatıcı haberle. gül gibi açılub buyurdularki, zafer bu tarafa olmasına bu hayırlı yorumun delaleti ne yüzdendir? Olaki iş ters gerçekleşe? der. Bunun üzerine ol bilge ayttı. Ana dahi iki yönden yanıtım vardır. Biri bu ki, yorumda bulunmak isteği bu yakadan olup, niyet de bu tarafın başarısı ve zaferi dileğinde idi. Biriyse bu ki, keremli âyette olan "sen,, sözcüğüyle seslenilen kişi, safa, eyvanın baş konuğu, seçkinler göğünün dolun ayı, Allahın salat ve selamı üzerine olsun, Hazreti Muhammed Mustafa olup Sultanımın bu yüce adla ortak yönleri bu yorumun öyle yapılmasına neden olmuştur. Söz konusu rüyanın yorumunu Kur'an-i kerim'in şerefle dolu açıklamasiyle desteklemek de doğrudur. Yorumun bu iki doğru görüşle pekiştirilmesi, Padişahın safalarla dolu gönlüne hoş gelüb ol üstünlük durağını değerli armağanlar ve padişahlara yakışan hediyelerle sevindirmiş, övmüş ve öylece yüceltmişti.

Sözün kısası Murad Paşa'nın düştüğü ve yanınca olan beylerin başına Türkmen eşkiyasının üştüğü yüce otağa duyurulunca, gerçekten de huzursuz oldular. Ama, sözü edilen düşü anmakla gönüllerini hoş tutup, bu bozgunu rüyada gördükleri düşme olayının yorumu gibi almayı uygun buldular. İşin sonunda düşmanın ciğerini paralayacaklarına olan umudu kaybetmediler. Ol dahi Allahın yardımı ile gerçekleşip Uzun Hasan'ın ciğer köşesi olan Zeynel Mirza savaş meydanında düşerek askeri dağılmağla

düşün geride kalan bölümü de ortaya geldi. Yüzsüz düşmanın işi ters dönüb devleti bayrakları devrildi. Nitekim bütün genişliğiyle anlatılacaktır.

Başlara Tac olan Şahın Çekinmeden Acem Şehinşahı ile Savaşa Tutuşması

Murad Paşa olayından düşmanlarını tepeleyen padişahın temiz gönlü üzüntülere uğramış, gazap ateşleri parlayarak zaferleri izleyen askere cihan değer buyrukları şöyle olmuştu. Bir uğurdan at arkasına geleler. Ablak binekler ki, göz ucuyla izlenmeleri bile gözbebeklerini yorar. Bunları kirpiği andıran kamçılarla sürüp meydana gireler. Ol ulu ordu hazır olup, kamusu bir ulu derya ortasında durur gibi yüce otağın önünde toplanalar. Zafer sancakları dalgalanmaya, alemler parıldamaya başlayıcak kendisi de hızda felek-i evvelden (44) aşuru gider ve yarış meydanlarında Saba yeli yelesine erişemez öyle kaçar, gümüş kaftaklarla bezeli, benekli bir seçkin ata binerek zaferin durağı olan otağında devletle durup özünü gösterince, bir an bile savsaklanmadan düşmeni bozmak yoluna düşeler. Dinlenmeyi, beklemeyi, rehberleri zafer olan askere haram ideler.

Orada yükselen sancaklar dalgalanmada
Zafer şarkılarımız ahenkle okunmada
Yayalar zafer serhoşluğuyla düşüp kalır
Askerler savaş tutkusuyla gelir kaynaşır
Var mıdır cihan içre böyle şanlı bir ordu
Köslerden, mızrablardan işit yükselen coşkuyu

İkbal kanatlarıyla uçan zafer hümâsı durağı yüce Padişahın rehberi olup, altı gün yaya olarak düşman topraklarının dağ ve çölün aşıp Bayburt tarafına yönelmişti. Yedinci günki, sözü edilen yılın Rebiyülevvel ayının onaltısı idi (11 Ağustos 1473) Üç ağızlı adıyla bilinen yere

gelip otağ ve ordu çadırlarının kurulmasına ferman olunmuş ve konma hazırlıklarına geçilmişti ki, Otlukbeli denilen yerden, tepe başından asker belirmişti. Bunları karavulluk hizmetinde gayret gösteren ve çoğu konaklarda kahraman orduyu uzaktan yakından izleyen Mihal oğlu Ali Bey sandılar. İyice inceleyince düşman askeri idüğü gerçekleşince, konuş emrini kaldırıp dinlenmeyi, durmayı bir yana bırakıp, güc veren kılıcın kabzasına el urdular ve alaylar düzüb denizler gibi köpüren ordu ile ol ovayı dar ettiler.

Ordunun kalbinde cihanı tutan şah idi
Dağlar denizler taştı asker dernek eyledi
Düzenlenip yerin buldu sağ kolda, sol kolda
Vadide yayalar gösterişlere girişti

İlk görünen pis kalabalık ki serdarları Kâfir İshak adında sonu berbat olasıca biriydi. Davud Paşa'nın karşısına düşmekle bir anda düşmanı tepeleyen Paşa'nın hamlesiyle darmadığın olup varlık harmanlarını yele verip yakıcı kılıçlardan kurtulancası geriye kaçub, beyleri ordusuna gittiler. Uzun Hasan ise bir yüksek tepede ordusunu düzene sokup ortada kendi iki tarafına iki oğlu durup uğursuz sağ kolunda küçük oğlu Kör Zeynel ve sol kolda büyük oğlu Uğurlu Mehmed merdanelik davası ile boy gösterdiler. Cenk ve döğüş girişimleri, savaş ve tokuş atılımları iki tarafta da son haddine iriştiği zaman ve boğuşma demi geldiği an, timsahlar gibi ahenk eden Rum askeri meydana girip savaşı açtılar. Kılıçların çarpışmasından çıkan sesler, safların tokuşmaları ile gök kubbeyi sağır ve cengin tozuyla yeryüzünü geceye dönderdiler.

Bela fırtınası dalgaları çıktı tâ göklere
Yayayla gönüllü gösterdi kendini savaş içre

Yiğitlerin naralarının gümbürtüsü, kös ve boruların sadaları ile yer ve an sarsılmakta, tozlara bulanmış atların nal

izleri de savaş meydanında alacalı yün gibi halkalar çizmekteydi.

Her taraftan tozlar yükselmekteyken
Gökler ağırlaşıyordu yer hafiflerken

Topuz vuruşlariyle Türkmen kelleleri serseme dönüyor, ol ezilesiceler savaş ocağında odun gibi yanıyor, sipahiler elinde olan her kılıç ol insanların en azgınlarının emel tarlalarını biçen orak ve yayları ol uygunsuzlar topluluğu içine düşen yılgınlığın özü gibi gözüküyordu. Yiğitlerin vurucu ellerindeki her bozdoğan düşmanın kuşça canın avlamak için bir boz doğan idi. Dümdüz vuran oklar, ol belâya uğramış topluluk kulağına "nerede olursanız olunuz ölüm size erişecektir (44)" haberini yüksek sesle, yayın kabzasından kurtulduğu an iletiverirdi.

İki ordu da ejderha ya timsah gibiydi
İki taraf ta oyun gösterdi cenk eyledi
Ok temrenleri tutuşturuverdi yangını
Sardı cihanı baştan başa, küle çevirdi
Gümüş bedeni saran zırhlardan geçince ok
San meltem, güzelin saran zülfünü bükmedeydi

Savaş ateşi öyle bir hal almıştıki, çerh-i esir'de (45) tahtı üzere oturan güneş bu ısıya takat getiremeyip kendisine dokunur korkusuyla titremekteyken, ol can pazarında pek pahalı olan yaşamın fiyatı çok ucuzladı. Şehzade Sultan Mustafa kolunda savaşa herkesten önce girişmiş bulunan Davud Paşa, düşmanın sağ yanına saldırıp saflarını perişan etmiş ve dirençlerini kırıp dağıtıvermişti. Bu çarpışma sırasında Kör Zeynel azebler arasına düşmüş, el ve ayağını kırmış ve gücünü çökerten kahredici kılıç ile kana bulanmış, bahtının gözü de kararıp kapanmıştı. Cenk meydanı tek gözüne de dar gelicek, artık bir şey yapamaz oldu ve bir kılıç vuruşuyla hiçlik deryasına daldı. Azebler ağası

Mahmud Ağa, Kör Zeynel'in varlık giyisinin keskin kılıçla kesilip biçildiğinden haberdar olıcak başını Şehzade Sultan Mustafa katına getirüb iltifatlar gördü. Şehzade ise, ol kopuk kelleyi, hemen âhını almakta olan padişahın yanına yollamakla, temiz düşlerinin yorumunu gerçekleştirip yerine getirmekle, o mutlu görevi yapmış oldu.

Bu ateşi düşman yüzünden kızıştırmıştık
Şahın ikbali için nice kanlar dökmüştük
İşini onun tamam ettik bir tek vuruşla
Alıp canını şahın terkisine atmıştık

Öte kolda da mutlu şehzade Sultan Bayezit'in canlara can katan ince dal gibi boyu, zafer ırmağından su içmekte, zafer meltemleriyle titreşen saç perçemi, başarıyı duyuran muştular salmakta idi. Cihanı dolaşan atına binmiş, tırıs bir gidişle düşmanın durduğu tepeye tırmanmakta görüş hızıyla yarış eylemişti. Bela ve kargaşa alanı olan bu yere aşağıdan tırmanıp çıkınca, düşman ordusunun tam alnına ulaşmış oldular. Kılıç vuruşlarıyla Uzun Hasan'ı dağ dibine tıktılar. Ama, Gedik Ahmed Paşa sanki şehzadenin yiğitliğini kıskandı ya da, Uğurlu Mehmed'in karşısında hiç bir kuvvet kalmamağla onun bir iş çevirmesine engel olmak istedi. Bu nedenle keremli Şehzadenin dizginlerini düşmanın sol kolu üzerine kaydırdı. Uğurlu Mehmed'i kahirlerinin ateşi ile yakmaya ve ceylan gibi atlarının kopardığı tozlarla baht gözlerini karartmaya girişti. Şehzade o yöreye yönelince Rum bahadırları da Uğursuzun askeri üzerine hücum edip, kahredici kılıçlarını ol yere batasıca pis heriflere saldılar

Şehzade doğru sol kol üstüne kayınca
Ne özü pek, ne de özsüz kaldı o anda

Filleri deviren bu saldırı fırtınası, ol düşkünleri uçurup, bir nicesin kan ve toprak içre düşürüp, ol savaş alanını

mahşer yerine dönderdi ve sonundan korkan hasmı, tokuş boğazından geçirip kaçış alanına gönderdi.

Ürktü yürekli gözüken yabaniler bile
Meydanda avlayınca arslan âhûları

Uğurlu Mehmed, güçlü şehzadeye dayanamıyacağını anlayınca savaş meydanından dizginlerini çekmekten özge çare göremeyip ters geri arkasın gösterdi.

Ne durmak ne de tokuşmakta yarar var
Bedbahtlıkla talihsizliğiyle kaçar

Uzun Hasan hem sağ, hem de sol kollarının bozgunundan ve oğlu Zeynel'in yaşamı yapısının çöküşünden haberdar olıcak özünden kopan âhın dumanıyla mavi gök kubbeyi karaya boyadı ve kaçış yolunu tutmaya can attı. Zaferleri derleyen askerden ortada duran gümüş çelengliler daha cenge girmiş değillerdi. Mutluluklarla dalgalanan padişah sancaklarına düşmanın gerisinde, konduğu yüksek tepeye çıkmaya fırsat değmemişti. Kapu kulundan hiç birisi daha elin kılıca ve yaya, muştasın tirkeşle oka değdirmemişti. Günü perişan olan düşmana bu dağılma ve çözülme geldiği anda, tepenin yamacından padişahın parıldayan tuğları görülüp zaferler dağıtan Osmanlı sancakları gün gibi belirince, yeniçeri askerinin ip gibi dizili saflarını ve ellerinde olan harbe ve tüfeklerin korkunç görünüşleri, keremli Sultanın sağ ve solunda saflar bağlayan bezenmiş kulları Uzun Hasan'ın gözleri önüne serilince, emel dokuları kısalıp aydın günde kara bahtının gözü kararardı. Bildiki bu savaş alanında bir dakika daha kalıp sallanırsa keder tuzağına düşmesi ve bahtı gözünün kararıp körelmesi gerçekleşecektir. Hemen emir-i ahuruna ayttı. "Boz atı getürün ki can kurtarandır." O anda sözü edilen kayan yıldızlarla yarışan, şimşeklerle birlikte göklerde koşuşan, hafif koşumlu atı önüne çektiler. Üstüne atladığı

gibi savaş meydanından dizgin kaldırıp, varı yoğuyla kaçış yolunu tutup, dört nala uçtu. Korku ve telaşı öyle olmuştu ki

Gölgesin düşman sanub kaçar idi
Korkusundan iki gözü dört açar idi

Kuşku onu öyle hale getirmiştiki, zavallı bir kimseyi bir ordu, bir tümseği de dağ sanır idi.

Yüz bin düzenle Han da, ordusu da perişan
Okçulardan kaçtı gitti savaş meydanından
Gönül tahttan tactan hiç bir şey derleyemedi
Devleti de bahtı da bak açıkta kalıverdi

Karamanoğlu Pir Ahmed Bey de ol şaşkınla yola düzülüp, Uzun Hasan'la birlikte dağ dere aşmakta yoldaş olup, ol kaçakla beraber at yarıştı. Ol hod, Osmanlı aslanlarından bir av gibi durmadan kaça gelmekle kaçma yolunda idman yetiştürüb, bu da baba ve atalarından kalmış sanı olmağla kaçış vadisinde beceri elde etmişti.

Dize - Boynuna borç olan işi güzel işle

gibi, kaçış usulleriyle ilgili şiir dizilerini eğlence edinip, birbirine bu konuda bilgi verirlerdi. Bayındırlı Hasan Bey,

— Böyle zamanda kaçış başarılı sayılır

dizesini okudukta Karamanlı da;

— Biz de yiğitlikten payımızı aldık sayılır

dizesiyle onu tamamlamış oluyordu. Öbürü

— Bize ne düştü Osmanlıyla cenkten

dediğinde o biri ayttı.

— Kenare çık eğer selamet dilersen

Böyle konuşmalarla üç günlük yolu bir günde aşıp, çolu-

ğunun durduğu ordusuna gelip, Osmanlıların izlerinde olmaları korkusuyla kadın ve becesin alıp, Tebriz yoluna çıkıp gitti. Amansız kılıç elinden can kurtaranlar yol tertiplerinde olup, hepsi de dizginleri kaçmada kullandılar

Biri giysiden yitmiş ancak canın düşünür
Külâhı bir başka cansız giyse ne eyüdür
Birisi gürzü yemekle alacağını almış
Ne gördü göğsünde bir ok o mu paralanmış

Rum dilâverleri kılıcı satır gibi kullanarak kasap örneği Akkoyunlu Türkmenlerine girişüb yaralı ve düşmüş koyun boğazlarcasına savaştan hepsini sürüp çıkarmışlardı.

Yazardan - Leş ve baş ile dolmuştu ordu yeri
Az bulunur çok eşyalar ele girdi
Kesti Türkmen boyunu Rum padişahı
Kederlere düşen Uzun haddin bildi
Padişahtan iyice çekinir oldu
Ayağın bir daha kilimden uzatmadı
Baktı sultanın anadan yar bahtına
Güc ve kudretinin nice olduğuna
Bildi kim Allah'dürür anın yaveri
Anun ile itmek olmaz şahlık güreşi
Pes vasiyet eyledi o evladına
Başladı Osmanlıyı övgü yâdına
Didi kim devleti sizler isterseniz
Zıdça bakmak olmaz bu soya biliniz
Bunların her gez yardımcısı Allah'tır.
Bunlara karşı çıkansa, o şaşkındır
Ettiler evladı da sözünü kabul
Oldular bu hanedana cümlesi kul
Çekmedi birisi kılıcı zıdlıkla
Eylediler onu mahpus kınında
Başların eğip Osmanluya ettiler

Doymayub bu gussaya hiç Uzun Hasan
Oldu gamın kılıcı ona yol kesen
Ah û vâh ederek geçürdi yılını
Kesti zaman emellerinin bağını
Sonunda olan halini işte gördü
Eylediğini zavallı en son buldu
Olaki işi anın bak murdar ola
Sanma kim o âlemde berhurdar ola
Haddini bilmek gerektir her kişiye
Tâki anın işi hep boşa gitmeye
Cihanda hor olur çirkin iş eyleyen
Ol ki diken eker toplar yine diken
Devlet ü dünyaya hiç magrur olma sen
Gör ne oldu en sonunda Uzun Hasen

Uzun Hasan'ın işi bittikten ve devleti sancağı da yere düştükten sonra adı güzel Padişah savaş yerinde üç gün dinlenmek üzere kaldı. Türkmen eşkiyasının ele girenlerininse tüm tepelenmelerini buyurdu. Sadece bilgi ve sanat adamlarını, beceri sahiplerini, iş ve biniş erlerini, zanaatkârları, bunlardan ele girenleri bağışlayıp saltanatının durağı olan İstanbul'a gönderdi. Bunlar arasında Acem Irak'ı ileri gelenlerinden Kadi Mahmud Şureyhî ile Sultan Hasan'ın nişancısı, bilgi ve sanat yönünden pek becerikli olan Seyyid Mehemmed Münşî bulunmakta idi. Daha bunlara benzer nice sanatçı, bilge, zincire vurulup padişahın ulu katına getirildiklerinde durumları anlaşılınca, hepsini azat etmiş, şefkatle, bağışlamakla herbirini yüceltmiş ve lutuflariyle sevindirmişti. Bunlar nice yıl güzel huylu padişahın devleti gölgesinde ferahlık içinde yüksek görevlerde ve büyük mevkilerde nimetler buldular ve emellerine kavuştular. Padişah bu üç gün için de ele girenleri gözden geçirip üç bölüğe ayırmıştı. Akkoyunlu baş ve buğlarını yaşatmak âleme yeniden kargaşa belâsı açmak demek olduğunu düşünerek, bunların tepelenmesini buyurdu. Karakoyunlu beyleri ise Sultan Cihan Şah'ın babası Kara Yusuf'un

adamları olup eski günlerden beri bu devletin kapısına gelmişlerdi. Şimdi de karşılaştıkları zor sonunda Uzun Hasan'ın yanında kalmışlardı. Bunların serbest bırakılması konusunda ulûğ buyruk çıktı. Onlardan başka bazı hükümdarların torunları, bazı sultanların torun çocukları şehzadeler ki, bunlarsa düşman askeri izlenirken ele girmişlerdi. Mirza Mehemmed Bakır, Mirza Muzaffer gibi emirzadeler, baba tarafından Timur Han oğlu Mirza Miranşah torunlarından ana yönünden ise Uzun Hasan'ın dedesi Bayındırlı Osman Bey'e ulaşmakta idiler. Bunların Amasya kalesinde hapse atılmaları buyruldu. Mirza Mehemmed Bakır, Sultan Bayezit kulları eline girmişti ve ol adları anılan tutsakların çoğu, ol başına buyruk Şehzade kolunda tutulmuşlar idi. Alpavut Pir Mehemmed Bey ki Uzun Hasan'ın yanında çok düzenler oynamakla onun yakınlarından olmuştu. Bunu Çakırlu Bayezit Bey oğlu Ömer Bey ile aynı zindana attırdı. Ditrek Sinan Bey oğlu ki, daha önce Rum diyarından Acem ülkesine gelip, bilim öğrenmek için varmış, ama Uzun Hasan'a yaklaşarak onun iltifatlarını görmüş, sonra da kargaşayı çıkarmakta aracı olmuştu. Uzun Hasan'ın Rum diyarına saldırıya kalkışmasında onun kışkırtmaları, özendirmeleri olduğuna Padişahın bilgisi bulunduğundan, bunun da varlığı kaydını yaşam defterinden kılıçla kazıyıp attırdı. Ol cenk meydanında kılıçtan geçenlerden gayrı üç bin tutsak ibret olsun diye dönüş srasında muzaffer ordu yanınca yedilüb, her konakta dört yüzü kılıçlara yem kılındı. Kemah yakınlarında olan Karahisar'a (Şebin) gelinceye dek ol uğursuzları bu yolda kılıçtan geçirdiler.

Karahisar yöresi ordu çadır ve otağlarına konak olıcak burasının alınması konusunda Padişahın fermanı çıktı. Hisar dizdarı olan Darab Bey, Acem Dârâsının arslandan kaçar gibi ülkeler açan padişahın kılıcı önünden kaçub, ordusunun çoğunun kılıçtan geçirilmiş olduğunu ve Türk-

men beylerinin yaşam giysilerinin boydan boya paralandığını haber almış bulunduğundan;

Boyun eğdiğin belli eyledi törenle
Çıktı kaleden koydu başın eşiğe

Sultanın eteğini öpmek şerefiyle mutlu kılındıkta, Padişahın iltifatlarını gördü ve Edirne yakınında olan Çirmen sancağı beyliğiyle gönlü alındı. Ol sağlam ve dayanıklı hisarki onu almak nice kudretli sultanların hasret duydukları bir işti. Böyle yorulmadan ele geçirilmesiyse söz konusu edilemezdi. Burası da kolayca keremli padişahın eline girmiş oldu. Çevresi ise sultanın beyleri yönetimine bağlandı. Anda olan zac madeni gelirleri öteki vergi ve haraçlarla birlikte başlara taç olan Padişahın hazinesi adına alındı. Uzun Hasan'ın ordusunda ele geçirilen para, kumaş ve kıymetli eşyanın hod hesabı deftere sığmıyacak kadar çoktu. Gümüş kaltaklı atlar, seçkin araç ve yarağlar, eşekler, katırlar, halı ve döşekler, çadır ve karargâh ile gökler gibi otağlar sayılmak ölçüsünden geçmişti. Padişah bu yeni başarısı için Tanrıya şükürler eyledikten sonra- bütün dünyaya muştu haberleriyle ulaklar gönderdi. Bakımlı Osmanlı şehirlerinde âyin bağlamak ferman buyuruldu. Fetihnameleri yazmak için yazıcılar, münşiler sözleri döktüren kalemlerini en tatlı sözcüklerle bezeyip, satırları arasında misk kokuları saçan kalem uçlarıyla cihanı burcu burcu donattılar. Padişah her şeyi çözen tek bir sözle pek yararlı büyük bir hayır işledi. Bütün kul ve kölelerim özgürlüklerini alsınlar demekle, hesap olundukta kırk bin köle boynundaki kölelik halkasından kurtulmuş oldu. Ol sefer-i hümayûn için yola çıkıldığı sırada zaferleri gölge edinen askere hazine-i âmireden yüz yük akça kredi açılmıştı. Her yükü yüz bin Osmanlı akçası eden bu borcu da tek bir sözle, bütün borçlarını ben ödedim demekle, pırlanta gibi bir tümceyle bunca ağır yükü askerin

boynundan kaldırıp, nimetlerini cömert gönlü gibi bağışladı. Allah ecrini ulu eylesin .

Derler ki, Uzun Hasanla savaştan önce uğurlu ayaklarıyla Padişah yukarıda anılan hisar önüne geldiği zaman, Mahmud Paşa bu hisarı açmakla işe girişmesinde ısrar eylemişti. Bu arada düşman ardınca gezüb askeri yormaktan, bu hisarı almak daha uygun olur. Böylece belki düşman buraya gele ve muzaffer ordu âvarelikten kurtula demişti. Ama, Hüdavendigâr hazretleri bu görüşü tutmamış şöyle buyurmuştu. Biz bunda hisar almağa gelmedik

Boynunu kesmektir düşmanın isteğimiz
Bir hisar almak ile gönül eylemeyiz

Paşa ise ileri sürdüğü önerisinin kabul edilmediğini, tutulmadığını görünce, devlet erkânı arasında küçük düşürülmekten ve ısrar edişinin utancından sıkılır olmuştu. Savaştan sonra çarpışma gününün ertesi divan olup, devlet erkâmı ile Uzun Hasan'ı kovalamak konusunda görüşülürken, Divan erkânının çoğu kovalama önerilerini onaylamakta Padişah ile oybirliğinde bulunuyorken, Mahmud Paşa bu görüşün tersi bir tutum almıştı. Söz söylemede ve lafı düzmede eşi benzeri az bulunur bir kişi olmağın, bazı uygun öneriler, deliller ileri sürüp, kovalamadan doğacak sakıncaları açıklamış ve mutlu taht kentine dönmenin yerinde olacağını bildirerek şöyle aytmıştı. "Düşman öyle bir yenilgiye uğramıştırki ardından kovalandığı zaman, tekrar direnmeye kalkışarak savaşçı askerleriyle yeniden çarpışmaya girmesi ne mümkün? Her halde onun, artık sarp dağlara çıkub, gizlenmekten gayri dermanı yoktur.

Korkan düşmanla neden cenk ideyim
Başım niçin taş altına sokayım

Ülkeleri çiğnendiği zaman müstahkem kaleleri yokturki, ele geçirmekle işi kolaylaşmış ve düşman almaya kalkış-

tığı sırada da korunmasından korkulmamış olsun. Mutlulukla yüce tahtınıza dönüldüğü zaman, memleketteki yaramazların yine onun buyruğuna girecekleri bir gerçektir. O takdirde ettiğimiz çaba boşa gider ve tasarılarımızın başarısız kaldığı yayılır. Öte yandan İslam topraklarını yağmalamaya cihana gölge salan Padişahın izni de yoktur ki, toyumluk almakla yetinip dönevüz. Bu durumda devlete uygun düşeni mutlu tahtkentine doğru dönüp gitmek olur.

Düşman kırıldı ama sancakları düşmedi
Ola ki kalkışır kargaşayı kaynatmaya
Çoğuyla bozguna uğrayanların ardından
Çıkar yardakçılar işi kızıştırmaya
Düşmanın kuyruğuna bazmasın gerek asker
Güvenli olmalı Şahın önü de ardı da

Paşa'nın ileri sürdüğü öneri, gerçekten de akla yatkın olmakla ülkeler alan padişahın gönlünde uygun bir görüş olarak değer buldu. Ama düşmanı kovalamakla da Uzun Hasan'ın ele girmesi olanağı bulunacağı görüşünü ileri süren haset kimselerin sözleriyle padişahın kafasında öyle bir zan belirdi ve o zaman bu öneriyi kabul ettiğine pişman oldu. Has Murad'ın söz dinlemeyip azıtmasında da engel olmamakla Paşa'nın savsaklamasını ileri süren, onun kötülüğünü isteyen haset kişilerin sözleri, Padişahın zihnini karıştırmıştı. Bunlara benzer ters anlayışların birikmesiyle ikisi arasında yeniden kırgınlık doğmakla, mutluluk durağı olan tahtkentine şerefle konulduğu ve devletle oturulduğu anda, sözü edilen vezirin omuzlarından vezirlik hil'atini çıkartıp onu görevden aldı. Paşa da Edirne yakınlarında yaptırdığı cami ve medrese ile güzel bir kasaba haline getirdiği Hasköy adındaki yere gitti ve emeklilik köşesine çekilmiş oldu.

Anlatıldığına göre Uzun Hasan, Cihan Şah Mirza'yı ve Sultan Ebu Said Mirza'yı Çarşamba günü yenilgiye uğrattığı için ol günü uğurlu bilüb Sultan Mehmed Han Gazi

hazretleriyle karşılaşmayı da o güne rast getirmişti. Ama işlerini Cenabı Hakk'a ısmarlamadığı için ol gün kendüye tam uğursuzlukla gelip çatmıştı.

Bir öykü - Savaş savulduktan sonra Padişah hazretleri Türkmen kellelerinden oluşan tepeleri dolaşmak üzere ol ovayı şereflendirdiği vakit, gördü ki, bir azeb eri elinde bir bıçak, ölüler arasında dolaşıyor. Ne iş yapıyorsun diye sorduğunda azeb ayttı. "Sultanım Türkmen ölülerinin kulaklarında olan küpeleri alurum" dedi. Padişahta hafifçe gülümseyerek "işine devam et" deyip yoluna gitti. Uzun Hasan'ın yenilgisine Hekimbaşı ve akıllıların sevgilisi olan Ahi Çelebi "Butlanu keydi'l-hâinîn - Hâinlerin hilesi boşaçıktı" cümlesini tarih olarak saptamıştır. Gerçi zamanın güzel söz söyleyenleri pek çok tarih demişlerdir. Ama Fetih süresinin (46) belirlediği zafer âyetinin sayısı olayın geçtiği yıla denk düşmekle ve genellikle güzel bir raslantı olmakla Tarih düşürenlerin emeği boşa gitmiştir.

İnna fetahnâ (47) âyeti nişan oldu bayrağına
Din-i Muhammed'in gücü belli oldu en sonunda

Padişahın Karaman Diyarına Asker Göndermesi

Daha önce de anlatılmaya çalışılmıştı ki, Uzun Hasan, Karamanoğullarının düzen ve hilelerine aldanub, amcazadesi Yusufça Mirza'yı Akkoyunlu türkmenleri ile ol zamanın haytalarına koşup Karaman diyarının başına musallat etmişti. Şehzade Sultan Mustafa da Yusufça Mirza'yı tutup zincire vurduktan şonra hükümete göndermişti. Askerinin çoğu ise öç alıcı kılıçlara yem, timsah gibi kıvrılan palalara lokma olmuş, Pir Ahmed Bey de girü Uzun Hasan'ın yanına sığınmıştı. Bu arada Kasım Bey, Taşili'ne girüb Silifke kalesini Padişahın dizdarı elinden uğrulamıştı. Uzun Hasan'a da Karamanlı budalaların şaşkınlığı bulaşıp, onlarla kafa birliği ettiğinin cezasını gördüğü günlerde

Pir Ahmed Bey'in de onun yanında eski değeri kalmamış, o da artık oralarda duramamıştı.

Ülkeler açan, düşmanlarını bağlayan Padişah bu sefer-i hümayûndan dönüb İstanbul tahtkentini gelişiyle mutlu kıldığı günlerde Pir Ahmed, atadan kalma topraklarını geri almak düşüncesiyle Acem diyarından kalkıp girü Karaman'a geldi. Kardeşi Kasım Bey'le buluşub tekrar anlaştılar ve yeniden kargaşayı başlatmaya karar verdiler. Kasım Bey Silifke kalesini kardeşine peşkeş çekti. Ol dahi kabul etmeyib ayttıki, bir kal'a Osmanoğlu'dan uğrulamışsun anı dahi elinden alayım mı? Şölen tamam olıcak Pir Ahmed Bey Ermenak üzerine yürüdü. Bu kalenin Larende'den yana olan yönünde Bellütepe'de oturdu. Çevredeki bazı yörelere yağma ve talan kolunu uzatmaya başladı. Bu tedirgin edici haberler hükümet merkezine bildirilince, Padişah kaleler açan kullarından Vezir Gedik Ahmed Paşa'yı Anadolu eyalet askeri ve kapısında hizmette olan bazı bölüklerle bu yörede görevlendirdi. Gedik Ahmed Paşa Karaman'a hızla varıp Sultan Mustafa emrine girdi. Andan Larende'ye gelip, Pir Ahmed'i bir tuzakla avlamak için söz söylemesini bilir bir elçi gönderüb barış yolunu tutarak anlaşma istediğini bildirdi. Bu elçi varub sözü edilen Bellütepe'de Pir Ahmed ile buluşup Ahmed Paşa adına ustalıkla konuşmaya başlayınca, Pir Ahmed Bey eski davranışını bırakıp elçinin gelişini lutuf kabul ettiğini açıkladı. Yanında olan emekdarları da bu anlayıştan sevinç duyarak elçiye ziyafetler çektiler. Meğer Ahmed Paşa elçinin ardınca ılgar etmiş, bunlar barış haberi sevinciyle yeyip içerken gökten düşen bir felaket gibi oraya ansızın inip yediklerini zehir edip dilek ağlarını keserek ol Süreyya kümesinin yıldızları misali (48) şölen eden kötü kafalıları Benatü'n-na'ş (49) gibi darmadağın etti. Herbiri başı derdine düşüp, çoluk ve çocuklarını korumaya can atub bir mağraya, bir sapa savunaklı köşeye çekildi. Pir Ahmed Bey de adamları ve dostları ile kaçup ormana girdi. Ama,

Osmanlı sipahileri Karaman il ve ulusu toyumluğu ile güç bulmuş oldular. Ermenak kalesini de o hızla bir vuruşta ele geçirdiler.

Andan Meynan hisarını almaya bel bağlayub, zorlu bir kale olmağın, iri toplardan getirip kurmak ardınca oldular. Meynan kalesi sağlam ve yüksek bir kale olup burçlarının ucu san, göğe değer, dağ gibi yükselen bir kaya başında kurulmuştur. Hiç bir tutumla çıkmaya, ya da bir yolla içeriye girmeye olanak yoktur. Meğer ana yakın yüksek bir tepede olan kule ile bunun arasında çekilen köprüden geçilsin. Ama bu köprü kesildikte kırlangıçlardan gayri bir canlı oraya geçemez ve bir yoldan da hisar dibine inemez. Çevresi taşlık olup hareket olanağı kıt ve kaleye yürüyenlerin ayakları bundan aksamakla topçular, kale alıcılıkta usta askerler, bu durumda çaresiz kaldıklarını açıklamışlardı. Bunun üzerine kaleler açan Paşa, sağlam görüşü ve uygun tutumu ile top kurmağa yarar yer bulup bu konuda ne yapacağını bilmeyenlere yardımcı olup, topu buraya çıkarmağa gayret etti. Kendisi de attan inerek topu çekmek için bağlanan ipe yapıştı. "Gedik öküz, çekmeyince bu top yukaru çıkmaz" deyü zor eyledi. Paşa'nın bu gayretini gören sipah dilâverleri ipe yapışıp var kuvvetlerin bazuya getirüb topu ol köprü başına çıkarub kaleye yüklendiler. Pir Ahmed Bey kalenin sağlamlığına ve yıkılmasının uzak bir olasılıkta bulunmasına güvenerek çoluk ve çocuğunu, en kıymetli eşyalarını buraya koyup Yusuf adında güvendiği bir adamını da kalede bırakmıştı. Gerçi kalenin sağlamlığı son derecede idi. Ama olacak gibi görmedikleri bir yere toplar kurulunca, kalenin yıkılan duvarlarını onarmaktan kolları yorulurken, durmadan atılan güllelerin hisarın kule ve duvarlarını bir bir devirdiğini göricek, korku ile kaygu yüreklerini paralamıştı. Ahmed Paşa hisara kapananların kuşkularını sezince gerekeni yapmaktan el komayup, kaleyi bekleyen Yusuf Bey'e nasihat yollu haber göndermiş, ona dayanıklılığına güvendiğiniz

kalenin duvar ve kulelerinin atılmış pamuğa döndüğünü gördünüz. Her halde Tanrının desteği ile açılması artık tartışma aşamasından geçmiştir. İnadın sonu kötü ve önü alınmayacak bir üzüntü getirebilir.

Direnme ki iyi olmaz sonun
İnat üzre kalırsan görürsün.

Eğer bunca gayret ve çabadan düşündüğün, velinimetinin öz yakınların korumak ise, onların korunmaları konusu, bizim görevimiz, belki de bu konuda sorumluluğumuz sizden ileridedir. Padişahımızın soyuna bağlılığı bilinirken, ol konuda bizimle çekişmek akıllıca bir tutum değildir. Aklın varsa öğüdü tutar, hisarı bırakmakla Padişahın lutuflarını görmek olanağı bulursun. Ne inadın sana yarar, ne ele girsen efendin seni kurtarır. Yaban hayvanlar gibi ine girmeyi iş edinip, davarlar örneği orman içine kaçan efendinden ne çıkar görsen gerek ve arkasında ne safa sürsen gerek, demekle Yusuf'un gönlünü boyun eğmeğe çevirmiş ve hisarı teslim etmeğe razı eylemişti. Pir Ahmed Bey ise zamanlı zamansız kaleyi gören, çıkılması güç bir dağ üstüne çıkıyor, hisara uzaktan bakarak henüz alınmadığını görünce kendini avutuyor geri dönüyordu. Oraya yardıma eli ermediğinden, uzaktan bakmakla yetiniyordu. Ahmed Paşa'nın yürek oynatan haberleri Yusuf Bey'in dayanma gücünü kırmakla, ele aldığı tasarılarını suya salmakla, hemen aman istemesine neden oldu. Söz ve and bağlandı, belgelendi ve kalenin anahtarlarını teslim eyledi.

Ahmed Paşa önce Pir Ahmed Bey'in öz yakınlarını, kadınlarını yani, Osmanlı soyuyla hısım olanları bütün mal ve eşyaları ile eskiden olduğu gibi güvenceye aldı. Bunları güvenilir, iş bilir adamlarla Konya kalesine gönderdi. Ondan sonra söz konusu kaleyi onartıp, kule ve burçlarına Osmanlı sancaklarını diktirip, muştu davulları çaldırdı. Bu sırada Pir Ahmed Bey yapageldiği gibi ol kaya ba-

şına çıkar ve kal'adan yana bakar, yanında olanlar kal'a burcunda dikilen bayraklardan ve çalınan nevbetten hisarın alındığını çıkarmakla, Pir Ahmed Bey'e bildirirler. Bu haber üzerine o bir süre şaşkına döner. Bir parça kendine gelince ağlayarak, göğsünü döverek der ki, çoluk çocuğum, param pulum Osmanlu eline girüb, el altında tuttuğum kaleler elimden alındıktan sonra, bana dirilik haramdır. Dünyada bulunmakta bir kuru sevdadır. Buna benzer sözler söyleyip, o üzüntü ve keder ile kendisini kaya başından aşağı attı ve tepetaklak olan bahtı misali yerle bir olarak visal doruğundan hicran, ayrılık uçurumuna düşen tutkunlar gibi ol korkunç yar içinde uçup gitti.

Eğer yalçın dağlar yerlerinden oynasaydı
Allah elbette kan dökülmesini istemezdi

anlamı gerçekleşmekle sayılı nefesleri tamam ve beklenen anı da gelmiş olduğundan Allahın takdiri ile bir ulu ağaç dalına çarparak bunun ucunda paramparça asılıp kaldı.

Sanma gaddârı ki berhurdâr olur
Ya kesilür başı ya berdâr olur

Yakınları bu hali göricek el birliği ve bin türlü çabayla ipler, urganlarla onun eteğini dalın çatalından kurtardılar ve yukarı çekip çıkardılar. Aldığı yaralarla kendinden geçmiş ve bir nice gün öyle bitkin kalmıştı.

Ne uğursuz kişi gör ki Sultana küstah olan
Bir dal çatalı bile tutar böyle eteğinden

Haddini aşmış olduğundan, eline huzurla yaşayacağı bir köşe girmemiş, memleket memleket avâre dolaşmış, zamanın değişikliklerinden şaşkın ve perişan Tarsus'a gelmişti. Oradan, Şam sınırı üzerinde barınacak bir yer buldu ve bir yıl kadar çeşitli sıkıntı ve üzüntüler içinde yaşadıktan sonra bu mihnet diyarından göçüp gitti.

Ahmed Paşa ise, sözü edilen hisarı aldıktan sonra Silifke kalesi üzerine düşüp döğmeğe başladı. Âl-i Osman kapısının eski adamlarından olan kale topçularına gizlice haber gönderip onlara açıkladı. Kalenin düşmesinde yardımları dokunursa, Padişahın lutuflarını göreceklerini vâd ederek gönüllerini aldı. Onlarsa zaten karşılaştıkları zorunla kaleyi beklemekteydiler. Ol aydın görüşlü vezirden gelen gönül çekici haber üzerine hemen boyun eğdiler. Barut mahzenine usturuplu yoldan ateş bırakup olanca barutu gök kubbeye ulaştırdılar. Bu yolla hisar içinde olan evleri ateşlemekle tutuşturup, kaleyi bekleyen Karamanlıları şaşırttılar. Paşa bu arada açılan gediklerden yürüyüş edip, zaman yitirmeden kaleye girdi. Kaleyi bekleyenlerden yüz seksen kadar Karaman azgunlarının boyunlarını vurdurup, sevgili başlarını omuzlarından ayırttı. Böylece kalenin alınması işini bitirmiş oldu.

Develi Karahisar'ın Alınışı

Şehzade Sultan Mustafa, Gedik Ahmed Paşa'nın sözü edilen kaleleri aldıktan sonra, Develi Karahisar'ını da ele geçirmeyi tasarladığını bildiğinden, bu kalenin alınışında kendisinin daha önce davranmasının uygun olacağını düşündü. Öyleki Paşa, eli altındaki işlerden kurtulupta dizgünlerini o yöreye çevirinceye dek bu hisar alınmış olsun. Ama, güzel varlığı o günlerde ilaca muhtac olduğundan, öz kapısında hizmette olan Niğde beyi Koçi Bey'i sözü edilen hisarı kuşatmak üzere cenk araçları ile oraya gönderdi. Koçi Bey de dilâverlik gereklerini yerine getirüb hisarı bekleyenleri sıkıştırınca, hisar dizdarı olan ve Karaman beylerinin en seçkinlerinden birisi olarak tanınan, aklı başında bir kimse bilinen Atmaca Bey gördüki, Karaman beyliğinin devlet yapısı yıkılmakta ve olanca askeri de bozgun içinde kaçışmaktadır. Bu durumda onlardan hiç bir şekilde yardım almak düşünülemeyecek ve Osmanlının kahredici

kılıcından kurtulmak da tasarlanamayacak hale gelmiş bulunuyor. Bu zorunla hisarı vermeye razı olup, Koçi Bey'e haber iletti. Dedi ki, eğer Şehzade devletle gelirse hisarı teslim eyleriz, gelmezse o zaman seninle cenk ederiz. Koçi Bey de Atmaca Bey'den gelen haberi Şehzadenin otağına duyurdu. Şehzade gerçi hastalık yüzünden bitkindi. Ama,

Yazardan - Fırsatı kaçırmaktan sakındı
O yana dilek kanadın açtı

Çevresindeki adamlarla Konya'dan kalkıp bir doğan gibi atmaca üstüne uçtu. En kısa süre içinde hisar altına kondu. Bunun üzerine Atmaca Bey de sözünde durup. hisarı teslim ederek bağlılık ve boyun eğiş töresini yerine getirmiş oldu. Şehzade, Atmaca Bey'e iltifatlar edip,

Dize - Lutuf ve dostlukla elin tuttu

Aravermeden hisara girdi ve Ahmed Paşa'ya haber gönderip hisarı beklemek üzere dergâh-i âli kullarından adam istedi. Ancak bu hızlı davranış yüzünden Şehzadenin süre gelen hastalığı şiddetlendi. Sık sık gelen sancılar kulunç yapmakla, dizginlerini tekrar Konya tarafına çevirdi. Niğde'ye vardı, Buz pazarcığına geldikte hamama girip yıkandı. Hamam önünde otağını kurmuşlardı, hamamdan çıktığı anda ise gönül güvercini kutsal hareme doğru kanat açtı. Tahtta oturmuş iken teneşir tahtasına kondu. Ahmed Bey lalası ve Timurtaş oğlu Umur Bey'in oğlu Ali Çelebi de defterdarı idi. Bunlar öteki ileri gelenlerle anlaşarak Şehzadenin ölümünü gizlediler ve araba ile Konya'ya ilettiler. Gönülleri yakan bu haber, Ahmed Paşa'nın kulağına ulaşınca, İç - il'den ılgar idüb Şehzadenin na'şını Konya'dan alub kapısı halkı, lalası ve defterdarı ile Bursa'ya gönderdi. Gömüleceği yeri anlamak için hükümet merkezine de ulak saldı. Durağı yüce Padişah, can alıcı bu olaydan haberdar olıcak, eylediği âhın dumanıyla mavi göğü karaya boyadı. Cihanı seyreden gözleri yaşla doldu ve yürek acısıyla inildedi.

Her yeni yetişenle birlikte ona şerefler öngörmüştüm
Azık anbarında parıldayan pirinç taneleri gibi

dizesini yineleyerek üzüntüsünü belirtip, sabır ve direnme gücünü yakıp yıkan acı ateşle tutuştuktan sonra, ince akıllıların rehberliğiyle yani, gerçek yolu gösterenlerin önerileriyle salat duâlarını diline dolayarak, onlarında ard arda okudukları inna li'llahi (50) âyetini yineledi. Bursa'ya hemen ulaklar gönderip, mutlu babası, cennet mekân, Allah'ın rahmeti ve hoşnutluğu ona olsun Sultan Murad hazretlerinin temiz kabri yanında defnedilmiş olan kardeşi Sultan Alaaddin'in dibine gömülmesini ferman eyledi. Padişahın buyruğu gereğince Şehzadenin cenazesi Tanrının kerem meltemlerinin esmekte olduğu temiz yere, güzel kabre indirildi. Osmanlıların soylu töreleri gereğince hatimler okundu, sadakalar dağıtıldı. Böylece kararmış gönülleri ferahlık buldu, nice yetim ve dul da Padişahın lutfuyla doyurulmuş oldu.

Bundan sonra Ahmed Paşa da ol yörede pek eylenmeyip mutlu eşiğe gelip yüz sürdü. Beğenilen hizmetleri karşılığında iltifatlar gördü ve Karaman oğullarından çoluk, çocuk yakaladıklarını Bâb-ı hümayûna getirip indirdi.

Mahmud Paşa Olayı

Şehzade Sultan Mustafa, Mahmud Paşa'dan daima çekinirdi. Aralarında tam bir anlaşmazlık vardı. Şimdi Şehzade ölünce çevredeki bey ve paşalar hükümet merkezine gelip baş sağlığı diledikleri gibi Mahmud Paşa da bu görevi yapmak üzere çekildiği köşeden çıkıp, mutlu otağa yüz sürmüş bulunuyordu. Ama, kötü yaradılışlı haset kişiler, ol aydın gönüllü vezirin veziriâzamlık görevindeki yeteneğinden her zaman için ürkerlerdi. Şimdi bu görüşme sırasında Paşa'nın geçmiş hizmetleri Padişahın ince duygu düzeyinde tekrar canlanır ve olaki girü iltifatlarına layık olur ve yeniden vezirlik görevi ona verilir diye kuşkuya

düşmüşlerdi. Bunun için de her zaman edegeldikleri kötülemeye tekrar giriştiler. Padişahı ondan soğutmaya çalıştılar. Sultanın bu ölümden acılandığı günleri fırsat bilip, sözü dolandırmaya olanak bulup Paşa'nın Şehzade ile olan dargınlığını ansıyarak ikisi arasında geçen ve kırıcı olan davranışları bir bir sıraladılar. Şehzadenin emel dallarının yapraksız, meyvesiz kalışı, baht gözünün kararıp bulutlanması Paşa için sevinçlere sebeb ve neşelere kaynak olmuştur. Bu haber duyulaldanberü daha da neşelenmiş ve eylencelerle gönül eylemesine nedenlik etmiştir diyerek, onu gammazladılar. Halbuki daha önce açıklanan güceniklik nedenleri, Paşa'yı Sultanın gözünden iyice düşürmüş, yeniden değer bulmasına olanak bırakmamış, hele tekrar göreve getirilme olasılığı hiç kalmamıştı.

Dize - Nem almış gül için su gerekmez

anlamı yeterli iken, yeniden açıkladıkları olay, onun yaşam minderinin dürülmesine yol açtı. Kötüleyicilerin önerileri ile halvethanesinde düzenlediği toplantıları anlamak için Padişah adam gönderdi. Meğer zavallı Paşa, padişaha yakın olmak, halkın önde geleni bulunmak gibi olanaklardan yoksun kalınca, avâre olmağla kalbi âyinesine konan üzüntüleri gidermek için çok yakın dostları olan değerli kişilerle bazan satranç oynar, bir parça gönül eylemekle içindeki sıkıntıyı atmaya çalışır imiş. Padişahın gönderdiği casus, değeri üstün Paşa'nın meclisine beklenmeyen bir felaket gibi ansızın girip, Paşa'yı ak giysiler içinde ferahça oturmuş satranç oynarken gördü. Yas giysilerini şah ve askerden önce çıkarıp beyazlar giymiş bulunduğunu ve ferahlık içinde oturarak satranç oynamakla gününü geçirip, safa sürmekte olduğunu, öcünü komayan Padişah önünde bir bir sıralayıp söyledi. Böylece dertment Paşa'nın emel bağlarına üzüntü çalıları ekti. Kötüleyici kişilerin anlattıkları zemmedici sözler onun söylediklerileriyle doğrulandı, Padişahın iyiliğini düşünmez bir kişi olduğu mey-

dana çıktı. Bu gelişme üzerine Paşa'nın hapsine ferman oldu. On sekiz gün Yedikule'de yattı. Bu arada fırsatçılar meydan bulup padişahı daha da kızdırmak ve soğutmak konusunda kusur etmediler. Paşayı Sultanın beğendikleri arasından bu dedikodularla silip kazıdılar. En sonunda da ömür tomarını dürüverdiler. 879 yılı Rebiyülahir ayının üçüncü günü (18 Temmuz 1474) Yüce yaradılışlı Padişahın kahredici pençesi korkusuyla gönül kuşu beden yuvasından uçup gitti. Allah ona magfiret giysileri giydirsin ve yüzü aydın olanlarla birlikte haşreylesin.

Bilgelere yol göstermekte eşsiz ve sanatçıları, düşkünleri korumada benzersiz bir kimse idi. Onun adıyla anılmış kitap ve dergiler, bilgelere gösterdiği ilgi ve eylediği desteği belirten hak tanıklardır. Kendisi dahi bilgi ve olgunlukla süslü, üstünlükler ile pırıltılı idi. Hayır işleri sayılamayacak kadar çoktur. İstanbul'da yaptırdığı büyük cami ile yüksek direklerle bezeli medresesi üstün ilgisine iki haklı tanıktır. Bu eser yapılıncaya değin Osmanlı devleti vezirleri arasında böyle güzel bir yapı ortaya koyan hiç çıkmamıştır.

Kefe ile Azak ve Yapo - Germe'nin Alınışı

Sancakları zaferlerle süslü ve Tanrı desteğinin yüzünde göründüğü Sultan, Acem şahına zafer bulduğu seferden döndükten sonra iki yıl kadar saltanat otağlarında halkın yaşamını düzene koymak için kalmıştı. Bu süre içinde ülkesinin sınırlarını genişletmek ve halkın daha mutlu bir yaşama ulaşmasını sağlamak için, çevre ülkelere akıncılar, birlikler göndermekten de geri durmamıştı. Bu arada Karadeniz kıyılarında Kâfir yönetiminde bulunan bazı kale ve şehirlerin ele geçirilmesi için üstün çaba harcadığı görülür. Bunlardan biri de sözü edilen deniz kıyısında olup çok eski zamanlardan beri Frenklerin elinde bulunan Kefe toprakları idi. Bu kalenin dayanıklı oluşu,

sağlam yapısı ucundan burasını ne Türk ve Tacik, ne de uzak yakın hükümdarlardan hiç biri ele geçirmekte başarı gösterememiş, Mogol ve Tatar beyleri de aynı çevrede bulundukları halde bu kalenin fethine zafer bulamamışlardı. Kırım ülkesine yaya ancak, bir günlük uzaklıkta iken ve ol ülkeye eğemen olan Cengiz Han evladının güç ve kuvvetleri bu işi gerçekleştirecek derecede bulunuyorken, fethine elleri irmeyüb, bu geline hiç biri güveyi olamamıştı. Halbuki, gücü pek ulu olan Padişahın eli altındaki kuvvet, âlemleri yaradanın desteği ile cihanı ele geçirmeğe yetecek ve devleti yıldızı şeref ve şan göğünde parıldayacak ölçüde olmağın, sözü edilen topraklar onun yayılma tasarılarının başında gelmekle, 880 (M. 1475) yılında ülkeler açan komutanlarından Gedik Ahmed Paşaya bu tasarıyı buyurmuştu. Gedik Ahmed Paşa'ya verdiği ilk buyrukta açılacak sefer için gemileri ve donanmayı hazırlamasını ve zamanı gelince verilen buyruk gereğince işaret edilecek yöne gitmeye hazır olmasını bildirmişti. Paşa aldığı emri yerine getirdi. Kadırga, at gemisi, göğe ve mavuna gibi üçyüz parça gemi donatıp, zahire ve öteki gerekleri düzdü. Yeniçeri ile azebleri de hazırlayıp yola çıkaracak hale koduktan sonra, ulu otağa yüzün sürdü. Buyruğunu beklediğini bildirdi. Devletlü padişah, hazır oldun mu? diye sorduğu zaman, sâadetlü Padişahın eşsiz desteği ve hayır duası yolda eşlik ederse hazırdır diye yanıt verdi. Gönülleri sevindirici bu yanıt, Padişahın ince gönlüne hoş gelüb, hayır dualarını yolunda rehberlik ve Tanrının desteğinin İslam askerine gölgelik eylemesi dilekleriyle onu Kefe yöresine gönderdi.

Bu törenden sonra, Paşa ulu Divan'dan görülmemiş bir görkem ve gösterişle, gümüş savakla bezeli atı ve murassa kuşamları ile iskeleye indi. Devlet erkânı Osmanlı töresi gereğince onu yolcu ettiler, hayır dualar ederek Paşa'yı kadırgasına bindirip Tanrıya ısmarladılar. Paşa da başarı yelkenin açub, tevekkül dümenin tasarlanan yöne

çevirüb rüzgârların desteğiyle Kefe'ye doğru yola çıkmış oldu. Su üzerindeki gemiler o kadar kalabalıktı ki, Karadeniz ordu-yi hümayûnla bezenmişe dönmüştü. Tanrının destekleyici yelleri ile kısa bir süre içinde Kefe kıyılarına erişip kaleyi kuşatmaya başladılar. Deniz ve kara yönlerini kapatarak duvar ve kulelerini topla yıkmaya giriştiler. Darbezenlerle nice gedikler açtılar. Kuşatmanın uzayıp gitmesi, çarpışmaların şiddetlenmesi sonunda hisarı bekleyenler canlarından bezdiler. Teküre gelip hisarı teslim etmek gereğini önerdiler. Boyun eğmediğimiz, hükümlerine kulak vermediğimiz süre içinde üstün güçleriyle hisar fethine yol bulacakları ortadadır. O zaman çoluk ve çocuklarımız, mal ve varlıklarımız yağma edilir. reaya ise ayaklar altında ezilir. Osmanlının töresi, boyun eğeni bağışlayub, çoluk ve çocuklarına dokunmamak, baş eğene güler yüz göstermektir. Tekür gördü ki direnirse de bütün askeri anlaşarak hisarı teslim etmek kararındadırlar, o da bu zorunla onların isteklerine razı olup Paşa'dan aman diledi. Paşa da aman verdi. Tekür üçüncü günde hisardan çıkub, Paşa'ya gelüb hisarı teslim etmekle kadın ve çocuklarını, gazilerin ellerinden kurtarmış oldu. Servetini tümüyle cihana gölge olan Sultana sunmakla bağlılığını açıkladı. Paşa ise hisarın burç ve kulelerini zaferle bezeli bayraklarla, İslam sancakları ile süsledi. Kalenin korunması için gereken önlemleri aldı. Kiliseleri, ayazmaları cami ve mescit eyleyip gülbang-i Muhammedi ile kulakları doldurdu. Yaramaz küffarın çanına ot tıkayıp, Hak dinin ışıkları ile ol ülkeden azgınlığın karanlıklarını toptan yok etti. Bundan sonra hisar ve çevre halkını yurtlarında yerleştirerek, ürünlerinden hak üzere vergilerin yazdırıp sipahilere üleştirdi. Bu seferde gazilerin eline düşen canlı ve cansız malın anlatılmasına olanak yoktur. Hele kakum, sincap, samur gibi sipahilerin eline geçen kıymetli deriler hesap edilemeyecek kadar çoktu. Kefe hisarının anahtarları ele girdikten sonra buraya bağlı yörenin alınmasına çaba

gösterildi. Yapo-Germe kalesi pek kolay biçimde açıldı. Andan kuzey ülkelerinin, Slav memleketlerinin limanı, benderi bulunan, Türkistan, Maveraünnehr ve Hacı Tarhan'dan gelen tüccarların konakladıkları bir iskele olan Azak kalesini de Padişahın uğuru devletiyle feth idüb İslam ülkeleri arasına katmış oldu. Bu yörede bulunan öteki hisarları da tâ Çerkes sınırına varıncaya dek açıktan sonra Menkub kalesi üstüne yöneldi.

Menkub Kalesinin Açılışı

Kaleler açan, baş ve buğ Gedik Ahmed Paşa Kefe ile Azak topraklarını bütünüyle ele geçirdikten sonra, Menkub kalesinin fethinin de kendisine nasıl bir ödev olduğunu bilip, ol zor alınır hisarı da kuşatmaya geçti. Kaleyi günlerce dövmekle duvar ve kapıları yıkılacak duruma gelince, tekürünün yüreğine can korkusu düşmüş, bu da sabrını, kararını alıp götürmüştü. Canını ve hânümanını kurtarmak için hisardan çıkub, doğru Paşa'ya varub cihana gölge olan padişahın kapısında boynunu eğdi, kulluğunu belirtti. Ama ötede, hisarda Tekür'ün hısımlarından bir katı kalpli adam kalmıştı. Bu herif dediğinde dedik ve hisarı tutmada da biricik imiş. Tekürün böyle gidişinden kırgın olup, hisarı savunmak görevini kendiliğinden üstlenerek, direnmek yolunda diretmiş. Tekür hisar altına varıp onlara boyun eğmelerini ve bu direnmenin sonuçlarının kötü olacağını, yılgınlıkla biteceğini her ne kadar anlatmaya çalıştıysa da akılsızın kulağına bu sözler girmedi. Karşı durmak, ters tutum içinde bulunmak yolundan şaşmadı. Kaleyi korumaya çalışmaktan yorulmadı. Paşa bu durumda gördü ki, kaleyi dövüşerek almak için, bir sürenin geçmesi gerektir. Vazgeçmişçesine çekilip askerinin çoğu ile kale altından göçtü. Hisarı kuşatmada pek az insan alıkoyup, dönüyormuşçasına gitti. Pusulara adamlarını yatırıp fırsat gözledi. Hisar halkı, Paşa'nın ba-

şarı umudu kalmamakla döndüğünü, kalelerinin sağlamlığına güvenerek, kollarının gücüne aldanarak, olay, gözler önüne serilen bir gösteriş iken, gerçekmiş sandılar. Kuşatmayı sürdürenleri kestirip, ansızın hisardan çıkarak anlarla cenge tutuştular. Ol mücahitlerse cenk ede ede girüye çekilerek bu azgınları hisarın eteğinden çıkarıp ayırdılar. Hele kaçış gösterisinde bulunmakla ol kendini bilmezleri amansız pusulara çekerek duraklarından uzak düşürdüler. Tuzaklarda gizlenen kılıç eri aslanları ve pusularda saklanan yiğitleri başlarına üşürdüler. Bu çarpışma sırasında yerinde önlemler alan Paşa da ol cehennem kütüklerinin ardın aldırıp, kaçış yollarını kesti ve hisara yönelenleri kılıç zoruyla geriye çevirdi. Gaziler, din yolunda eteklerini bellerine bağlayıp, her yakadan ol azgın takıma kılıç koyup, kan saçan kılıçların ağzından başlarına bela yağmurları yağdırdılar ve cenk meydanının tozunu gökyüzüne ağdırdılar. Kılıçların yüzüne dizilen karınca misali askeri kan deryasına batırdılar. Din düşmanlarının yaşam giysilerini yırtıp parçaladılar. Gürz ve bozdoğan vuruşlariyle Menkub halkının boyun ve başların kopardılar. Aydın görüşlü Paşanın akıllıca aldığı önlemlerle bir garip cenk oldu. Hisardan yana kaçan ve kaçılacak yer nire diyen (51) dinsizlerin durakları tamu kılındı. Menkub'un açılışı ile Menkublulların bahtı karalandı. Göklere baş çeken kulelerine İslam sancakları dikildi. Zafer davullarının sesleriyle gök kubbe doldu. Mecid Allah'ın desteği ile Kefe seferinde bunca göklere baş çekmiş kale İslam ülkelerine katılarak din yolunda döğüşenler, gaziler tok toyumluk eylediler. Bu fetihler 880 yılında gerçekleşmiş ve Kefe fethine şu Tarih denilmiştir.

Kefe halkına hakdan irdi devlet
Ki oldu fethinin tarihi şefkat (52)

Aynı yıl içinde Semendre sancakbeyi Malkoçoğlu Ali Bey Padişahtan aldığı buyruk üzerine Sirem adasına akına

varıp, altı bin kadar silahlı kâfire rast gelmiş, büyük ve kanlı bir savaştan sonra, zaferi bu tarafa yüz versin diye zorlamıştı. Ali Bey savaşta derlediği bir nice kâfir sancağı ve kâfir beylerinden bir kaçının kellesi ile pek çok dil ve kulakla dönmüş, yüce otağa gelip yüz sürmüştü.

Bu tarihe kadar imam ve hatiplerden gayri vakıf binalarda hizmet gören, rızkını oradan çıkaran kişiler hatta, kâtipler ile şeyh efendiler bile mütevelliler eliyle görevlendirilir ve yine onlar tarafından görevden alınırlardı. Bu yıl konu Divanda görüşüldü ve ulu otağa arz olunarak bu gibilerin atanmalarının da Padişah beratı ile olması konusunda bir yasa yayımlandı.

Boğdan Seferinin Destanı

Daha önce de yazılan şu kitabın sayfalarında açıklandığı gibi, Padişah hazretleri Acem seferinden sonra saltanat merkezinde iki yıl kalmış ve bu süre içinde sınırlarını genişletmek için çevre ülkelere ordular göndermekle yetinmişti. Bu ordulardan biri de Rumeli beylerbeyi Hadım Süleyman Paşa komutasında Arnavutluk İskenderiyesi fethine gönderilmiş, ordu da değme yiğitlerle düzenlenmişti. Sözü edilen kalenin sağlamlığı, savunma gereçlerinin metinliği, burasının kısa bir süre içinde alınmasını engellediğinden, adı geçen Paşa, çevrede sadece çapul ve talanla yetinmiş, toplanan toyumla devlet merkezine dönmeye hazırlanmıştı.

Bu sırada Kara Boğdan hâkiminin baş kaldırdığı, sınırları aştığı haberi yüce tahtın eşiğine iletilmiş oldu. Süleyman Paşa'nın İskenderiye fethine zafer bulamayışı, değerlendirilecek bir hizmet göremeyişi gözönünde tutularak, bari buyruğuna verilen birlikler dağılmasın diye ona cihandeğer bir hüküm gönderildi. Bunda ferman-i hümayûn sana ulaştığında, bir an eylenmeksizin derneğin ile Kara

Boğdan üstüne varub, zor kuvvetiyle ol ülkeyi, kılıçlarına açasın deniliyordu. Gerçekte Süleyman Paşa ile varan asker, İskenderiye'de ettikleri savaş ve gösterdikleri çaba sonunda yorgun düşmüş, ol diyarın sıcağı ise askerin çoğunu hasta etmiş bulunuyordu. Öte yandan İskenderiye ile Kara Boğdan arası, zaferleri derleyen askerin ayağı ile bir aylık yol olmağla bu işin sonuçlandırılmasının pek güç olduğu hem Paşa'nın, hem de yanında olan beylerin katında apaçık biliniyordu. Ama, uygulama zorunluğu bulunan fermandan dönmeğe güçleri olmayıp, bu koşullar içinde sözü edilen ülkeye doğru yola çıktılar ve Tuna'dan Eflak yakasına geçtiler. Düşmandan bir iz görülmemekle köy ve kasabaları yağmalamaya, toyum eylemeye giriştiler. Kara Boğdan hâkimi olan lanetlenesice ise, şeytanlıkta şeytanı bile bastıracak bir yaradılışta idi (53) Deşt-i Kıpçak ile sınır birliği olduğu halde Cengiz Han'ın torunlarına kafa tutar, bağımsızlık davası eyler idi. Eflak ve Ungürüs boyun eğmiş iken, memleketini seğridüb korkusuzca azgınlık bayraklarını açar idi. Süleyman Paşa kendini yağmaya kaptırmış günlerini geçiriyorken o, ülkenin giriş ve çıkış kapılarını bağlamış, yaya ve atlı askerlerini bir yere getirip İslam askeri üzerine ılgar eylemişti. Böylece yorgun askeri, dağılmış, bölünmüş oldukları bir sırada bastırıp pusuda olan kuvvetleriyle üzerlerine yüklenmişti. Bu çarpışmada İslam askerinin bir kısmı şehit ve dilâverlerin çoğu da savaş meydanında yitip kaldılar (54) Hadım Süleyman Paşa karşı duramayacağını anlayınca, kendisini tepelenmekten gücele kurtarabildi.

Bu acı haber, durağı yüce Padişaha ulaştırılınca gayrete gelerek dizginlerini Boğdan ülkesine doğru çevirdi ve zaferleri gölge edinen ordunun toplanmasını buyurdu. 888 baharında (M. 1438) cihat sancaklarını açarak askerlerini Boğdan üzerine gönderdi. Karadeniz'den kadırgalarla Tuna ırmağı ağzına zahire taşıtıp İslam askerinin bütün gereklerini görülmemiş bir biçimde hazır ettirdi. Boğdan beyi

Padişahın gazap ocaklarının tutuştuğunu haber alınca, ülkesindeki bağ ve tarlaları yaktırarak ot ve tahıldan bir damla bile bıraktırmadı. Dağları ovaları sevgiliden ayrı düşmüş aşıkların bağırları gibi yakarak fitne yangınını iyice kızıştırdı. Kıtlık o dereceye ulaştıki, eğer ülkeler açan Padişahın aldığı akıllıca tedbirlerle Tuna'ya gelen gemiler olmasaydı askerin çoğunun açlıktan kırılması, davarların, katırların otsuzluktan telef olup gitmesi işten değildi. Boğdan hâkimi kendi ülkesinin değerli kişilerini sarp bicnelere çekip, hayvan ve davarlarını da ulaşılmaz yerlere çıkartmıştı. Kendisiyse başına topladığı bir alay uygunsuzla bir ormana girip gizlenmişti. Bu orman sık ağaçlarıyla yol almayı engellemekte ve içinde ne kadar insanın gizlendiğini de belirtmeyecek büyüklükte idi. Öfkeli vezir Hoca Sinan Paşa düşman yığınağının ne ölçüde olduğunu araştırdı idiyse de bir sonuç almadı. Hiç kimse ol lanetliklerden biriyle karşılaşmadı. Zaferleri rehber edinen asker, kıtlık ve pahalılık yüzünden sıkıntı içinde bu tehlikeli topraklarda nice gün başı boş dolaşarak yatak ve yastıklarını kara toprak eyledi. Burunları, boğazları tozla toprakla doldu ve nicesinin dünyayı gören gözleri yumuldu. Sözün kısası vezir Tanrının rehberliğinde tuttuğu yoldan ayrılıp sanki ters bir yöne düşmüş oldu. Bu yüzden de Padişahın gazabına uğrayarak öldürülmesi için ferman çıktı. Bu sırada askerin önünden giden rehber dönüp, ormanda kâfir belirdiğini bildirmekle sultanın öldürücü elinden kurtuldu. Durumu anlamak için asker seçüb ilerü gönderdikte görürlerki, Boğdanlı domuzlar ormana girip giriş yerlerini iri kütüklerle bağlayarak derin hendekler kazmışlar ve bütün yolları çalı ve merteklerle bağlamışlar. Topları kurup cenk araçlariyle yollarda durup bicnelerin kurmuşlar. Önlerine geleni, karşı koyanı da domuz gibi çalıp, kılıç ve mızraklarıyla tepelemekte imişler.

Bu azgınların durumunu araştıran haberciler yüce Sultanın katına vardıkta gördüklerini anlatınca, zaferleri ya-

yan sancaklar Padişahın fermanı üzerine ol sapkınların yığınak yaptığı yöne yöneldi. Tanyeri ağarmakta iken, güneşlerin Sultanı karanlıklar ormanını ateş saçan kılıcı ile açıp, geceler sipahilerini perişan etmek için ağır bir ordu çektiği sırada, durağı yüce Sultan da askerlerini düzüp söz konusu ormanın çevresini yiğit aslan beşeleri ile kuşatıp top ve tüfenk, yay ve mızrakla cenge tutuştu. Yere batasıca küffar, zaferleri öncü edinen askerin saldırısını göricek, toplara ateş verip gülle sesleriyle yeryüzünü zangır zangır titretti. Cenabı Hak İslam askerini korumakta olduğundan gaflet dumanıyla düşmanın gözünü körletmiş bulunuyordu. Onlar topları ateşe verdikleri zaman, İslam askeri henüz ateş hattına girmemişti. Bir çukur yerde, sütre gerisinde duruyordu. Bu nedenle toplar, gaziler üstünden yalancı sofuların gösterisi gibi geçip, gittiler. Mızrakların uçlarından gayrıya da zararı vermediler. Ama, bu yandan atılan toplar, kâfirin top arabalarını hedef almakla hiç biri yere düşmedi. Hal böyle iken, düşman bicnesinin girişi kapalı olduğundan, ileri yürümeğe de kimse çaba gösteremedi. Yeniçeri dilâverlerinin göğüslerini top ve tüfenk ateşine siper etmeleri âdetleri iken bu gümbürtüye dayanamayıp, top korkusuyla yüzleri üzere düşüp yattılar. O tarihlerde yeniçeri ağası Trabzonlu Mehmed Ağa idi. Daha sonra Sultan Bayezit Han devrinde sözü edilen Ağa, Cem Sultan'a kaçmış, en sonunda Ankara'da padişahın askeri eliyle öldürülmüş ve başı Sultan Bayezit otağına gönderilmiştir. Gazi Padişah, yeniçeri dilâverlerinden olagelenin tersine bir davranış görünce, Ağalarına seslenip, şu oğlanlar ne aceb iş eylediler. Dilâverlik kemerin kuşanan böyle mi eder? diye çıkıştı ve kalkanını kutlu eline alıp, ilerü at depti. Kapu halkı dahi bir uğurdan koşturarak devletli özengilerinden uzak düşmediler. Yeniçeriler ise ettikleri işden utanç içinde olup, mahcubiyeti aradan kaldırma ve düşmanı kırma yoluna düştüler. Rumeli ve Anadolu sipahileri de padişah hazretlerinin böyle bir çaba içinde olduğunu görünce, var kuvvetlerin bazuya

getirüb, top ve tüfenge karşı sinelerini gerip, sel gibi aktılar. Kâfirin arabalarına koyuldular. Kuşluk vakti cenge girişip, iki namaz yani öğle ile ikindi arasına dek vuruşmaktan, döğüşmekten el çekmediler. Savaşın sonunda başarı nişanları yine Padişahın zaferleri dalgalandıran sancakları ucuna asılmış oldu. Zafer ve başarı böylece İslam askerinin eline deydi. Boğdanlıların çoğu, düşmanı tepeleyen yiğitlerin kılıçlarına yem oldular. Kılıçtan kurtulanlar, savaşı kesmeyerek döğüşmeyi elden komayıp, çoluk ve çocuklarını korumak için bilgisizce bir çaba içinde çabalayıp durdular. Gaziler ise, İslamlık gayretiyle düşmanı kırmak için bütün güçlerini sarfettiler. Din düşmanlarının kanı ile ol ormanı derin bir deniz eylediler. Şu denlü kâfir kırdılarki başlarından nice minareler yapıldı ve ok çevgânları ile boğdanlıların kelle topları kapıldı. Ama, çok gazi de ol başbuğluk meydanında şehit olup, akan kanları cennet gelinlerinin gülyüzlerini boyadı. Boğdanlıların bahtları kara olup, güçlü bazuları kırılınca, başbuğları aşağılık da yanında kalan pek az kimseyle ormanın bir köşesinden çıkıp dağlara doğru kaçtı. Kıymetli eşyalarını, mallarını ise gözü yaşı gibi bu ormana saçtı. Gördüğün zaman kanın kaynayacak, gösterişleriyle Türkistan dilberlerini unutturacak nice bin oğlan ve cariye gazilerin eline girip, ol gazi Padişahın devletinde nice bahtsızlar dileklerini bulmuş, nice dertliler şenelerek Boğdan dilberlerini kucaklamakla, çektikleri yorgunluk ve sıkıntıları unutmuşlardı. Asker, Padişahın fermanı gereğince, iki ay aralıksız, Boğdan topraklarını yağmalayıp nice toyumlar eylemişlerdi. Hele keremli beylerin eline giren at ve davar öyle hesaba gelmez idi ki, dağlara ovalara sığmazdı. Boğdan toprakları bir baştan bir başa Padişah askeri atları altında çiğnendikten sonra, Edirne tahtkentine dönme kararı alındı. Bu seferde Eflak beyi kendi askeri ile hizmet kemerini beline bağladığından, Padişahın lutuflarını görmüştü. Boğdan toyumundan ona da durumuna uygun armağanlar veril-

miş, bu topraklarda bulunan domuz sürüleri de Eflak askerine üleştirilmişti.

Sultanın Ağaç Kaleleri Yıktırması

Gazi Padişah, Boğdan seferinden dönüp Tuna'dan geçtiği sırada Mihal oğlu Ali Bey'den adem gelüb Üngürüs kralının saldırıya kalkıştığını, Tuna ile Morava ırmaklarının birleştikleri yerde, Osmanlı topraklarına katılmış bulunan Kobiloviç yöresinde taş ve ağaçtan iki sağlam hisar yaptığını ve Tuna'nın öte yakasında bu iki kale hizasında bir başka kale daha bina ettiğini, tahkimatını tamamlayıp savaş gereklerini yerleştirdiğini, bu kaleyi iskele gibi kullanarak saldırı için hazırlıklarını tamamlamış olduğunu arz etmişti. O günlerde gerçi kış mevsimi gelip çatmış, Behmen'in askerleri (55) yeryüzünü tutmuş ve soğukluk timsahı havanın sıcağını yutmuştu. Kar ve buzdan yollar bağlanmış olduğundan sefer zamanı değildi. Ama işi savsaklamakla nice felaketlerin, önemsememekle de ne denli tehlikelerin doğacağı padişahın uyanık zihninde belirmiş ve gelecek yıla bırakıldığı halde, tutuşturulacak fitne ve kargaşa yangınını söndürmenin zorluğu da gözönüne getirilmişti. Bunun için de mevsimin kış, havaların buzlamış olduğuna bakılmaksızın ol çirkin yapıların üstüne yürünmesi ve yıkılıp yerle bir edilmesi buyuruldu. O günlerde öyle kar yağmıştıki, yüksek dağların tepeleri yığılan karlarla adetâ gökyüzüne ağmıştı. Yolların buz tutmuş olması, bakımlı şehirlere doğru inmeyi gerektirirken o, kış seferinin zorluklarına katlanmayı iki cihanda da mutlu olmak için uygun görmüş ve doğru yolu gösterenin kapısında boynunu bükmüş, resullerin öğüncü olanın ruhaniyetine sığınmış, bin türlü eziyet ve meşakkat içinde ol hisarların yapıldığı yere gelmişti. Burada Tuna öyle bir donmuştu ki, buzun kalınlığı ondört karış tutuyor ve yollar özengiden yukarıya dek karla kaplı bulunuyordu. Sanki güneş bulutlar ara-

sından gümüş okları yağdırıyordu. Kudreti nede yüce olan ulu yaradıcının Tuna üzerine çektiği billûr köprüden İslam ordusu geçerek ol kal'aları kuşattı. Hisarların çevresinde açtıkları derin hendeklere Tuna'dan su salıp durduktan sonra korkusuz, kuşkusuz devletli sultanın uğrunda yürüdüler. Gök kubbeyi attıkları top ve tüfek dumanıyla bürüdüler. Yağma izni çıktığı anda burç ve kalelere çıkub, İslam sancaklarını diküb, tüfenkendazlarıysa kâfire göz açtırmadılar. Düşman bu zor karşısında aman dileyerek hisarları teslim etti. Kâfirin gitmek isteyenine çıkış izni verildi. Kalanı ise Anadolu tarafına göçürüldü. Hiyaneti ortaya çıkan da sürgün edildi. Ondan sonra kalelere ateş salub toprakla beraber eyleyip, ağaçlarını yere kardılar. Bu başarı Boğdan seferinden iki buçuk ay sonra gerçekleşmişti.

Zaferleri rehber edinen seferden dönüşte ise, timar sahiplerinin beratlarının bir suretinin deftere yazılması ve köylerle çiftliklerin belirlenmesi usulü ferman-i hümayûn gereğince yasa haline getirildi. Bundan önce hemen hemen, filan zeameti falana verdim diye yazılmakta idi.

Fıkra - Sözü edilen sefere gidilirken, Anadolu beylerbeyisi olan Davud Paşa ülkeler açan Sultan'a yanaşıp sonbet etmekte iken, Tavşanlu pazarında çulhacıların çalıştıkları iş yerine bir tilki girmişti. Paşa bu olayı ve oniki çulhacının bir tilkiyi öldüremeyip kaçırmış olduklarını anlatınca, Padişah o anda her çulhacı için beş akça akılsızlık parası cereme koyup Tavşanlı sübaşısına gelir yazılmasını buyurdu.

İşkodra'nın Ele Geçirilmesi

Gaza beşesi yiğit Padişah, Arnavutluk İskenderiyesi'nin ele geçirilmesi konusunu aklından çıkarmamakta ve Süleyman Paşa'nın bu görevi yerine getiremeyeşinden de

üzgün bulunmakta idi. Ama Boğdan seferine öncelik tanınması, sizlere sunulan öykü ucundan gerekli olmakla İskenderiye tasarısı geriye bırakılmıştı. Ol zaferleri izleyen seferden dönülünce, askerlerin ferahlamaları için istirahatlerine izin çıkmış, Padişah da iki yıl kadar tahtında dinlenme fırsatı bulmuştu. Bu aralıkta İstanbul'daki gönül açıcı Yeni Sarayın çevresine duvar ve burçların yapımıyla uğraşmıştı. Uç beylerini ise Osman oğullarının eski töreleri gereğince, akıncı askerlerle küffar topraklarını yağmalamak üzere göndermişti. Bunlardan Mihal oğlu Ali Bey'i 882 (M. 1477) yılında Eflak yönünden Üngürüs diyarına akın salmakla görevlendirmişti. Ama, bu akın rast gelmeyip, bu tarafa bozgun düştü. Beylerbeyi Süleyman Paşa'yı ise aynı yıl içinde Mora kalelerinden biri olan İnebahtı'yı ele geçirmek üzere yollamıştı. Paşa bu işi başaramayıp dönünce, görevinden alındı ve Rumeli beylerbeyliği Davud Paşa'ya uygun görüldü. İskenderiye üzerine ise Gedik Ahmed Paşa'yı göndermekte ısrar etmişse de Paşa, özürler ileri sürüp görevden istifa etti. Padişah özürünü kabul etmediği gibi, onu da görevinden uzaklaştırıp, Boğazkesen hisarına hapse attırdı.

Bu durumda kendisi büyük bir ordu toplayarak 883 (M. 1478) yılında İskenderiye üzerine yola çıkmak zorunda kaldı. Zaferleri izleyen askerleriyle devlet ve ikballe sefere varmadan önce Evrenos oğlu Ahmed Bey'i Turhan Bey oğlu Ömer Bey'le o yöreye göndermiş bulunuyordu. Bunlar yol düzüb, sefer yolu üzerinde olan köprüleri onarmak, gerektiği yerde yeni köprüler yapmakla görevlendirildiler. Otag-i hümayûn Arnavut-ili ucuna varıp Akçahisar yöresine girince, bu kaleyi beklemeye söz veren küffar, durağı yüce Sultanın görkemi karşısında dayanmaya güçleri olamayacağına akılları erdiğinden, aman dilediler. Hisarı teslim etmekle yurt ve ocaklarını aman bucağında korumuş oldular. Padişahın bu ülkeye daha ilk gelişinde böyle yeni bir fethin gayb perdesinden sıyrılıp kendini

göstermiş olması, şenlik ve esenlik için vesile ve Allaha şükürler eylemek için de bir fırsat oldu. Bu kalenin düzene konması, tahkim edilmesi işleri tamamlandıktan sonra İskenderiye üstüne varıldı. İskenderiye denilen bu kale, Rumeli vilayetinin batı yöresinde bir ulu dağ üzerine yapılmış ve İskender-i Zu'l-karneyn'e (Büyük İskender) bağlanmış pek sağlam bir kaledir. Bir yanından derya misali ulu bir ırmak akar ki, Drine denmekle tanınmıştır. Öteki üç yanında ise Leş, Dregos ve Gölbaşı adında üç sağlam hisar daha yapılmıştır. Bunların her birinin berkinmek bakımından da hiç bir açıklamaya gerek duyulmayacak biçimde kuruldukları bellidir. Bunların her biri eşleri bulunmaz güzellikte olup, İskenderiye'nin de bekçileri sayılır Leş kalesi Boyana suyunun Drine ırmağına aktığı yerde bina olunmuş, alınması güç bir hisardı. Dregos ise, bir ulu dağ üzerinde yapılmış, ele geçirilmesi zor bir kaleydi. Gölbaşı'na gelince, orada bulunan gölün ağzında kurulmuş, geçilmesi olanaksız bir kaleydi ki, ol gölün ürünleri onun varlığı ile toplanır ve her yıl kırk bin filorilik bir gelir sağlanır diye Molla İdris durumu saptamıştır.

Sözün kısası bu gûne önlemlerle İskenderiye'nin girdisi çıktısı sıkıca tutulmuş, tahkimatına, koruyucu gereçlerine en geniş ölçüde önem verilmişti. Bunun içindir ki, eskiden beri yerebatasıca küffar elinde kalıp, gök kubbenin sultanı olan güneşten ayrı bir kudret sahibi ona el atamamış ve bir devlet ıssının fetih ve ikbal kuşu çıkılması pek güç olan kuleleri üzerinde uçamamış, ol deme dek gökler kadar yüce olan çatısı üstünde din-i Muhammedî sancakları parıldayamamış ve durağı ulu bir padişah, bu sağlam kaleyi ol şaşkınlar elinden alamamıştı. Meğer onu fethederek bu geline damad olacak kişi, düşmanları tepeleyen, adalet ve hak sarayını tutan, gaza beşesi Sultan imiş. Bu topraklar İslamın nuruyla aydınlanmamış iken, şan veren ayaklarının basışıyla sevinç bularak, bakımlı İslam ülkelerine katılmakla ülkeler ona hayran oldu. Sö-

zün özü bu ki, otag-ı hümayûn İskenderiye önüne vardığı sırada orada akmakta olan ırmak taşkın deminde olmakla zaferleri rehber edinen askerin geçişini sağlayacak sağlam bir köprü yapılması gerekiyordu. Padişah ilk konduğu yerden kalkıp yeni yapılan köprüden geçip İskenderiye'yi kuşatmak işine girişti. Çıkılması zor yollardan top arabalarını geçirmek olanağı bulamadığından, kaleye yönelen tepelere bakır taşıtarak buralarda ejder ağızlı toplar döktürdü. Bu toplarla kaleyi dövüp gedikler açarak nice yerlerin söktü. Döne döne yapılan yürüyüşlerde pek çok mücahit şehadet şerbetini tatmak fırsatını buldu. Ama hisara zafer bulmak o günlerde takdirde yazılmamakla mümkün olmadı. Bu durum üzerine ülkeleri ele geçiren padişahın uyanık gönlünde şöyle bir tasarının uygulanması fikri doğdu. Ol hisarın çevresindeki öteki kaleler küffar elinden bir bir alınmalı. Bütün ülke ele geçirildikten sonrada kaleyi gözeten bir hisar yapılmalı ve içine seçkin yiğitler konularak imdat yolları kesilmeli, Zahire ile gelen gemiler batırılmalı. Böylece kalede bu abluka sonunda düşmüş olmalı dedi. Bu gönle hoş gelen öneri, büyük küçük herkes tarafından desteklendi.

Bunun üzerine Padişahın buyruğu gereğince Rumeli beylerbeyisi olan Davud Paşa, komutasında olan asker ve beylerle Gölbaşı hisarını ele geçirmek üzere işi sıkılayıp cenge tutuştuğu anda, bu hisarı bekleyenler aman dileyerek anahtarları gönderdiler. Paşa da onlara aman verdi, hisara girdi. Fetih haberi ile anahtarları otag-i hümayûna yolladı. O sırada Anadolu beylerbeyisi olan Süleyman Paşa Dregos hisarı fethiyle görevlendirilmiş, Anadolu askeriyle hisarı kuşatmaya girişmişti. Davud Paşa Gölbaşı'nı alınca Padişah'tan Dregos üzerine varıp, Süleyman Paşa ile birlikte kaleyi düşürmek için işbirliği etmesi buyruğunu aldı. Davud Paşa bu buyruk gereğince, Rumeli dilâverleriyle Dregos'u kuşatmak üzere Süleyman Paşa'nın yanına geldi. Hisar içindeki aşağılıklar inad üzere diretince,

yağma deyüb Rumeli aslanlarını ol köpeklere çullandırdı. Anadolu dilâverleri ise Rumeli askerinin hisar kulelerine tırmandıklarını görünce, kıskanarak onlar da yürüyüşe geçtiler ve göz açıp kapayıncaya dek hisar kulelerini zafer âyetleri ile bezeli sancaklarla donattılar. Ülkeleri ele geçiren Padişahın uğuru devletiyle anı da almış oldular. Kale anahtarını ve fetih haberini ulu otağa duyurdular. Bunun üzerine hepsine, dağılmadan topluca Leş kalesini kuşatmaları buyruğu çıktı. Cihana düzen veren buyruk, yapılması gereken ferman, ol iki kaleler açan vezire ulaşınca, muzaffer askerleriyle görevlendirildikleri hisarı kuşattılar. Bu kaleyi bekleyen kapudanlar daha önce fetholunan iki güçlü hisarın alınışında zaferleri gözleyen askerlerin üstün güçlerini görmekle, korkunç saldırılarını izlemekle cenge girmeyi gözlerine kestiremeyip aman dilediler. Bunun üzerine Frenk ülkelerinden hisara, korumak için gelen bazı frenk beyleri çoluk ve çocuklarını, mal ve paralarını gemilere koyup hisarın dibinden akan çoşkun ırmak aracılığı ile denize ulaşmayı gözleyerek kaçtılar. Gerçekte ise cihanı tutan ordu-yi hümayûn ol ırmak kenarına konmuş olmakla gaziler kaçan gemileri ve kaçış yelkenlerini açan kafasızları ırmağın akıntısında görünce, düşman kanına bıçak gibi susamış olan dilâverler ve yüzme işini bilen yüzücüler kınından çekilmiş kılıç örneği çırılçıplak bu derin suya atladılar. Gemilerde bulunan frenk tayfası timsahlar gibi yüzen ol dilâverlerin gelişlerini göricek, işin sonunu düşünerek ve yaşam gemilerinin karaya vuracağını anlayarak, kenarı özleyüb ormana kaçtılar. Gaziler ise, mal ve para ile güzellikte eşsiz dilberlerle dopdolu olan gemileri çekip ordu-yi hümayûna götürdüler. Kaçan yerebatasıcaların ardınaysa girü kendi gemileriyle adem gönderüb, cümlesin zincire çeküb, ulu otağa getirdiler. Sözü edilen üç kalenin alınışı böylece kolay yoldan gerçekleşmiş ve ülke bütünüyle Padişahın eline girmiş oldu. İskenderiye karşısında bir havale kale yapılıp Evrenos oğlu Ahmed Bey sipahi bahadırlarla anda konuldu.

Böylece hisarda olanlar, kaçamayanlar, zahire çekmek için kale kapusun açamayanlar derildi. Düşmanı ezmek için bu önlemler alınıp, ele geçirilen kalelerin gerekleri görüldükten sonra, Padişahın sancakları tahtkenti yönüne çevrildi.

Bu arada Süleyman Paşa görevinden alınmakla Güveyi Mehmed Paşanın onun yerine atanması uygun görüldü. İstanbul tahtına gelişinden altı ay geçtikte, ulu otağa İskenderiye halkının mallarına ve eşleri ile ailelerine dokunulmamak şartıyla aman istedikleri bildirildi. Sultanın izin buyurduğunu duyurmak için ulaklar gönderildi. Anlar dahi Venedik'ten yüklerini taşımak için gemiler istediler. Oradan beş parça gemi gelip hisar halkı ol gemilere mal ve aileleri ile girüb hisarı boşalttılar. Kırılmış gönüllerini kurtulmuş olmakla teselli ettiler. Allahın desteği ile Osmanlı devletinin şanı olan uğurlu kuş, ol yüksek yapılı hisarın burcuna konmuş oldu. Minarelerinde ezan-i Muhammedi, minberlerinde ise Sultan Mehmed'in hutbesi okunur oldu.

Pulya Beldesinin Alınışı

Söylendiğine göre Sultan Mehmed Han Gazi hazretleri İskenderiye seferine giderken bir sarp inişte yaya yürümekle, hayli yorgun düşmüş, yolun başında dinlenmek için kısa bir mola verdiğinde, has hizmetlilerine şöyle söylemişti. Bir işbilir vezirim yoktur ki bu görevi üzerine alsaydı da bu zahmeti çekmeyeydik. Ya da bunda daha kolay bir yol bolaydı ki, andan gideydik, demiş. Ol zamanda Hersek oğlu Ahmed Paşa emir-i alem idi. Padişahtan kırgınlığı belirten bu sözleri dinleyince ayttı. Eğer Gedik Ahmed Paşa kulunuz, kutlu özengileriniz hizmetinde değer bulmuş olsa idi, bu zahmetler çekilmezdi dedi. Hüdavendigâr ise, bu söze ses çıkarmayıp yanıt vermedi. Kendi kendine sözü edilen Paşanın bu güne kadar yaptığı başarılı hizmetleri düşünerek suçunun hafifliğini saptamış oldu

ve Hersek oğlu'nun sözünün gerçekliğini anladı. Ol günün ertesi İstanbul bekçisine cihana düzen veren bir hüküm gönderildi. Bunda Ahmed Paşa'yı çok büyük değer ve saygı gösterileri arasında hapisten çıkartması buyruldu. Padişahın katından armağanlar ve hil'at gönderilerek Paşa'ya Selanik sancağı verildi. İskenderiye seferinden dönülünce de Arnavut ilinde halâ direnenleri temizlemek ve henüz Osmanlı yönetimine girmemiş bulunan yerleri ele geçirmek için Avlonya sancağına aktarıldı. Paşa da ol ucun kimini kılıçla, kimini de tatlı sözle devlete bağladıktan sonra Frenklerin hükmünde olup bu ülkeye pek yakın bulunan Pulya ülkesini ele geçirmek amacı ile mutlu otağa yüz sürmek için izin istedi. Ülkede ele alınması gereken konuları ve sorunları bildirmek için özünün varması gereğini arz etmeğin Padişahtan izin çıktı. Bunun üzerine Paşa değerli peşkeşlerle birlikte yüce eşiği öpmeğe koştu. 884 (M. 1479) tarihinde adaletle duran ulu tahtın saçağına alnını sürdü ve Pulya topraklarının Avlonya sancağına olan yakınlığı gerekçesiyle bu ülkenin ele geçirilmesi işinin kolayca yürüyeceğini anlatarak yarar yoldaşlar istedi. Önerisi gereğince donanma-yi hümayûnun donatılması için yüce ferman çıktı. Sefer gerekleri için dilediği kadar para verilip, yeniçeri ve azep nice gerektiyse kadırga hizmetine yazıldı. Rumeli ile Anadolu dilâverlerinden en seçkinleri toplatılarak ülkeler açan Paşa ile yola çıkartıldı.

Ahmed Paşa, Tanrının estirdiği lutuf yelleriyle Pulya yakasına ulaştı. Ol diyarın İslam topraklarına en yakın kalesi olan Oturanda adındaki hisarı ilk atılışta ve bir vuruşta aldı. Ondan sonra nice göklere baş çekmiş kalelerini kimin zorla, kimin sabırla ele geçirilen topraklara katmış ve korunmaları için gereken önlemleri almıştı. Pulya vilayetinin valisi olan Riga (56) adındaki kâfir, Frenk diyarının dibine kaçıp İspanya beyine sığındı. Paşa ise bir süre

Pulya kıyılarında kaldı. Ulaşabileceği kalelerin bekçilerini yola getirmek ve bu kalelerde gereken işleri yapmakla günlerini geçirdi. Bu sırada Sultan Mehmedin devleti güneşinin batmış olduğu, Sultan Bayezit Han'ın ikbal yıldızının parlamaya başlamakla, padişahlık tahtının da ol cihana gölge veren taca layık baş ile esenlikler bulduğu haberini alınca, ol diyarın en nefis eşyalarından yapılmış hediyelerle, keremli haremde hizmet görebilecek oğlan ve kızların en seçkinlerini yelkenli gemilere doldurup mutluluklar kapısına yollamış, kendisi de Sidre değerinde eşiğe, adaleti yayan otağa yüzünü sürmeyi öğünç bilmişti. Paşa'nın devlet kapısına gelmekte amacı, cülûs tebrikini ve el öpme törenini edâ edip, daha fazla asker ve gereç alıp, Pulya kalelerinden geriye kalanları da ele geçirmekti. Ama kaza ve kader yazısında bu amacın gerçekleşmesi yazılmadığından ve ol ülkenin açılması takdir bulmadığından, bu iş yürümedi ve tasarlanan biçimde yüz göstermedi.

Özetle olay şöyle anlatılabilir ki, sözü edilen Riga kâfir, İspanya padişahından yardım istemiş ve Paşa'nın bulunmadığı zamanı da fırsat bilip, kırk parça İspanya gemisi ile 886 (M. 1481) yılında Pulya kıyılarına yanaşıp yeni açılmış olan bu kaleleri korumakla görevli gazilerin gözleri önünde ol kalelerin kapı ve duvarlarını yıkıp, onların çoğunu da şehit ederek, nicesini demir bukalarla vurarak, İslam halka ağır hasar vermiştir. Hatta bu başarıdan duyduğu gururla Paşa'ya yetişebileceği kanısına kapılıp, onu kovalamaya kalkışmıştı. Ama dileği sonuca ulaşmadı. Paşa'nın selamet yakasına varması ile isteği kursağında kaldı ve işleri de yine pişmanlıkla dönmek oldu.

Sekizyüz Seksendört Yılında Ortaya Çıkan Olaylar ve Kazanılan Başarılar

Söz konusu edilen 884 (M. 1479/1480) yılı olaylarından biri nimetleri deryalar kadar bol olan Padişahın İskenderiye fethinden sonra, tahtkenti olan İstanbul'a gölge

salıp, görkemle padişahlık ettiği zamanda olmuştur. Osmanlı devletinin topraklarına katılması üstün çabalarının gereği olan yerlere Padişahın zaferleri derleyen birlikler göndermesi de bu sırada olup, önce Kocaili beyini silahla dop dolu otuz parça kadırga ile Kefe yöresinde Azak suyunun kenarında kâfir elinde kalan Mota hisarını almakla görevlendirmişti. Daha önce Gedik Ahmed Paşa, serdarlığı sırasında önemliyi öne almak gerekçesine dayanarak, bu konuyu ertelemiş ve sözü edilen hisarın alınması geciktirilmiş bulunuyordu. Bu kez muzaffer ordu, ol hisarı kuşatınca, kale komutanı olan kâfir, İslam askeri gücünün işittiğinden daha da kuvvetli olduğunu göricek, direnmeden umudun kesip, aman dileyip, hisarı teslim işlemine girişti. Allahın keremi ve padişahın devleti uğuru ile ol Rus, Çeh, Leh ve bütün kuzey ülkelerinin benderi olan hisar, İslam askerinin eline geçmekle din-i Muhammedi sultanının beylerine sancak merkezi oldu ve tek dinin, İslamın bezekleriyle bezendi.

Öteki Olay : Yine bu yıl geçen olaylardan biri de Turul topraklarının alınmasıdır. Bu ülkenin hâkimi Uzun Hasan'ın ayakdaşlarından olmakla, Padişahın yüce himmetinin bu yörede kendini göstermesi daha önceden gerekli görülmüş bulunuyordu. Ancak zorunlu gecikmelerle konu bir türlü ele alınamamıştı. Bu ülke, Bayburt ile Erzincan'a yakın olduğu gibi, bakımlı Osmanlı topraklariyle de bitişik bulunmakla, kargaşanın kaynağı durumunda olup, hâkimi Uzun Hasan'la da anlaşmış olmakla bu tarafla çatışmaktan eksik kalmazdı. Sözü edilen ilin bakımlı ülkeler arasına katılması görüşü, Padişahın aydın fikrinde yerleşmiş olduğundan, Rumiye-i surga vilayetini valiliği gölgesinde onarmış ve adaletli yönetiminde öteki illeri kıskandıracak derecede geliştirmiş olan değerli oğlu Sultan Bayezit Han hazretlerine bu konuda bir buyruk çıkarmıştı. Buyruğu altındaki Rum dilâverlerini, lalasının baş ve buğluğunda Turul ilini fethe göndermesini ve bu işi boynuna

borç bilmesini ona yazmıştı. Cihana düzen veren fermanın kapsamı, durağı yüce şehzadenin katında anlaşılınca, kendi veziri olan Rakkas Sinan Bey'i askere baş ve buğ edip Turul iline gönderdi. Bu il beyinin direnmeye gücü yetmediğinden o, Erzincan'a can atub, memleketinden el çekti. Böylece sözü edilen, topraklar Osmanlı devletinin bakımlı illeri arasına katılmış oldu.

Bir başka Olay: Anadolu (Ege) denizinde bulunan adaların çoğu Padişahın yönetimindeki ülkeler arasına alınmakla dinin ışığı ile aydınlanan yerler ve gelip giden yolcuların güvenle barındıkları beldeler haline gelmekle, Frenklerin buralara yeniden uzanmalarına olasılık kalmamıştı. Frenkler mücahitlerin baskısından korkarak buralarda oturmaktan el çekip çoğunu boş komuşlardı. Bunlardan biri de kıyıya gayetle yakın Bozcaadası denmekle ad yapmış olan ada idi. Kalabalıkça bir topluluğun yerleşmesine elverişli olmamakla, bu adaya yönetici göndermek gereksiz görülmüş, kale ve palankaları da boş bırakılmıştı. Bundan da derya yüzünde gelip geçen gemileri yağmalamak için gezen leventler yararlanmışlar ve adayı kendilerine barınak eylemişlerdi. Bunun üzerine Padişahın fermanı gereğince ol adada sağlam bir hisar yaptırılarak gereken düzen verilmeye ve yıkılmak üzere bulunan binalar onarılarak burada yerleşmeye istekli olanlar seçilip gönderilmeye başlandı. Adanın tekâlif-i divaniye'den yani, genel vergilerden beri tutulması da insanların adayı sevmelerine yol açmış oldu. Bu suretle çevreden, öteden beriden pek çok kimse, çoluk ve çocuklariyle buraya göç ettirildiler.

Boş bırakılmış adalardan biri de eski kitaplarda Lemnos diye adlandırılan İlimni adasıdır. Bu ada mühür mumu çıkaran ocaklarıyla tanınmıştır. Frenklerin çekildikleri yıllardan bu aydınlık günlere gelinceyedek deniz korsanlarının toplandıkları bir yer olup, Frenklerin düzeniyle mühür mumu çıkartılan maden de kaybolmuş, taş ve toprakla

dolmuştu. İki yüz yıla yakın bir süre geçmiştiki hekimler arasında mühür mumunun sadece adı kalmıştı. Yaradılışı güzel Padişahın ilgisi sonunda sözü edilen ada da onarılmış, balçık madeni tekrar işletilmek için mutlu Kapı'dan nice değerli hekimler gönderilmişti. Bilgi ve bilime karşı derin ilgi gösteren Padişahın uğurlu gayretiyle ol unutulan cevher yeniden ortaya çıkartılıp, cümle âlem ondan yararlanma olanağı bulmuş oldu. Her yıl ol halal kaynaktan elde edilen büyük ölçüdeki gelirse beylik hazinede toplanmaya başladı.

Bir başka Olay daha : Sultan Mehmed Han Gazi hazretlerinin saltanatının ortalarına doğru Rum'un erdemli kişilerinden biri Hac seferinden döndüğünde, durağı yüce Sidre olan, Padişahı ziyaret ederek dileğine eriştiği anda, hacıların su bulamamaktan çektikleri sıkıntı ve üzüntüleri önünde anlatmış, güneşin yakıcı ışıkları altında kızdırılmış fırına dönen çöllerde nice günlük yolculuk sırasında sudan nam ve nişan bulunmadığını ve geçmiş yüzyıllarda hayır sahiplerinin yer yer yaptırdıkları sarnıçların zamanla haraba yüz tutmakla kuruduğunu, bir işe yaramadığını, Padişahın değerlendirmesine bırakmıştı. Yaradılışı pek parlak olan Padişah, hayır kurumlarını ülke düzeyine yaymaya zaten eğilim göstermekte idi. Bu bilgileri alınca Mısır Sultanına (57) anber kokulu mühürlerle mühürlenmiş bir nâme gönderip dostluk duygularını yeniden belirttikten sonra şöyle açıkladı. Devletlü otağıma duyulduğuna göre hacı kafileleri çöllerde suya pek fazla gereksinme duyarlar, davar ve işçileri susuzluktan helâk olurlar imiş. Geçmiş yıllarda yaptırılmış olan sarnıçlar yıkılmaya yüz tutmakla su ki, doğal yaşamın tek dayanağıdır, kocuşma demi gibi gözden ırak olmuş. Başlıca isteğimiz budur ki, gerek görülen konaklarda sarnıçlar yaptırıp, yıkılmak üzere bulunanları da onarıvirevüz. Bu tasarı için halal yolundan toplanan maldan yeteri nedenlü ise, ol kadar çıkartılmış ve tasarıyı uygulayacak eminler ile görev-

liler de seçilmiştir. Gerektikçe bunları onarmak için yeterli vakıflar da ayrılmıştır. Dilek olunurki, gereken izni vermekten kaçınmayıp, yardım ve desteklemekle aramızdaki dostluğu pekiştirir ve birlik içinde olduğumuzu yabancılara gösterirsiniz, demişti. Mısır sultanı olacak bahtsız Çerkes ise, dar kafasının görüşü içinde bu mektubun anlamından utanç duymuş, bizim onarmaya gücümüz yok mudur? yâd ayak memleketimizde yaraşmaz diye uygunsuz bir yanıt göndermişti. Bundan da iki devlet arasında geçimsizlik başgöstermişti.

Hal bu yönde gelişirken Zulkadir oğlu Budak Bey Mısır Sultanına sığınmıştı. Sultan da onun kışkırtması üzerine Zulkadirli ilinde beylik tahtına oturmuş bulunan kardeşi Melik Arslan'ı öldürmek üzere Mar'aş'a bir fedayi göndermişti. Fedayi Mar'aş cami'inde gizlenip ibadet eder gibi göründü ve Melik Arslan'ı cami'de gözleyip şehit eyledi. Bunun üzerine Budak Bey Mısır Sultanının desteği ile varub kardeşi yerine tahta geçti. Zulkadirli beyleri Budak'tan hazetmeyüb Sultan Mehmed Han Gazi otağına sığınan Şehsüvar adındaki öteki kardeşine mektuplar gönderip gelmesini istediler. Şehsüvar ise bu mektupları cihana gölge salanın otağı eşiğine göndererek çıkacak buyruğu bekledi.

Yazardan - Çeri koşdu şehinşeh Şehsüvar'a
Konaklar aştı irdi ol diyara
Budak asker hücumunu işitti
Karşı koyamadı ve Şam'a gitti
Çün oldu sadık bir kul Padişaha
Nasiboldu ol ülke Şehsüvar'a
Doğru yolu çünkü ol tutmuş oldu
Atası postuna böylece el koydu

Budak ise Mısır sultanına varıp yardım diledi. Mısır sultanı da bunun üzerine ona leşker koşdu. İki taraf karşılaştıkları zaman, imdada gelen asker bozguna uğradı. Budak da geri kaçtı. Şehsüvar ile Mısır askeri kaç kez savaş

etmişse de her defasında yenilgi Mısır kuvvetlerinde kendini gösteriyor idi. Mısırda saltanat Hoşkadem'den Kayıtbay'a (58) geçtiği zaman o da Şehsüvar'ı (59) ele getürmeğe gayret edip, nice kere asker göndermişti. Ama her kez ordusu bozguna uğrayıp geri dönmüştü. En sonunda Sultan Mehmed Han Gazi otağına ağır peşkeşler gönderip elçisiyle şöyle haber salmıştı. Şehsüvar ol otağdan yüz bulmağla bu tarafa durmadan sorun çıkarmaktadır. Dilerizki, ana imdat buyurmayalar. Biz düşmanı ele getürmekle yetiniriz. Memleketi Osmanlı topraklarına katılmış olsun ve Sultanın fermanı ol ülkede dahi yürüsün. Bu yalvarıcı haberler zaferlerle parıldayan Padişahın katına iletilince şöyle buyurdu. Bu taraftan Şehsüvar'a kaç kez öğüt verildiyse de bir türlü kulağına girmedi. Bu söz üzere duracakları kesin ise, ayruk bu taraftan ana imdat olunmaz. Elçi bu haber ile Mısır sultanına varıcak, Sultan, Türkmen beylerine gizlice para gönderip her birine ayrı ayrı yazdığı mektuplarda Rum Padişahı Sultan Mehmed Han Şensüvardan bizim hatırımız içün imdat elin çeküb bize yardım üzeredir. Sizlerden de dileğimiz Şehsüvar'ı korumaktan vaz gelesiz. Bu yandan askerimiz varıcak, cenk ider gibi olup, tam karşı karşıya gelince çarpışmak tan el çekesiz ki, Müslümanlar arasında kan dökmek yasa dışıdır ve zıdlık kılıcını kınından çekmek yasaktır. Türkmen beyleri terazi kefesinde ağır basan saf altından yana yöneldiler ve Mısır sultanının buyruğuna baş eğip çarpışma sırasında Şehsüvar Bey'den baş çektiler. Şehsüvar Bey, beylerinin benât-i na'ş gibi dağıldığını göricek Zamantin (60) hisarına kaçtı. Düşman askeri gelip ol hisarı kuşattı. Başbuğları olacak acımasız, hisara adam salıp Mısır sultanına boyun eğdiği taktirde memleketinin elinde bırakılacağına and etti. Ol dahi bu tuzağa aldanıp and ve sözle hisardan çıkıp düşman askerinin serdarı ile buluştu. Çerkes beyleri ötedenberi serkeşlik üzere olup biribirine itaat etmekten kaçınırlar, anlaşmış gözükmeleri de kendilerine güvensizlikten ileri gelmekle bu olayda Çerkes beylerin-

den biri serdarlarına karşı gelip, sen söz verdinse ben vermedim, benimle sultana gelsün. Sultan ne buyurursa öyle olsun diye anlaşmazlık çıkardı. Buna benzer düzenlerle biçare Şehsüvar'ı Mısır'a ilettiler. Sultan ise yıkıcı gücünü göstermek için onu Kahire sokaklarında dolaştırıp darağacına çektirerek öldürttü. Kardeşi olan Budak'a asker koşup Şehsüvar yerine gönderdi. Mısır Sultanı bu tutumuyla Hüdavendigâr hazretlerine verdiği sözü tutmayıp, Budak'ı yeniden Şehsüvar yerine göndericek, Padişahın gazap ocakları ateş aldı. Sözü edilen yıl içinde bunların Alaüddevle adındaki kardeşlerine asker koşup Şehsüvar'ın yerini almak için Budak'ın üzerine çullandırdı. Budak yine kaçıp Şam'a gitti. Alaüddevle'nin karabahtına sabah doğdu. Şehsüvar'ın postuna oturdu. Yaya iken devlet atına bindi. Ama ol dahi küfran-i nimet idüb en sonunda cezasını buldu.

Bir başka Olay : Padişah, bu yıl sonlarına doğru otuz bin asker ile Hasan Bey oğlu İsa Bey'i, Mihal oğlu Ali Bey'i Malkoç oğlu Bali Bey'i Eflak yolundan Üngürüs diyarına akın salmağa göndermişti. Onlar da aldıkları buyruk gereğince dizginlerini ol diyara dönderdiler. Ancak adları geçen beylerin her biri kendi başlarına buyruk olmakla birlikte bir iş yapmak olanağı bulamadılar. Tutsak toplamak, toyum derlemek yoluna düşüp "iyilikte ve fenalıktan sakınmada yardımlaşın" (61) buyruğunu kendilerine önder edinmediler. Toyum eylemek hırsı damaklarına gam yemeği gibi acı gelip, dileklerinin ipi kesildi ve kurtuluş yolları bağlandı. Gazilerin çoğu hilekâr kralın tuzağına düşüp ölüm şerbetini içti, dünya lezzetinden geçti. Bunlar arasında İsa Bey cenk meydanında merdlik virgüsünü virüb sayılı nefesleri sona erinceyedek düşmana karşı siper olup, göğüs gerip savaşmaktan el çekmedi. Ama islam askeri dağılmış olduklarından uygunsuz kararlarla elbir etmeyip perişan olmuşlardı. Pis bir kalabalık olan düşmana direnemeyince İsa Bey'in yaşam giyisi paralandı ve artık dinlene-

ceği yer kara toprak oldu. Ali Bey ile Bali Bey ise askere başbuğ olan İsa Bey'in düştüğünden haberdar olıcak dayanmak olasılığı kalmadığı sonucuna vararak kaçış yolunu tutmuşlardı.

Ordunun Keder İçinde Rodos'tan Dönüşü

Rodos adası Frenk deryasında olan adaların en genişi ve ulusudur. Hisar ile limanı Yunan adalarında bulunan kalelerin en yükseği ve sağlamıdır. Aydın ili ile bir hizada olup anda konak bağlayan küffarın İslam halka eyledikleri eziyet ölçülemeyecek gibidir. Bazan Müslüman gemilerine, bazan da tek Allaha inananların kıyılarına saldırarak vakitli vakitsiz Müslümanlara zarar dokundurdukları bilindiğinden, bu benzeri olmayan adayı ele geçirmek aydın gönüllü Sultanın en önemli tasarılarından biriydi. Buradaki sağlam kaleyi dili bozuk frenklerin elinden almak ise, yüce emellerinin tamamlanması demek olacaktı. Bu amaçla 880 (M. 1480) yılında İsa'yı andıran vezir Mesih Paşayı mücahitlere baş ve buğ edip üç bin yeniçeri, dört bin azep ve kapu kullarından bir kaç bölük ile Rumeli beylerinin bazılarını bilesince koşup Donanma-yi hümayûnla adaya göndermişti. Anadolu askerinin ise kara yolundan gitmesi bildirilmişti. Bunlar Rodos karşısındaki iskeleden gemilere binip Paşa'yla birleşeceklerdi. İstanbul gemilerinden başka, Gelibolu'dan da altmış parça kadırga, top, tüfenk ve buna benzer savaş gereçleriyle donatılmış gemiler başarı meltemlerinin desteğiyle Rodos adasına gönderilmişti. Muzaffer ordu Rodos kalesini hem karadan, hem de denizden kuşatmış, başlangıçta vargüçlerini deniz tarafından Arap burgazı denilmekle tanınmış bulunan ön kalenin alınmasına vermişlerdi.

Geçmiş yılların olaylarını anlatan kitaplarda yazıldığına göre, Allah ondan razı olsun, Muâviye ibni Ebi Süfyân

(62) Mısır ve Suriye ülkelerine egemen olduktan sonra Faris ve Irak topraklarına belki yeryüzünün bir çok kesimlerine hükmünü geçirmeye başlamıştı. Bu arada Rum diyarını da hükmü altına almak için himmet kanatlarını açmış, karadan ve denizden İstanbul üzerine asker göndermişti. Bu arada Rodos fethine de kalkışıp gönderdiği ordunun serdarı Rodos'u korumaya çalışan yerebatasıca küffarı sıkıştırmak için hisarın deniz tarafına bir sağlam kule yaptırmıştı. Bu kulenin tepesi gök kubbeye, temeli ise kürenin merkezine erişiyordu. Ama ol tarihte Rodos'u almaya olanak doğmadı. İslam ordusu adadan çekilince ol Arap burcu Rodos hakimi olan kâfir eline geçti ve kalenin savunulmasında başlıca dayanaklardan biri oldu. Başarısız düşmanı sıkıştırmak için yapılmışken, şimdi fethini geciktirici bir engel haline gelmiş bulunuyordu. Onun engellemesi yüzünden yabancı hiç bir gemi, hisar altına girmeye yol bulamaz idi. Anı almayınca Rodos'u ele geçirmek mümkün olamaz idi. Anınçün Mesih Paşa ol alınması güç kuleyi ele geçirmek için himmet kemerin bağlamış bulunuyordu. Adadan ol kuleye bir köprü çektirdi ve deniz tarafından da dev gibi gemilerle çevresini kuşattı. Ama kalenin dibinde büyük kayalar bulunmakla gemilerin kenara yanaşması olanaksız idi. Bu yüzden yürüyüş günü gemilerde olan dilâverler çırıl çıplak soyunup denize atladılar. Atılan top ve tüfekten kaçınmayıp yüze yüze kale dibinde ayağa kalktılar. Ada yönünden, karadan hücum eden gazilerde sözü edilen köprüden kale kenarına varub denizden yürüyen gazilerin örümcek gibi vargüçleriyle hisar duvarlarına tırmandıklarını görünce, gayrete gelip biribiriyle yarışa kalkıştılar. Saldırıya kalkan askerin kalabalıklığı o kadar arttıki, yapılan bu sağlam köprü üç yerinden çöktü ve binden artık asker denize düşüp boğuldu, gaziler ile derya doldu. Sayısız külah, börk, sarık su yüzünde yüzmeye başladı. Yere batasıca kâfir İslam askerine çatan bu kazadan cesaret bularak ol kargaşa ve şaşkınlık arasında mücahitler üzerine saldırdı. Denize düşüp dalga-

larla boğuşan yüzmeyi bilip kıyıya çıkmaya çalışan, gemilerden çıplak suya atlayan yiğitleri top, tüfek, zemberek ateşleri altında, ok yağmurunda helâk ettiler. Şaşkınlık içinde kalan gazileri bu zor durumda avlayıp büyük kayıplar verdirmeye çalıştılar. Yaşam gemileri karaya vurmayan ve yokluk deryasına dalmayan gaziler bu bela girdabından, şaşkınlık anaforundan kendilerini kurtarıp gemilere çıkarak ölüm tuzağından uzaklaştılar. Kalenin ele geçirilmesi için bir süre daha düşünmek üzere beklemeye başladılar. Ama bu kadar kayıpla dönmeyi de uygun görmeyip yeniden gayret kuşağın kuşanıp zincirden boşalan aslanlar gibi sakınmayı bir yana koyarak Rodos hisarına gülbank-i Muhammedî ile yürüdüler. Gökten yağarmışcasına atılan top yuvalaklarına, tüfek fındıklarına göz yumdular. Yiğitliğin kaynaması sonunda hisar fethine zafer umdular. Gerçi bu hücumda da pek çok yiğit hiçlik toprağını kendisine yatak edindi. Ama Allahın yardımı ile İslam bayraklarından yedi sancak ol sağlam surun kuleleri üzerine dikildi. Hisarın dört başından yürüyüş oldu ve taşra varoş deniz gibi kabaran mücahitlerle doldu. Kan yutucu yiğitler, Rodos hazinesinde toplanmış olan serveti yutmaya gözlerini dikerek alışageldikleri gibi yağma ve talanla bir parça para tutmaya can atar oldular. Mesih Paşa zaferin kazanılmak üzere olduğunu anlayınca, hisar içine giren gaza beşelerinin gönüllerinden geçeni sezerek, çok eski devirlerden beri Rodos gibi işlek bir limanda toplanan ve kıyaslama olasılığı olmayan servet, asker elinde dağılıp ufalanmasın diye tellallar çıkardı. Bunlar, Rodos hazinesi Padişaha özgedir. Gayret eden mücahitlerin dilekleri cihan Padişahı katından görülecektir. Gayretleri ölçüsünde bahşişleri, armağanları ayrılmıştır. Yağma ve talana düşmesinler diye, askere seslendiler. Bu soğuk sözler mücahitlerin kulaklarına ulaşınca taşrada olanlar savaşa girmekten ayak çektiler, hisara girenlerse desteksiz kaldılar. Göz koydukları maldan mahrum bırakılınca, asker döğüşmekten yüz döndürdü ve ölüm yerine yaşam olanak-

larını göze aldı. Acımasız küffar ise, hisara giren gazilerin ardı gelmediğini görünce, bir yerden hücum edip yarağ üşürdüler. Gazilerin çoğunu hiçlik yoluna düşürdüler. Hatta daha önce beylerbeyilik etmiş olan Kastamonu sancak beyi Süleyman Paşa bu arada şehit oldu. Kötü yaradılışın birer örneği olan, Mesih Paşa'nın pintiliği, askerin de tamahkârlığı bunca kayba neden oldu.. Bu kırgın olduktan sonra, ne Paşa'nın tekrar bir öneride bulunmaya yüzü var idi, ne de askerin Rodos'tan yana bakacak gözü var idi. Paşa'nın yanlış kararı ve hisarın alınmasının olanaksızlığı mutlu eşiğe bildirildiği zaman, Paşa'ya İslam askerini bu tehlikeli bölgeden kaldırıp Aydın ili'ne geçirmesi ve bu kıyıda Rodoslular elinde olan Bodrum kalesini aldıktan sonra orduya izin verip, kendisinin İstanbul'a dönmesi ferman edildi. Mesih Paşa hemen bu buyruğu yerine getirmek üzere Bodrum kalesini kuşattı. Top ve tüfenk ile her ne kadar döğdü ise de dilek kapısı açılmadı. Muzaffer ordunun Rodos adasında kalışı dört ayı geçmiş, adı geçen kale önünde de umulmayacak kadar bir zaman beklemek zorunu doğmuştu. Böylece sefer zamanı iyice uzadığından, orduyu bu tehlikeli durumda daha fazla tutmaması, gereksiz yorgunluğa son vermesi ve askere izin vererek yüce otağa gelmesi, Paşa'ya buyruldu. Mesih Paşa da bunun üzerine askere destur dedi ve saltanat otağına doğru yola çıktı. Ama İstanbul'a girmesine ruhsat verilmediğinden Beşiktaş'ta kondu. Vezaret hil'ati omuzlarından alındığı gibi, Gelibolu sancağı ile padişahın katından uzaklaştırıldı, gemilerle yeni görevine çekip gitti.

Mağnisa Çelebi bu tarihlerde hem Anadolu, hem de Rumeli kaz'askerliği görevlerini birlikte yürütmekte iken, vezirliğe getirildi. Bu iki geniş ilin kaz'askerlikleri ise birbirinden ayrılıp Rumeli'ye Molla Muslihûddin-i Kastalani, Anadolu'ya ise Molla Hacı Hasan zade kaz'asker oldular. Allah rahmet eylesin Molla Husrev ile Şeyh Kutbeddin zade ise bu yıl içinde öldüler.

ölümleri için tarih olmuştur. Her ikisinin kabri nurla dolsun, durakları da cennet köşkleri olsun.

Bu Destanın Sonu

Ol durağı yüce Sultan, doğruluğu öğreten Hâkan, ne zaman rehberi zafer olan bir sefere çıksa amacını halktan gizler, varılacak yere yaklaşmadıkça tasarılarını açıklamazdı. Hiç kimseyi de gizli düşüncelerinden haberdar etmez, sırdaş eylemezdi.

Cevahiri hazinedarlar nasıl saklarsa
Kişi bekçi olmalı kendi sırlarına

kavramını özüne rehber edinmişti. 886(M.1481) yılında da yine o değerli anlayış içinde Safer ayının yirmi altıncı günü (26 Nisan) yeni bir sefere koyulmak üzere tahtkenti olan İstanbul'dan kalkmış Süleymanın havada seyreden tahtı gibi, denizi geçerek Üsküdar yakasına konmuştu. Gerçi o günlerde vücudünde bir kırgınlık ve güzel yapısında bir bezginlik kendini göstermiş, kimi sancılar ve ağrılar varlığını sarmıştı. Ama ülke sorunlarını kendi vücuduna bakmaktan öne aldığı için, yine de sefere çıkmayı, hastalanıp küngürdemekten yeğ görmüştü. Bir kaç gün bu konakta kaldıktan sonra Gebze'ye doğru yola çıktı. Tekür çayırı'na gelip konduğu gün, hâli iyice sarsılmış, ağrılarıda epeyce artmış bulunuyordu. Yaşamdan kalan son ve kısa an içinde kandildeki yağ tükenmek üzere iken, kelime-i şehadet getirmekle zamanını geçiriyordu. Böylece Allahın hoşnutluğuna ulaşmak umudunda olup, cihan saltanatından gözyumup değeri ölçülemeyen o tatlı can kuşu, illiyin makamlarını seyre dalmış kutluluk bahçelerinde kanat açmakla İrci'i - bana dön - fermanına uymuş, böylelikle de devleti güneşi sönüp batmıştı. Sözü edilen yılın Rebiyülevvel ayının dördüncü Perşembe günü

(3 Mayıs 1481) yücelikler tahtı ve kayserlik otağı ol gözleri alan candan boş kalmış, insanı kederlere boğan ölümün etkisi ile ol gül-i Muhammedi'nin renk ve koku vermesi artık hayal olmuştu. Hak ve adalet bağının dallarını hiçlik rüzgârı kırıp devirmiş, ölüm yeliyle vücudü ağacının yaprakları, sürgünleri dökülmüştü. Saltanat burcunun cihanı aydınlatan güneşi batmış ve gül yüzüne gayb aleminin nimetleri ağmıştı. Aleme ışık olan güzelliği cihandan göçmekle gök yüzü boydan boya kararmıştı. Ölümüyle sevinç ve şenlik eseri görülmez oldu ve gönüllere ferahlık veren dolular can toplantılarında sürülmez oldu.

Ecel yeli emelin kandilini söndürüverdi
Kandilin dumanıysa cihanı yasa boğuverdi

Tutuşan ayrılık dumanıyla mavi gök kap kara oldu. parlak şema da toprak gibi sarardı soldu. Ol yüce durak yasından Zühal bataklığa düştü, gamlarla dolan gözlerinden ayrılık yaşları döküldü. Müşteri elindeki hüküm yüzüğünü bıraktı. Merih'in tellisürürle boyadığı bakır tas ve güneşin parlattığı ayna simsiyah oldu. Zühre toplantıları aydınlatmakla kendisini tanıtmış iken, bu gamdan sarardı, kapkara kesildi. Bu dondurucu haber Utarid'in kulağına gelince, şaşkınlık içinde kalemi elinden düşürdü ve sabrı giyisi yırtılıp parçalandı. Ay ağlamakla, çağırmakla ol durağı yüce Şahın ayrılığı ateşinden, bir uyur gezer deli gibi felek çarşılarında dokuz dolandı. Yeryüzü göklerin yaşından kana boyandı.

Gökler süslü çelenkler koyduysa da önüne
Cihanı özden bıraktı karalar bağlattı başa

Altın ve gümüşler ulu adından ayrı düşmekle perişan oldu. Erdemi deryasında boğulmuş olan zamanı bilgelerinin yaralı gönülleri bir türlü şifa bulmadı. Nice olmasınlar ki, pırıl pırıl ışıldayan devrinde erdemlik, bilgi bahçeleri, her dem taze ve ter, bilgisizlik yapraklarıysa solup kururdu.

Cihan bilgelerinin umut fidanları, erdem pınarlarında beslenmekte, tazelenmekte idi. Çağının erdemli kişilerine dökülen nimetleri sayılamayacak, ölçülemeyecek ölçüde idi. Rum ülkesinin bilim durağı olması, onun ayağının bereketi sonucudur. İrfan gülistanının yemyeşil pırıldaması, ol durağı yücenin avuçlarından dökülen cevher yağmurlarındandır. Kerem töresini yaymak, zulmü ortadan kaldırmak, ol güçlü padişahın tutumuyla olmuştur. Saltanatı günlerinde bilgeler, iltifatının nurları ile düzen içinde kaygusuz yaşamışlar, erdemli kalemler güzel görüşlerini satırlara dökmede Arap atı gibi seğirtmişler, yüce adını kitaplar, derlemeler, dergiler ile bütün dünyaya tanıtmışlardı. Bilgisizlik yapılarını yıkan ve bilgi yuvalarının temellerini atan olmakla, bilim ve irfan ülkelerini de koruyan olmuştu. Bilgi edinmek isteyenlerin yaşamlarını ölçüsüz virgüleriyle rahatlatmış, hadsiz armağanlarıyla günündeki yoksulları bay eylemişti. Verdiği zaman, dirhem dağıtmaktan utanç duyar, virgüsü altınla dinardan başkası olamazdı. Hak edene armağanları sayısız idi. Ulu atalarının yolunu canlandırıp toplantı günlerinde bol bol sadakalar dağıtır, sevaplar derlerdi. Bilgelere, seyyitlere, temiz yaşayışlı şeyhlere ilgisi, düşkünlüğü pek fazla idi. Onlara ulaşan bu sevgi ve saygı öyle bilinir ki, bunları anlatmakta gerekmez.

Hayır işlerinden İstanbul'un içinde yaptırdığı güzel mescit, değerli cami, sağlam yapısı ve geniş alanı ile bir tanedir. Gösterişi, görünüşü ve süslemeleriyle de eşi yoktur. Bir yüksek alan ve geniş bir meydanı andıran kubbesi, mavi semâya erişen çatısı altında asılı sayısız kandilleriyle yıldızlarla donanmış gök kubbeye benzemiştir.

Yapısı yeryüzü gibi temelli, gökler gibi sağlam
Hiç bir gezgin benzerin görmedi âlemde olur, desem

Ol meleklerin toplandıkları çatının künbedi, çam kozalağını andırmakta, ol İslamın kubbesi olan cami, alanın ortasın-

da yükselmektedir. Anınçün temiz gönüllü dostlar, orada feyz almaktan bir an bile geri kalmazlar

Kutb gibi var anda sırr-i nihan
Ayağına akar su gibi cihan

Safalar veren sofalarıysa temizlik ve güzellikte akılları şaşkına çevirir. Çatısı sofaları gibi üç kapılıdır. Şadırvanından ölümsüzlük suyu akar. Çevresinde yayılan anber kokulu hafif meltemler gönülleri, canları sarar. Dış avlusu bir geniş alandır ki, güzellikleri derleyen bu cami'i çevirir. Çevresi sekiz ulu medrese ile kaplıdır. Bu yüksek direkli medreselerin her biri bilgi, görgü, erdem elde etmek isteyenlere ayrılmıştır. Semaniye adıyla ülkelerde tanınmıştır. Erdemi derlemek isteyen öğrencilere yuva ve bilgisini tamamlamak dileğinde olanlara durak olmuştur. Bu ulu medreseler sekiz Tetimme ile sarılmıştır. Her tetimmede bir çok hücre vardır. Öğrenim yapanlar danişmentlik derecesine çıkınca, Tetimmelerdeki öğrenimini tamamladıklarından, gönüllerini öteki bilgileri de sona erdirmek yoluna düşürürler. Bu sözü edilen hayırlı çevrede vakit geçiren yetenekli kişiler, ol keremi âdet edinen Padişahın kurduğu İmaretten yana dönüp, her sabah ve akşam bol bol yiyecek bulunan mutfaklarda pişirilen, iştah verici yemeklerle karınlarını doyururlar. Tetimmelerdeki öğrencilere bir büyük yemekhane yaptırmıştırki, hesaba gelmez ve öğrenciler ol yemekhane içinde karınlarını doyurup açlık elemin çekmezler. Gönül rahatlığıyla hayır sahibine dua edip derslerine dönerler. Kadın ve erkek fukaradan nice kimse ise dolu kaplarla evlerine giderler ve açlık gailesini başlarından savarlar. Çeşitli diyarlardan gelen gezginler, yolcular için misafirhaneler, güzel konaklar kondurmuş, onlar için de çeşitli yiyecekler hazırlanmasını buyurmuştur. Onurlu vakfiyesinde yazılı şartlar gereğince her gün bu konaklarda zengin sofralar kurulur, iştah verici yiyecekler düzülür, yolcuların derecelerine göre yemek çeşit-

leri çoğaltılır ve şölen töresi yerine getirilir. Ol çeşitli yiyeceklerle donatılmış sofralardan atıştırmak için yolcu olmayanlar bile yol giysilerini giyip oraya giderler karınlarını doyururlar. Bu misafirhaneye gelenlerin çokluğu öyledirki yolcuyu, oturanı ayırdetmek olanağı bulunmaz. Bundan başka yolcuların binek ve davarlarını bağlayacakları, hizmetkârların kalacağı geniş bir han da yaptırmıştır. Burada hayvanların arpaları vakıf anbardan karşılanır. İlaca muhtaç hastalar için yaptırdığı Darüşşifa'yı tanıtmaya ise ağzı ikiye yarılmış bulunan şu kamış kalemin gücü yetmez. Eğer becerikli hekimler anlamasalar orada gösterilen ilgiyi ve iltifatı tatmak için niceler hastalanmış gibi yatmaya kalkışırlardı. Hastalar için ayrı bir hamam yaptırılıp giysilerini yıkatıp temizlemekle ve gönüllerini almakla görevli kişiler ayırmakla hayırlarını tamam etmişlerdir. Çocukları eğitmek için de bir mektep - okul binası yaptırmıştı. Fakir, yetim çocuklar içinse bakımlı vakıflarından özel ve yüklü bir para ayırmıştı. Bu işi İstanbul kadısı yürütmekte, harcamalar onun denetiminde yapılmaktadır. Yine bakımlı vakıfların gelir fazlasını yüksek görevlerden emekli olmuş büyük ve şöhretli bilgelerin, mollaların, şeyhlerin, seyyitlerin ve vâiz efendilerin giderlerine eklenmesini de şart koşmuştur.

İstanbul surları dışında bulunan Eyyub - i Ensarî, Allah ondan hoşnut olsun, hazretlerinin mezarı üstüne güzel bir kubbe yaptırarak, bu türbenin yanında iki minareli bir de cami inşa ettirmekle, din ehlinin dilek gözlerini aydın ve ol gönül açan kasabayı şenelt mişti. Buraya günde elli akça ücretle bir müderris görevlendirilmiştirki, hergün bu cami'de Peygamberimizin hadislerini anlatmak, din ve bilim üzerinde öğrencilerini yetiştirmekle yükümlü idi. Ol gönül alan cami'in sofasını danişmentlerin hücreleri çevirmekte idi. Öğrenciler karınlarını bu kasabada yaptırdığı imarette doyurmaktaydılar. Ayrıca bu imaret ol kasabanın açlarını, muhtaçlarını da doyurmakla yükümlü idi.

İstanbul'un içinde ise, Vefa meydanında Şeyh Vefa hazretlerinin tertemiz kabirleri yanında da büyük bir cami yaptırmış ve kubbesini göğe yükseltmişti. Ol ulu kişinin ruhu için nice hayrat ayırmıştı. Padişahın fetheylediği yerlerde kasaba ve kalelerde kurduğu yapıtları saymak olanağı yoktur. İstanbul hisarını boydan boya tamir ettirdiğini ve Ayasofya cami'ini onardığını söylemekle hayırları konusunu kapamak elverir.

Öte yandan nice bin cilt kitaplık bir kütüphane vakfederek, yaptırdıkları camilerde kitap odalarına koydurmuştu. Bu kitapların hepsi de akla, usa ve araştırmalara dayanan temel yapıtlardı. Sıra beklemek sıkıntısını gidermek için vakfettiği kitapların çoğu mükerrer yani bir kaç nüsha olduğu gibi, bir nicesi de yazarlarının kendi hatları ile yazılmış bulunmaktadır. Böylece oralarda görev alan müderrisler ödünç kitap istemek sıkıntısından kurtulmuş bulunmaktadırlar. Hayır yapmak konusunda hiç bir öğeyi geride bırakmamakla güzel işlerini eksiksiz tamamlamıştır.

Gerçekte güzel eserlerin yükseldikçe
Ömrün varı senden kalanlar budur işte

öğülecek ahlâkının sonu ve alkışlanacak tutumunun ardı yoğ idi, güzel davranışları kucak dolusu keremi gibi çoğ idi.

Devrin öğretti senin keremli yaradılışını
Ne dirki mekârîm-i ahlâk deyiminin anlamı

Adalet anlayışı öyle idiki bir karıncayı incitmeye Süleymanın ülkesini değişmezdi ve mazlumların ahlarıyla bahtı aynasının kararmasına rıza göstermezdi. Cömertliğine gelince öyle idiki, lutuflarını saymada hesabı yapan kalem güçsüz, bir armağanını öğmede Asma'i (64) bile sıkıntıyla hayret içinde kalırdı. Cevherler saçan avuçlarında olan hâsiyet, bulutlarda olsa çınar yaprakları böyle yoksul mukalırdı? Yağmur bulutu, deryaları avuçlayan elinden ke-

rem niceymiş öğrense, çiseleyen taneler akan ırmaklara dönerde yine az derdi.

Senin elinden bir güç alsaydı bulut eğer
Çınarda yoksulluktan artık kalmazdı eser
Damlalar boşanırcasına yağmayı istese
Ah der bir kez bakın nicolurmuş bahşiş meğer
Deryalar saçan elinden bulut öğrense yeter

O padişahın yiğitliği öyle idiki Behram, kendi adından sıkılır, İsfendiyarda öyküsünden utanırdı. Hangi il'e bayrakları yönelse, ol uc, zafer ve fetih muştularıyla sevinçlere, şenliklere uğrardı. Hangi yöne yürüyüş yellerini salsa oranın zafer esintileriyle can bulması, gülümsemesi doğaldı.

Savaş meydanlarında zehirden ateşler yakar
Şenlik meclislerinde dolun ay gibi parlar

Hele bilgi ve bu alandaki değeri o ölçüde idiki, temiz gönül yaprağı gerçeklerin nakşedildiği yer, aydın zihni levhası ise en ince kavramların doğduğu odak idi. Uygun anlayışı, eleştirici kavrayışı, zamanı bilginlerinden, açık fikirlilerinden çok üstündü. Bu özellikleriyle nice övülse gerçek o denli söylenmiş olur.

Bilgisinin ucunu kavramakta akıl güçsüz olur
Söylediklerinin özüne inmede kişi zorda kalır

Hükümdarlık etme yetenekleri sınırsızdı. Padişahlık gereklerı ile üstün yaradılışı âdeta donatılmış idi. Gülüp hoşlandığı deme armağanlar yağdırmak gerekliydi. Kızgınca gülümsemesiyse düşmanların göz yaşı dökmeleri demekti. Aydın gönlü razı olunca, emel tasarıları gerçek olur, gönülleri titreten ağır hükmü ise, ölüm yolcularının hazırlanmasına yol açardı.

Yiğitlere güleç ol ki sana saygı duysunlar
Zira kılıç keskin olur güçlü ve parıldarken
Sonunda yaşamı ölümü ikisini de bir sayarlar
Nasılki suyun ömrü de tükenir akıp giderken

Osmanlı soyunun çerağı, saltanat tahtı üzerinde oturan bu devletli zamanında, en yüce sınırlara ulaşıp, çevre ülkelerin bilgeleri, üstadları, zamanın erdemli, zarif kişileri ol göklerde kurulu tahtın eşiğinde bulunmak dileğiyle yollara düşüp, onun yanında olmakla güven bulurlardı. Allah onun hayırlarını kabul eylesin ve iyiliklerinin karşılığını da kat kat arttırsın.

Adaletiyle İslama canlılık getirdi
Artura hazreti Hak ana rahmetini

Mutlu doğum tarihinin883 Recep ayının yedinci günü (1 Nisan 1430) ve saltanat tahtına oturuşunun 855 Muharreminin on altısında (18 Şubat 1451) olduğu daha önce yazılmıştı. Buna göre yaşadığı süre elli üç yıl ve padişahlığı da otuz bir yıl olur.

Tarih - Han Mehemmed Şehişah-ı Gazi
Sultan Murad Han Gazi oğlu idi
Sekiz yüz otuz üç oldu, düştü tarih
Hiçten cihana çadır kurup geldi
Hicretin sekiz yüz elli beşinci yılı
Cihan saltanatı tahtına geçti
Feth eyleyince Kostantiniye'yi
Kolayca kâfir putları devrildi
Sekiz yüz seksen üç oldu, Padişah
Cennete doğru yola düştü gitti

Bir başka Tarih - Ölmedi Murad oğlu Şeh Mehemmed
Belki de cenneti seyre çıktı o
İşi hayır olduğu için halka
Duâ-ı hayr oldu Tarih ana (65)

Rum ülkesinin en seçkin bilgesi, nice bilginlerin yetiştiricisi Molla Lutfi ise şu güzel tarihi söylemiştir.

Ona en güzel tarih bu oldu
Allah kabrini nur ile etti aydın (66)

O mutlu Padişahın şahlar tahtına oturuşu. Hüsrevle Cem değerinde Bayezid'in Sultan oluşu

Gel gönül kuşu, bir nağme oku yine
Tuti gibi hoş sesle şakı yine
Bir öyküye başla kim güzel olsun
Gönül açsın, taze ve canlı olsun
Söyle Sultan Bayezid'in kıssasın
Gel, gider candan gönüller gussasın
Ey kalem gel dâsitan meydanına
Ver safalar bilgelerin canına
Yaz altın kalemle Şahın ününü
Söyle bir bir devrindeki öyküyü

Geçmiş günlerden haberler anlatanlar, söz meydanında topa deyneği vuranlar, olayları şöylece özetlerler. Celal sahibi Allah'ın buyruğu ile Sultan Mehemmed Han Gazi hazretleri bu dünyadan cennet köşklerine göç eylediği zaman, onun ölüm haberini bir gizli sır imişcesine mühürleyip duyurmamak gereği başlıca görüş olmuştu. O günlerin vezirlerinden ve Allah sırrını kutlasın Mevlana Celaleddin-i Rumî'nin torunlarından olan Nişancı Mehmed Paşa, bu konuda elinden geleni yapmış bulunuyordu. Böylece de kendi kanısınca cennet mekân Sultanın göçtüğü lafını düşüncelerden kesinlikle uzaklaştırmış oldu. Hekimlerin önerisi gereğince, Padişahın bir kaç gün sarayda hamamlayarak dinlenmesi gerekli görülmüştür diyerek, ol durağı yüce Şahın tabutunu araba ile İstanbul'a ulaştırdı. Öte yandan Babüssaâde kapucularından Keklik Mustafa adındaki güngörmüş birisini mühürlü ve gizli bir mektupla, Amasya vilayetinde devletle sancaklarını açmış, ke-

rem ve lutuf sofralarını kurmuş bulunan Sultan Bayezit Han hazretlerinin yanına uçurdu. İskeleleri kapatıp sıkı yasalar koydu. Üsküdar yakasına gemi ve pereme yanaşmasını durdurdu. Şehirde olan Acemi oğlanlarını ise Fil çayırında akan ırmak üzerine kurulan Tesbene (67) köprüsünü tamamlatmak üzere İstanbul'dan çıkartmıştı. Ama, aldığı önlemler yerinde olmadığından, sağlam kararlar üzerinde durmadığından, yaptığı işler boşa gittiği gibi, kendi emelleri de gerçekleşemedi. En gizli sırları bile halk arasında yayılıp duyuldu. Askere, her ne kadar, indikleri konaktan gitmemeleri ve İstanbul yakasına geçmemeleri için yasağlar koyduysa da bir yararı olmadı. Yeniçeri tâifesi,

Dize - Bir sırrı iki kişi bildiyse yayıldı gitti.

sözleri gereğince olayları öğrenmiş bulunduklarından, bir an bile durmadılar. Pendik önünden pereme ile göçüb at gemisini Üsküdar'a getirip bu gemilere bindiler ve deryayı geçip İstanbul'a doğru yola koyuldular. Sözü geçen paşanın evin basıp ölümüne sebeb oldular. İstanbul'un zenginlerine saldırarak, yahudi evlerini yağmaladılar. Nice demdir zulüm nedir görmeyenleri ağlatıp inlettiler.

O günlerde Silfke'den gelerek padişahın buyruğu gereğince İstanbul'u beklemekle görevlendirilmiş bulunan İshak Paşa'nın kul tâifesi üzerinde sözü geçerdi. Nitekim şimdi de onun öğütleri üzerine hepsi boyun eğip uslandılar. Sultan Korkud'u yeni padişah gelinceye kadar vekil olarak benimseyip, babası olan durağı yüce sultanın gelişini beklemeye başladılar. Sultan Korkut o günlerde dedesi hizmetinde bulunmak üzere Saray'da olduğundan, devlet ileri gelenlerinin söz birliğiyle onu vekil olarak tahta oturtmuş olmaları, padişahlık hakkının Sultan Cem'den esirgendiği kanısını ortaya çıkarmıştı. Gerçekte o tarihlerde Sultan Cem'in de Oğuz Han adında şehzadesi, Eski Saray'da bulunmakta idi. Ama, Tanrının desteği ile Bayezid'in pa-

dişahlığı ve Cem'in emel dolusunun kırılmak üzere olduğu, zaman aynasında görülmüş bulunuyordu. Onun için de Cem'in yerini alacak olan ol şahın devletli alnında mutluluk yıldızı parlamaya başlamakla, seçkin bir asker olan Cem'den yana, kimse bakmadı. Yukarıda sözü edilen ve şimdi öldürülmüş bulunan Paşa, Cem Sultanı tahta oturtmak için akıllıca olmayan bir tutumla, yakın adamlarından birini gizlice, Saba rüzgârına örnek olacak bir hızla onun beylik ettiği Karaman ülkesine yollamıştı. Boşalan tahta gelip erişmesi gereğini de kapalı mektupla bildirmişti. Bundan sonra aldığı önlemler kara bahtı gibi ters dönmüş ve gerçekçi olmayan düşüncesinin eseri gibi ortaya çıkmış olmakla, bütün girişimleri bir sonuç vermemişti. Gönderdiği beceriksiz ulak ise, Sultan Bayezid'in damadı olmakla başlara tac olmuş bulunan Anadolu beylerbeyi Sinan Paşa eline düşmekle onun ömür yazısı, kılıç denilen kalemle kazınmış ve koynunda sakladığı mektup sahibine erişmemişti.

Öte yandan Rumiye-i Suğra'da beylik süren şehzadenin katına, Keklik Mustafa dağ sığırcıkları gibi ulaşıp, sözü edilen ayın sekizinci gününde (7 Mayıs 1481) talihi aydın şehzadenin devletle oturduğu Amasya şehrine vardı. Otağına saygı ile yaklaşarak selamlayıp etek öptükten sonra katına girdi. Dua ve alkış tuttu. Sonra da ol cihanı aydınlatacak güneşin dünyaya doğduğunu bildirdi ve devlet erkânının birlikte yazdıkları nâmeyi kapısında hizmette olan kişilerin aracılığı ile ol saltanat tahtının vârisine teslim eyledi. Mühürlü mektupta yazılmış bulunan gizli sırların, sayfa boyunca dizilmiş bulunan kara mürekkeple döktürülmüş harflerin anlamları durağı yüce padişah katında öğrenilince, hemen bir dolunay gibi gece rengi giysiler giydi ve ol dem devlet göğünden şebnem taneleri gibi yaşlar dökülmeye ve yakıcı ah şerareleri çakmaya başladı.

Nazm - Öğrenince padişah babasının göçtüğün
Şu dünya devleti gözünden düşüverdi.
Babadan ayrılmak öyle ağlattıki onu
Tâ sabahlara değin ağlayıp inildedi
İki gözünde pırıl pırıl gözyaşları
Gönlü paramparça oldu kendinden geçti

Bu ağır kederin yangını ve ol görkemli devletli şahın ayrılığı ile nice zaman ağlayıp sızıldadıktan sonra ülkenin yazgısına elkoymak için, haberi aldığının dördüncü gününde tahtkentine doğru yola çıkmaya karar verdi. Yanındaki adamlarının bir an önce hareket edilmesi yolunda olan dilekleri üzerine felekleri dolaşan şimşek örneği atının eyerine ayağını koydu

Nazm - Güneş nasıl hergün doğudan doğarsa
Felekleri dolanan atla şimşek oldu
Bu yüzden parıldayan ay artık gözükmez
Çünkü şeref burcunda o parıldadı
Nasıl ilhamını alırsa bilen gönül
Her gice bir konak ana durak oldu
Gece gündüz yoldadır elbette güneş
Bir amaca bel bağladı, yürüyüp gitti

Ol Gün Han, özengisi çevresinde sıralanmış yiğitlerden dörtbin dilâver ile dileklerine ulaşma yolunda at koşturup Amasya'dan Boğaz kıyısına dokuz günde varmış ve mutluluğu yayan sancakları bu ulu belde ufkunda doğuvermişti. İşte o zaman, cihan halkının gözleri aydın olmuş, yeni göçmüş bulunan padişahın yasıyla kararan gönüller şenelmişti. O sevinçlerle coşan şehrin duvarının gülen ağızlara benzeyen kule nişleri, gülücüklerle kendini gösteren dişlere dönmüş, deniziniyse, su damlaları gibi sayısız kadırga ve kayık kaplayıp, yeni Padişahın geçişi için Üsküdar'a doğru yola çıkmıştı. Her gemi tahtalarla bağlı güvertesini ol ağırbaşlı sultanı almak için hazırlamış bulunu-

yordu. Devlet erkânı ve ülkenin ileri gelenleri devletli padişahı karşılamada yarışarak, kulluk ve bağlılıklarını göstermek için yüzlerini ayağı toprağına sürmekle değerlendirmiş oldular. Dilek pınarlarını besleyen öz ile umut gözlerini parlatıp, gönüllerini gam dikenlerinden temizlediler. Hayır dileklerini padişahın görkemli çadırının direkleri gibi gök kubbeye yükselttiler. Sözü edilen ayın yirmi birinci günü olan Pazar günü (20 Mayıs 1481) durağı yüce padişah şimşek hızıyla koşan atının sırtından inip cihanı aydınlatan bir güneş gibi suya atlayarak, çevredeki sayısız askerler de gemilere, kayıklara dolup dümeni İstanbul'a doğru kırınca, dopdolu gemiler yüzünden deniz görünmez olmuştu. Öyleki gemiler bir biri üstüne düşüp, kürek küreğe çatılmıştı. Hele yıldızlar sayısınca olan asker, dönüp duran feleğin ıssıları gibi biribirine katılmıştı. Alacalı giysileri, renkli kılıkları, gümüş telli üsküfleri gösterişiyle yemyeşil deniz, çiçeklerle bezenmiş bir çimenliğe dönmüş, gemilerin direkleriyse servi ve şimşir ağaçları gibi görünmüştü.

Cihanı tutan şahın deryalar gibi gönlü nedeniyle
Deniz üstü doldu taştı baştan başa orduyla askerle
Ayağı bereketiyle bu yoldan geçip gitti de
Bağlanıverdi o sultana karalar da denizler de

Padişahın kente geçişini anlatan tarihçiler, o gün Sultan Bayezit Han hazretlerinin yas giyisileriyle şehre girdiğini ve başına kara bir şemle sardığını bildirirler. Beylerin, paşaların, ağaların da şemle kuşak sarınarak yaslı görünüşte padişaha ayak uydurduklarını söylerler.

Bu arada İshak Paşa yeniçerileri kışkırtmış onlara gizlice şöyle söylemişti. "Hamza Bey oğlu Mustafa Paşa bir nâdan ve kin tutan kişidir. Vezirliğe getirilirse benim aracılığım ile arttırılmış olan ulufelerinizi asla göz önüne almaz. Rahat etmek isterseniz anın İstanbul'a geçmesi yol-

larını kapamaya derman eylen." Yeniçerilerse bu kışkırtma üzerine geçiş günü kayıkla Padişahın bindiği kadırgaya yanaşıp Mustafa Paşa'nın geriye döndürülmesini istediklerini bildirdiler. Sultan, durumun uygunsuzluğunu gözönünde tutarak, bu yersiz isteği kabul etti. Sözü edileni kayık ile Üsküdar'a, geriye döndürdükten sonra İstanbul iskelesine geldi. Devlet ve ikbal ile ata binerek saltanat makamına yöneldi. Bu ulu kentte yaşayan şan ve şeref sahibi kişiler, iş ve sanat erbabı hepsi, yer yer saf çekip, altın ve gümüşle dolu tabakları can ve gönülden ol devletli hünkârın Saba rüzgârı gibi giden atının ayakları dibine serperek, yol üzerini yıldızların gökyüzü atlasına yayılışları örneği, dirhem ve dinarlarla donatmışlardı. Padişahın geçeceği anayola serâser yolluklar ve tilâdûz kumaşlar döşeyip karşılama ve ağırlama törenini böylece pek geniş ölçüde yerine getirmiş oldular.

Candan şükranlarını önüne sermek için
Allahın verdiğini cömertçe harcadılar

Bu şanlı kentin felekler kadar yüce kapılarından devlet ve ikbal ile gireceği vakitte Osmanlı töresine göre zaferleri gölge edinen askere terakkileri verildi. Bâb-i hümayûna gelipte içeriye yürüyeceği anda, birbirleriyle dayanışmaları pek sağlam, kaynaşmaya başladıkları sıradaysa hayâ ve arlanmaları pek az olan Yeniçeri tâifesi, yüce konak önünde saflar çekip dileklerimiz, arzı halimiz vardır diye Padişahı durdurdular. Nişancı Mehmed Paşa'yı pek çirkin davranışları ucundan öldürdüklerini açıklayarak padişahın kendilerini bağışlamasını, kusurlarını örtmesini istediler. İçlerinden kimilerinin uygunsuzca davranıp saldırarak, İstanbul zenginlerine el uzattıklarını özürlerle açıkladılar ve bu büyük suçtan da temize çıkarılmalarını dilediler. Temiz yürekli Padişah ise, güzel bir davranışla dileklerini kabul ederek, onları minnet altında bıraktı.

Beyt - Özrünü belirterek gelenin dileğini kabul et
Elbette katında iyilik, lafta ya da tutkuda kalmaz

dizesinde belirlendiği gibi, geçen olaylara bakmayıp, hatalarını bağışının etekleriyle örterek, suçluların yüreklerinden koğuşturma kaygusunu uzaklaştırmış oldu. Lutuf ve bağışlarla yeniçeri saflarını yararak orada bulunanların, seyredenlerin dua ve alkışları arasında ilerledi. Uğurlu yıldızların değerlendirmesiyle bir mutlu vakitte saltanat tahtına oturmakla devlet adamlarını sevindirdi, kötülük isteyenlerin de gönüllerini karartmış oldu.

Bu parlak günün ertesinde sevgili babası cennet mekân Sultanın namazını gerçekler yuvası, yol göstericilerin rehberi, Allah onun sırrını kutlu eylesin, Şeyh Ebü'l-Vefa hazretleri imamlığında kıldılar. Pek değerli bir inciyi saklayan, sedefi andıran tabutunu öpüp kucakladıktan sonra omuzlarına alıp, vezirler ve beylerle birlikte taşıyıp, kutlu camileri mihrabı önünde olan bahçeye defn ettiler. Dile gelmez ölçüsüz sadakalar dağıtarak, uçmaklara açılan ruhunu şâd ve tekrar tekrar okunan hatim duaları, dağıtılan hayırlarla oğulluk hakkını yerine getirmiş oldular.

Beyt - Temiz topraklar içre kaybolup gidince Padişahın nâşı
Dediler yer ve gök halkı bir olup "tayyeb'Allahu serâhu" (68)

Böylece yas törelerini yerine getirdikten sonra, daha önce gelen padişahların tutumları üzere yas giyisilerini saltanat giyimleriyle değiştirerek şemle yerine tac ve kara sof yerine dibâc giyip, ileri gelen kişileri, beyleri, bilgeleri, şanlı şöhretli kimseleri, bolca bolca sunduğu armağanlar ve kıymetli hil'atlerle yastan çıkardı. Hak ve adaleti yine cennet mekân ataları gibi devletin temel ilkesi eyliyerek dünyaya hükmetmeye başladı. Lutuf ve ihsan kapılarını

cömert elleri ile açıp işe koyuldu. Onun çağını öven kişiler bu gelişme karşısında şu dizeleri dillerinden düşürmediler.

Nazm - Hakka hamdler olsun padişah geldi sultanlar tahtına oturdu
Din ve devletin güneşi geçti göklerdeki burcuna oturdu
Süleyman'ın görkemli durağından başlara tac oldu göründü
Şimdi bak ikinci İskender, kayserlerin otağına oturdu
Tahtın her parçası dile geldi de şeker gibi söz eyledi
Dedi nice padişah çıktı Süleyman'ın tahtına oturdu
Gerçek ehli dedilerki ama, şimdi geçen Sultan Bayezid'tir
Kutsal bir ruh gibi geldi, geçti varlık bucağına oturdu
Kurumuş dallarda güller açtı, onun tahta çıktığı günde
Gerçekten bir katmerli gül gonce açtı gül dalına oturdu
Gamın tozundan gönül tahtı perişan olmuş yıkılmış iken
Bereket bulutlarından karardı keder, öyle yıldı da oturdu
Putların ağacıyla nice minberle tahtının çatması oldu
Çünki şimdi geçti gazi hünkâr, İslamın konağına oturdu

Padişahın Sultan Cem Üzerine Yürüyüşü

Mutlu hünkâr ve yeni Padişah Sultan Bayezit hazretleri kayserlerin tahtına ve yücelikler otağına atadan kalma

hakkı ve yetenekleri gereğince yerleştikten sonra, ülkenin yönetiminde gerekli önlemleri almaya başladı. Tahta çıkışının üçüncü gününde İshak Paşa'yı veziriâzamlık makamına çıkartarak, kendinin yokluğu sırasında kargaşayı bastırmak için onun verdiği terakkileri ve yaptığı atamaları geçerli saydı. Yeniçerilerin söz birliği etmesi üzerine katından uzaklaştırılan Mustafa Paşa'yı da Üsküdar'dan getirip vezir eyledi. Manisa Çelebisini ise vezirlikten uzaklaştırarak Semâniye medreselerinden birine müderris olarak gönderdi. Atalarının yasaları gereğince askere cülûs bahşişleri çıkardı. Çevredeki beylere de hil'atler gönderip, her birini değerince armağanlarla sevindirmeyi öngördü. Lutuf ve ihsan vâdeden tatlı sözlerle askerin gönlünü alıp, cömertliği ve padişahlığının bereketi her yanda böylece duyulmuş oldu.

Gözleri uykudan kapanmış olan fitne ve fesat ki, cennet mekân Padişahın hak ve adaletle geçen günlerinde başını yastığa koyup uyumuş ve bir köşede kendini unutturmuş iken, yerini alan şerefli sultanın işi ele almasına dek, o aralıkta uykudan uyanmış bulunuyordu. Bazı kısa görüşlüler de cam-i Cem'den murada ermek için, padişaha teslim ettikleri boyunlarını bağlılık halkasından çıkartıp baş çektiler. Karaman valisi olan Cem Sultanın gönül bağına, taht sevdasının tohumunu ektiler. Halifelik ve padişahlık mertebesini babadan kalma para ve pul imişcesine ortaklaşa bölünür sanıp, Tanrının gölgesi olabilmenin gereği teklik ve padişahlığın gerçeği de eşsizlik idüğünden gafil olan cahiller;

Dize - Şanlık ancak Tanrının gölgesinde olmakla olur
Hakkın gölgesinde, hakka eş koşmak olmaz, o tektir

Hakkın gölgesinde hakka eş koşmak olmaz, o tektir dolusuyla serhoş eyleyip, dilek dolusunu yanlış önlemlerle kırayazdılar. Cem Sultan da bu fesatçıların sözlerine aldanıp dinledi. Kardeşlik hukukunu unutup, kendinden büyük

1979 — Birinci Basılış — F. 13

ağabeyinin kayserlerin tahtına ve babasının otağına geçip, oturmasında her bakımdan hakkı olduğunu ve ileri gelenlerin onu tanımalarını, el birliğiyle hareket etmelerini anlayan ve bilen bir gözle dikkate almadı. Bütün bunları olmamış gibi sayıp, günün öğütçüsü sözlerini dinlemeyi kulağına asmadı. Binlerce destan okuyan vaktin bülbülü, her ne zaman bu güzel gönül alıcı şarkıyı okuyup, şu öğüt dolu sözleri nasihat meclisinde söylese;

Nazm - Her baş elbette yüceliğe, taca layık olmaz
Her kafaya pırlantalar, elmaslar yakışmaz
Bir baş ki, devlete layık oldu ise, o şahtır
Onun tacı bil, Tanrının lutfu ihsanıdır
Şahlık bahtı, gerek görürse gönlün gülistan olur
Tacın hayaline düşme o senden öte durur
Padişahlığın tacını dinle, şöyle buyurdu
İşte şahlık Sultan Bayezid'in hakkı oldu

Ol gurur dolusuyla kendinden geçmiş olan şehzâde, bu iyiliği dileyen, öğüte kulak tutup dinlemedi Cihanı gösteren doludan, temiz öğütlerden yapılmış hayırlı şerbeti içmedi. Padişahlık bânusuyla kocuşmak için coştu köpürdü. Ağır ve kalabalık bir ordu topladı. İlinin başkenti olan Karaman'dan Bursa üzerine yürüdü.

Bu haber ülkelerin hakimi katına bildirilince, Bursa tahtkentinin korunması için daha önce lalalığında bulunan Ayas Paşa'yı iki bin yeniçeri ile Mudanya yolundan oraya göndermişti. Kendisi de onun arkasından zaferleri izleyen ordusu ile Üsküdar yakasına geçip, geride kalan asker ordu-yi hümayûna katılıncaya değin orada bekledi. Ayas Paşa, yanındaki yeniçerilerle Bursa'ya varıp Kaplıca'ya konduğu zaman, Cem Sultan tarafından gönderilen askerin de başlarında serdar olan Gedik Nasuh ile Sultan Yıldırım Han imareti önünde olan düzlüğe konduklarını işitti. Anlar

da İstanbul'dan askerin gelmiş olduğunu haber alınca, hiç çekinmeden bir an önce Bursa'ya girmeğe can atıp yarışa kalkıştılar. Ayas Paşa ise ılgar ederek at koparıp büyük bir savaş çıkardı. Şehir halkına gelince, onlar yeniçerinin İstanbul halkına ettikleri edebsizlikten ürküp, anların şehre girmelerine razı olmadılar. Sultan Cem'den de Yıldırım Han şehzadeleri gibi Bursa'yı talan edip, halkına eziyet etmekle inildetmesinden korkmuş bulunuyorlardı. Bu nedenle Cem'in askerine yardımcı oldular. Böylece Ayas Paşa yakalandı. yeniçeriler de çoğunlukla tutsak alınıp zincire vuruldu. Bu olayın üçüncü gününde Cem Sultan da gelip şehre girdi. Belde halkı şehzadeyi eskiden olduğu gibi sevgiyle karşıladı. Kale kapısını açıp hisarı teslim etti. Cem de Saraya girip hazinede bulduğu eşya ve paraya el koydu. Adına da hutbe okuttu. Böylece on sekiz gün Bursa'da kalarak çevredeki halkı hükmüne bağladı. Bir kaç gün içinde yanında kalabalık bir ordu topladı.

Bu tehlikeli gelişme denizler gibi nimetler saçan Padişahın katına duyurulunca, Cem'in lalası olan beylerden, Aştin oğlu Yakub Beyle eskiden beri dostluk kurmuş olanlara, Padişahın fermanı gereğince, gizlice mektuplar yazmaları buyuruldu. Bunlar, mektuplarında Yakub Bey'e, Cem Sultanı Karaman'a doğru yola çıkarıp Yenişehir ovasına, ordu-yi hümayûn karşısına getirdiği takdirce, hakkında padişahın ilgisinin büyük olacağını, kendisine Anadolu beylerbeyiliğinden başka, yüz bin akça mahsüllü köylerin mülk olarak verileceğini inandırıcı sözlerle açıklıyorlar, Cem Sultan ise Padişahın kalabalık bir ordu ile Üsküdar'a geçip yol bineğini bütün hızıyla koşturduğunu ve savaşçı askerlerle süratle ilerlediğini öğrenmiş bulunuyordu. Bunun üzerine keremli babasının saygı değer halası olan ve Sultan Çelebi'nin kızı bulunan Selçuk Sultan'a ulemanın en yaşlısı ve üstün kişilerin en değerlisi olan Molla Ayas ve Şükrullah oğlu Ahmed Çelebi ile elçilik görevi vererek, Padişahın katına yolladı. Selçuk Sultan

varıp Padişaha elini öptürmek şerefiyle yüceldikten ve dua ile alkış törenini yerine getirdikten sonra şöyle aytı. Padişahım olmaz mı ki, can beraber olan kardeş kanını dökmeğe kalkışmayasın ve İslam arasında cenk ateşini yakıp tutuşturmayasın. Rumeli topraklariyle yetinip Anadolu ülkesini, illerini ona bağışlayasın. Öyle olursa eğdiği boynunu bir daha boyunduruğundan çıkarmaz ve bundan sonra da olmayacak bir yola gitmezdi. Çekişme bir ağaç dahi olsa üzüntüden başka bir meyve vermez ata sözü Padişahın aydın gönlüne yansımıştır. İki şanlı padişah döğüşmeye niyet etseler, bundan sadece reayanın durumunun bozulacağı açıktır. Özellikle ol yeni yetişmiş dal dahi, Osmanlının devleti bağında büyümüş, güzel adlı temiz bahçede nam yapmıştır. Ülke kavgası yüzünden anın gibi bir varlığı yok etmek, yüce gönüllü olmaya ve yiğitlik şanına uygun değildir" demişti. Ancak elçinin sözleri dinlenmekle beraber uygun bulunmadı. Elçilik gereği yapılarak, ağırlamada kusur edilmeyerek, hepsi de onları gönderenin yanına yollandı.

Cem Sultan, temiz yolu tutan Padişahın "hükümdarlar arasında merhamet olmaz" (69) yanıtıyla elçilerinin susturulduğunu, fesatta ortaklık etmenin cenkleşme mazarratından beri olmayacağını ve anlaşmazlıktan doğacak zararların da reayanın malına dönüşeceğini kesin deliller ve parlak hükümlerle ispatladığını öğrenince, şuraya buraya yayılmış olan askerlerini toplamaya kalkışmıştı. Bu maksatla Gedik Nasuh'u öncüleriyle İznik tarafına göndermişti. Kendisiyse geride kalan birlikleriyle ardınca yola çıkmış, Aştin oğlu Yakub Bey'in yol göstericiliğiyle Yenişehir'e doğru ilerlemişti. Onun Yenişehir'e yönelmesine inandıranların birisinin de Rum diyarı mollalarının en seçkini, bilginin özünü derleyen Fenarî zade Hasan Çelebi olduğu söylentisi Neşrî Tarihinden yazılmış bulunmaktadır.

Padişahın en büyük oğlu olan Sultan Abdullah ki, dedesi zamanında Saruhan sancakbeyi olmuş ve Manisa taht-

kenti onun adaletinin gölgesinde şenlik ve esenlik bulmuştu. Sultan Abdullah amcası olan Sultan Cem'in Bursa'ya girmekten umudunu kesmek için Saruhan askerini toplayıp yürümüştü. Şehzade, Ayas Paşa ile gelen yeniçeriye yardım etmeyi ve böylece Bursa'yı korumayı tasarlamıştı. Ama, daha yolda iken Ayas Paşa'nın yakalandığını ve çevreye kederler salan amcasının Bursa hisarına girdiğini öğrenince, atının dizginlerini Balıkesir yolundan Gelibolu'ya döndürmüştü. Böylece keremli babasının otağına yöneldi. Onun yanında bulunmakla öğünerek yiğitlik sancağını cenk meydanında çekmeyi düşündü. İstanbul'a geldiği vakit, Padişahın zaferleri derleyen ordu ile denizden geçip gittiğini öğrendi. O da geçip İzmit'te gümüş teller ve çelenklerle bezeli askerleriyle Padişahın ordusuna katıldı. Keremli babasının elini öpmekle sevinç duydu ve onun yoluna hizmete koşmakla mutlulandı.

Zaferleri rehber edinen askerin öncülüğünü yapan Anadolu beylerbeyi Sinan Paşa, Dikilitaş'ta bulunan düşman öncüleri üzerine gönderildikte Gedik Nasuh'un dayanmaya gücü, ayak diremeye de kuvveti olmadığından, Azvad derbendine çekildi. Sinan Paşa da onları kovaladığından, Azvad derbendinde iki öncü kuvvet karşılaştı. Sancakları zaferlerle dalgalanan Padişah da son hızla Dikilitaş'tan geçip İznik üzerine yürüdü. Sinan Paşa'nın Gedik Nasuh'u bozguna uğrattığı sırada başarıları yoldaş edinen Padişah da İznik'ten geçip Azvad derbendine girmişti. Düşman kuvvetleri sertçe esen kuzey rüzgârı önünde dağılan çer çöp gibi çözülüp dağılmış,bu bozgunla at sırtında Yenişehir tarafına kaçışmışlardı.

Ol gice ordu-yi hümayûn ol derbende kondu. Ertesi tan yeri ağarırken yani, göklerdeki tahtında oturan güneş dağların doruklarından parıldayan tuğları ile göçe kalkıştığında, gümüş telli kanatlı tavus kuşu yani sabah, uykuluk yuvasından uçuverince, bahtı parlak padişah da

bu balkan içindeki derbentten yola düzüldü. Yenişehir ovasına doğru ilerledi. Sinan Paşa ise düşman öncülerini izlemiş ve onları cenge zorlamıştı. Yenişehir suyu kenarında düşmana yapışarak savaşa tutuşmuş, bu geniş ovayı onların gözüne dar eylemişti. Bu sırada Oğuz Han oğlu Mehmed Çelebi düşman öncülerinin imdadına yetişmiş, düşmanlık kılıcını kınından sıyırmış, yiğitlik varlığını saçıp dökmüştü. Ama çoğu adamları ile yakalanıverdi, aydın gün de gözüne kara oluverdi.

Bu sırada iki yıldan artık Pulya kıyılarında gazada bulunan Gedik Ahmed Paşa, cülûs tebrikinde bulunmak, bu töreyi yerine getirmek, el öpmek için pek çok armağanla Padişahın katına doğru yola çıkmış bulunuyordu. Ordu-yi hümâyun Yenişehir ovasına indiği gün, ol değeri yüce, zaferler derleyen serdar dahi keremli padişahın otağına yüz sürmüş oldu. Beklediğinden fazla iltifat ve ikram gördü. Hatta el öpmek, alkışlamak töreni için, gereğini yapıp, güzel atına bineceği sırada, padişahın buyruğu üzerine has yedeklerden gümüş kaltakla eyerlenmiş seçkin bir at da paşanın altına çekilmiş ve padişahla at başı gitmek gibi bir ağırlamayla kendisine herkesten fazla ilgi gösterilmişti. Bu görüşmede Paşaya ordunun düzenlenmesi, birliklerin harekât planlarının hazırlanması verilmekle, devlet erkânından daha ileride bir değer kazanmıştı. Düşmanları tepeleyen Paşa, yüce sultanın buyruğu gereğince, atını ileri sürüp öyküleri zaferlerle donanmış olan birlikleri düzenleyerek düşmanların dernek eyledikleri savaş alanına doğru zaferleri gölge edinen askerleri sürmüştü

Dize - İki ordu kararlaşan yere geldiler
Kanlar dökmeye gönülden aht ettiler

Sözü edilen yılın, Rebiyülahir ayının, yirmi ikinci, (20 Haziran 1481) Cumartesi günü, Yenişehir ırmağının kenarında iki denizin birbirine kavuştuğu görüldü. (70) İki tarafta

çok çaba harcadılar. Anadolu beyleri önlerine gelen uğursuzları tek bir saldırıda dağıttılar. Nice başbuğların kafalarını coşkun atların ayakları altında paraladılar, nice başına buyrukları da zincire vurup güçsüz eylediler. Az zamanda uğursuz düşman tarafında bozgun alametleri yeni doğan hilalin seçilmesi gibi belli olunca, Aştin oğlu Yakub Bey daha önce verdiği sözü yerine getirme fırsatını bulmuş oldu.Cem Sultan'a, askerimizin bir yanı dağılarak Anadolu askerinden yüz geri etti. Bu durumda Cem'in durağında bulunan Şah, bir kaç bölük askeri bana yani, iyiliklerini düşünen bu kuluna koşsa ol kaçakları döndürüp düşmana sudan geçmek olanağını vermezdim demişti. Yakub Bey'in ileri sürdüğü öneri Cem Sultan'a akla yatkın gelip, sözünü kabul etti. Seçkin askerlerinden bir kaç bölüğü ana koşdu. O da savaşa yönelerek ırmak kıyısına doğru hareket etti. İki taraf askerleri de öç alıcı kılıçlarını kınlarından çıkarıp,biribirleri üstüne yürüdükleri sırada, Yakub Bey Padişaha bağlı olduğunu ortaya koyup sancaklarını, yıkılması gereken bozguncular gibi, indirip beraberinde olan askerlerle Padişahın otağına doğru gitti. Bunlardan pek azı Cem tarafında kaldı ve bin bir güçlükle Cem'in ordugâhına dönüp gelebildi. Anadolu askerleri Cem'in ordusunun perişan olup dağıldığını görünce, her yandan, bütün çevreden saldırıya kalkıştıkları gibi, cenk meydanını toza dumana verdiler. Bu durumda Anadolu beylerinden zorla ve zorunlulukla Cem'in yanında sabırla bekleşenler bunu fırsat bilip muzaffer ordu ile birleşerek, pervaneler gibi Padişahın sancakları çevresinde toplandılar. Ayas Paşa ile Bursa'yı korumak için varıp tutsak olan yeniçeriler ki bunlar Yenişehir Sarayında zindana atılmışlardı, düşman birliklerinin bozguna uğrayıp yüz geri ettikleri haberini alınca, kuvvet buldular. Zincirlerini kırmış aslanlar gibi zindan kapılarını kırıp, savaş sürüp giderken, Padişahın otağına gelip katıldılar. Bu tarafın kuvvetinin gittikçe artması, karşı tarafta yılgınlığa ve direnme gücünün kırılmasına yol açmıştı. Bu yüz-

den onların her biri kurtuluş çaresi arayarak cenk meydanını bırakıp kaçmaya başladılar. Özellikle fesatçı Karamanlılar ve Varsak Türkmenleri ki, bunların her ikisi de Cem Sultan'ı kışkırtmakta elbirliği etmişlerdi. Bunlar kaçarlarken "'bir ayak bin bir ayak üstünde (71)" buyruğunu ispatladılar ve kamçıları çaldıkları gibi, kaçış yollarında ters geri uzaklaşıp gittiler.

Cem Sultan ise, ikbal sürgününün boynu büküldüğün ve askerinin gittikçe süzüldüğün göricek, artan üzüntü ve kaygulariyle ol kanlı savaş alanından kaçıp Karaman'a doğru çekmiş gitmişti. Bu günün yarısı savaşla çarpışmayla geçmiş olmakla gün batarken ancak, Ermeni derbendine erişebildi. Gerçi burası savaşın olduğu yere iki günlük bir yolda idi. Ama şehzade hırçın bir ata binmişti. Bu yüzden bacağı incinmiş, ziyade acı veriyordu. Sözü edilen derbendi geçince Ayvacık'ta attan indi ve bacağını sarıp yavaş yavaş yol alarak ol gice sabaha dek gitti. Gün doğarken Eskişehir'e vardı. Ama uğraş günü bütün hazine ve giysileri telef olup, adı geçen derbentte de Türkmenlerin talanına uğramakla giysi yönünden sıkıntı çekiliyordu. Ol naz ve nimetler içinde büyütülmüş şehzade, kapucubaşısı olan Sinan Bey'in kepeneğine bile muhtac oldu, gecelerde soğuk sıkıntısını savmak için onu örtünme zorunda kaldı. Böyle üzüntüler ve sıkıntılarla sözü edilen ayın yirmi yedinci günü tahtkenti olan Konya'ya erişip kolayca kaçabilmek için hafifçe donandı.

Bu tarafta ise muzaffer Padişah, savaş yerine inip Sultan Cem'e bağlı olanları yöntemin gereğince kılıçtan geçirip devlet düzenini sağladıktan sonra, Sultan Cem'i kovalamaya girişti. Cem'in arkasından atlılar ve asker çıkarttı.

Cem Sultan bu durumda Rum diyarında tutunamayacağını anladı. Bu çaresizlikle yurdunu bırakıp üçüncü gün ki, sözü edilen yılın Cemaziyülevvelinin ilk günü

idi (9 Temmuz 1481) annesini, haremi halkını, kadınlarını alıp has hademelerinden yanında kalanlarla Memlûk diyarına doğru yola çıktı. Bulgar dağına varınca bazı geri kalanlar da gelip ona katıldılar. Burada Uyuz Bey, oymağı ile yolu keserek Cem Sultan kafilesine pek çok mazarratta bulunmuştu. Bunlardan kimisine geçit akçası ödemek, kimisine armağanlar vermek yoluyla Tarsus ovasına ulaşabilmek olanağına kavuştular. Tarsus beyi Cem Sultan'a ziyafetler döşedi. Oradan da Adana'ya varıldı. Ramazan oğlu da (72) onu karşılayıp ağırladı, şölenler düzenledi. Böylece sözü edilen ayın yirmi ikinci günü Haleb'e girdi. Halep emirü'l-ümerası da ağırlamada, ikramda kusur komadı. Küçük Uyuz Bey'i rehber verip şehzadeyi Şam'a gönderdi. Halep'te iken Şehzadenin yanında olan akraba, hısım ve has hademelerinin sayısı üç yüzü bulmuştu. Şam emirü'l-ümerası da gerekli hizmetlerde bulundu. Şehzadeyi Kasr-i Ablak'ta kondurdu. Yiyecek ve biniş gereklerinden başka, kıymetli giyecekler gönderdi. Andan Receb'in onüçüncü gününde (18 Eylül 1481) Kudüs'e gelerek, oradan Gazze'ye, oradan da Mısır'a doğru gitti. Şabanın ilk günü (6 Ekim 1481) Mısır Sultanından gayri büyük küçük bütün memlûk beyleri karşı çıkıp Devâdâriye'de (73) kondurdular. Ertesi gün Kahire'yi donatarak kentin içinden Sultanın sarayına ilettiler. Sultan Kayıtbay Şehzade ile karşılaşınca el sıkışıp kucaklaştılar. Kısa bir sohbet yaptılar. Sultan ona atalık tutumuyla güzel sözler söyleyip gönlünü aldı. Pek debdebeli bir kâşaneye kondurdu. Pek çok iltifatlar eyledi. Ramazan gecelerinde çoğu iftara çağırıp güven ve huzur duymasını sağladı. Bir çok günler ise gezilere çıkartıp gönlünü aldı.

Öte yanda keremli Padişah, Konya'nın Felebat adlı çayırına inmiş bulunuyordu. Burada iken Karamans diyarına düzen vermekle uğraştı. Gedik Ahmed Paşa'yı seçkin kuvvetlerle Cem Çelebi'nin ardınca gönderip Karaman eyaletini yüceltmeleriyle mutlu kıldığı oğlu Şehzade Abdullah'a

verdi. Ondan sonra dizginlerini Ilgın yolundan İstanbul'a doğru çevirdi.

Yeniçeriler ise Cem Sultan'ın Bursa'dan alıp getirdiği azebleri kırmakla yetinmeyip, Bursa halkından da öç almaya kalkışarak Padişahtan izin istediler. Ama buna izin verilmeyince, bağırıp çağırmaya başladılar. Elbette yoldaşlara itdükleri ihanetin cezasın yerine getürmeyince olmaz diye pek çok laf ettiler. Padişah, Bursa halkının kusuru sadece Cem'e boyun eğmiş olmalarıdır. Yeniçerileri kente sokmamakta özürleri vardır. Onların talan ve çapula niyetleri olmasa, anlardan karşılık görmezlerdi diyerek yeniçerilere bahşişler, ihsanlar dağıtmakla bu fesat ateşini söndürmeyi başardı.

Cem Sultanın Başından Geçenler

Söylendiğine göre Sultan Cem, Yenişehir savaşından bin bir üzüntü ve keder içinde kaçıp giderken, Ermeni derbendine geldikte bazı düşüncesiz Türkler bu tehlikeli geçitte Şehzade'yi yakalamayı tasarlayarak yolunu kesmişlerdi. Atılan bir ok da Şehzadenin nazik vücuduna deymiş, onu yaralamıştı. Has hademelerine de dört bir yandan öldürücü oklarla saldırmışlar, bunlardan bir kaçını düşürmüşlerdi. Sultan Cem buradan bin bir güçlük içinde çıkmış ama, ağır pahadaki eşyalarından çoğunu da elinden kaptırmıştı.

Şehzadeyi kovalamakta olan heybetli Sultan, o derbende gelicek bu işi yapan sersem Türkler alkışlanırız ve padişahtan ihsan alırız umuduyla otağa gelip Sultan Cem'e ettikleri saygısızca davranışları anlatıp, aldıkları eşyaları da Hazine-i âmire sorumlularına teslim etmişlerdi. Hizmetlerine varşılık tekâlif-i divaniye'den affedilmelerini ve Müsellem olmak istediklerini bildirmişlerdi. Genç padişah, yaradılışındaki hak duygusu ve akıllıca düşünme yeteneği

ile ol edebsizlere gazab edip, cümlesini ele getürmek için güler yüz göstererek ol çarpışmada bulunan cümle ne kadar kimse var ise, Kapı'ya gelsün deyü ferman buyurmuştu. Ol yaramazlar da bunun üzerine cümlesi birden devletli hünkârın otağına geldiler. İşini yürüten Sultan o zaman bunlara azarlayıcı bir konuşma yaparak buyurdu ki, reayanın padişahların işlerine karışmaları ne vazifeleridir? Anlara gereken saltanat kime nasib olursa boyunlarını onun boyunduruğuna takmaktır. Reayanın Padişahlara kılıç çekmeleri cezalandırılmalarını gerektirir. Ülkenin iki mirasçısı birbiriyle çekişmekte ise yabancıların buna karışmaya ne hakları var? Alt tabakalarda olan aşağılıkların üstün kişilere kılıç çekmeye ne eli var?

Dize - Şahla kul ider mi hiç uğraş
Beşşe kimdir ki Paşadan çeke baş

Ansınacağı gibi Musa Çelebi'nin, kardeşi Emir Süleyman katillerine ettiği biçimde Padişah hazretleri de Cem'i yaralayanları çengele vurdurup yol üzerine sallandırdı. Böylece bundan sonra kimsenin haddini aşmaması, reayanın ülkenin vârisleri arasındaki işlere karışıp olmayacak işler yapmaları önlenmiş oldu.

Dize - Tazıyı salmaya nasıl kan kokusu gerektiyse
Şahini kaldırmaya elbette gerekir bir serçe

Sözün özü Ahmed Paşa, Cem Sultanın ardınca Heraklea'ya (74) vardı. Cem'in Şam'dan Mısır'a gittiği belli olunca, Padişahtan gelen hükm-i hümayûnla askere izin verip, Sultan Abdullah'ı korumak üzere dört sancakbeyi alıkoyup, Paşa'nın kendisinin tahtkentine gelmesi bildirilmişti. Paşa da bu buyruğa uyarak Padişahın katına varmak için hızla hareket etti. Sultanın elini öpmek mutluluğuna yeniden eriştikte, devletin düzen içinde yürütülmesi görevi ona verilmekle veziriâzamlık makamına oturdu. Ancak kendisini en ileri kimse olarak gördüğünden

ve geçmişteki hizmetlerinden duyduğu gururla başına buyruk, kendi bildiğini yapar, kimseyle danışmazdı. Yaradılışı aslında kırıcı ve sert olduğundan, en sonunda onu çekemeyenlerin etkisiyle bir gün Kapucular odasında hapsedilmesi ferman olundu. Devlet erkânından İshak Paşa ile Hersek oğlu Ahmed Paşa araya girip şefaatçi oldular ve Paşa'yı öç alıcı kılıçtan kurtardılar. Hapisten çıkartılmasını sağladılar. Üstün yaradılışlı Padişah da bu kez cürmünü hoş görüp, tutuşan öç duygularını bastırarak, eskiden olduğu gibi, veziriâzamlık görevinde kalmasını kabul etti.

Cennetmekân Sultan devrinde Uzun Hasan Bey'e sığınmış olan Karaman oğlu Kasım Bey, Uzun Hasan'dan sonra oğlu Yakub Mirza'nın himayesinde günlerini geçirmekte ve atalarından kalan toprakları geri almak için fırsat gözlemekte idi. Şimdi Cem'le başgösteren kopmayı fırsat bilip, Yakub Mirza'dan asıl yurdunu kurtarmak için izin istedi. Taş-ili ucuna gelince Varsak ve Turgutlu beyleri ile Karaman beylerinden arta kalanlar Kasım Bey'in yanına derilüp, bir ulu dernek ettiler. Yağma ve çapul için Larende yöresine doğrulup andan Konya üzerine ılgar eylediler. O günlerde, daha sonra veziriâzam ve devlet erkânının önde gelenlerinden biri olan Hadım Ali Paşa Karaman'da beylerbeyi idi. Kasım Bey'i sürüp çıkarmak için o çevrede olan beyler ve Sultan Abdullah'ı korumak göreviyle Gedik Ahmed Paşa'nın alıkoyduğu dört sancakbeyi ile düşmanı karşılamaya çıkıp, Pervane çayırında karşı karşıya geldiler. Kasım Bey'in askeri Ali Paşa askerinin iki katı olmağla uğraş sırasında dayanmağa güç yetmiyeceği kanısıyla beyler karar verdiler ve Ali Paşa'nın atı dizginlerini Konya yöresine çevirdiler. Kasım Bey ise bu küçük zaferden güç bulup Konya hisârında Şehzade ile Paşa'yı kuşatmakla öğünç duydu ve cenk ateşini tutuşturarak meydanı doldurdu.

Bu ters haber cihana hükmüden otağa ulaşınca Gedik Ahmed Paşa'nın Karamanlılarla cenge alışkın olması ve

onların düzen ve oyunlarını dağıtmada usta bulunması bilindiğinden, Padişahın uyulması gereken fermanı şöyle oldu. Zaferleri derleyen ordudan en seçkin askerleri derleyip düşmanı tepelemek üzere hemen yola çıkması buyruldu.

Ahmed Paşa ise eski bir emekdar olmakla başlara tac olan Padişaha yalvarışlarla dolu sözler söylemeye başlayıp aytti ki, Mustafa Paşa sözüyle Şahımın gazabına uğrayıp, nice günler zindan köşelerinde büyük üzüntüler çektim. Şimdiyse ol rahat döşeğinde yatsın da, beni düşman ağzına atasun bunda adaletten eser olmadığı bir gerçektir. Kimki kardeşi için bir kuyu kazar, içine elbette kendi düşer (75) atasözü gereğince ol dahi zindana atılmaz ve bir süre üzüntü, sıkıntı ne imiş görmezse benden erlik ve cenk deminde dilâverlik bekleme dedi. Yeniçeriler de bu konuda ağız birliği ettiklerinden, işin sonunda Mustafa Paşa'nın hapsine ferman-i Sultani çıktı.

Ahmed Paşa'ya gelince iki bin yeniçeri, dört bin azeb ve kapu halkından silahdar ve gureba bölükleri ile Anadolu askerini eksiksiz hazırladıktan sonra, Karaman diyarına doğru yola çıkmıştı. Ama, hakkında söylenen dedikodularla onun hiyanetlik edeceği ve Padişaha baş kaldıracağı yayılmış bulunduğundan, bu kuşkuyu ortadan kaldırmak için bir önlem olmak üzere oğlunu başkentte alıkoydular. Ondan sonra devletli Paşa, buyruğundaki kalabalık kuvvetle Karaman üzerine yürüdü. Afyon Karahisarı kalesinde sancağını dalgalandırmaya başladığı haberi Kasım Bey'e ulaşınca, Konya ovasından atını eyerleyip götürüp Taş-ili'ne kaçtı. Ahmed Paşa ise Şehzade hizmetine irüb, Ali Paşa'yı ve anda olan beyleri kendine yoldaş eyleyüb Kasım Bey'i izlemeye girişti. Gizlendiği ve saklandığı yer olan Taş-ili'ne yöneldi. Bu durumda Kasım Bey, orada da kalamıyacağını anlamış olduğundan, Tarsus yoluna düştü. Ahmed Paşa da onun ardınca Silifke kalesine vardı. Bu

konaklarda Osmanlı kuvvetleri zahire kıtlığından sıkıntı çekmekte olduklarından Paşa, Ali Paşa'yı Mut kalesinde görevlendirdi. Zahirenin toplanması işini, asker için çevreden gönderilen yiyeceklere yabancıların dokunmamalarını sağlamasını ve askerin bu sıkıntıdan selamete çıkarılmasına yardımcı olmasını ondan istedi. Kasım Bey, Ali Paşa'nın az bir adamla serdar Paşa'dan ayrılmış olduğundan haberdar olıcak, dağ yollarından at koparıp Ali Paşa'nın karşısına çıktı. Ali Paşa bu zor durumda dahi yiğitlik meydanında ayağın direyip, bahadırlık sancaklarını dalgalandırmaktan kaçınmadı. Kasım Bey'in bu hücumundan önceden haber almış bulunduğundan, Ahmed Paşa'dan da yardım istemiş bulunuyordu. Paşa bunun üzerine ağırlıklarını, yüklerini Silifke'de koyup, tizce atlanıp ılgar eyledi. Geçme olasılığı güç bir dağlık yerde Kasım Beyle karşılaşarak öç alıcı kılıcıyla devlet düşmanlarına ölüm dolusunu sundu. Öğleden akşama dek süren uğraşta yiğitler savaştılar, cenk ateşini körükleyip durdular. Gecenin karanlığı çökmekle her yan kara bir örtü ile kaplanınca, zamanın yeline kendini kaptıran düşman görünmez olduğu dem, Kasım Bey akıl gözüyle gördü ki, bu karanlık perde irtesi uğraş alanından kalkınca, sabah ülkelerinin Sultanı ışıklarını saçınca. kılıç ve temrenlerin yalmanlariyle gözler kamaşınca, doğmayan bahtı, zaferlerle parıldayan sancağın şemsine dayanamaz. Bunun için de kendi ordu yerinde, çeşitli bucaklarda, ateşler yaktırıp adamlarını yer yer yerleştirdikten sonra, kendisi en seçkin askerleriyle Tarsus yoluna düştü. Yıldırım gibi giderek durakları aştı. Gecenin perdedarı, Güneşin güzelliği hatırına perdeleri kaldırınca, zaman yelinde uçan düşmanın kaçmış olduğu anlaşıldı. Serdar Paşa ardından ılgar edip ona erişmek olasılığı bulunmadığı halde, Memlûk sınırı olan Tekesuyu kenarına dek gidip, oradan geriye döndü. Dönüşte Taş-ili'ne bağlı kalelerden İlmas kalesine uğrayıp, bu kaleyi yıktıktan sonra, yiyecek ve zahireyi askere dağıttı. Andan Silifke kalesine varub, Ali Paşa'yla buluştu. İlmas kalesinde buldukları yi-

yecek ve içecekler gereksindiklerinden fazla olduğundan Ali Paşa'nın topladığı zahire ve yiyecekleri Silifke kalesi için ayırdı. Andan kışlağa dönmek kararı ile Larende'ye varıp güçsüz sipahilere destur verip, güçlü olanlarını yanında alıkoydu. Olup bitenleri Padişahın kapısına bildirirken, Kasım Bey'in tutuşturduğu fitneyi iyice söndürmeden, bu ilden gitmeyi uygun görmediğini ve ilk yazın gelişini beklemek gerektiğini de açıkladı.

Cem'in Mısır'dan Dönüşü ve Başından Geçenler

Mısır Sultanı Kayıtbay'a sığınmış bulunan Cem Sultan "birşeyde titizlenirseniz o zaman hacca gidiniz" (76) işareti gereğince, işi böyle bilip, hacıya gitmek için izin istedi. Kayıtbay da bu isteği üzerine onu pek görkemli bir biçimde Hicaz'a yolladı. Sözü edilen yılın Şevval ayının yirmi sekizinci günü Cem Sultan Mısırdan hareket etti (20 Aralık 1481). Yüce Mekke kentine giriş gününde ise Hicaz beyi kendisini karşıladı. Hac törelerini yerine getirdikten sonra, Medine yoluna çıktı. Zilhicrenin yirmi ikinci gününde ol mutluluğa erişti. Dilek gözünü Peygamberimizin temiz toprağına, orada oturanlara en üstün saygılar sürmek mutluluğu içinde sevinçlerle doldu. Ondan sonra da sekiz yüz seksenyedi Muharreminin yirmi birinci gününde (13 Mart 1482) Kahire'ye geldi.

Söylendiğine göre bu sırada Karaman oğlu Kasım Bey'den kıştırtıcı haberlerle dolu mektuplar almıştı. Bunlarda; Osmanlı askerleri sevinçler getirecek gelişinizi beklemektedir. Hepsi de Sultan Bayezid'ten yüz çevirmişlerdir. Daha fazla eğlenmeyip bu yöreye yönelirseniz otağımızı kurmak, ikbal güneşimizi parlatmak, sevinç dolularından gönülce tad almak olanağı doğmuş olacaktır, diyerek nice kandırıcı sözlerle onu tekrar ayaklanma bayrağını açmaya ve saltanat tahtını zorla almaya özendirmişti. Gedik Ahmed

Paşa ile Larende'de kışlayan beylerden bazıları da ona gizlice haberler uçurup.

Yazardan - Kulluğun gereğini getiripde yerine
Cem'in gelmesini istemişlerdi bak hele
Dediler ona, ey gelen günleri aydın Şah
Ayağın basta bir kez gitsin üzüntüyle dağ
Ey bahtı güzel Padişah gel devletinle
Sana yaraşur taht ve tac bunu herkes bile
Ülkemize gelipte ayağınla şeref ver
Kulun, anlaşmazlık çekişme artık bitsin der

Böyle düşünen fesatçı ve kötü görüşlü beylerin başında Sultan Mehmed Han Gazi zamanında Yeniçeri ağası iken Şimdi Ankara sancakbeyi olan Mehmed Bey geliyordu. O, bu biçimde nâmeler yollayarak askerin ileri gelenlerinden bir çok gün görmemişi kendi tarafına çekmiş bulunuyordu.

Beylerin ve zeâmet sahiplerinin mektupları Kasım Bey'in nâmesinin gerçekliğini ortaya koymakla Sultan Cem bu nâmelerle boş hayallere kapıldı. Mısır Sultanından da fesatlıkla dolu tasarılarını, boşa çıkacak planlarını yürütebilmek için yardım ve asker isteğinde bulundu. Mısır Sultanının izni ile Haleb'e doğru, atadan kalan taht hakkını istemek üzere yola koyuldu. Sözü edilen yılın Safer ayının beşinde Kahire'den ayrılarak Rebiyülevvelin on yedinci günü Haleb'e ulaştı.

Bu sırada ise sözü geçmiş olan Trabzonlu Mehmed Bey, zeâmet sahibi ve sübaşılardan bir hayli kalabalıkla Gedik Ahmed Paşa yanından kaçıp, Cem Sultan hizmetine geçmek üzere boylarını göstermişler ve Halep'te onunla buluşmuşlardı. Bunlar, daha sonra Cem'in Osmanlı topraklarına girişinde rehberlik ettiler.

Şaşkınlık uyandırıcı haberler bahtı parlak Sultanın katına ulaştırılınca, bu gelişmenin Ahmed Paşa'nın iki yanlı

oyunu ve gözyummması sonucu ortaya çıktığı kanısı hasıl oldu. Sultan hemen yolladığı bir fermanla ona yanındaki askerle birlikte zaferler durağı olan ordu-yi hümâyuna gelmekte oyalanmamasını buyurdu. Şehzade Sultan Abdullah'ı ise kendisine bir kötülük dokunmaması için Konya'dan kaldırıp Karahisar'a götürmesini bildirdi. Bundan sonra Padişah tahtkentinden çıkup, kapukuluyla Bursa yöresine geçip Aydoşçemeni dedikleri geniş alanda otağ-ı hümâyunnu kurdurdu. Zaferleri izleyen askerlerin katılması için burada bir kaç gün bekledi. Öte yandan Sultan Cem başıboş askerleriyle Adana'ya geldikte Karaman oğlu Kasım Bey Taş-ili'nden kalkıp onu karşılamaya koştu. Kendisine bağlılığını, bu kez yeminlerle de pekiştirerek, dostluğunu yeniden açıkladı. Aralarındaki görüşme sonunda vardıkları anlaşma özetle şöyle belirlendi. Rum diyarının padişahlığı Sultan Cem'e nasip olursa, Karaman diyarı bütünüyle Kasım Bey'e bırakılacak, ol dahi ömrü oldukça bağlılık ve dostluk gereğini yerine getirecekti.

Böylece bağlanan andlaşma ve anlaşmadan sonra Sultan Cem, Adana'dan kalkıp yanındaki adamlariyle birlikte Ereğli'ye geldi. Rebiyülevvelin sonunda Kapucubaşısı olan Sinan Bey'i bir anlaşmaya varmak umuduyle Gedik Ahmed Paşa'ya gönderdi. Ama bunda asıl amacı Paşa'yı gafil yakalamaktı. Onun için Sinan Bey'in ardınca Trabzonlu Mehmed Bey'i askerine baş ve buğ edip ılgarla Sultan Abdullah ile Gedik Ahmed Paşa üzerine gönderdi. Gedik Ahmed Paşa ise, Padişahın buyruğuna uyarak bir an önce Otağ-i hümâyuna varmak için aceleyle kalkıp Anadolu askeriyle Larende'den Konya'ya gelmiş bulunuyordu. Buradan Şehzade Abdullah'ı kaldırıp buyrulan yere giderken, Cem Sultan'ın başbuğu olan Mehmed Bey yetişip Konya üstünde Çukur yaylak'ta onlarla elleşti. Ama Mehmed Bey başarı gösteremeyip geri döndü ve Konya hisarını kuşatma sevdasına düştü. Ahmed Paşa ise Şehzade Abdullah'ı kaldırıp Karahisar-i Sahibe getirdi. Ordu-yi hümayûn Seyitgazi'ye

ulaşınca keremli padişahın dergâhına yüzün sürmüş, seçkin Şehzade de saygı değer babasıyla görüşmek mutluluğuna ulaşmış oldu. Bu sıradaysa Trabzonlu Mehmed Konya'ya gelmişti. Cem Sultan da Kasım Beyle ılgar edip Rebiyülâhirin on sekizinci günü Konya'ya varmış bulunuyordu. Hep birlikte kaleyi kuşattılar. Ali Paşa ise hisarı savunmada elinden geleni yapıyor, yiğitçe çabalarıyla devlete kötülük etmek isteyenleri kalenin eteklerinden uzaklaştırmaya çalışıyordu. Mehmed Bey hisarı ele geçirme olasılığının bulunmadığını anlamış, öte yandan zaferleri izleyen ordunun da yaklaşmakta olduğunu öğrenmişti. Bu durumda Ankara'dan çoluk çocuğunu almak için Cem Sultan'dan izin istedi. Bin kadar atlı ile Ankara'ya doğru at kopardı. Burada, çoluk çocuğunu Padişahın fermanı ile İstanbul'a götürüldüğünü öğrenince, bu üzüntü ile beli büküldü ve kederlerle dolu gözlerinden hasret yaşları döküldü. Ankara'da bir kaç gün kalmıştı ki, Rumiye-i Suğra beylerbeyi hazırladığı kuvvetlerle Padişahın ulu eşiğini öpmek amaciyle Amasya'dan yola çıkmış ve Ankara yakınlarına gelmiş bulunuyordu. Bu durumda iken Mehmed Bey, Paşanın yoluna inip, Çubuk ovasında onunla karşılaşıp başkoyduğu kılıcı çekip cenge girişti. Ama bahtı, emellerine engel olmağın, toprağa düşüp davranmaya mecali kalmayınca, Rum silahşörleri üzerine üşüp hayallere kapılan başını omuzlarından ayırıverdiler. Sancaklarını açıp olayı Padişahın ayağı toprağına ilettiler. Ol baş çekenin yârânından, adamlarından nice zorbaları boyunlarından bağlayıp cihanı gölgesinde koruyan dergâha yolladılar.

Mehmed Bey olayından Cem Sultan bilgi edinince, Süleyman Paşa'yı ele getirmek umuduyla ol yöreye ılgar eyledi ve Rebiyülahirin yirminci günü Ankara'ya geldi. Süleyman Paşa'ya erişmek olanağı bulamayınca, boş yere yorgunluk çektiğinden huzursuz iken, Padişahın sancaklarının yaklaşmış olduğu haberi gelince, korku ve yılgınlık baskısı altında direnme gücünü yitirdi. Öyle bir kaçış kaçtı

ki, askerinin çoğu bin bir güçlükle ona ancak, Akşehir'de yetişebildiler. Cem'in yerinde oturan Padişah ise, onu kovalamak için İskender Paşa ile beşbin kadar güzel silahlanmış öç alıcı asker göndermişti. Paşa, Aksaray'a vardığı zaman onlardan nâm ve nişan görmedi. Bunların Padişahın gücünden korkmakla Heraklea'ya ulaştıklarından haberdar olıcak, ol dahi Heraklea'ya vardı. Cem Sultan ise, geride kalan ağırlıklarını da alıp, Rebiyülahir sonunda Taş-ili'ne gitti. Ama ol geceki, İskender Paşa Heraklea çevresindeki sazlık yanına inmişti. atları yaramazlık idüp külli ürküntü olup, gece karanlığında birlikleri dağılmakla epeyce büyük zarar meydana geldi. Bunun için de ol balkan arasından geçmeye gücü kalmadığından, şanı yüce Sultanın gelişini beklemek zorunda kaldı. Padişahın gücünü, devletini gösteren çadırlarının direkleri Heraklea çevresinde parıldamaya başlayınca, İskender Paşa yüce tahtın saçaklarını öpmekle değer buldu ve Cem Sultan'ın Karaman oğlu ile Taş-ili'ne kapandıklarını ulu hakana arzeyledi. Hüdavendigâr hazretleri ise Koca Sekbanbaşıyı Cem Sultan'a gönderdi. Barış ve anlaşma konularını görüşmek için güvendiği adamlarından birisini göndermesini istedi. Cem Sultan, bu istek üzerine Kapucubaşısı Sinan Bey'i yolladı. Onun istekleri, özetle ülkeden bir parçasının kendisine bırakılması idi. Oysaki bu isteğin kabulü aydın gönüllü Padişahın hatırından geçmiyordu. Bu nedenle Sinan Bey'e gitmesi için izin verilip, sevgiyle yazılmış mektubunda başka bir adam göndermesi istendi. Bu kez Defterdar Mehmed Bey'i gönderdi. Onun da sözü daha öncekinin aynı olıcak, Bahşayiş Ağa oğlu İmam Ali elçi olarak Şehzadenin katına yollandı. Bunlar hep birlikte Cem Sultan'a varıp Hüdavendigâr hazretlerinden selam ve iltifat haberlerini bildirdikten sonra şöyle dediler. İlhamlarla aydınlanan gönlünüze gizli değildir ki, Rum diyarı baştan ayağa örtülü, nazlı bir geline benzer. Öyle iki güveyin nişanını kaldıramaz ve ortaklık kahrın götüremez. Keremli yüce kardeşiniz şöyle salıkta bulunuyorlar ki, kötülük öneri-

lerin, sözün kulağa almayıp, boş yere atınızı gayret dizginleriyle yorgun düşürmeyesiz ve temiz eteklerinizi Müslümanların kanlariyle haksız yere kirletmeyesiz. Ululukla mutlulukla Kuds-i şerif'e konaklamayı seçseniz, ol kutsal topraklarda yerleşseniz ne olur? Şimdiye dek kendinize özge hazineniz gelirleri ne ise, her yıl hepsi noksansız katınıza yollanacaktır. Buna hünkâr and içmiştir demişlerdi. Ama Cem Sultan, bu iyilik önerilerini benimsemekten yüz çevirdi. Atasından kalan mülkten hisse isteğinde diretti. Padişahın gönderdiği adamlar, geri dönüb, ülkeleri gölgesi altında tutan Sultanı, Cem Sultan'ın ayttığı boş görüşlerden haberdar ettiler. Bunun üzerine Hersek oğlu Ahmed Paşa Anadolu askeri ile Cem Sultan üzerine gönderildi.

Bu arada Cem Sultan da Karaman oğlu Kasım Bey ile kaçmak gerekirse hangi yana gitmek daha iyidir diye danışmakta idi. Kasım Bey, onu Arap ya da Acem ülkelerine gitmekten alıkoymakta, Yıldırım Han oğlu gibi denizden Rumeli yakasına geçmesi yolunda özendirip kışkırtmakta idi. Onun isteği bu idi ki, Rumeli yakasında kargaşa çıkarsa, Padişahın da ol tarafa yönelmesi gerekeceğinden, kendisi hiç üzüntüsüz Karaman vilayetine el koymak olanağına ulaşmış olacaktı. Cem Sultan ise, ol hilekâr gaddarı iyiliğini isteyen bir kişi sanıp, ol yöne geçmek hazırlıklarına başlamıştı. Has hademelerinden Frenk Süleyman'ı armağanlarla Rodos beyine gönderip bu konuda onların yardımını istemişti. Öte yandan Hersek oğlu'nun ölçüye gelmez askerle üzerine ılgar eylediği haberini duyunca, durmaya gücü yetmedi ve ol günde kişi kardeşinden kaçar (77) hali kendini göstermekle, sözü edilen yılın Cemaziyülevvel ayı sonlarında sel gibi akan yağmacı atlıların önünden kendüsün ayırdı ve otuz kadar adamı ile Gergös limanına (78) irüb, kıyıda bulunan gemiye bu adamlariyle birlikte girdi. Ertesi gün Anamur limanında Frenk Süleyman'ın Rodos beyinin ahidnâmesi

ile beraberinde getirdiği barçayla buluştu. Gerçi Rodos beyi ahidnamesinde en ağır yeminler ve andlarla ona yardım edeceğini, elini uzatacağını yazmış bulunuyordu. Ama Frenk Süleyman onların davranışlarından bir tuzak kokusu almış olmakla bunlara güvenmeyi uygun görmemişti. Anların tutumlarından bir hayır izi anlıyamadım. And ve sözlerinden muradları hemen Şehzade hazretlerini ele getürmektir. Bu konuda bana danışılsa idi bu yolculuğu uygun görmezdim dedi. Şehzade de bu konuda biraz tereddüt göstericek öteki adamları ol yürekleri kara kâfirin söz va andlarına kapılıp kâfirler andları üzerinde direnirler diyerek Şehzadenin yolculuk dümenini Rodos yönüne çevirttiler. İşin sonunda Cemaziyülâhirin üçüncü günü ol barçaya binip on üçüncü gününde Rodos'a geldiler. Rodos beyi olan Migal Mastori (79) beyleriyle iskeleye karşu gelüb şenlikler eyledi. Alkışlar, kutlamalar ile alub Şehzadeyi bir büyük saraya kondurdu. Şehzadenin dayısı Ali Bey'i bir barça ile Taş-ili'nde Kasım Bey yanında kalan halkı ve eşyaları almak için göndererek, Şehzadeyi alıkomak tedarikine düştü. Olaki, belki ile günü tünü geçirip savsaklamaya başladı. Bu arada Ali Bey'in dönüşünü beklemek biçimine bürünüp, bugün yarın oyalamasiyle Sultan Cem'i eğledi. En sonunda gördüki daha fazla eğlemeye mecal yok şöyle ayttı. En güzel önlem oldurki, buradan França memleketine varasız. Andan Üngürüs'e varasız. Dileğinize erişmeye bundan gayri çare yoktur. Şimdi sizi ol yöreye gönderelim. Ali Bey'i hademeleriniz ve eşyanız ile gelirse eğlenmeyip ardınızca iletelim. İşte böyle hayallerle Şehzadeyi aldayub Karbe - den beylerbeyi (80) olan Biyankefort (81) adındaki kâfiri yanına koşup bütün gereksinmeler ne ise tedarik eyledi. Vekilharç, kilerci kendülerinden, aşçı ve öteki işçilerden birer ikişer adam da Müslüman tutsaklardan verip üçyüz Frenk cenkçisi ile ol barçayı donatıp Sultan Cem'in yanında getirdiği otuz adamı ve yirmi kadar satın aldığı Müslüman tutsakla ol barçaya koyup Receb ayının on yedinci gününde França memleketine gönderdi.

Bu yönde ise Kasım Bey, Cem'in çöken ikbalinden duyduğu üzüntü ila ayaklanmadan artık pişman olup, devlet kapısına adam göndererek kusurlarından geçilir umuduyla özürler dilemiş bulunuyordu. Kendisine İç-il'den bir köşe verilmesini dilediğini ve Padişahın affına uğrayacağını umut ettiğini, böyle olursa aykırı davranışlardan vaz geçip yüce Padişaha boyun eğeceğini, en ağır yeminlerle bildirerek bağlılık ve kulluk davasın eylemişti. Keremli Padişah da Kasım Bey'in dökülüp yalvarmasına, ağlayıp sızıldamasına merhamet edip İç-il'i ona verdi. Larende'nin öte yakası ki, Hocendi beli'dir ona armağan eyledi. Geriye dönüşte, o yörede bir kaç gün eylendikleri sırada, durağı yüce Şahın desteği ile beyliğe geçmiş ve dilek fidanları onun bereketli pınarlarından beslenip büyümüş olan Zülkadir oğlu Alaüddevle Bey, Padişahın keremler saçan ellerini öpmekle mutluluk bulmuş oldu. Sultanın Larende'de kaldığı sürece Alaüddevle dostluk ve arkadaşlık şerefine ulaşmış, pek çok armağanlarla sevindirilmiş, ondan sonra da pek üstün törenler ve gösterilerle beyliğine dönmesine izin verilmiş, ülkesini kendi başına yönetmek iznini almakla en yüce duraklara çıkarılarak başlara taç edilmişti.

Deryalar kadar varlıklı Padişah ise, devlet ve ikbal ile her yana verdiği düzenle tahtkenti olan İstanbul'a dönmüştü. Burada bir kaç gün kaldıktan sonra, Saltanat çekişmelerini, anlaşmazlıklarını duyarak Rumeli sınırında baş çekmeye kalkışan, günleri, işleri harap küffarın yaramazlıklarını önlemek için Edirne'ye hareket etmişti. Sözü edilen yılın Ramazan ayının ilk günü ol eski tantkenti sevinç getiren ayakları ile kutlanıp neşe ve mutluluk yuvası, güven ve huzurun durağı oldu.

Padişah Şevvalin onaltıncı gecesi (18 Kasım 1482) Saray-i cedid-i Hakani'de işret meclisi kurdurarak bütün devlet erkânını çağırtmış ve cihanı aydınlatan gül yüzünü ol gicede çerağ eylemişti. Gece yarısına dek içilip eylenil-

dikten sonra temiz giysilerle donanmış olanları ikramlar ve ağır hil'atlerle öğünçlere uğradıp, Gedik Ahmed Paşa'yı ise bağlılık yolundan ayrıldı töhmetiyle yaşam giyiminden soyundurmuş, rahat döşeğinden kara topraklara kardırmıştı. Bu olay geçerken, İshak Paşa'yı da görevinden uzaklaştırıp emeklilik aylığı ile Selanik'e göndermişti. Paşa ömrü sonuna dek anda kaldı.

Molla İdris demiştirki, Gedik Ahmed Paşa Larende'de kışladıktan sonra Padişahın buyruğu üzerine ordu-yi hümayûna katıldıktan, kayınatası olan İshak Paşa ile birleşip Hızır Bey oğlu Mustafa Paşa'yı uydurma sözlerle kötüleyip, onurlu Padişahın kahredici kılıcı altında dünya nimetlerinden el yummasına neden olmuş idi. İşte şimdi anlar dahi cezalarını buldular.

Kimi Tarih kitaplarında ise, Gedik Ahmed Paşa'nın öldürülmesinden sonra Yeniçerilerin kavga çıkartıp Edirne Sübaşısını tepeledikleri yazılıdır. Bu uygunsuz davranışın Davud Paşa'nın sadaret makamından alınmasına neden olduğu ama, çok zaman geçmeden Paşa'nın girü eski görevine atandığı bildirilmektedir.

Cem Sultan'ın Sonu Nice Oldu

Osmanlı soyundan gelen sultanların tarihlerini yazanlar, ucu kesik kalemin dilinden, olayları sayfalara şöylece aktarmış ve derlediklerini bir bir açıklamışlardır. Cem Sultan, devletinin varlığı perişanlık yükü altında iki büklüm olunca, parlak sancaklarını dalgalandıran Padişahın gücü karşısında barınamamış, Rodos hakimine sığınmıştı. Böylece Şehzade özgürlüğü yakasını ol işi gücü kötü olan kafirin güçlü eline kaptırmış oldu. Ol cehennemlik ise, Sultan Cem'i en ulu dileklerini gerçekleştirecek bir araç bilip, bu çok kıymetli malı elinden kaçırmamak için Fransa'ya göndermeyi, böylelikle pek uzak bir yerde oturtmayı

uygun gördü. Bin türlü aldatmaca ve kandırmacayla daha önce de açıklandığı gibi yanına adam koşup ol yöreye yola çıkardı.

Cem Sultan'ı götüren gemi havaların ters gitmesiyle sallanıp dokuz günde İstanköy adasına geldi. Sözü edilen yılın Şaban ayının sekizinci gününde ise Çiçilya adasına varıp zahire ve öteki gereksinmeleri için burada iki gün demir attı. Oradan kalkınca Mesina adlı kent önünde bir gün bekledikten sonra, Çiçilya boğazını geçti ve Yanarada denilmekle tanınmış bulunan ada göründü. Burası bir ulu dağdır ki, sabahtan akşama dek kimi kez kara, kimi kez kurşun rengi dumanlar salıp gökyüzüne yükseltmektedir. Akşamdan sabaha dek ise dağlar gibi ateş dilleri kendini göstermekte olup, bunlar da havada dağılır yitirler. Yolcular ise Cenabı Hakkın kudretini seyrederek hayretler içinde yollarına giderler. Sözü edilen ada ile Pulya toprakları arasındaki boğazı geçtikleri gece Şehzadenin önüne sofra getirip sahanları düzmüşler ve aydınlanması için de ışık yakmışlardı. Anlatıldığına göre o sıralar Pulya Beyinin Papa ve Venedik ile arası bozulmuş bulunduğundan, onun haramilik için gezen gemilerinden bir göke bu yörede dolaşırken, yakılan mumun ışığını görüp, onların üzerine yürümüş. Sabah oldukta gördülerki bir direkleri göğe çıkmış göke kanat ve yelkenlerini açıp uçup gelür. Bunlar da yarağ ve yasak tedarikine başlayıp cenk için hazır oldular. Hava da bir ölçüde durgunlaştı. Bu durumda hızla yaklaşma olanağı kalmadı. Bu tarafta da teslim olmak gibi bir davranış görülmediğinden, gökeden denize bir sandal indirip adam gönderdiler. Bunun üzerine Rodoslular Sultan Cem'i adamları ile anbara koyup gizlediler. Gökeden gelen adam geminin Rodos gemisi olduğunu öğrenince saygı ve selâmlar iletti. Sultan Cem'i sorduğunda onlar Rodos'ta koyup gittik diye cevap verdiler ve adamları konuklayıp, armağanlar verip, girü gökelerine gönderdiler. Andan sonra ayruk ışık ve ateş yakmadılar. Bu-

radan bir yel gibi geçip ardlarına bakmadılar. Bir nice günden sonra gayet engine düşüp ters havalar esip fırtınalar çıktı. Gemileri delindi ve dünya başlarına dar oldu. Bin bir güçlük içinde gönler mıhlayıp kar ile kapamaya savaştılar. Bu hal üzere ol sıkıntılı gecede nice anafora uğrayıp, ol göke kimi göğe irüb, kimi denizin dibine düştü. Su üzerinde serseme dönüp, o tarafa bu tarafa dokuz dolandı. Bu çalkantıyla safrası bulandı. Ertesi bir adaya düşüp Pulya beyinin on yedi parça kadırgasıyla karşılaştı. Selamlaşıp geçtiler ve engine girüb denizin oyunlarından çok nesneye irdiler. Bunlar arasında biri, bir denizci gibi oynaşan büyük balıklarla karşılaşmaları idi. Öyleki balık dem vurdukta fışkıran su iki mızrak boyundan daha yükseğe çıkıyordu. Böylece en sonunda Cenova kıyıları görünüp Ramazanın üçüncü gününde Sevaye memleketinin bir limanında demir salındı. Ertesi günü Nitse adındaki kente geldiler. Burası güzelleri çok ve bahçelerinin hesabı yok, şirin görünümlü bir kenttir.

Sultan Cem, oradan Rumeli'ne gitmek tasarısını tekrar ortaya koyunca, Rodos beyleri, Fransa'dan sorulmadan gitmek olmaz. İmdi adamınızı bizim adamımıza koşun, varsınlar izin alsınlar, yollarda kimsenin saldırmaması için hükümler göndersinler diyerek işi yorgun yokuşa yöneltmek için bir yığın özür ortaya döktüler. Sultan Cem bunun üzerine on iki gün mühlet verip Hatib zade Nasuh Çelebi'yi onlara koşup gönderdi. Onlarda kalkıp, iki günlük yolda Hatip zade'yi alıkoyup, bir kaç kâfiri de onun başına diktiler.

Böylece Cem Sultan sözü edilen aydan başlamak üzere Hatib zade'nin dönüşünü beklemekle tam dört ay yol gözledi ve bu bekleyiş canına yetti. Bu arada Frenk Süleymanı da dil biliyor diyerek basit bir bahane ile öldürmek istediler. Şehzade buna karşı ben hapsedeyim diyerek onu ellerinden güçele alıp hazinesinde hapsetti. En sonunda da

kâfir giysilerinden giydirip kaçırdı. O da yola düşüp Roma'ya çıktı.

Bu sırada Nitse kentinde ve çevresinde veba salgını çıkmış olduğundan, Zilhicce'nin yirmi yedinci günü cansız, isteksiz, otalanmış, kırgın beygirlere binerek Elşire (Elbire?) adındaki kente kondular. Hatib zade'yi burada getirdiler. Oradan dağlara ovalara düşüp onbeş parça bakımlı kentten geçip Sencovan'a geldiler. Bu dağlardan geçerken bir dağa uğradılar ki etekleri Rone suyunun kaynağıdır. Buradan Sevaye tahtkenti olan Cemri (82) kentinde konuldu. Hakimi olan Bafca dukası dayısı olan Fransa beyini yoklamak için gitmiş imiş. Bir iki gün burada kaldıktan sonra Sekiz yüz seksen sekiz Muharreminin on üçüncü Perşembe günü (21 Şubat 1483) Rodos şövalyelerine ait bulunan Riçliye adındaki hisara vardılar.

Burada kalındığı sırada bin bir çeşit laf ve düzenle Üngürüs beyine adam gönderelim, yolların eminliğini incelesinler diyerek Mustafa Beyle Ahmed Bey'i kafir giysilerine koyup bir nice pis uygunsuz herifle gönderdiler. Ol biçarelerin ayruk nişanı belürmedi. Böylece hep bugün, yarın diyerek Şehzadeyi oyalayıp eğlediler. Çevredeki Frenk beyceğizleri İstanbul'u feth eden Türk beyinin oğlu gelmiş diye gelerek onunla görüşüyorlardı. Bu arada Sevaye memleketinin hakimi olan Bafça dukası ki, Karaman diyarına denk bir ülkenin hakimi idi. Dayısını yoklayıp dönünce, tantkentine giderken, Riçliye'de konup Cem Sultanla buluşmuştu. Duka henüz on dört yaşında, güzellik tacı başında, bir başına buyruk servi boylu ve güzel yüzü şarap gibi al boyalı idi. Ol güzel endamı, mahzun Şehzadenin gönlünü konak edinmeğin, Şam'da iken elli filoriye aldığı bir dımışkî çomağı ona armağan olarak gönderdi. Duka burada bir iki gün kalıp, sonra göçüp, tahtkentine varıcak, Şehzadeyi Rodos şövalyelerinin pençesinden kurtarmağı aklına koydu. Ancak, bunlar dahi işi duyunca,

sözü edilen yılın Cemaziyülevvel ayının yirmi birinci günü göçüp, Granoble suyunda gemiye binerek, Elbon'dan gelen Rone adlı ırmağa gelip, bir nice kent geçtikten sonra Delfinat yöresinde gemiden çıkarak Poyat adındaki hisarda kalmak niyeti ile kondular.

Anlatıldığına göre, bu sırada Cennet mekân Sultan Bayezit hazretlerinin katından Hüseyin Bey elçilik görevi ile Rodos'a, oradan da Sevaye memleketine gelmiş, sözü geçen Bafça dukasının tahtkenti olan Cemri kentinde Sultan Cem ile görüşmek istemişti. Ama bu hilebaz kafirler uydurma haberlerle görüşme kapılarını kapatarak sözü edilen elçinin isteklerini düzenle dolanla geriye çevirmişlerdi. Gerçekte Padişah katından gelen elçinin başlıca görevinin Şehzadenin yanında bulunan yakınlarını uzaklaştırmak olduğu haberi, Şehzadeyi bekleyen, gözleyen kafirlerce anlaşıldığı ve buna bir çare aramaya başladıkları sırada sözü edilen yılın Receb ayının on sekizinci gününde Françа beyi Sakar cehennemini durak edinmişti. Bunu fırsat bilen kafirler memlekette kargaşa çıkar kaygusuyla Şehzadenin adamlarını ayırma tedbirini gördüler. O çevredeki kafir sipahilerinden sekiz yüz kadar silahlı toplayıp Şehzadenin otuzdan bir eksik adamlarını adlı adınca defter edip zorla bastıra bastıra Recebin sonuncu günü ondan ayırdılar. Zavallı Şehzade söyliyeyim dedikçe, biz böyle etmekle görevliyiz. Elimizden ne gelir. Ama bu önlemle seni kurtarmak daha kolaylanmıştır diyerek, boş sözlerle karşılıklar verdiler. Bu alıp gittiğimiz adamların hiç birine zarar değmeyecektir diye İncile yemin ettiler. Bunları alıp nice kentler aşırıp Aygumert adındaki limana getirdilerki, Rodos'a bin altmış mildir. Buradan bir gökeye bindirip kimi durarak, kimi giderek Ramazanın sonunda Nitse yakınındaki limana geldiler. Sultan Bayezid'in elçisi Hüseyin Bey'i de getirip gökeye bindirdikten sonra Rodos'a yelken açtılar. Zemherir (83) günleri olmakla büyük fırtınalara uğrayıp, serenleri sınub bin türlü eziyetten sonra bir li-

manda kalarak kırk gün yattılar. Açlık ve susuzluk sıkıntıların çekip, en sonunda dönüş iskeleleri olan Rodos'a doğru yola çıktılar. Böylece beşinci ayın sonunda, sözü edilen yılın ucunda yani Zilhicce ayının yirmi dokuzuncu (29 Ocak 1484) Salı günü Rodos'a yetiştiler. Adı geçen Hüseyin Bey'i yine Padişahın katına gönderdiler.

Öte yanda ise Sultan Cem'i, adamlarından ayırdıktan sonra iki ay kadar bu sıkıntılı şatoda kalındı. Oradan kaya başında, Duşnol adındaki bir şatoya göçülerek burada da iki ay kadar eğlendiler. Ondan sonra Sasonar (84) adındaki şatoya taşınıldı. Bu şatonun beyinin pek güzel bir kızı vardı. (85) Bu kız Şehzadeye ilgi göstermekle aralarında aşk ve muhabbet doğmuş ve mektuplaşmalar sürüp gitmişti. Burada da iki ay kalındıktan sonra tekrar göçüp, nice kentler geçip, Burgonev adındaki şatoya geldiler. Burası Rodos beyi Migal Mastori'nin atalarından kalma gerçek yurdu idi. Orada yirmi gün kalındı. Celal Bey burada hastalanmakla onu şatoda bırakıp, Rodos beyinin kardeşinin şatosu olan Mentele'de konuklandı. Bu şatonun bir yanı bağlar, bir yanı da gül bahçeleriyle çevrili idi. Andan Morstel adındaki şatoya varıp burada da iki ay kalındı. Oradan Buklimi adındaki pek sarp bir şatoya inildi. Bu şatonun hendeğini büyük bir göl kuşatmıştır. Burada iki yıl kadar oturuldu. Bir yandan gurbet ve yalnızlık gamı, bir yandan da yabancılarla bir arada olmak sıkıntısı Sultan Cem'in boynunu büktü. Bu zindan hayatından kurtulmak umuduyla Sofu Hüseyin Bey'i kafir kılığına koyup bir çare bulmak için gönderdi. Sözü edilen Hüseyin Bey üç yıl kadar Burbon beyi (86) yanında oldu. Öte yandan Celal Bey de iyileşince, Şehzadenin yanına geldi. Şehzade zaman zaman Celal Bey'le buluşup kurtuluş yolları bulmak için bir çare arıyordu.

Bu tarafta ise Rodos beyi para çekmek emeline düşüp Mısır Sultanına ve Sultan Cem'in anasına yarar adamlarla

haberler gönderip, Sultan Cem'i onlara göndermek tasarılarını açıklayarak gemi yapmak ve cenk araçları almak için para istemişti. Onlar da Bey'in bu güvenilir adamını rehin yollu alıkoyup, yirmi bin filori göndermişlerdi. Oysaki ol hilebaz kafir, daha önce Cem Sultan'ın nişancısına rüşvetler vererek bir nice beyaz kağıdı nişanlatarak saklamış imiş. Ol kağıtlardan birine Şehzade ağzından bazı haberler yazdırmış ve bunu onlara göndererek kendisine güven verdirmiş ve böyle bir düzenle eline yirmi bin filori geçirmişti. Ayrıca kafir beyleri her taraftan mektuplarla adamlar gönderip, Şehzadeyi ondan istediklerinde o da, Şehzade ağzından uydurma mektuplar yazıp, ben bunda kendi isteğimle dururum diye cevaplar gönderirdi. İşin sonunda Üngürüs beyi, (87) Papa (88) ve Pulya beyi (89) ile kimi Frenk hakimleri birleşerek sıkı bir haber gönderdiler. Bunlar Sultan Cem'i bir baskı aracı olarak, fırsat deminde, Osmanlı ülkesinde kullanmak için istiyorlardı. Ol sözünde durmaz kafir, darda kalarak onlarla şöyle bir anlaşma yaptı. Bunlar Rodos beyine on bin filori verdikleri gibi, Şehzade hakkında alacakları kararları da kendi bilgisi olmaksızın uygulamayacaklardı. Bu anlaşma aralarında bağlanınca, Fransa beyine de (90) bir name gönderip aytmışlar ki, şol Şehzade ki hapsitmişsin. Bir durağı yüce Padişahın oğludur. Kendi isteği ile gelmiştir. Anı hapsetmek doğru değildir. Dinimizin gıyreti vardır. İmdi bize virin. Biz ana saygıda ve yardımda bulunup muradına eyregörelim. Fransa beyi de buna razı olup, Rodos beyinin bu girişiminden haberi olmadığını sanarak, mektup gönderip, sözü geçen beylerin isteklerini bildirmiş ve kendisinin de rıza göstermesini istediğini açıklamıştı. Rodos beyi ise Şehzadeden ayırdığı adamlarını, Kapucubaşı Sinan Bey ile Çaşnigirbaşı Ayas Beyi Rodos'taki zindandan çıkartıp her birini kâfir kılığında gemiye koyup, bin bir özürle dolu bir mektup yazıp, Şehzadenin yanına hizmete gönderdi. Onlara göçüp, Roma'ya varıp,Pulya'ya çıkalar diye tenbih

eyledi. Bunlar da böyle bir güzel haberle gelip Şehzadeyle buluştular.

Söylendiğine göre bu sırada Papa'nın yanında önemli bir görevde bulunan Pulya beyinin oğlu ölmüş bulunuyordu. Bu olay, Pulya beyine, Papa'nın, oğluna zehir vererek öldürdü diye duyurulmuştu. Bu da her iki taraf arasında büyük bir anlaşmazlığa yol açtı, böylece tasarlanan iş, Tanrının dileğiyle geriye kaldı ve kader hükmünü yürüttü.

Bu olaydan bir kaç gün sonra Şehzadeyi adı geçen Buklimi satosundan çıkarıp Rodos beyinin Şehzade için üç bin beş yüz altın harcayarak yaptırdığı Grostur adlı kuleye götürdüler. Bu kule yedi kattır. Zemin katı ki yer altındadır kiler, ikinci kat mutfak, üçüncü kat Şehzade hizmetlerine ayrılmış olup, dördüncü kat ise, bir yüce kubbe gibi ol gökleri dolanan güneşin durağı olmuştu. Beşinci kat yine Şehzadenin yakınlarına ayrılmış, geri kalanları da bekçi ve nöbetçilere yani, ol lanetlenesicelere bırakılmış idi. Buraya yerleşip ol yüksek kulede bir kaç gün geçirdikten sonra bir gün, Hüseyin bey ele geçirdiği bir yığın anahtarla kule yakınlarına dek geldi. Ama bu kez kimseyle görüşemedi. İkinci kez gelişinde Ayas Bey, Celal Bey, Sinan Bey, Şirmerd Ağa ve Şadi Beyle buluşup, getirdiği anahtarları, gerektiğinde kule kapılarını açmak için onlara verdi. Aralarında da şöyle kararlaştırıp konuştular. Belirlenecek bir vakitte bir nice at ve araçla gelip uygun bir yerde saklanarak onları beklemesini bildirdiler. Hüseyin Bey bu arada hazırlıklar için sözü edilen kâfir beyine baş vurup, tasarının yürütülmesi için ondan biraz da para istedi. Ol kâfir beyi de yolda sarfedilmek maksadiyle yirmi bin altın koyup, işi her yönüyle destekleyeceğine söz verdi. Bunun üzerine Hüseyin Bey ayın otuz birinci günü buluşma yeri olarak bir yer gösterip, yoldaşlara veda etti. Onlar da gelip, anahtarları Şehzadeye teslim ederek Hüseyin Bey'den aldıkları haberleri bildirdiler. Aralarındaki

anlaşmaya göre buluşma gününde her zamanki gibi gezmeye çıkacaklar ve gözcülük eden on iki eli zemberekli kâfirle şakalaşır gibi yaparak ellerinden zembereklerin alacaklar ve hepsini tepeleyip Hüseyin Bey'in gizlendiği yere varacaklardı. Bu tedbir üstüne hepsi el bir edip, büyük küçük, andlar içerek söz verdiler, yeminler ederek baş verip sır vermemeyi kararlaştırdılar. Öte yandan yavaş yavaş kaçış hazırlıklarına girişerek, kâfir kılıklarını hazırlarlarken meğer, söz aldıkları yoldaşlar arasında bir fesatçı gözcülerden birisiyle kadeh tokuşturduğu sırada bu sırrı ona açıklayıverdi. Gözcü olan bey de bu olaydan haberdar olıcak, Şehzadenin bütün adamlarını kılıçtan geçirmeyi niyetlendi. Ama, beylerin bir Türkçe bileni bu niyeti uygun görmeyip aytmış ki, şimdiye dek França beyine Şehzadenin bunda kalması kendi isteğiyledir diye uydurma haberler göndermiş iken, şimdi adamlarını öldürürsek yalanımız ortaya çıkar ve büyük bir kargaşaya yol açar. İyisi budur ki, mal elde iken sabrederiz. Sessizce bu fesadı hazırlayanları bir bir tepeleriz demişti. Ol fesat kurucuların bu düşüncelerinden, Şehzadenin adamları habersiz olmakla sözü edilen günü beklemekte idiler. Kapucubaşı Sinan Bey Şehzade ile kuleden aşağıya pencereden bakarken, ol Türkçe bilen edebsiz kafir gelip Sinan Bey'i çağırdı. Bir tenha köşeye iledip, olup bitenleri bütün inceliklerine kadar ona anlatarak, niçün böyle idersiz? diyerek, azarlayıp ayıpladı. Sinan Bey ise, inkar ucuna elden vermeyip irkildi. Ol dahi ne inkar idersin? girü kendi ademiniz dedi. İnanmazsan gel berü varalım diyicek, Sinan Bey şaşkın ve dehşet içinde Şehzadenin yanına gelip, olanı biteni anlattı. Şehzade bu haberle üzüntü ve keder içinde kaldı. Hüseyin Bey'in getirdiği anahtarları hemen saklattırdı. Kafirler ise, toplanıp bu fitne Sinan Bey'indir diyerek onu öldürmek istediler. Ancak, Şehzadenin bin türlü ricaları üzerine ölümden kurtuldu. Ama öte yandan da böyle sıkı tedbirler aldılar ki, hiç kimseyi yalnız başına komaz oldular.. Üç gün boyunca hademeleri dışarı çıkar-

mayıp kule kapısını kapadılar. İşin sonunda aracıların sözleri üzerine tekrar kapıyı açtılar ve Şehzadenin adamlarına çıkış izni verdiler.

Sözü özetlersek iki yıldırki zamane elinde perişan olan Şehzadeyi ol kulede hepsidüb eğlediler. O zavallı da yaradılışındaki virgü ile çektiklerini zamanın yapraklarına yazarak durumunu tanıtan nice yürek yakıcı gazeller söyledi ki, bunların her biri anlayanların kulaklarına küpe olmaya değer şiirlerdir.

Bu sırada Papa ile Pulya beyi anlaşmışlar ve daha önceki tasarılarını yürütmeye kalkışmışlardı. Bunun için de Şehzadeyi istemek üzere França beyine yeniden adam gönderdiler. O da bir süre önce vermiş olduğu sözden dönmeyip, gerekli kolaylığı gösterdi. Beylerinden güvendiği bir adamı iki yüz kadar kafir ile gönderip Şehzadeyi 893 Zilhiccesinin beşinde (10 Aralık 1488) ol hapishaneden çıkarıp Papalık topraklarına yolcu eyledi. Bu suretle ülkeler aşıp, yolları adımlayıp kimi karadan, kimi denizden giderek nice memleketleri geçtiler ki, bunların adlarını sıralamak bu kitapta gerekmez. Özellikle Cem Sultan'ın başından geçenlerin yazıldığı risalede bunlar kaydedilmiştir (92). Önemli olmadığı için burada belirtilmedi.

Sözün kısası böylece Marsilya adındaki Frençanın ulu iskelesi olan kente geldiler. Oradan Tulon adındaki şehrin iskelesinde iki bin beşyüz fıçı alır bir göke ile Rodos'un iki barçasını hazır buldular. On gün orada kalarak, 894 Rebiyüllevvelinin on birinci günü (12 Şubat 1489) ol göke ile barçalara binerek yelken açtılar ve güzel bir rüzgâr önünde kaçtılar. Söylendiğine göre az sonra büyük bir fırtına patlamış ve her bir gemi bir yöne gitmekle deniz üstünde çok sıbıntı çekilmişti. İşin sonunda Papalığın sınırı olan ve Roma'ya seksen mil yerde bulunan Civita Vekeduke adındaki limana girdiler. Papa'ya bu haber ulaşınca

oğlunu (92) ve bir kaç ileri gelen beyini at ve gereklerle gönderdi, Şehzadeyi törenle karşılatıp aldırdı. Bir donanmış ata bindirerek Papa oğlunun şatosuna yani, Roma'ya yirmi mil uzaklıkta bulunan bir kaleye iletti.

Ertesi Çarşamba günü ki, sözü edilen yılın Rebiyülâhir ayının ilk günüydü, büyük törenle Roma'ya götürdüler. Papa'dan gayri, kentte kim varsa karşı çıkıp Papa'nın sarayına kondurdular. Papa ertesi gün Divan kurup bütün beylerin ve kafir Padişahlarından gelen elçilerin hazır idüp şöhretler gösterdi ve murassa koronasın başına koyup parmaklarına pek pahalı yüzükler takıp tahta geçip oturdu. Beylerinin ise kimi oturup, kimi ayakta duruyordu. Ol mecliste França, İspanya, Portugal, Ceneviz, Venedik, Alaman, Üngürüs, Leh, Çeh ve Rus elçileri cümle hazır olmuşlar ve baka durmuşlardı. Sultan Cem kendi adamları ve Efrenc'e götürdüğü bey ve Rodos şövalyeleri ile içeri girdi. Papa onun geldiğini görünce ayağa kalktı. El sıkışıp kucaklaştı. Şehzadenin boynunu iki taraftan öpüp sevgiler gösterdi. Çeşitli ikramlarda bulunarak, girü konakladığı yere gönderdi. Üç gün ziyafetler çektikten sonra, üçüncü gün yalnız başına onunla görüştü. Bir sandalyede kendi, bir sandalyede Şehzade oturup sohbete başladılar. Görüşme sırasında Şehzadenin yabancı milletler arasında bulunmaktan isteğinin ne olduğunu sordu. Şehzade şöyle dedi. Amacımız bu ülkelere gelmek değil idi. Belki Rumeli'ne geçmek için Rodoslulardan yol istedim. And ve söz üzerine Rodos'a geldiğimde sözlerinde durmayarak andlarını bozdular ve yedi yıldır beni hapsedip dilediğim yere gitmekten ırak ve güven ile huzurdan ayrı kodular. Buna benzer sözlerle kendine acındırdı ve Mısır'da kalan annesiyle çocuklarını özlediğini bildirerek oraya gönderilmesine yardımcı olmasını rica etti. Papa da Şehzadenin gözyaşlarını göricek, ağlayıp merhamet gösterdi. Sonra bir süre düşünerek şöyle ayttı. Mısır'a gitmek işi saltanat davasından geçtikten sonra olur. Ama sizin devletiniz

1979 — Birinci Basılış — F. 15

hakkına Üngürüs'e varmak hayırlıdır ve onlar size candan tutkundurlar. Hem bu önceki tasarınıza da uygun düşer dedi. Sultan Cem ise zamanın meşakkatini çekmekle saltanattan değil, canından bile bezmişti. Onun için Papa, Üngürüs konusunda durdukça ol Mısır'a gitmek isteğinde diretti. Bir nice görüşme bu konu üzerinde sürüp gitti. Bu sırada Üngürüs'ten elçi gelip Şehzadeyi istedi. Bunun üzerine Papa Şehzadeyi çağırıp Üngürüs'e gitmek konusunda çok baskı yaptı. Ama Şehzade direnerek ayttı. Şimdi ben sizin emriniz üzerine Üngürüs'e varıp anın askeri ile Müslümanlara karşı kılıç çeksem, İslam bilgeleri hâşâ küfrüme hükmedip öldürülmemin halâl olduğuna fetva verirler. Ben hod dinimi Osman memleketi değil, cihan saltanatına virmezem dedi. Papa ise bu direnmeden rahatsız olup, bozulmuş suratını döndürüp, kendi dilince onun haline bakarak uygunsuz sözler söyledi. Şehzade hod Frenk dilini ve yazısını öğrenmiş idi. Onun bu uygunsuz sözlerinin anlamını kavrayarak, pes bundan sonra size gelen artık, hainlere özge eylem görse yeridir dedi. Papa söylediklerinden utanarak özür dilemek için onu kucakladı, tesellide bulundu ve devletine gereken sözümüzü red ettiğiniz için güç geldi ve istemeden ağzımdan öyle kaçtı diyerek pek çok saygı gösterileri arasında onu girü konağına gönderdi.

İstanbul ile Rim Papa kenti arası iki aylık yol olmağın Cem Sultan'ın durumu İstanbul'da bilinememiş, karanlıkta kalmıştı. Bu nedenle keremli Padişah dört gözle gerçek bir haberin gelmesini bekliyordu. Cem'in Rim Papa'da olduğu devletli kulağına erişince, daha sonra veziriazam olan, bu günlerdeyse kapucubaşı bulunan Mustafa Ağayı bu haberi irdelemek için Rim Papa'ya göndermişti. Mustafa Ağa Rodos elçisiyle bile geldi. Papa keremli Padişahın elçisine gereken ilgiyi gösterdi. İsteği üzerine Cem Sultan'la buluşturdu. Mustafa Ağa selam resmini yerine getirdikten sonra, durağı yüce Padişah ağzından onun

hatırını sorup gönderdiği miskile mühürlenmiş mektubu ve değerli armağanları sundu. Daha önce Rodos beyinin Mısır sultanından hile ile aldığı yirmi bin filorinin öyküsünü Cem Sultan öğrenmiş bulunduğundan, Rodos elçisinden bunu istedi. Papa ile Mustafa Ağa araya girüb beş bin altına onları anlaştırdılar. Mustafa Ağa, Şehzadenin başından geçenleri öğrenince, korunması için Papa'dan bazı isteklerde bulundu. Keremli Padişahın isteğinin, fitne kapılarının kapalı tutulması ve Şehzade'nin halk arasında dolaşmasına, halkın gözüne çarpmasına meydan verilmemesi olduğunu bildirdi. Papa aslında durağı yüce Padişahın adamları ile dostluk kurmağa can verirdi. Cihan Padişahının ilgisini üzerinde toplamak, uğurlu tasarıları arasından Papalık topraklarına saldırıyı çıkartmak başlıca meramı idi. Bu nedenle Ağa'ya devletlû Padişahın bir zavallı kulu, fermanına boyun eğmiş, kapısı uşağıyım. Onun yürüdüğü topraklar başıma tac ve buyrukların aldımsa tek sevinç kaynağım budur. Ama, mutlu kapılarından dileğim oldurki, bundan sonra, bu bendelerini en sadık kullarından bilsinler ve topraklarıma, malıma saldırma kapılarını kapatsınlar dedi. Mustafa Ağa bu konuda and ve söz vererek anlaşmayı bağladıktan sonra, cihanı gölgeleyen ulu dergâha doğru yola çıktı. Papa da ondan sonra, Şehzade'nin korunmasında sözünü, andını tutarak ters bir davranışta bulunmaktan uzak durdu.

Böylece üç yıl daha geçti. Sonra, zulme ayak uyduran Papanın yüzüne tamunun ısısı, kapıları açıp da onun pis canını Cehennem kütüğü eyleyince, böyle aralık bir zamanda bir zarar dokunmasın diyerek, sapkın dinleri gereğince yeni papa atanıncaya değin geçecek günlerde yani, yirmi gün kadar, Şehzadeyi sıkıca korumak için sağlam bir kuleye götürdüler. Papalık seçimleri bitince de eski konağına ilettiler. Bir kaç yıl daha böyle geçti. Tutsaklığın sürüp gitmesi, Şehzadenin bütün gücünü kuvvetini aldı. Gerçi önceki Papa zamanında Fransa'dan za-

manlı zamansız elçi gelir, ol Şehzadeye destur verin, dileği olan yere gitsin, ya girü bu yöne gönderin diye mektuplar getirirdi. Papa ise, bu istekleri her seferinde bir yolla başından savardı. Daha önce Şehzade, Fransa'da yani, kendi memleketinde iken onu istemeyişinin sebebi bu idiki, Rodos kafirleri Fransa devlet adamlarına rüşvet olarak binlerce filori verir, Şehzadenin dileklerini, anlar eli ile ters geri ettirirlerdi. Eğer bu Türk beyinin oğlu bizim elimizden çıkarsa, Türk'e boyun eğmek zorunda oluruz, sürekli olarakta Türk korkusunda kalırız derlerdi. Bu yüzden de Fransa beyi Cem Sultanı görmek istedikçe, vezirleri ol bir ters yaradılışlı kimse imiş, adınız anılsa hem size, hem de dininize küfredermiş, sizinle buluşmaktan bizarlık gösterirmiş, eğer beni oraya iletirseniz ben kendimi helâk eylerin diye terslenir, kaçınırmış diyerek onu oyalarlardı. Fransa beyi de bu sözler karşısında isteğinden geçerdi. Bu yanda ise, gönlü düşkün Şehzade, cefa köşelerinde, sıkıntı içinde iken, beni Fransa beyiyle buluşturun, durumumu söyleşeyim. Niceye dek mahbus ve dileğime erişmekten meyus olurun diyerek onunla görüşmek isteğinde bulundukça, ona Fransa beyi tahtkentine Türk ayağı bastığın istemez. Sizi anda iletürsek korkarız ki, beklenmez bir zararı dokuna derlerdi. Böylece bir yanda Fransa beyine, bu tarafta Şehzadeye türlü türlü yalanlar söyleyip, bu düzenle onu saklayıp halkın gözünden uzak tutmuşlardı. Onun için Üngürüs ile Papa elçi gönderip Şehzadeyi istedikleri zaman, Fransa beyi müsaade edip vermişti. Ama onunla birlikte gönderdiği kapudanı Cem Sultan'la arkadaşlık kurunca, alnında parıldayan soyluluğu ve sohbetindeki tatlılığı gözleyince, tutkulusu oldu ve sevgisi yüreğinde yer eyledi. Hatta bir gün gemide oturup sohbet ederlerken, bunca zamandır Fransa'da oturdunuz, nasıl oldu da kralımızla görüşmediniz? ve tahtkenti olan Paris'i gelip görmediniz? Özellikle bu gönül alıcı kentte civan güzeller ve peri yüzlü dilberler sayılamayacak kadar çok ve dünya safaları için her dilek is-

tendiğinden de boldur.Beyimizin ise sizinle sohbet etmek isteği de vardı demişti. Cem Sultan ise oraya nice varaydık? Padişahınız tahtkentine Türk ayağı bassın, istemez imiş. Bense zindan köşelerinde kalmış bir garip adamım. İstek ipleri hep düşmanlarımın elinde, onlar böyle söyleyerek beni oraya gitmekten alıkoydular. Kapudan, Şehzadenin sözlerini dinleyince haşa ki, beyimiz sizinle görüşmekten kaçınsın. Ama sizden de terslik ve isteksizlik söylerlerdi, bu yüzden sizi çağırtmamıştır demişti. Böylece Rodos kafirlerinin nifak sokan, ara açan sözleri meydana çıkmış oldu. Kapudan da bunun üzerine olanı biteni França beyine anlatmaya and eyledi.

Şehzadeyi götürüp Papa'ya teslim eyledikten sonra girü França'ya gitmeli olıcak, Şehzadeye Papa'nın vermiş olduğu ve Papadan gayride kimsede bulunmayan iki yorga attan birini Şehzade sözü edilen Kapudana armağan etmişti. Ol dahi França'ya vardıktan sonra, bir gün, beyleri ile ava çıktığında ol yorga ata binmişti França beyi onu görünce bunu kande buldun diye sordu. O da Papa'ya gönderdiğiniz Türk beyinin oğluna Papa vermişti, kendisi de bana bağışladı dedi. Bunun üzerine kişiliğini, lutufkârlığını, cömertliğini anlatarak, eyledikleri sohbetleri dile getirdi. França beyi bu sözlerden Cem Sultan'a ıraktan sevgi duydu onu gönderdiğine pişman oldu. Ol rüşvetle uydurmaları söyleyen beyleri işlerinden atıp bir güvendiği kapudanını Şehzadeyi istemek üzere Papa'ya gönderdi. Bu da Şehzade ile görüşünce, onun can ve gönülden dostu oldu. Girü geldikte güzel yaradılışını uzun uzun anlatmakla França beyinin ilgisini bir kat daha çekti.

França beyi bunun üzerine Cem Sultan'ı kurtarmak için ordu topladı. Gerçi saltanat tacı, Frenk hâkimlerinin en ulusu ve İsevilerin önde geleni, önderi olan Papa eliyle giyilir ve Papa'ya boyun eğmek Hıristiyanlık töresi gereğince başlıca koşul sayılırdı. Ama, França beyi Frenk

kralları içinde parlaklığı ve üstünlüğü ile kendini göstermekte, gücü ve kudreti de ölçülemeyecek derecede bulunmakta idi. Bu nedenle Frenk krallarından bir çoğunun topraklarını da ülkesine katmıştı. Hatta İslam ülkelerini de ele geçirmek tasarısiyle bir hayli at ve binek hazırlatmıştı. Bu ham hayale Cem'in elinden çare umup Sultan Cem'i ele getirmek için Rim Papa tarafına asker çekti. Papa ise olaydan haber alınca Şehzadeyi, Roma suyunun köprüsü başında olan ve içinde kendi hazinelerini de sakladığı kuleye (Sancta Angelo) kapadı. Fransa beyi Roma'yı kuşatıp zorla alınca Papa da bu kuleye kaçtı. Fransa beyi de bir yandan kuleyi kuşatmaya girişti, bir yandan da her gece dayısını göndererek Şehzadeyi vermek şartiyle barış istedi. Papa ise iyilikle vermeye razı olmadığından, ara yerde savaş sürer giderdi. Yirmi gün böyle geçti. Bu sırada Talyanların evlerini korumak için yaptıkları metrisler yıkılınca ve evler açıkta kalınca, Papa acz içinde barışa razı oldu. And ve sözle kuleden inip Sarayına girdi. Fransa beyi Riga'da (93) oraya gelerek Papayla görüştü. Bu toplantıya Şehzadeyi de çağırttı. Üçü birer sandalyede oturup görüşmeye başladılar. Görüşmenin başında Papa, Sultan Cem'e Fransa beyi sizi alıp gitmek ister, ne buyurursunuz beğim diyerek seslendi. Şehzade ise bugüne kadar kendisine beğ denildiğini işitmediğinden, çektiği cefalar yüzünden kırgın, ben ne beğin, ne senin değilim, bir esir-i mihnet-keşim (94). Gerek bunlar alsın, gerek sen hapseyle dedi. Papa bu sözlerden Riga yanında utanç içinde kalıp, başını eğdi, haşa ki, siz esir olasız. İki Padişah zadesiz arada ben çevirmenim dedi ve saygı ile girü dairesine gönderdi. Üçüncü günki, 900 yılı Cemaziyülevvelinin ilki (28 Ocak 1495) idi. Riga tekrar Papa ile görüşerek yine Sultan Cem'i istedi. Ol dahi karşılaştığı zorunla onu teslim etti. Riga'da o anda Şehzadeyi Mareşal ünvanını taşıyan kapudanına koşup Sarayına gönderdi. Ertesi Çarşamba günü Roma'dan çıkıp Pulya üstüne varıp Bilteri adlı kentte konakladı. Ol gice

Şehzade ile birlikte gelen Papanın oğlu, kılığını değiştirerek hisardan atlayıp kaçtı. (95) Fransa kralı burada beşgün kaldı. Oradan Montefordin adlı kale üstüne düştü. Halk boyun eğmeyince burasını zorla alarak kaledekileri toptan tepeletti. Ertesi gün Monte Sancuvan'a yürüdü. Burasını da alarak halkını kırdırdı. Bundan sonra hangi kale üzerine yürürse kaledekiler can korkusu ile teslim olmakta idiler. Pulya beyinin ordusu ise, Fransız kuvvetleri önünden bir iki konak ileriden durmadan kaçmaktaydılar.

Gerçekte Frenk hükümdarları arasında Papa'ya karşı gelmek olacak iş değildi. Bu nedenle Françа Beyi'nin takındığı tavır ve davranış Papa'ya gayet ağır gelip, dilek dolusuna erişmek için hazırladığı cam-ı Cem'i, berbat olan onuru gibi kırmak tedarikinde oldu. Bunun için de zavallı Şehzadeyi ele aldı. Eli çabuk bir tellak buldu. Onu zehirle yağlanmış bir ustura ile Françа beyinin yanına gönderdi. Bu yaramaz tellak da bin bir çeşit hiyle ve aldatmaca ile Şehzadeyi tıraş etmeye yol bulup, ol zehirli ustura ile şöyle bir traş ettiki, vücudünde karınca başı kadar kıl bırakmadı. Ama az az sonra Şehzadenin bütün yüzü, başı şişip, ağrıdan duramaz olunca, onu tahtırevana koydular, öyle taşımaya başladılar. Françа beyi en becerikli hekimleri getirterek tedavisine girişti. Hergün Şehzadenin yanına gelip hatırını sorardı. Pulya beyinin tahtkenti olan Anapoli denilen şehre varıldığı zaman, hastalık onu iyice çökertmişti. Artık bazan kendini biliyor, bazan da kendinden geçiyordu. Bu sırada Mısır'dan gelen annesinin mektubunu getirdiler. Yazılı olanları anlamaya gücü yetmedi. Durağı Cennet olacak Şehzadenin ulu dergaha, hâcetleri yerine getiren katına şöyle bir duası vardı. Derdi ki, Tanrım eğer, bu din düşmanları benim varlığımla Müslümanlar üstüne saldırmaya kalkışacaklarsa, beni o günlere eriştirme. En kısa zamanda canımı al. Rahmetin kucağına uçur. İşte şimdi duası Tanrı katında yerin buldu. Ol gice ki sözü edilen yılın Cemaziyülevvelinin yirmi dokuzuncu Salı ge-

cesi idi (25 Şubat 1495) Kelime-i şehadet getirerek ölüm dolusundan sonsuzluk içkisini yudumlayıp, dünya gamlarını unutup gitti.

Yazardan - Bak feleğe usturayı nice de bilemiş
Nice Cem'i cihanda kahr ile yok eylemiş
Her kimi alsa ele bir an tıraş eylese
Canını, özünü ağlaya, sızlaya inlete
Felek kimseye şefkatten eser göstermedi
Kimse andan tatlı bir yüz, iyilik görmedi
Eğme sakın çerhin usturasına sen de baş
Gam yuvalarını tutma eyle gönülden tıraş
Kimdir bu boş dünyada devletle ikbal bulan
Sarhoşluğu zehirdir desem olur mu yalan
Gönül sakın ha çekme rütbe makam kederin
Görki keder yükünden Cem bile büktü belin
Cam-ı Cem ile o kişi bilki sarhoş olur
Göçtüğünde ise iki eli boş yatur
Kim bu dünya varlığına özünü bağladı
Demek aşağılık, mertebesi de alçaktı
Gözlerin takılmasın asla paraya pula
Bir kıl pay bile bak kaldı mı Cem'in yanına
Şahlığı başına sardığı derde değmedi
Aklı olan gönlünü böyle şeye eğmedi
Varma gönül, keder veren Frenk ülkesine
Bak şimdi şöyle Frenk ile Cem'in haline
Devlet için eğmişti o çünkü küffara baş
Zulmün usturası eyledi başını tıraş
Çünki boyun eğmedi dünyada kardaşına
Gör neler geldi yaban yerde anın başına
İnsan ona denir kim ola dünyada kişi
Boş hevesleri gönlünden def edip sürmeli
Etmeye, değersiz kişilere baş eğmeye
Boş yere yüzü suyunu kimseye dökmeye
Bir gelip geçici yerdir bu kederler yurdu

Aklı olan ona değer vermemeyi yeğ buldu
Olmuştur anın adı çünki ölüm konağı
Bırak sen dünyada iken ona yaranmayı
Gönlüne uyup aklına fenalık eyleme
Namus dolusunu hele kırıp yok eyleme
İster isen gönlünde kim ola dağ üstü bağ
Gel bu kuru tantanadan el yuyup eyle ağ
Gönül hanesini dolun ay dolanmış iken
Kaç anın süsünden boyasından aldanma sen
Dünyada iken eylenme sen boş emellerle
Bağlanmasın gönlün hiç heva ve heveslere
Ey gönül emelin eteğinden çek elini
Gözlere sür dindarlık hokkasından sürmeyi

Anlatıldığına göre Cem Sultan'ın ölümünden kafirler daha haber almadan Celal Bey su koyup, Kapucubaşısı Sinan Bey de yıkayıp kendi sarığı tülbenti ile kefenlemişti. Orada bulunan adamları da namazını kıldılar. Fransa beyi olaydan haber alınca, epeyce üzüldü ve yaslandı. Ondan sonra ağşasını çıkarttırıp göbeğini misk ve anberlerle doldurup muşammalara sardırarak demir bir tabuta koydurmuş ve cenazesinin korunmasiyle Sinan Bey'i görevlendirmişti.

Merhum Sultan Cem, ömrü ağacının yıkılmak üzere olduğunu sezinleyince adamlarına, cenazesini İslam diyarına götürmeye gayret etmelerini vasiyet etmiş ve sakın olaki cesedim kâfiristanda kala ve din düşmanları benim adıma İslam ülkelerinden yer almaya kalkışa diye söylemişti. Ayrıca Sultan Bayezid Han'a da bir vasiyet yazarak annesini, çocuklarını Mısır'dan getirip ilgi göstermesini, kendisine hizmeti geçen adamlarına da iyi niyetle ve lutfla bakmasını rica etmişti.

Sinan Bey, merhumun bu vasiyetini yerine getirmek için Celal Bey'le Ayas Bey'i orada alıkoyup kendisi kılık değiştirerek

Dize - Padişahın otağına kalktı gitti

Ama, Fransa beyinin adamları onu yakaladıklarından, iki ay kadar zindanda zincire vurulmuşsa da Tanrının yardımıyla kurtulduktan sonra, mutluluk otağı olan Padişahın katına vardı. Sultan Cem'in zehirli bir ustura ile dünyadan göçtüğünü haber verdi.

Fransa beyi ise Cem Sultan'ın eşyalarını, geride kalan adamlarına teslim ederek Hatib zade Nasuh Bey'le Magrib üzerinden Mısır'a göndererek orada bulunan çocuklarına yolladı. Ama havalar uygun esmemekle gemiler Rum diyarına düşmüştü. Hatip zade de bu zorunla Padişahın otağına varıp eşyaları getirip teslim etti. Merhum şehzadenin o güne dek Allahu yansuru Sultan Cem diyen papağanı, bu kez Allahu yarhamu's-Sultan Cem derken (96) Babüs's-saâde'den içeri girdi. Şehzadenin cenazesini atalarının kabirleri yanına götürmek için Fransa hududuna hükümetten adam salındı. Meğer Fransa beyi de baş sağlığı dilemek için hazırladığı armağanlarla birlikte Şehzadenin cenazesini yola çıkartmış bulunuyormuş. Padişahın katından gelen adamlar cenazeye yolda rast gelince geriye döndüler. Padişahın fermanı gereğince tabutu Gelibolu boğazından geçirerek Bursa'ya götürdüler. Tanrının cenneti ve rahmeti üzerine olsun cennet mekân Sultan Murad Han, kabri yanına defnettiler.

Dize - Dediler yükseltip duayı tâ göklere
İçti rahmet dolusun Cem Sultan da işte

Kaza ve kader kassâmı yer yüzü denilen şu toprağı iki kardeş arasında bölüştürerek altını Sultan Cem'e, üstünü de günü aydın Padişaha vermiş bulunuyordu. Bilgi ve hüner sahibi Molla İdris ile Molla Neşrî yazmış oldukları tarih kitaplarında 897 (M. 1492) yılını onun ölüm tarihi olarak göstermişlerse de bu tarih, gerçeklerden uzaktır. Molla Lami'î ise onun ölümüne şu tarihi söylemiştir.

Tarih: Çün Sultan Cem'in baharı yazdan önce güze döndü
Gaybtan gelen tarihte Eyvah göçtü Cem dendi (97)

Rum diyarının tanınmış bilgelerinden biri olan Kaz'asker el-Hac Hasan zade de bu tarihi söylemiştir.

Tarih: Cem Sultan'ın öldüğü gün cihan düzen buldu demektir (98)

Padişahın Rumeli Topraklarında Gezisi

Yaradılışı güzel Sultan Bayezid'in Edirne'ye doğru yola çıkıp, bu kışı sözü edilen şehirde geçirmek istemesi, saltanat kavgası süresince Rumeli topraklarında bazı ayrılıkların başgösterdiğini duyan din düşmanlarının saldırılarına karşı önlemler almak içindi. Bu gezinin ülkeye yararlı olması için Osmanlı topraklarının uclarına dek uzanmayı tasarlamış bulunduğundan, 888 (M. 1493) baharında Anadolu ve Rumeli ordularını toplayıp Rebiyülevvelde Filibe yöresini gökler kadar yüce otağına konak eylemişti. Askerden seçme birlikleri Morava suyu üstünde kâfirlerce yapılıp Sultan Mehmed Han Gazi'nin yıkmış bulunduğu kaleleri yeniden yapmak üzere gönderdi. Filibe'de on gün kalarak oradan Köstence'ye (99) geldi. Burada da bir kaç gün geçirdikten sonra, Samakovlara vardı. Oradan Çamurlu'ya, sonra da Sarıyar'a varıp her birinde nice günler kalarak Sofya'ya ulaştı. Bu gönül alıcı topraklar, zaferlerle dalgalanan sancakların dikildiği parlak günleri gördükleri zaman, söz konusu kalelerin yapım işinin de tamamlandığı yüce tahtın eşiğine duyurulmuş bulunuyordu. Bunun üzerine Padişah askere destur verip kendisi de geriye dönerken, Filibe'nin Uzunca ovasına geldikte bu yörede il halkına üç günlük yoldan av sürdürüp geniş ovayı avlanarak yaban hayvanlariyle doldurup, yabancıl canlılar bir araya getirildikte (100) buyruğu gözler önüne serilmiş ve anlatılması olanaksız büyük bir av yapılmış oldu.

Bu yılın Şaban ayı sonlarında Edirne'ye dönüp, bayramı anda eyledikten sonra, Şevvalin ortalarında İstanbul'a gelerek, mutlu tahtı üzerinde yerin aldı.

Sözü geçen yılın Muharrem ayı ortasında Karaman oğlu Kasım Bey ölmüştü. Karaman beyleri Turgud oğlu Mahmud Bey'i Karamanoğlu'nun kızından doğmuş olmakla Kasım Bey'in otağına oturtmuşlar ve Karaman topraklarından Kasım Bey'e düşen yerleri onun iline katmışlardı.

Yine bu yıl Zilkadesinde Karaman beylerbeyliğinde bulunan Şehzade Sultan Abdullah cennet bahçelerini gezi yeri eylemekle Tanrının ulu rahmetine yönelmiş bulunuyordu. Onun ayrılığı ise durağı yüce Padişahın yüreğinin tutuşturan kıvılcım oldu.

Dize - Bahçede gülleri berbadeden yeller esti de
Ondan perişandır şimdi bak gönlü Sultanın

Kili ve Akkirman Kalelerinin Açılışı

Gönlü deryalar kadar geniş olan Padişah, devlet ve ikbalinin gölgeliklerini İstanbul'da kurarak karanlık günlerin döşeğini dürdükten sonra, Kili ve Akkirman kalelerini fetheylemeyi tasarıları arasına almıştı. Bu amaçla önce Rumeli ve Anadolu beylerine cihana gölge salan otağına yüz sürmeleri için hükümler yolladı. 889 (M. 1494) Nevruzu, yeşil sancaklı, güneş bayraklı alemleriyle parıldamaya başladığı sırada Rebiyülahirin dördüncü günü (12 Ocak) Cuma numazını kıldıktan sonra gaza niyetiyle bu şen beldeden, tahtkenti Edirne'ye doğru yola çıktı. Arabalarla taşınan top, tüfek ve öteki cenk araçlarından başka kadırgalarla da hesaba kitaba gelmeyecek kadar zahire ve savaş gereçleri Karadeniz yoluyla Tuna boyuna iletilmiş bulunuyordu.

Edirne kenti apaçık uğurlar getiren ayaklariyle şeref buldukta pek çok lutuflarını halka yaymaya başladı ki, kent halkı akıllarına gelmeyen ihsanlarla sevinçler buldu. Bu lutuflar o denli yaygındı ki, herkese deydi.

Önce bu büyük şehir ve eski tahtkenti gelen ve gidenlerin çokluğu, büyük bir ticaret kenti oluşu nedeniyle bir hastahaneye (Darü'ş-şifa) gayetle muhtac bulunuyordu. Hak ve adaletin hâkimi olan padişah, zulüm hastalarının, eziyet ve üzüntüyle kırılmış olanların, Tanrının verdiği hikmetle ilacında hâzik ve ruhsal hastalıkları silip götürmede ânın da başarılı idi. Vücut hastalıklarını sadece ilaçla tedavi etmeyi yeterli görmeyip, bu gönül çekici beldede benzeri olmayan bir hastahane yaptırmayı emel edinmişti. Ayrıca bir cami, medrese ve imarette inşa ettirerek bu eşsiz kenti ve şirin görünüşlü beldeyi genişletmeyi, hayır ve yardım kuruluşlariyle bezemeyi kendisinin boynuna borç saymakta idi. Bu nedenledir ki, yapı gereklerinin hazırlanmasına ferman buyurdu. Tunca kıyısında temel atmak için uzun incelemeler sonunda derin hendekler kazdırıldı. Bu arada yapı araç ve gereçleri ile de çevre dolup taşmış bulunuyordu. Durağı yüce Padişah, Tanrı rızasını kazanmak için sözü edilen ayın yirmi altıncı gününde uğurlu ve keremli eliyle bu hayır kurumlarının temelini attı ve sayıya gelmez kurbanlar kestire rek fakirlerin, yoksulların gönüllerini aldı.

Bundan başka tahtkentinin bilgelerine, ileri gelenlere, şeyhlere kentte ve çevrede ziyafetler çekip bol bol ihsanlar vererek, ağır hil'atler dağıtarak hepsinin gönlünü aldı. Belde halkını lutuf ve keremiyle sevindirdi.

Yine bu sırada Rebiyülevvelin yirmibirinci gününde bu ulu kente ateş düşüp Bezesten, Tahta kale ve o yörede bulunan çarşılar yanmakla onarımları için hemen buyruklar verdi. Yanan çarşılar zaferleri rehber edinen seferden dönünceye kadar yeniden ve taştan inşa edilerek onarıldı.

Zaferleri izleyen ordu güneşler gibi parıldayan sancağın dibinde toplanınca, zaferler rehber alınarak yola çıkıldı. Dobruca ilinden Tuna kıyısına varıp orada bulunan gemilerle İshaklı (101) denilen iskeleden Cemaziyülahirin ikinci gününde karşı yakaya geçildi. Eflak beyi ki, eskiden beri Osmanlıların kapısına bağlanmış, cizye ve haraç ödemekle öğünür dururdu. Şimdi devletli Sultanı karşılayıp, yüzünü mutlu otağın toprağına sürdü. Zaferleri yoldaş edinen orduya rehber olup, önünce yirmi bin kadar askeriyle elinden gelen yardımı yaptı. Konaklama ve yiyecek gereklerini hazırlayıp durdu. Ordu-yi hümâyun böylece ayın onbirinci günü Kili kalesini kuşatmaya başladı.

İrişüb Şeh Kili'ye tan atarken
Kuşattı kaleyi kara ve denizden

Kalenin duvarlarını kapılarını yaramaz küffarın taş yüreği, öçten tıkanmış göğsü gibi, delik deşik edicek, kale komutanının içi korku ve kuşkudan şahra şahra yarılmıştı. Sözü edilen ayın yirminci Çarşamba günü ise artık daha fazla dayanamayacağını anlamış, kale kapısını açıp hisarı teslim işine girişmişti. Keremli Padişah ta Cuma namazını hisarın kilisesinde kılarak, kalenin teslim alınması bitince, Akkirman fethi için yola çıkacağı sırada Cengiz Han soyunun öğündüğü kişilerden biri olan Kırım Hanı Menglj Han (102) elli bin tatar askeriyle muzaffer Sultanın ordugahına katıldı. Padişahı kendi özüyle kutlayıp sultanın gösterdiği ilgi ve sevgi ile başlara taç oldu ve durağı yüce Padişahla atbaşı giderek, sözü edilen ayın yirmi beşinci gününde hep birlikte yola çıkıldı. Dördüncü günde Akkirman'a ulaşıp kaleyi karadan denizden kuşatmaya aldılar. Derlerki Akkirman'ın sayıya gelmez araç ve gereci ile otuz yıllık zahire ve peksimeti vardı. Geçen zaman ve dönen yıllar sonunda hendeğini iyice derinleştirmişlerdi. Öyleki hayal direği dibine deyemezdi. Zaferleri

gölge edinen sipahiler, Padişahın fermanı ile bir haftada ol derin hendeği doldurup düzlediler. Karadan ve denizden top ve tüfek ateşine tutup iki değerli kapudanı düşürdüler. Geriden kalan kâfirler çaresiz kalıp, aman dileyerek kaleyi teslim ettiler. Recebin on altıncı gününde Padişahın parlak zafer sancakları Tanrının yardımı ile kalenin burç ve kulelerinde dikildi. Bir yandan da nevbet-i Sultani Osmanlı törelerine göre vurulmaya başlandı. Halkın ve malların korunup saptanması için yazıcılar ve eminler işbaşı ettiler. Kalmak isteyen kafirler yerlerinde bırakılarak, yurtlarından çıkmak isteğinde olanlar da yolcu edildiler. Nicesi de Anadolu'da Eski Biga'ya hane göç yoluyla götürülüp yerleştirildiler. Kale hazinesinde bulunan mal ve paralar Edirne'de temelleri atılan hayır kapılarının gerekleri için saklanarak, değerli eşyaları ise gazilere üleştirildi. Kırım diyarının hanı Mengli Giray Han'a Padişah pek kıymetli armağanlar verdi. Padişahın hizmetine koşup geldiği için ak börk ve altınlı üsküf ile başlara tac edildi. Aklının alamıyacağı, ölçüde fazla bahşişlerle memeleketine dönmesine izin verildi. Padişah, Recebin yirmi ikisinde Akkirman'dan dönüp Kilj önünden Ova'ya geçerek, Sarı Saltuk Baba (103) yolundan Edirne'ye doğru gitti. Şabanın sonunda uğurlu ayakları ile ol güzel tahtkentini cennetlere dönderdi.

Boğdan Hâkiminin Başkaldırması ve Ayaklanmanın Bastırılması

Padişah Kili ve Akkirman fethinden mutluluk içinde dönerken, Mesih Paşa'yı vezirlikten uzaklaştırmış, ona emekli olarak Filibe'de oturmasını buyurmuş, İskender Paşa'yı da Rumeli beylerbeyiliğinden alarak, görevini Semendre sancakbeyi olan Hadım Ali Paşa'ya vermişti.

O kışı Edirne'de geçirdikten sonra, ilk yazın Çöke yaylağına çıkarak gezinirken, merhum Sultan Mehmed

Han Gazi'ye iyi niyetlerini sunan ve mektuplar göndererek dostluğunu belirtmiş bulunan Hind padişahının veziri, bu çağın pek seçkin kişilerinden biriydi. Ayrıca Mahmud Paşa ile de mektuplaşmakta olan Hâce-i Cihan (104) in Sultan Bayezid'in hem padişahlığını kutlamak, hem de başsağlığı dilemek için Padişaha layık armağanlarla gönderdiği elçi gelmiş, yüce eşiği öpmekle mutluluğa erişmişti. Mısır Sultanının elçisi de Padişah bu yaylakta iken ulu tahtın saçaklarını öperek öğünç bulmuş, Ungürüs kralından gelen elçi de cihanı gölgeleyen otağa yüz sürmüştü.

Bu sırada bir haber geldi. Akkirman'da kalan kafirler, Boğdan oğluna (105) gönderdikleri ulakla ansızın kale altına geldiği takdirde, hisarı uğrulamak olanağı bulunduğunu anlatmışlar ve ol kendini bilmezi yoldan çıkarmışlardı. O da bunun üzerine merdivenler düzüp, hazırladığı gemilerle kale yakınlarına geldiği sırada, kale bekçileri hıyanetlik eden yaramazların düzenlerini öğrenmiş bulunduklarından, bunların hepsini ak kılıçtan geçirip, yok olasıca düşmanın gelişini beklemeye başlamışlardı. Bir karanlık gecede ise ol yerebatasıca, hisar dibine gelip, merdivenleri dayayıp, baskınla kaleyi almak istemişti. Kâfirlerin kimi hisara girip, kimi de merdivenlerin basamaklarında iken gaziler bir uğurdan tekbir getirip ol yok olasıcalara kılıcın yüzüyle hücum göstermişler, içerde, dışarda buldukları küffarı cehennem yolcuları arasına katmışlar ve Padişahın devletinde yere batasıca düşmanın tepeleneceğine bunları tanık etmişlerdi. Hisara girenlerin çoğunu ise tutsak alıp Kapı'ya gönderdiler. Bu sevinçli haber, ülkeler şahının otağına arz olununca Padişah, Rumeli beylerbeyi Ali Paşa'yı zaferleri izleyen askerlere serdar eyleyip Rumeli dilâverleri ve kapıkulundan bir kaç bölükle Boğdan'a göndermişti. Ali Paşa önce Eflak diyarına girip Eflak beyini askeriyle bile alıp 890 (7 Eylül 1485) Şabanının yirmi beşinci günü Kara Boğdan sı-

nırını geçti. Boğdan beylerinden pek çoğu gelip kulluklarını bildirdiler. Ama Boğdan oğlu gözükmeyip izi, nişanı da belirmedi. Bu ilin dağ ve ovalarını ne denli araştırdılarsa da kimse izini bulamadı. İşin sonunda, onun halinden haberdar bir yaramaz ulak yakalandı. Boğdan oğlu'nun Leh diyarına kaçtığı anlaşılınca, Boğdan topraklarına akın saldılar. Buldukları toyumu aldılar. Nokra ve tıla'dan doymaz gözleri doydu. Gazilerin tamakâr keseleri doldu. Ali Paşa da toyumdan beşte bir hisseleri ayırıp İstanbul'a doğru yola çıktı.

Durağı yüce Padişah 891 (M. 1486) yılında İstanbul'da bulunuyorken, Boğdan oğlu'nun Ali Paşa'nın dönüşünü fırsat bilerek öç almak için Kili ve Akkirman'ı almaya kalkıştığı haberi Divan-ı hümayûna duyuruldu. Hemen o anda Rumeli beyleri arasında önde gelenlerden biri olan Malkoç oğlu Bali Bey, Silistre ilinin valiliğine getirilerek Boğdan sınırını tutması görevini aldı. Rumeli akıncılarıyle bu ülkeyi yağma ve çapula vermesi, Boğdan kuvvetlerini zarar ve ziyana uğratması buyuruldu. Boğdan casusu olandan bitenden haberdar olıcak, başbuğları olan pis herife durumu bildirdi. Ol dahi Leh kralından akrabalık dolayısiyle yardım istediği gibi Üngürüs kralından da imdat diledi. Onlar da asker gönderip yardım ettiler. Malkoç oğlu aldığı buyruk gereğince, Boğdan topraklarına akıncı yiğitlerle daldı. Yağma ve talanla yayılmaya başladı. Prut suyu üstüne köprü çekip ol ırmak kıyısında kendisi adamlarıyla dinlenmekte iken yanındaki sipahileri ileri gönderdi. Düşmanın görünmeyişinden kendine güvenen Malkoç oğlu, korunma tedbirlerini almaya da gerek görmedi. Meğer düşman gözcüsü Malkoç oğlu'nun askerden ayrı düşdüğün görüp, düşman yığınlarını onun beklediği yere yöneltmişti. Düşman askerleri, İslam askerini tepelemeye at koparıp cenge giriştiler. Malkoç oğlu'nun adamları da öç alıcı kılıçları kınından sıyırıp yiğitlik ve bahadırlık gösterileri arasında yerebatasıca küffarın varlığını yağmaya

1979 — Birinci Basılış — F. 16

koyuldular. Can alıcı oklar ile nice göğüsleri deldiler, keskin harbelerle ciğer dağlamaktan bir an bile el kesmediler. Sabahtan akşama dek ateşi tutuşturdular ve hamleler eyliyerek savaş araçlariyle vuruştular. Tabl ü alemli bir nice savaşçı yiğidi pusuya koymuşlardı. Anlar da akşama doğru boru, davul sesleri, tehlil ve tekbir çığrışlarını duyunca, gizlendikleri yerden, çıkıp savaşa ve uğraşa girdiler. Korkak düşmanın bu anda ödü patlayıp elleri savaştan, gönülleri de oynaştan kesildi. Gözlerine dünya karardı. Korku bastırmakla dörtte biri yerlerinde kalmadı. Elleri titremekle ayruk birisi kılıç salmadı. Kaçmaktan başka yol, gecenin karanlığından özge gizlenecek yer bulamayıp, savaş meydanından kaçış yoluna döküldüler. Can korkusuyla dağılıp perişan oldular. Sabah ordularının başbuğu, gecenin yılgın askerlerini kovalamaya giriştiği sırada Malkoç Bey, yere batasıca düşmanın ardına saldı ve yetişebildiğini kırdı geçirdi. Başbuğları olan pis herif hepsinden önce kaçarak konakları aşmış olduğundan, gazilerin elinden kurtulmuştu. Yağmaya çıkan akıncılar da tok toyumla gelip serdara katıldılar. Bu akının toyumundan alınan beşte bir hisse ise Padişahın katına iletilmiş oldu.

Mısır ile Osmanlılar Arasında Çıkan Anlaşmazlık

Olayları yazanlar şöyle özetlemektedirler ki, cennet mekân merhum Sultan Mehmed Han Gazi hazretleri Hac yollarında bulunan kuyuları onarmak istediği zaman, Mısır sultanı olan uygunsuz (106) sert ve olumsuz haberler gönderip sonra, Zülkadir oğlu Şehsuvar konusunda da hile edip yalan vâadlerle işi kızıştırmakla gönüllerini kırmış, onu kederlendirmişti. Haberci ve elçiler gidip geldikçe, haber taşıyanlara padişahlık törelerine göre ilgi göstermeyip değer vermemekle de aradaki soğukluğu iyice arttırmıştı. Bu gelişmelerin bir sonucu olarak Padişah da

Arap ülkelerine egemen olmak için konuyu tasarlamaya başlamış, bu konuda sıkı çalışmalara girişmişti.

Şöyleki, özellikle geçmişte, bir çok zamanlarda hatta, Allahın salât ve selamı üzerine olsun Hazreti Muhammed'in yaydığı nur kendini göstermeye başladığı sırada, Suriye toprakları görkemli Kayserlerin egemenliğinde olup, kayserlik tacını giyenlerin çoğu da Arap ülkelerini ele geçirmek için Kayseri'de, yada Karaman Heraklea'sında otururlardı. Bu iki kent, Rum diyarı ile Şam ülkesi arasında tam ortada bulunmaktadır. Yaradılışların öğüncü, en temiz selamlarımız ona olsun Peygamberimizin çağdaşı olan Herakl'in (107) kurduğu bir kenttir burası. İslam Kayseri de o zaman bu zengin ve parlak ülkeyi, uygunsuz çerkeslerin elinden alıp kurtarmak tasarısı ile ordularını toplayıp, bütün görkemiyle tahtkentinden kalkıp, yola düzüldüğünde ecel denilen ömür kesici, emel ipini koparmakla ol önemli, büyük ve tehlikeli konunun sonu alınamamıştı.

Kayserlik tahtı başalara tac olmaya layık olan Sultan Bayezit Han'a kalınca, ol nasipsiz Çerkesden yeniden bazı yaramazlıklar görüldü ki, bunlar da gönül kırgınlığına yol açtı. Bunların başında Sultan Cem'in ikbal yıldızı battığında, padişahlık güneşi sönmeye yüz tuttuğunda, Padişahın ezici kuvvetinden korkarak Kahire'ye kaçtığında, Mısır sultanının Rum ülkelerine sırf fenalık ve eziyet olsun diye onun dileklerini desteklemeye kalkışmış olması gelmektedir. Sultan, öğüt kemendiyle Cem'in emel atını bağlamadığı gibi, belki de tutuşturduğu fitne ateşini kızıştırmada, dileklerini yerine getirmede ona el uzattı. Osmanlı devleti ışığını söndürmeye çalıştı ve yoldaşlık törelerini yürütmediği de halk arasında açıkça belli oldu. Bundan başka Hindistan padişahı Muhammed Şah Behmeni (108) nin baş veziri olan Hâce-i Cihan, Hacı Mahmud Gavan'ı kendi töreleri gereğince pek çok armağanla

elçi olarak İstanbul'a gönderdikte, Mısır'dan geçerken söz konusu değerli armağanların çoğunu düşmanlık ve kabalığını göstermek, çirkin ve uygunsuz davranışlarını yenilemek için gasbetmişti. Böylece de aşağılık kötü yaradılışını, ortaya koymuş oldu.

Öte yandan Zülkadir oğlu Alaüddevle Bey'in devleti çerağı, durağı yüce Padişahın desteğiyle parıldamaya başlamışken, ters ve soğuk bir yel estirerek onu söndürmeye boş yere çabalaması, gönül kırıcı davranışlarını bir kez daha meydana çıkarmış ve buna benzer nice uygunsuz tutumlarının yaradılışındaki kötülükten ileri geldiği anlaşılmıştı.

Özellikle Adana ile Tarsus ve ol yörede bulunan nice bakımlı hisar ve kuleleri Mısır sultanları yerli sahiplerinden zor kullanarak alaldan berü, anda duran Hacı soyguncuları Rum hacılarından da bac alıp çeşitli soygunlara kalkışmış bulunuyorlardı. Bunlar Şamlıların desteğiyle Rum diyarı ile Şam toprakları arasındaki bel ve boğazlardan Osmanlıların bakımlı topraklarına saldırmaktan geri kalmazlardı.

Bütün bu olup bitenler sonunda ülkeleri, güveni ve gölgesi atlında tutan padişahın kendisine düşen görev gereğince suçluları cezalandırmak gerekçesiyle harekete geçmesi şart olmuştu. Bu maksatla 890 Cemaziyülevvelinde (Mayıs/Haziran 1485) Karaman beylerbeyi Karagöz Paşa'ya gönderilen bir fermanda komutası altındaki değerli ve görüş sahibi beylerle Adana ile Tarsus sınırına varıp burada bulunan ve göklere yükselmiş olan kaleleri açarak çevredeki beldeleri ele geçirmesi buyrulmuştu. Bu arada da Padişah, Hızır Bey oğlu Mehmed Paşa'yı vezirlikten almış, onun yerine Kaz'asker olan İbrahim Paşa'yı getirmişti.

Bir söylentiye göre daha önce de anlatıldığı gibi Osman Gazi'nin atası Süleyman Şah, Acem'den Rum'a gelir-

ken, Caber kalesi önünde ırmakta boğulunca, kendisine bağlı olan boy ve çocukları dağılmıştı. Bu arada birlikte gelen görkemli beylerden Yüreğir, Kusun, Kuştimur, Varsak, Kara İsa, Özer ve Gündüz beyler oradan göçüp Çukurova'ya inerek yerleşmişlerdi. Yüreğir Bey bunlara başve buğ olup Misis, Adana ve Tarsus'u Ermeniler elinden aman ve andla alıp, yoldaşlarına yurtluk eylemişti. Yüreğir ölünce oğlu Ramazan Bey onun yerini almış, Kusun'a Asarlıg'ı kışlak, Gülek'te Tekür belini de yaylak vermişti. Kuştimur'a ise Tarsus'u kışlak, Bulgardağı'nı yaylak olarak göstermişti. Gündüz'e Misis'i kışlak ve Misis dağını yaylak olmak üzere ayırdığı gibi, öteki beylere de ayrı ayrı yaylak ve kışlaklar üleştirmiş, kendisi de Adana'yı tahtkenti edinmişti. Böylece nice günler, aylar geçti ve bütün bu beyler Ramazan Bey'e bağlı yaşadılar. Kusun ve Varsak, Gülek kalesinin halkını kendilerine bağladıkları halde, kaledeki kâfirleri yerlerinden çıkarmadılar.

Ramazan Bey ölünce, oğlu İbrahim babasının beyliğine oturdu. Diğer kardeşleri ona bağlı kaldılar. Sözü edilen görkemli beyler rahmet alanında çadırlarını kurunca, her birinin oğul ve torunları yerlerini aldılar. Bunların sayıca artmaları aralarında anlaşmazlık çıkmasına kaynaklık etti. Sonra her biri bağımsızlık sevdasına düşüp başına buyruk ve başbuğ olmak yolunda kanat açtı. Şeyhî (109) Mısır sultanı olduğu zaman, Özer'in Davud adındaki oğlu kardeşlerinden kaçıp Haleb'e geldi, Mısır sultanından yardım isteyerek Özer ilini Sultana sunmaya söz verdi. Bunun üzerine Mısır sultanı Halep nâibini büyük bir ordu ile Davud'a koşup Özer iline gönderdi. Ol yöre alındıkta, gerçi il, Davud'a verildi ama, beyliğe atama ve uzaklaştırma yetkisi Mısır sultanının elinde kaldı. Çevrede bazı yöreleri ayırtarak bunlar da Özer'in öteki çocuklarına verildi. Gündüz'ün çocuklarından bir kaçına da il verilmekle bir kaçı Mısr'a kaçtı. Burada Mısır askeri yerleşti. Bunun üzerine Ramazanlularla il urub tokuşmaya

başladılar. İbrahim Bey bu durumda Mısır'a kaçtı. Mısır sultanı ona asker koşup Adana'yı kardeşlerinden geri almasını sağladı. Buna karşılık Misis kalesini Mısır'a bırakmak zorunda kaldı. Mısırlılar buraya da yerleştiler. Kuştimur oğlu ise Mısır sultanından çekindiği için Tarsus'u kendiliğinden teslim etti. Mısır sultanları işte, böylece sözü edilen bölgeye egemen olup, beyzadelerin kimini kiminin yerine getirmekle paralarını çekmeye ve onları yoksul ve kendilere muhtac edip, illerini zulmile harabetmeye başladılar.

Şimdi ise Padişahın fermanı üzerine bölgeyi Osmanlı adına açmakla görevlendirilen Karagöz Paşa, Adana'dan Güllük kalesine gelince, Alankuş kalesinin, Melelen kalesinin halkı, Tarsus'un ileri gelenleri, Kuştimurlu, Kusunlu, Kara İsalılar oymak oymak gelip Paşayı karşılamada ve zaferlerle dalgalanan Padişahın sancağı gölgesini sığınılacak yer tanımakta pek acele ettiler. Mısırlılar bu atılım sonunda kaçmış olduklarından ellerindeki kaleler de kolaylıkla alınmış oldu. Aşık Paşa zade, Güllük, Alankuş, Melelen ve Barsbayta hisarlarının kâfir elinden alındığını, o zamana dek bu kaleler önünden gelip geçenlerden bac istendiğini ve Müslüman halka çok eziyetler edildiğini anlatır. Padişahın gücü ve uğuru bereketiyle Karagöz Paşa bu dört hisarı açtı, içindeki koruculari çıkarıp, halkına cizye ve haraç koydu. der.

Mısır ile Osmanlılar Arasında Sürekli Savaşlar

Daha önce anber kokuları veren kalemin yazdığı gibi Padişahın ilgisiyle yetişmiş olan Zülkadir oğlu Alaüddevle Bey'e Mısır sultanı Kayıtbay zamanlı zamansız saldırarak, onun ülkesini çerkeslerin ayaklariyle çiğnetirdi. Mısır sultanının bu davranışı sürüp gittiği halde, Alaüddevle'nin boyun eğmemesi sonunda, Halep ve Şam nâiblerinin sıkı

bir hazırlıktan sonra, Zülkadirli ülkesini ele geçirmek üzere o yöreye gönderilmesi kararlaştırılmıştı. Alaüddevle Bey ise,

Dize - Padişah katından yardım diledi
Sultan dahi ana imdat eyledi

Bu yardım isteği üzerine Yakub Paşa ile ol sınır boyunda bulunan beyleri Padişah oraya gönderdi. Alaüddevle imdada gelen bu kuvvetlerin desteği ile karşı çıkıp, ilk ağızda Haleb nâibini kan saçıcı kılıçla yokluk diyarına yolcu etti. Rumkale, Bire ve Ayıntab beyleri ile onlar ölçüsündeki bir çok çerkes beylerini zincir ve bukaılara vurarak Padişahın otağına yolladı. Okçu araplardan ele geçenlerin çoğunun başparmaklarını kesmekle yetinip Halep ve Şam askerinin geride kalanlarını bu gayretle savaş alanından yüzgeri edip, yiğitlere alay konusu haline getirdi. Alaüddevle'nin isteğiyle Yakup Paşa kaçanları ardlarınca kovalayıp Malatya yakınlarında bu kaçaklar üstüne döküldü. Meğer Mısır sultanı, hassa askerlerinden beş bin silahşör daha göndermiş ve bunlar da Malatya derbendinde pusuya yatmışlardı. Alaüddevle bunu öğrenince, Yakub Paşa'ya haber verip kaçmıştı. Osmanlı sipahileri ise pusuda olan bu beklenmedik düşmandan habersiz, işin başında gösterdikleri başarıdan duydukları güvenle tedbirsizce meydana girmişler,

Bir çok kafalara dankeder de yenilginin acısı
Ancak def'edilir bela yol gösterenler eliyle

kavramlarını düşünmeden, kendine güvene kapılmanın sonunu hesabetmeden ol felaket alanına ve korkunç girdaba daldılar. Rum dilâverlerinden pek çok kimse, Padişah uğrunda başlarını terkilerine astılar ve şehadet reçesine ayak basdılar. Hırslanmanın getireceği zararı hesap eden bazı bahadırlar ise gösterdikleri yiğitçe atılımlarla serdarlarını kurtarıp kıyıya çıkardılar.

Başlar ayak altında çiğnenirken kaçmak gerek
Yiğidin başı yere düşmektense bu yeğdir

Osmanlı kuvvetlerinin çerkeslerle olan savaşları, bu zor unutulur çarpışmalarla geçmiştir. Bunda yanlış tutumlar etkili olduğu kadar, Alaüddevle'nin birden bire gurura kapılması da işi bozmuş, başarıyı sağlamışlar iken yenik düşmüşlerdir. Öteki savaşlarda da, çoğunda Osmanlı birliklerinin hasar görmeleri serdarların aralarındaki anlaşmazlıklardan doğmuş ve her defasında yanlış önlemlerle birlikleri dağılmıştır. Bu savaşlar özetlenerek aşağıda açıklanmıştır.

İkinci Savaş

Karaman beylerbeyi Karagöz Paşa, Adana ile Tarsus ve çevrede bulunan nice bakımlı hisarı fethedicek, Padişahın fermanı ile ol sınır boyu beylerinden Musa Bey'i, Padişahla akraba olmaktan bulduğu şerefle öğünen Ferhad Bey'i, at ve katar, adam ve görkem sahibi nice sübaşıları seçkin askerlerle bu göklere baş çeken kaleleri korumak üzere görevlendirmişti. Padişahın devleti gölgesinde bunlar, düşman tabancasın yemediklerinden kendilerini birer yırtıcı aslan ve ormanın sultanı kaplan bilerek, kimse onlar denli gözü pek olmaz ve düşmanın da karşılarına çıkmaya yüreği yetmez sanırlardı. Bu hava ile hepsi de yemeye, içmeye, gençlik heyecanı ile çoşup eylenmeye dalmışlar, bu gaflet ve gurur içinde kanatlanıp uçmuşlardı. Mısır sultanı ise, bu kaleler Arap ülkelerinin kilit noktaları olduğundan, bunların elden çıkmasının kendi egemenliğinin batışına yol açacağını ve Osmanlıların bundan sonra Memlukler ülkesinin özü olan Mısır ve Suriye üzerine saldırıya geçeceklerini, dikkatle değerlendirmiş ve bu kapıların kapatılması gereğini anlamıştı. Bunun için de bütün gayretiyle söz konusu kaleleri Osmanlıların elinden almayı öngörmüştü. Mısır devletinin Emir-i kebiri

olan Özbeğ'i Şam emirü'l-ümerası olan Temürüz'ü büyük bir kuvvetle Adana ve Tarsus üzerine göndermişti. Söz konusu kaleleri korumakla görevli kendini bilmezler, düşmanın saldırıya geçtiğini duymamış ve bir yerde toplanamamış oldukları için düşman sipahileri üzüntü taneleri gibi rahatlıkla üzerlerine döküldüler. Baskın gibi olan bu saldırıda hazır bulunan askerler, her ne denli kendilerini savunmaya çalıştılar, bunun içinde vargüçlerini gösterdilerse de ezici düşman, sayıca ölçüsüz olduğundan, cenk alanı bunların gözlerine dar geldi. Musa Bey ile Ferhad Bey şehadet dolusunu dibine dek çekip, kendilerinden geçtiler. Geri kalan asker de şaşkın, yılgın selamete çıkmaya çalışarak o kaçışla düşman gözünden kayboldular.

Üçüncü Savaş

Durağı yüce Padişah çerkeslerin işledikleri yaramazlığı duyunca, asker toplatarak hizmette doğruluğu ve sorunları çözmede becerisi olduğu için Padişahla akrabalık kurmakla öğünç bulması uygun görülen Anadolu beylerbeyi Hersek oğlu Ahmed Paşa'yı bunlara baş ve buğ eyledi. Paşa, Anadolu eyaletinde olan beyler, zeâmet sahipleri ve timarlı sipahi yiğitleriyle Adana ile Tarsus yöresine gönderildi. Çerkesler savaşmak niyetinde olurlarsa gayreti bazuya verip ol yaramazları avlaması ve yiğitlik neymiş göstermesi kendisinden istendi. Hızır Bey oğlu Mehmed Paşa ile Karaman beylerbeyi Karagöz Paşaların da zaferleri rehber edinen askere katılmaları ve Ahmed Paşa'nın buyruğuna girerek onunla birlikte sefer etmeleri ferman olundu. Aslında Mehmed Paşa gerek yaşça, gerek şan ve şöhret bakımından önde gelen, mutlu otağın pek eski kullarından biri idi. Ama işte Cahiliye zamanındaki tercihleriniz ve işte İslam'da tercihleriniz hadis-i şerifi üzere Ahmed Paşa, Padişahın sevgisine ve ilgisine erişmiş, onun güvenilir, inanılır bir adamı olmakla ordunun

baş ve buğluğuna da Padişah katından seçilmişti. Bu yüzden Mehmed Paşa'nın gönlü kırıldı. Karagöz Paşa ile söyleştiler. Savaş meydanında gayret ve atılganlık göstermekten ellerin çekeler ve Hersek oğlun ol alanda ekeler. Yanlış düşünceleri ve karanlık niyetleri bu sözler üzerinde bağlandı ki, eğer dar zamanda gayret edersek, sevgi ve lutuflar yine Hersek oğluna gider ve bu gayretin sonucu onun daha da yükselmesi demek olur. Çektiğimiz, tussuz yemek gibi beyenilmez ve cansiperliğimiz hesap edilmez. Bu da akıllı adamın işi, harcı değildir. Başkası için boş yere emek çeke ve eller biçecek tohum eke. Yaban için yorgunluğu göze almanın akıllı kimse için gerekli bir tutum sanılması pek gariptir.

Olur mu böyle iş makbul, bilge kişi katında
Yani meyveli ağaç yaban cebini doldura

Sözün kısası bu doğru olmayan görüşle iki ordu karşı karşıya geldiği zaman, Ahmed Paşa'yı ortaya atıp kendileri temaşacı kaldılar. Iraktan bakmakla oyun ettiler, Padişahın hakkını çiğnemekle de bahtlarını kara eylediler. Ne ellerin kılıca urdular, ne savaş alanı ortasında durdular. Kılıçları kınında, tabanları da rahatta olup yardım ellerini bağlayıp desteklemede ayak kırdılar. Ahmed Paşa Anadolu askeri ile tek başına kalıp, savaş meydanında erlik ve ol karagaşa deminde dilâverlik gösterip, kendisi de vuruşmaya ve kılıcıyla ateş salıp tokuşmaya daldı. Öç alıcı kılıcının bulutlarından dökülen kanla, alanı lâlezara döndürdü. Nice serkeş çerkesi gönder ucuyla yokluk diyarına gönderdi. Her attığı ok bir günü geçmişin hırsla dolu göğüs çatısına saplandı. Düşman deviren her vuruşu, haberci bir güvercin gibi, gök kubbede yay çizip kendisine bir düşman vücudunu yuva eyledi. Yağının hançeresi hançerine kın, düşman cesedinde açtığı yaralar kuş penceresi oldu. Şeşperinin vuruşuyla duvarlar tuz buz oldu. Kan saçan kılıcının döktüğü kanlar ise, boş yere

akıp gitti. Sözün kısası bu bahadır Paşa, cihan padişahı yolunda yaralar alıp, adamlarının da kimi düşüp, kimi savaştan sürülerek başına bir yığın adam üşmeyince, bir biri ardına inen vuruşlarla, nacaklarla kılıç tutan parmakları düşmeyince tokuşmaktan, savaşmaktan elin çekmedi. Elinde güç ve parmaklarında iş kalmayınca zalim düşman eline tutsak ve cihan, aydın gözlerine zindan oldu. Hızır Bey oğlu Mehmed Paşa ile Karagöz Paşa bu kargaşada kaçmaya göz karardub dayanamadıkları için savaş meydanı da başı boş kalmış bulunuyordu. Bu durumda Adana ve Tarsus'u bekleyenler, olup biteni görmekle direnmeye artık güçleri de kalmadığından, kaleleri teslim etmeyi kendi kurtuluşları bakımından tek çare bildiler. Emir-i kebir olan Özbeğ, bu hisarları alarak Mısıra döndü. Hersek oğlu, çerkeslerin elinde bin bir eziyet ve ceta ile çerkes eşkiyasının böbürlenmelerinin üzüntüsü içinde Kahire'ye götürüldü. Dönek feleğin oynadığı ters oyunla ortaya çıkan bu uygunsuz durum, şimdiye değin neşe kaynağı olan gönlünün kırgınlık ve üzüntü yuvasına dönmesine bir başlangıç oldu.

Zamane dilinin, Padişahın üzülen gönlünü almak için

Devrân kendi töresince öğünenleri berbat eyler
Bir iki gün sana yağı kalsa da mutlu eder

özlü kavramını açıkladığını bilmeyen Mısırlılarsa sevinç ve eğlence meclisleri düzenlemeye kalkıştılar. Bu acı olay, 891 yılında (M. 1486) kendini göstermiştir.

Anlatılmıştır ki, Hersek oğlu Ahmed Paşa'nın yakalanıp tutsak alındığı keremli Padişahın kapısına arz olununca, gazaba gelip vezirlâzam olan Davud Paşa'yı dörtbin yeniçeri ve kapıkullarından bir kaç bölükle birlikte Anadolu ve Rumeli askeriyle Mısır sınırına göndermişti. Rumeli beylerbeyi Hadım Ali Paşa sancağı altındaki beylerle Gelibolu'dan geçerek Padişahın fermanı gereğince,

Davud Paşa kuvvetlerine katıldı. Davud Paşa 892 (M. 1487) yılında Mısır sınırı üstünde, Üçkapı yaylasının öte yanında, Koca kalesi yakınında Aladağ dibinde otağın kurduğu sırada, Zülkadir oğlu Alaüddevle Bey gelip, Paşayla buluştu. Alaüddevle Bey, kaleler açan Paşa'nın Mısır topraklarına girmek niyetinde olduğunu görünce, düzenbaz düşmanın ülkesine körü körüne girmeyi uygun bulmadı. Onun tasarı dizginlerini o yöreden çevirip Karamanoğlu Kasım Bey'in yerini alan Turgudoğlu Mahmud Bey'in çıkardığı fitneyi bastırmak üzere yöneltti. Gerçekten Varsak vilayetini ve baş kaldırmaya girişen pislerden bu çevreyi alıp temizlemek gerekli bir iş olmakla aydın düşünceli Paşa da buna yönelmekte gecikmedi. Yol başlarını ve geçitleri kapatmak için Varsak balkanını üç taraftan çevirip adım adım ilerlemeye başladı. Rumeli askerin beylerbeyileri olan Alî Paşa ile Tarsus tarafından, Anadolu askerin beylerbeyileri olan Sinan Paşa ile Ulaş yurdu denilen yerden gönderip, kendisi kapıkulu ile Bulgar dağından yürüyüp Turgut ve Varsak Türkmenlerini yola getirmeye girişti. Turgudoğlu Mahmud Bey, etrafının çevrildiğini ve Paşanın kendisini ele geçirmek amacında olduğunu bilicek, kılık kıyafetini değiştirip, çoluk ve çocuğunu, anası ile kardaşını bile alıp, Anadolu askerinin yürüdüğü yurttan Haleb'e kaçmıştı. Paşa bundan haberdar olıcak, ardınca, ılgarcı gönderdi. Bunlar onun Haleb'e vardığını duyunca, Halep yöresinden geri döndüler. Varsak beyleriyse Paşa'ya boyun eğmekten başka kurtuluş yolu bulamayıp devletli Paşa'nın buyruğuna girdiler, suçlarının hoş görülmesini dilediler. Boğa oğlu, Akbaş oğlu, Elvan oğlu, Sümek oğlu, Uran oğlu, Ulu oğlu, Artık Şeytan Oğuz Bey oğlu gibi nice boy beyleri gelip uluğ sultan katına kulağı küpeli kul oldular. Paşa ise bunları hil'atleyip, yerli yerine gönderip, sefer zamanı geçmekle Padişahtan gelen ferman üzerine mutlu otağa büyük bir başarı kazanmış gibi yöneldi. Akşehir yanında Istabıl çayırında bu

ünlü vezir, askere destur verip, Vize'de bulunan keremli Padişahın ayağını öperek mutluluk buldu.

Davud Paşa sefere çıktığı sırada Kara Boğdan'dan iki yıllık haraç ile elçi gelip, barışın uygun görüldüğü yanıtını alıp dönmüştü. Paşa seferden gelip devletli eşiğe yüzünü sürdüğü günlerde ise, Otağ-ı hümayûn Edirne'ye doğru yola çıkmak üzere idi. Bu arada Ungürüs'ten Yahşı oğlu adında bir elçi daha gelmiş, görevini yaptıktan sonra dönüş için izin almıştı. Bu adam, Semendre yöresine ulaştığı zaman, bu yöre gazilerinden birinin kardeşini bir zaman önce bir akın sırasında tutmuş ve kebab eylemişti. Bu olay, ol gazinin yüreğinde kavurucu bir hınç beslemesine ve yanan yüreğini ancak bunun acısını çıkarmakla bastıracağına and içmesine neden olmuştu. Şimdi ol kâfirin bu yöreden geçmekte olduğunu duyan gazi, atına atladığı gibi ol cehennemliğin yoluna çıktı ve öldürücü bir vuruşla;

Dize - Son seferini cehenneme ettirdi

ama yanındaki tamu yolcuları da gaziyi öç alıcı kılıçla vurup

Dize - Cenneti ana durak eylediler

Dördüncü Savaş

Durağı yüce Padişah, Mısr'a fir'avn olan Çerkes Kayıtbay'dan öcünü almak için büyük bir titizlikle hazırlandı. 893 (M. 1488) yılı başında başkent olan İstanbul'a gelerek bu günlerde baş vezir olmakla başlar üstünde bulunan Ali Paşa'ya, Rumeli beylerbeyi Halil Paşa'yı buyruğundaki beyler ve sipahiler ile ,Anadolu beylerbeyi Sinan Paşa'yı vilayetindeki sancakbeyleri ile iki bin yeniçeri'ye de üç bölük kapıkulu eklemek suretiyle sözü edilen yılın Rebiyülâhirinin üçüncü gününde (17 Mart 1488)

İstanbul'dan hareket etmesini buyurmuştu. Mısır sultanı ise şanı yüce Padişahla barış yapmak dileğinde olup, Hersek oğlunu dostluk amacı ve arabulucu gibi kullanmak için hapisten çıkarıp, sevgi gösterileri ve ikramlarla İstanbul'a göndermişti. Padişah ise Paşa'yı kapudanlık göreviyle başlara tac eylemiş ve yüz parça gemi ile deniz yolundan Ali Paşa'yı desteklemek üzere yolcu etmişti.

Ali Paşa büyük bir gösterişle Karaman vilayetine vardıkta beylerbeyisi olan Yakub Paşa, Padişahın fermanı gereğince zaferleri gölge edinen orduya katıldı. Karaman ile Suriye'nin sınırı olan Heraklea'dan Adana topraklarına girip Adana kalesini onarıp tahkim ettikten sonra Tarsus kalesini yeniden yapıp berkitti. Anavarza, Güre, Ayas, Namrun ve Melvane kalelerini alıp, orduya serdar olan Paşa, Ayas kalesini düşman devletinin yapısı gibi viran edip yıktı ve bu topraklara hak ve adaletle yeniden düzen verdi. Rumeli beylerbeyi Halil Paşa'yı Sis kalesini almaya gönderdi. Ol dahi Rumeli askeri ile Sis'i kuşattı. Ali Paşa ise, kalelerin cebehanesini tamamladıktan sonra, Halil Paşa'nın ardından Sis'e yetti. Kaleyi koruyanların başı olan Bünü Beğ hisarın kapılarının, duvarlarının top ateşleriyle delik deşik olduğunu göricek, aman dileyip, hisarı teslime kalkıştı. Paşa da adı geçeni iki bin kadar tutan adamlariyle başkente gönderdi. Keremler saçan Padişah ise onu ihsanlariyle bağışlayarak tutsaklık bağından kurtardı. Ağır ve kıymetli hil'atler, armağanlarla geriye Mısır'a yolladı. Bu kişi bir süre sonra Şam nâibi olarak ulu devlet buldu.

Mısır sultanı Rumeli askerinin saldırılarından haberdar olıcak, buyruğundaki beyleri ve askeri toplayıp, kendisinden sonra ikincide olan Emir-i kebir Özbeğ'i bunlara baş ve buğ eyledi. Üçüncüsü olan Emir-i silah Temürüz'ü dördüncüsü olan Büyük emir-i ahur Kansuveyhi, Bin ve Beşyüz serdarlarını. Şam, Halep, Trablus, Sayda ve Remle

nâiblerini bile koşup Ali Paşa'ya karşı gönderdi. Şam Türkmenleri ki hala güçlü ve kuvvetli idiler, bunlara Ramazan oğlu ile Turgud oğluda yakınları ve adamlariyle katıldılar. Mısır ordusu Bukras dağına geldiğinde gördüler ki, dağın kıyısında Hersek oğlu Ahmed Paşa, dağları andıran gemilerle demir salmış, yollarını kapatmış, çelikten dağlar gibi durmaktaydı. Ol yolları bu uygunsuzlar elinden korumaktaydı. Rum diyarına yol, sadece bu ulu dağın üzerinden geçmekle Mısır askeri dağın ardında şaşkın beklemek zorunda kaldı. Ama Tanrının dileği, bir felaket getirmeyi öngörmekle, ansızın güneyden kopan bir rüzgâr deniz yüzünü kabarttı, dalgalar birbiri ardınca kıyıları döğmeye başladı. Ol dağ gibi gemiler birbirlerine vurup, destiler gibi kırıldılar. Parçaları, direkleri dağılıp giden sular gibi deniz yüzünde sağıldılar. Fırtınadan çıkabilenler de olmayacak yönlere düşünce düşmanın yolu açılmış oldu. İstedikleri gerçekleşince dar boğazdan geçmeye fırsat buldular. Ceyhan suyunu aşıp Kızılca ırmaktan geçtiler. Ramazanın sekizinde Adana'nın Tarsus'tan yana olan Ağa çayırında Osmanlı kuvvetleriyle karşılaştılar. Rum ve Şam askerleri sabah ile akşamın karşılaşması gibi bir hizada kalarak karanlık ile aydınlığın alametlerini karşı karşıya getirdiler.

Yeryüzü san mızraklardan bir koruluk oldu
Ara yerde sancaklar ateşle tutuşmuştu

Zaferleri izleyen ordunun serdarı olan Paşa, ortada durmuş, yan taraflarında ise temiz görüş sahibi beylerden İsfendiyar oğlu Kızıl Ahmed Bey, Turhan Bey oğlu Ömer Bey Mehmet Bey ve Müntansır Bey gibi namlı beyler yiğitlik sancağın cihana gösterip, cihanı gölgeleyen otağın kulları ile Paşayı ayın aylası gibi çevirmişlerdi. Yeniçeri dilâverleriyse aşılmaz bir sed gibi Paşanın önünde saf çekmişlerdi. Anadolu beylerbeyi Sinan Paşa, Karaman beylerbeyi Yakup Paşa sağ kolda sipahilerle saf bağlayıp, Veliyüddin oğlu

Ahmed Paşa ile Süleyman Bey de yine sağ kolda yerlerini aldılar. Halil Paşa Rumeli bahadırları ile sol kolda durarak saflarını bağladılar. Padişahın has hademelerinden İskender Bey, Evrenos oğullarından İsa Bey'le Süleyman Bey Anadolu yakasından, Ohri Beyi Hüseyin Bey ise kimi beylerle birlikte Rumeli yakasından öncü oldular. Mısır ordusu da saflarını bağlayıp serdarları olan Özbeğ, Mısır sipahilerinin en seçkinleri ile ortada durup, Şam melikü'l-ümerası Şam çerkesleri ve Türk beyleri ile sağ yanda Halep melikü'l-ümerası adı geçen ilin nâibleriyle sol yanda yer almıştı. Dört bin mızraklı cündî ile Temürüz ve bazı beyler de öncü olup cenk meydanına girdiler.

Yazardan - Karşılaşınca iki ordu birden girişti
Kara bulutlar sardı bir anda göğü yeri
Kılıçlar gösterip nice insan biçtiğin
Birbirine girişmede nasıl ettiğin
Ecel postacısı ard arda okların saldı
Verdiği haberle niceleri yere kardı
Kızıl ırmak gibi kan akıttılar orada
Bedenlerden bir tepe ortada adeta
Dilâverler aksatmadan tutsaydı her yayı
Düşman ok yağmurundan bulur muydu amanı
Kırıldı iki taraftan da pek çok dilâver
Sayısın desem şaşırır, acep akıl ne der

Savaş ateşi böyle yayılırken Karamanlılar eski töreleri gereğince kaçmak utanmazlığını yine ettiler.

Yazardan - Kaçıp arkayı yağıya gösterdiler
Düşmenden yana muştular gönderdiler
Neden oldular hasmın ağır basmasına
Kara düşürdüler beylerin şanına
Büyük suç oldu anınçün kaçmak denür
Ki bir kimse kaçsa adı bin kez söylenür

Karaman askerinin ansızın çözülmesi, Anadolu askerinin bozguna uğramasına yol açtı. Sipahilerin yılgınlığa düşmesiyse Evrenos oğullarının ikisinin de bir anda şehit düşmeleri ve onlar gibi nice beylerin uğraş alanında kaybedilmeleri sonucunu verdi. Mızraklı cündilerle Temürüz, Ramazan oğlu ve Turgud oğlu, Karamanlıların ardına düşüp onları savaş yerinden çıkardılar. Bu kaçaklar kondukları yere can atıp geride kalanları da kendileri gibi, bozguna uğramış sanarak, orduda buldukları eşyanın güzellerini seçip, bayağısını yakarak, ölüm kamçısı altında kaçış yollarına dökülüp, ettikleri densizliği geride olan askere de sıçrattılar. Onları kovalayan Temürüz ardlarınca biraz ılgar edip ayak tozlarına bile eremeyicek, yağmaya uğramış ordu yerine gelip, onu talanla yetinerek savaş meydanına döndü. Gördü ki, Rum ordusunun orta kanadı Özbeğ üzerine hücum edip, onların karargâhlarından ileri gidip, çerkes eşkiyasından bir çoğunu kırmış, ötekileri de mevzilerinden ayırmış. Bu görüntüyü bozgun sanan çerkesler, Özbeğ'e katılmaktan kaçınarak Karamanlılar gibi, onlar da Mısır ordusuna can atıp, bulduğun alıp, Halep yolun tuttular. Bukras beline geldikte Hersek oğlunun bekleyen askerine rast gelip, Rum yiğitlerinin saldırılarına dayanamayıp iki ordudan aldıkları kıymetli eşyayı döküp, bin bir güçlükle canlarını kurtardılar. Bu çarpışmada kendileriyle olanlardan çok kimse, yaşam giysilerinden soyunmuş oldu. Anadolu askeriyle Karaman askeri ilk ağızda dağılıp kaçmışlar. Rumeli askeriyse Arapların hiylesine aldanmışlardı. Karşılarında duran karaltıyı asker sanıp başka bir tarafa yardıma koşamadılar. Mısırlıların yükler üzerine oturttukları tepsi, sini gibi parlak eşyanın gözlerini kamaştırmasiyle bunları ıraktan zırh giymiş adamlar sanarak onları kolladılar. Ali Paşa ise kapukullarıyla, has hademeleriyle, yanında olan temiz düşünceli beylerle dilâverlik töresini yerine getirip, şu denlü gayret ve yiğitlik gösterdiki, yüz-

1979 — Birinci Basılış — F. 17

lerce yıl görmüş olan yaşlı felek, nice zamandanberi böyle bir savaş çıkarıldığına tanık olmamıştı. Yahya Paşa da yiğitlik görevini eylemekte kusur etmedi. Kendi eliyle çoğu düşmana yıkılma şarabını tattırdı, keskin kılıcının ucundan ölüm salyaları saçtırdı. Atı ayağından kopan tozlarsa gök kubbeyi ağardı.

Zırhlara bürünmüşlere gerçi nice oklar attı
Atı şahlandı adam mı at mı hepsini hakladı

İkiyüz kadar hassa kulu ol savaş meydanında düşüp, bunca ziyan ortada iken, savaşmaktan yüz çevirmedi ve bir kimse onun arkasın görmedi.

Uğursuz düşman onun sırtın hiç görmedi
Yayın sağrısından kılıç yüzünden başka

Kılıçların parıltıları ve okların alevleriyle savaş öyle bir tutuştuki, güneşin gözü bu ölüm alanında akan kanla gecenin tanyeri gibi kıp kızıl oldu. Ecellerin gelip çattığını duyuranlar, savaş kimi bu yana, kimi o yana yüz gösterir (110) ata sözünü ivediyle iletmekteydiler. Ok taneleri de bu haberi duyurma sırasında eceli gelene mecal vermezdi.

Oklar dolu taneleri gibi döküldüğünde
İşte ölüm tufanı bir anda sardı her yanı
Yer de gök de gömgök oluverdi tozun esişinde
San, orada çakan yıldız kılıcın kendisiydi
Aslan avı böyle bir savaşa dönüştüğünde
Kement de korkunç yılan gibi açmıştı ağzını

Şu yaşlı dünyanın gömleği ucu kandan şafak gibi gülgûn olmuş, savaş meydanı gözlerinden kanlı yaşlar dökerken, gerek Rum, gerek Mısır askerlerinin dayanma güçleri tükenmiş, direnmeye olasılık kalmamış, umut gözlerine amaç edindikleri yüz aklığı kara bahtlarından kararınca

Dize - Bozgunu hepsi candan istediler
Kaçma yoluna hep birden düştüler

Rum sipahilerine de Arap cündileriyle döğüşmekten yılgınlık gelmekle iki taraf birbirinden ayrılınca, savaş meydanında bekleyerek, düşman yığınlarının gözden kaybolmasına dek orada durduktan sonra, atlarının dizginlerini gerideki konak yerlerine çevirdiler. Ama Rum beylerinden bazı atılganlar yine de düşmanı kovalayarak onları ordugâhlarına varıncaya dek izlemek istediler. Ne varki ordunun serdarı olan aydın görüşlü Paşa, bu önlemi beğenmedi. Onlara, Anadolu ve Rumeli askeri daha ilk tokuşmada yüz geri edip, Halil Paşa kolundan dahi dilâverlik eseri görülmedi. Yanımızda kalan yaya ve atlı asker iyi bir konuş ve sağlam bir tutumla tek vücut gibi duruyorken, ılgar eylemekle yayılmaları ihtiyatla davranmak değildir. Olasıdırki düşman gafil olmayıp direnç gösterecektir. Dağılıp yayıldıktan sonra derlenip düzene girmek zor olur. Düşman ardınca ılgar, zaman olurki bozguna dönüşebilir, dedi.

Arapça - Düşman kaçtıysa sakın onları kovalama
Olabilirki kovalarken hasara uğrarsın
Gururlanma başarından döndürmeye çalışma
Olabilir bozgundan sonra kırgına uğrarsın

İş bilir beylerden cihad yolunun Ömer'i (111) ve savaş günü saflar yarıcısı olan Turhan Bey oğlu Ömer Bey, Paşa'nın bu sözlerini benimseyerek Mısır ordusunun sudan geçip gittiğini öğrendikten sonra, çadırların kurulduğu yere Paşa ile birlikte geldi. Ordu yerinin talandan sonraki karmakarışık halini ve askerin çoğunun kaçıp gittiğini görünce, Paşa'nın artık durmaya gücü kalmadı. Ordu yerinde kalan top, tüfek ve cenk araçlarını ol gice Adana kalesine koydu ve oradan atları eyerleyip yola düştü. Mısır ılgarcılarının kovalamaya kalkışmaların-

dan da çekinerek hızla ilerleyip onların ulaşmaları pek olası bulunan bu yerden uzaklaşmaya çalıştı.

Özbeğ de Mısır ve Suriye askeri ile Kızılcaırmak'tan geçip ordu yerine varınca, Temürüz ile kaçanların yaptığı talanı ve Hersek oğlu'nun muştasıyla ortaya çıkan perişanlığı göricek, kaçış yoluna çıkmak üzere idi. Ama bazı arkadaşları hele bekleyelim düşüncesinde olduklarından, onun dizginlerini tuttular. Sabaha dek atlarından inmeyip Osmanlının durumu belli oluncaya değin öylece beklediler. Tan yeri ağardığı sıradaki, gecenin askerleri kaçıp yola düştüklerinde, ülke ordusundan geceleri bekleyen askerlerin görevi bitmiş oldu. Gezegen ve yıldızların göklerde bekçilik etmelerine de günün güven ortamı nedeniyle gerek kalmamıştı. Rum ordusunun durumunu öğrenmek için çevreye gözcüler saldılar ve haber alınıncaya dek durdukları yerde kaldılar. Özellikle çevre yollarını, geçitleri tanıması bakımından Turgut oğlunubu işte görevlendirdiler. Kargaşa ve fesatlık yolunda çabalayan Varsak Türkmenlerinden biri, Ali Paşa'nın dönüşe kalkışını ve bu konuda gösterdiği sür'ati, çabayı görmüş ve hızla Mısır ordusu yanına varıp durumu açıklamıştı. Bunun üzerine onlar da Rum ordugâhına saldırıp kurulu çadırları boş bulunca, ol gice anda dinlendiler. Ertesi Turgut oğlu gelip Ali Paşa'nın iyice uzaklaşmış bulunduğunu bildirince, artık kafalarındaki kuşku da kaybolmuş, gitmişti. Böylece Adana kalesi üzerine düşüp, kaleyi kuşatmaya giriştiler. Gerçi bu kale Ali Paşa'nın gösterdiği ilgi ile tahkim edilmiş, kolay ele geçirilemez hale konmuştu. Ama Tanrının takdiri ile barut deposuna ateş düşüp patlayınca hisarı bekleyenler söndürmeye çalıştılar. Kalenin dizdarı da bu sırada yanarak ölünce, onların da dayanma güçleri kalmadı. Bir kaç gün bu şaşkınlıkla gayret edip, sonunda çaresiz kalarak söz ve andla, ağır yeminlerle kale kapılarını Mısırlılara açtılar.

Ali Paşa ise, Heraklea'ya gelince durumu Padişahın ulu eşiğine bildirdikten sonra, bir kaç gün bu yörede eğlendi. Oradan Larende'ye vardı. Burada iken yüce otağdan ferman geldi. Bu fermanda daha önce Karaman beylerbeyi iken Hersek oğlu'nun verdiği savaşta kaçtığı için görevinden atılan ve gözden düşen, sonra da Petek sancağıbeyi olan Karagöz Paşa'yı bu savaşta da kaçtığı için hapsetmesi, Kayseri sancağıbeyi Yular kısdı Sinan Bey'i, Karesi sancağıbeyi Kral oğlu İshak Bey'i, Rumelinden Kızılca Müslim Bey'i, Karaca Paşa oğlu İskender Çelebi'yi Anadolu kethüdası ile defterdarını, bu kanlı savaşta bir kenara çekilen, savaşa katılmayan, ya da kaçan bütün yaramazları zincire vurup İstanbul'a göndermesi, kendisinin de yüce otağın kapıkulları ile birlikte mutlu eşiğe yüz sürmesi bildiriliyordu. Ali Paşa aldığı buyruklar gereğince hareket edip, askere destur verdikten sonra, devletli Kapı'da bulunmak üzere hızla yola çıktı. Rumeli beylerbeyi Halil Paşa, Turhan Bey oğlu Ömer Bey ve İsfendiyar oğlu Kızıl Ahmed Bey Paşayla birlikte gidip cihanı gölgeleyen otağa geldiler. Paşanın gönderdiği suçlular İstanbul'a varınca, nice zaman Yenihisar'da hapsedilmelerine ilişkin ferman çıktı. Sonra Karagöz Paşanın aynı suçu tekrar etmesiyle cezalandırılması kesinleştiğinden öldürüldü. Kalan beceriksizler görevlerinden atıldılar, gözden düşerek aşağılanmış, horlanmış kişiler olarak öyle gezdiler, bu elemle canlarından bezdiler.

Dize - Sipahi ki cenkte bir kez dönüp sırtın gösterdi
Ne mümkün artık onun şan ve şeref bulması

Bu uğurlu yıl içinde Padişahın Edirne'de kurdurduğu cami, medrese ve darü'ş-şifanın yapım işleri tamamlandığından, bu ulu yapılı cami'in ve ferah alanlı mescidin rahmet yolu olan kapısının açıldığı parlak günde, fakirlere, yoksullara dağıtılan yiyeceklerin bolluğu harflere sığmaz, dağıtılan sadakaların sayılmasına zaman yetmez,

belde ileri gelenlerine, bilgelere kurulan sofralar ve sunulan yemeklerse anlatılamaz, öyle bir ölçüdeydi. Yemek sofraları şöyle döşendi ki, muhallebi ve güllac, adını işitmeyen aç ve muhtaç, bunları tekrar tekrar yemekten üşendi. Fakirler ve yolcular için yaptırdıkları imaretin sahip olduğu nimetlerin çokluğu anlatılmaya kalkılsa, konunun şişirildiği sanılır. Ona özgü anılması gereken özelliklerden biri de şekerle yapılan reçelleriydi. On türlü nefis ve kıvamında reçel hatırı sayılır yolcular için imarette her an hazır bulundurulmaktaydı. Baldan yapılan helvalar orta halli yolculara sunulurdu. Şanlı medresesi ise ücret bakımından bu güzel kentte bulunan medreselerin en yükseği ve en değerlisi oldu. Öğretmene verilen ücret günde altmış Osmanlı akçasıdır. Bütün bu yapılar bereket kapısı ve mutluluk tapısıdır. Bunun için de yapımlarına Hurrem-bina (112) tamlaması Tarih olmuştur.

Yazardan - Dir görenler idüb o Şaha dua
Allah onun ecrini kat kat arttıra

894 yılı Cemaziyülevvelinin ilki Perşembe (2 Nisan 1489) gecesi Edirne yandı. Eski Cami önünde Muhtesib dükkanından Haffaflar ve Alacacılar çarşısının sonuna dek hiç bir yapı kalmadı. İkinci kez ise yine bu yılın Recebinin ilki Perşembe gecesinde çıkan yangın, İshak Paşa muhallesini bütünüyle yaktı. Ateş daha nice yerlere de sıçradı ve büyük zarara sebeb oldu. Yine Receb ayının yirmi dördüncü günü ki Temmuz'un dördü ve Cuma günü idi. Edirne'ye düşen yıldırımlar yedi yerde büyük hasar meydana getirmişti.

Zülkadir oğlu Alaüddevle Bey'in Başkaldırması

Nazm - Bir ağaçki özü bozulmuşsa zamanla
Ham meyveden başka şey vermez her yazında

Bir insanın yaradılışındaki çirkinlik, sürekli olarak başarısızlığa uğraması sonucunu getirir. Haya ve utanma duygularını kökten yok eylemek, karşılıklı değerlendirme ve haklara karşın tanımazlıktan gelmek ancak, kötü yaradılışlara özgü bir davranış olarak bilinmelidir. Zülkadir oğlu Alaüddevle de Osmanlı ocağının nimetleriyle yetişmiş, durağı yüce Padişahın desteğiyle güç bulmuş, ikbal yapısı da deryalar gibi geniş lutufları olan sultanın üstün ilgisiyle sağlamca kurulmuştu. Özellikle atalarından kalan yurdunu kurtarmasıysa devletlû Sultan, Rumiye-i Sugra eyaletinde vali olarak bulunuyorken, cennet mekân babasından aldığı buyruk üzerine gönderdiği birliklerin yardımları sonunda gerçekleşmişti.

Küfran-i nimet eyleme çünkü bu inkârdan
Derlerki iki kez küfrana düşer sonra insan

Alaüddevle Bey, bu hikmet dolu sözleri düşünmedi, Hakkında gösterilen ilgiyi, zor deminde uluğ otağdan gördüğü destek ve yardımı tamamiyle unutmuş bulunuyordu. Ona yardım etmek gibi uğursuz bir iş sonunda bu yakaya düşen bozgunluğun sonuçlarını ve kendisinin yıkılasıca beyliğinin varlığını Memlûk devletinin kuvvetinden sanıp, mutlu otağa kulluk etmekten usanmış, eğri yolda olan çerkeslere bağlanmaya heves etmiş bulunuyordu. Mısır Emir-i kebirine mektup göndererek kızını onun oğluna vermek istediğini bildirmiş, dostluk töresini ve yakınlaşma gereğini oluşturmak için de bir oğlunu Mısır sultanının hizmetine göndermek düşüncesinde olduğunu bu mektubunda belirtmişti. Yine mektupta Osmanlıların kapısından yüz çevirdiğini anlatmış, dönek bahtı gibi doğru yoldan sapıp çıktığını açıklayarak nimeti hakkı olan Osmanlıların, kötülüğünü isteyenlerden biri olduğunu bildirmişti.

Dostluk her bakımdan sende kuşkuya dönmüşse
Nasıl bakarsın canına kasdeden düşmene

Özbeğ bu haberi alınca, sevinç duydu. Hemen beylere özgü nişan tedarikini görmeye başladı ve bu yolda bir nice kese Mısır filorisi gönderip görücülük töresini yerine getirmiş oldu. Böylece dostluk gereğini bitirmiş oldu.

Bu tarafta ise Ali Paşa Mısırlılarla savaşı sürdürmekte iken Alaüddevle'de bazı hoşa gitmeyen davranışlar kendini gösterdiğini anladı. Böylelikle de gönül tarlasında kin tohumlarını bellemiş oldu. Kıyamette insanların en kötüsü iki yüzlü olanlardır (113) buyruğunun gerçekliği onun tutum ve davranışlarıyla ortaya çıkmış bulunuyordu.

Ceza gününde o kimseki pek fena olur
Kendisi münafık bir köledir Hak önünde
İki yüzü de ateşden bak simsiyah olur
Ettiği nifak kılıç gibi döner özüne

Bunun içindir ki, adı geçen Paşa, Padişahın mutlu özengileri ile birlikte bulunmak mutluluğuna eriştiği zaman, Zülkadir oğlu'nun hükümete boyun eğmekten kaçınmış olduğunu arz etmişti. Bu günlerde ise, Alaüddevle'nin büyük kardeşi Şam'da mahpus iken, yakın adamları fırsat kollayıp onunla zamanlı zamansız görüşen yaşlı bir kadın aracılığıyla Şam nâibinin değiştirildiği sırada ona kaçmak olanaklarını hazırlamışlardı. Karanlık bir gecede hisar altına gelip zindanda yatan beyzadeyi bu karanlık yerden kurtarmış oldular. Budak Bey adamlarının, yakınlarının hazırladıkları yel gibi esen ata atladığı gibi, Rum diyarına uçmuş ve keremle her yanı gölgeleyen otağın kapısına düşmüştü. O zaman kendisine Vize sancağı lutuf buyurulmuştu. Alaüddevle'den çıkan kargaşa ve nifak ortaya dökülünce, Zülkadir beyliği Budak Bey'e verilmiş ve ona destek olması, yardımda bulunması da bu günlerde Rumiye-i Suğra beylerbeyiliğinde bulunan Hızır Bey oğlu Mehmed Paşa'ya buyurulmuştu. Ayrıca Kayseri sancakbeyliğine getirilen Mihal oğlu İskender Bey'e de Budak Bey yardım isterse gerekeni yapması ve onu desteklemek

ve korumak gereği bildirilmişti. Ama Budak Bey, Türkmen beylerinin kendisine bağlılık göstereceklerine kesinlikle inandığından, bu sözünde durmazlara güvenerek kardeşi ile çatışmaya hemen girişti. Kendisine yardımla görevli olan beylerin toplanmalarını beklemedi. Alaüddevle Bey'in büyük oğlu olup Padişahın atamasiyle Kırşehir hâkimi bulunan Şahruh Bey'i tutup gözüne mil çekti. Alaüddevle bu haberi duyunca aklı başından gitti, aydın gün gözüne zindan ve ferah dünya, başına dar oldu. Kopardığı âhın dumaniyle cihanı kapkara eyledi. Şam birliklerinin desteğiyle asker toplayarak öcünü almak için Budak Bey üzerine hücum etti. Budak Bey, Suriye kuvvetlerinin de ona katılmış olduğunu duyunca, Mahmud Bey'e mektup yazarak yardım isteğinde bulundu. O da Padişahın fermanı gereğince, Karaman sipahilerini toplayarak Niğde'ye geldi. Budak Bey, Alaüddevle'nin şiddetle hücuma geçtiğini yeniden öğrenince işe ivediyle karışması gereğini belirten ikinci bir mektubu tekrar Mahmud Bey'e çok sür'atli bir ulakla iletti. Ancak bu mektup Alaüddevle'nin eline geçmekle mektupta yazılı olanlar anlaşılınca, mektubu değiştirip Budak Bey ağzından şöyle bir yazı yazıldı. Gerçi daha önce ivediyle yardıma koşmaları istenmişti. Ama, şimdi düşmanın güçsüzlüğü, azlığı belli olmakla yanımızda olan askerle hınç duyulan düşmanın hakkından gelebiliriz. Boşu boşuna yorulmasınlar denilmişti. Bu haberlerle Türkmen hilekârlarından birini Mahmud Bey'e gönderdikten sonra, Alaüddevle, kendisi Budak Bey üzerine at kopardı. Mektup, Mahmud Bey'e ulaşınca o da acele etmeye gerek görmedi. Askerine izin verdi. Budak Bey ise, Mahmud Bey'in gelişini beklerken Alaüddevle'nin büyük bir kuvvetle yaklaşmakta olduğunu işitmiş oldu. Henüz dayanacak bir güç meydana getirmemişken, direnmeye kalkıştı. Aralarında kanlı bir savaş oldu. Savaş yerinde dağ taş, zırh ve külâh bütünüyle erimekle gök renkli kubbe, karaya boyanmış, kılıç çekenlerin tokuşmasından gökdeki yıldızların başbuğu kılıçtan

atlamış kaçmış, bu hale beşinci kat gök bile şaşmış kalmıştı. Savaşın sonunda Budak bey kaçtı. Askeri de dağılınca, ortada sadece Mihal oğlu İskender Bey kaldı. İskender Bey kaçmaktan âr eyleyip atının başını savaş meydanında hiç bir yana çevirmedi. Kılıç sallamaktan yorulmadı. Şimşekler çakan kılıcının bulutundan dökülen kan yağmuru cenk alanını lâlezar ve önüne gelen şaşkın yığınları her defasında tarümar eyledi. Ama en son ciğer kûşesi ve ömrünün hâsılı, tek tanesi oğlunu düşürdüklerini görünce, bütün eli ayağı kesildi, ne önlem alacağını bilemez olup öyle kaldı. Hayırsız düşman onun bu şaşkın halini sezinleyince, çevresini aldı, gözü zaten dünyayı görmediğinden, hemen yakalandı. Bey'i Alaüddevle'nin önüne getirdiler Ol dahi Rum kuvvetlerinin bozguna uğrattığını ispatlamak için İskender Bey'i zincire vurdurup Mısır'a gönderdi. Birlikte yolladığı mektubunda ise kışkırtıcı sözler ve fitneyi kızıştırıcı laflar yazıp Osmanlının artık dayanmaya gücü kalmamıştır. Saldırıyı şiddetlendirmenin zamanı ve Rum ülkesini almanın günüdür diyerek olmayacak önerilerde bulunmuştu. Mısır Emir-i Kebiri olan Özbeğ de bu bozgunu fırsat bilip 895 (M. 1490) yılında Mısır ve Suriye kuvvetleriyle Alaüddevle'nin topraklarına girip bu ülkenin ucu olan Kayseri kalesini Alaüddevle'nin yardımiyle kuşatmış ve kaleyi almak yolunda uğraşarak fitne kapısını yeniden açmıştı.

Sınır beyleri Alaüddevle'nin bu şekilde ortaya çıkışını ve Mısırlı Özbeğ'in Mısır ve Suriye kuvvetleriyle Kayseri kalesi önüne geldiğini Padişahın katına duyurduklarında, Hersek oğlu Ahmed Paşa'ya hemen bir ferman gönderildi. Anadolu askeriyle Karahisar-i sahip yolunda düşmanı def etmek üzere harekete geçmesi buyruldu. Bu sırada yeni gelen bir haberde Mısır ordusu Kayseri'den geçip Niğde'ye, oradan da Heraklea'ya varıp çevreyi yağmalayarak Larende yöresine zulüm ve kargaşa sellerini dökmekte oldukları bildiriliyordu.

Korunmakta olan illere bugûne kargaşanın çökmesi, Padişahın kulağına erişince, gazabı iyice kabarmıştı. Öç ocakları öyle bir tutuşmuştu ki, dil ile anlatmaya olanak yoktu ve bu kızgınlığın bastırılması da olası değildi. Devlet kapısında yer alan bölüklere Üsküdar'a geçmeleri buyrulduğu gibi, Padişah kendisi de Beşiktaş'ta konup karşı tarafa yani Üsküdar'a geçmek hazırlığına girişti. Bu sırada Hersekoğlu'nun Karahisar yöresinde Sıçanlı ova'ya geldiği, fesatlıkta direnen Mısırlılarca öğrenilince, kuşatmaya devam ettikleri kaleleri alamayacaklarını da anlamakla bu başarısızlık ve umutsuzluk içinde yıkılıp memleketlerine gittikleri haberi alındı.

Bunların Karaman vilayetini yağmalamaya ve bakımlı ülkelere zarar vermeye devam ettikleri sırada sözü edilen yıl Şabanının yirmi ikisinde, Temmuz ayının yirmi dördünde (10 Temmuz 1490) ansızın kendini gösteren bir kara bulut gittikçe yoğunlaşmış ve İstanbul gibi koca bir kent göze görünmez olmuştu. Dökülen yağmur ve sağanak sokakları doldurdu. Bir biri arkasına çakan şimşek ve düşen yıldırımlarla nice yerlerde binalar yanıp yıkıldı. Görenler kıyamet koptu sandılar ve bu korku ve dehşet ile dünyadan usandılar. Düşen yıldırımlardan biri şehirde, Atmeydanı yakınında Güngörmez kilisesi adiyle tanınan büyük kiliseyi uçurmuştu. Bu kilise yapısının sağlamlığı ve dayanıklığı gözönünde tutularak barut mahzeni yapılmıştı. Şimdi düşen yıldırımla ulu kubbesiyle birlikte bir anda gök yüzüne uçtu. Patlama öyle şiddetli olmuştu ki binada ne duvar, ne direk kalmış, her biri bir dağı andıran kubbeleri güzün dökülen yapraklar gibi olmuş, dağların yürüdükçe yürüyeceği gün (114) hükmü kendini göstermişti. Patlamadan çıkan ses ve gümbürtü yakın olanları helâk etmiş, uzakta bulunanların da ödlerini koparmıştı. Sûr üflenince gökte olanlar da yerde olanlar da baygın düşerler (115) anlamı ise böylece öğrenilmiş oldu. Gökyüzüne yükselen taşlar çevresindeki evler üzerine dökülünce

yok olma ile ilgili âyetler açıklanmış ve nice insan dünya nimetlerinden ırak düşmüş bulundu. Çevredeki her biri büyükçe bir kasaba kadar olan dört büyük mahalle yerle bir olup halkına ölüm başbuğu rehber oldu. Buradaki evlerin bir kısmı gökten düşen taşlarla, bazıları da sarsıntıdan dolayı olan depremle yıkılıp yok olmuştu.

Yeryüzünde bak nice kıyamet koptu
Havada ateşten kapılar açıldı

Göklere doğru uçan kilise kubbesi ayın hilalini seyrederek Kızılada yakınında denize düştü. Uçuşan taşlar İstanbul halicini aşıp kimi Galata'ya, kimi Üsküdar'a düşüp birçok yerlerde hasara sebeb oldu. O gün öğle vaktinden ikindiye dek sel suları ve ateş, ol ulu kentin binalarını öyle sardıki, olanı biteni gözle görmek olanağı yoktu. Evler dumanla boğulup, gece gündüzden fark edilmez olmuştu.

Bu sırada Magrib kıyılarında görkemli sancaklarını açıp atadan babaya Tunuş padişahı olan Sultan Osman (116) yunus balığını andıran kadırgalarla mutlu otağa pek çok armağanlar gönderip, bu arada bir mushaf-i şerif ile değerli kitaplardan Peygamberimizin hadislerini derleyen bir nice cilt eser sunmuştu. Bu en değerli armağanları şefaatçi edinip dileklerini sunduğu nâmesinde Mısır sultanı ile barışıklığa geçmelerini istemişti. Güzel sözlerle yazılı mektubunda "Barışta hayır vardır (117)" hükmünü belirterek, düşmanlık nedenlerini bir yana bırakmanın ne kadar çeşitli yararları olduğunu en güzel deyimlerle açıklayarak, üstün gayretleriyle dileği olan koşulları ve istekleri bildirmişti

Bu eski dünyada devletle çığrıldı
Bir gür ses yükseldi "barışta hayır var"

hükmü, gerçi Padişahın can bahşeden gönlüne düşmüş bulunuyordu. Ancak, zamanın bilgelerinin çoğu, düşmanın

kanını dökmenin halal olduğuna ilişkin fetva verip, devlet ileri gelenlerinin kimileri de savaşı sürdürmek ve aşağılık çerkeslerden öcümüzü almak yolunda yüce Padişahı kışkırtmakta idiler. Bunun içindir ki, Beşiktaş, görkemli sancakların dikildiği alan olmuştu. Zaferleri taşıyan ordu ise Üsküdar yakasına geçmekle görevlendirilmişti. Ama bu günlerde müftü bulunan Molla Zeynüddin Ali-yi Arabî (118) adıyla tanınan ve değerli eserleri kaleme almakla zamanın sayfalarında namı unutulmayan Efendi hazretleri, doğuştan Şamlı olduğu için o yörenin beyleri ile mektuplaşmaktan geri kalmamıştı. Soyca ilişkili olmakla anlaşmazlıkları dostluğa çevirmeye gayret ediyor, barış yollarını araştırıyor. Kuvvet gösterisine fetva verenleri, savaşı gerekli görenleri suçluyordu. Hele Padişahın kendisinin sefere çıkmasını engellemek için pek çok emek sarfetmişti. Söz konusu yörede kendini gösteren uygunsuz davranışları kalemin ucuyla bir bir yazıp onların barış isteğini de apaçık ortaya koydu. Durağı yüce Padişahın barış için gösterdiği kararı gerçekleştirmeye girişmek için bakımlı ülkelerimizi yağmaya gelenlerin dışarıya çıkarılmalarını sağlayacağına söz verip, barış gereğini yeniden bağlattı. Tunus hükümdarı Sultan Osman'ın aracı olarak eylediği gayretleri anarak, Adana kalesinde, Edirne ve İstanbul'da ola gelen doğal felaketleri bir bir sayarak, görüşlerini açıkladı ve bunları kendi anlayışı bakımından birer delil olarak kullanmaya girişti. Bu sırada Karaman'ı yağmalamaya gelen aman bilmez çerkeslerin Hersek oğlu'ndan çekinerek memleketlerine döndükleri haberi yayıldı. Niğde'de üç günden fazla kalmayıp bu ölçüdeki saldırganlıkları da Zülkadir oğlu'nun aldatmacası üzerine olduğu yüce tahtın eşiğine arz edilmiş olduğundan, Molla Arab'ın gönle uygun tasarıları Padişahın uyanık kafasında değer bulup, sefere çıkmaktan vaz geçti. Böylece Beşiktaş'tan kalkıp bazı yaylaklara yönelerek gezi maksadiyle Edirne'ye doğru yola çıktı. Salgın hastalığın emâreleri

kendini göstermekle bir yerde durmayıp İpsala, Gümülcine gibi yerleri dolaşarak dolunay gibi durakları dolaşmakla Kurban bayramını bu kasabada ettikten sonra girü Edirne'ye döndü. Bir hafta burada kaldıktan sonra da İstanbul'a hareket etti.

Bu uğurlu yıl başında keremli babası zamanında sünnet edilmeyen şehzadelerin sünnet düğünleri tedariki görülüp, İstanbul'da düğün, dernek kuruldu. Epeyce zamandan beri böyle şöhretli bir düğün görülmüş değildi, Şehzade Sultan Ahmed'in oğlu ile vezir oğullarından biri olcemiyette bile sünnet edilmiş, kız çocuklarından biri Uzun Hasan'ın torunu Uğurlu oğlu Ahmed Mirza'ya, biri Davud Paşa oğluna, biri de İskenderiye (İşkodra) beyi Nasuh Bey'e nikâhlanmıştı. Bunların düğünleri de töre gereğince, bir nice gün sürüp gitti. Sancakta olan şehzadeler cennet mekân dedeleri zamanında Cem Sultanla birlikte sünnet edilmişlerdi. O tarihlerde Sultan Ahmed Amasya'da, Sultan Şehinşah Menteşe'de, Sultan Korkud Saruhan'da, ve Yedi iklime sultan olan Selim, Trabzon'da görevli bulunuyorlardı.

Padişahın Mısır Sultanı ile Barışı Kurması

Molla Arab daha önce açıklanan girişimlerle durağı yüce Padişahın temiz gönlünü barış yönüne kaydırınca, Mısır sultanına bir nâme gönderip, kaleminin çörteminden öğüdün temiz sularını akıtıp, dostluk kapısını açmıştı. Kağıdın üzerine de sadef ağzından gönül alıcı öğüt incilerini saçmıştı. "Din nasihattir (119)" gereği üzere güzel mektubunu barışla ilşkili sözlerle nakşeylemiş, birer değerli hazine gibi süsleyip, Mısır sultanını, giriştiği aracılıkla umulandan çok memnun etmişti. 896 yılı başlarında (M. 1490) Mısır Sultanının gözü, gönlünü aydın eden bu güzel sözlü mektubu okumakla nurlanmış oldu. Hemen aydın ve uğurlu bir elçi ile keremli kapıya özürlerini be-

ilirten bir hoşgörü nâmesi ve değerli armağanlar gönderip yaygın lutufları olan Sultan katına bağışlanmasını, iyi niyet ve dostluğunu açıklayan sözlerini iletti. Böylece ülkeler hâkiminin gönlünden keder izlerini silip temizledi. Barış ve anlaşma kapılarıyla iyilik ve güzellik pencerelerini açarak yakınlaşma yolunda dileklerini arz eyledi. Çukurova'da keremli nâiblerin eline giren üç kalenin saygı değer Haremeyn'in vakfıdır diyerek eskiden olduğu biçimde yönetilmesi gereğine inandığını bildirdi. Keremli Padişah da Mısır elçisinin gelişini şerefle değerlendirerek onunla birlikte bir bilgili kimseyi koşup, Sultana uygun ve değerli armağanlarla önerilerinin kabul edildiğini açıklayan nâmeyi Kahire'ye gönderdi. Barışmazlık ve düşmanlık damarlarını biçerek, ürün vermeyen anlaşmazlık ağacını kökünden kesti. Bu sonuç karşısında zamanın insanları yumuşak sözlü şu beyti okumakla zevk buldular.

Dize - Allah'a şükürler olsunki ezelden lutfiyle
Barış geldi safalar oldu düşmanlığa bedel

Padişahın Arnavutluk Üzerine Yürümesi

Üngürüs kralı olan Yanko cehennem yoluna sefer etmiş bulunuyordu. 897 (M. 1492) yılında ise uc beylerinden gelen haberlerde ol cehennemliğin nikahsız yaşadığı hıristiyan kadınından doğan oğlundan gayrı, mirasçısı kalmamakla Üngürüs sınırlarını bekleyen bânların ol soyu belirsize boyun eğmeye âr edip Leh kralının bir oğlunu akrabalık yoluyla getirip Üngürüs tahtına oturttukları bildiriliyordu (120). Bundan başka söz konusu toplantıda bulunmayan bânlarınsa onların yaptıkları seçime razı olmayıp başkaldırdıkları haber veriliyordu. Şeytanın yakın adamları arasında kendini gösteren bu anlaşmazlık sonunda Üngürüs diyarının yöntemi duraksamış, bunların tasarı ve önerileri olduğu gibi kalmış bulunmaktadır deniliyordu. Bu durumda da ol diyarın fethi, Padişah atının

dizginlerini bu yöne çevirişine bağlıdır diye bilgi veriliyordu. Semendre sancakbeyi Hadım Süleyman Paşa da Ungürüs sınırı üzerinde bulunmakla anların aralarındaki ayrılıktan haberdar olup, Belgrad hâkimine komşuluk gereği, iyilik dileklerini gönderip demişti ki, memleketiniz soy bakımından tahta oturmaya layık kimse bulunmadığından yabancıların yönetimine girdi. Eğer korumak, elde tutmak için var gücünü harcadığın, Osmanlı ülkeleri ile Ungürüs toprakları arasında bir çıban gibi duran Belgrad kalesini İslam Padişahına teslim eylersen, geri kalan eyaletini sana bırakacağından başka, Alacahisar ile İzvornik'i de senin timarına eklemeyi kararlaştırmıştır. Ayrıca durağı yüce Padişah katında rütben ve değerin öncekiden bir kat daha artar, sana gösterilen ilgi de pek fazla olur. Bundan kuşku duymayasın diye öğütlerde bulunmuştu. Belgrad'ı bekleyen bân bu öneriyi kabule istekliydi. Zaferlere denk Padişahın bu yöreye gelişi gerçekleşirse, o sevinçle kulluk halkasını kulağıma takar ve atının koşumlarına hizmeti, boynuma alırım. Bu tasarı benim de evvelden beri aklımdan geçiyordu diyerek yatkın haberler göndermişti.

Devlet anın, kim ol şehe kul ola
Öğünür her aklı başında bununla
Ben de isterem ola çare buna
Ki olam ben kul ol cihan şahına
Yüce Sultan gerektir ki ama
Güçlü ordusun göndersin bu yana
Ben dahi hizmeti edâ ideyim
Canımı yolunda feda ideyim

Süleyman Paşa da bunun üzerine Belgrad bânının vaâdlerini mutlu otağa arz eylemiş ve durağı yüce Padişahı Belgrad fethine özendirmiş, pek gecikilmemesi ve dileğinin hemen ele alınmasını da istemişti. Belgrad'ın fethi, ülkelerin kilidini ele geçirmek gibi bir sonuç getireceğinden,

öteden beri başlıca amaç biliniyordu. Bu durumda iyi yaradılışlı padişah, ordusunu toplayarak gayret dizginlerini o yöreye yöneltip, ülkesindeki beylere de gönderdiği hükümlerle yüce tasarılarını duyurarak gereken uyarıyı yaptı. Ancak kâfirin sözünün yalan, bağlılık çerağının da ışık vermeyeceği görüşünde olduğundan, devlet erkânına şöyle buyurmuştu. Şirretlik ve eşkiyalıkla parlamış bir kâfirin sözüne kapılıp, boş yere sefere çıkmak akıllı kişinin ne işi, ne de gidişi olabilir. Bunca at, davar, asker ve yardımcılarla yola koyulduktan sonra pişmanlık duyulması olası görülüyor, Oraya varınca ad ve şerefimize kara düşürmek, din düşmanlarının sözüne uyup, sonra da boş elle geriye dönmek gibi aşağılayıcı bir durumu sezinlemekteyim. Bari Arnavud ilinde olan toprakları muzaffer ordumuz derya yolundan çevirsinler de, şayet Belgrad'ı almak olanağı bulunmazsa, tasarı dizginlerimizi oraya yöneltebilelim demişti. İşte bu amaçla o tarihte Kapudan olan Sinan Paşa'ya bir buyruldu verildi. Üçyüz parça gemi ile Arnavudluk kıyılarından Avlonya'ya varıp Padişahın gelişini beklemesi kendisine bildirildi.

Sefer hazırlıkları gerektiği gibi tamamlanıp hazır olunca, sözü edilen yılın Cemaziyülahirinin sekizinde devletli sancaklar gümüş kanatlı kuşlar gibi uçuşarak İstanbul'dan Sofya'ya doğru havalandı. Sofya ovası Padişahın görkemli otağının kurulduğu alan olunca, adı geçen Süleyman Paşa'dan bir ulak geldi. kâfir bânlarının zaferleri gerçekleştiren Padişahın gelişinden haberdar olıcak, çekişmeyi anlaşmaya döndürüp, Leh kralı oğlunu beylemekte ve Üngürüs topraklarını beklemekte dil ve gönül birliği ettiklerini bildirdi. Belgrad bânını ise davranışlarından kuşkuya düştükleri ve bazı şeyler sezinledikleri için tahtkentine çağırıp, yerini bir başkasına verdiklerini yüce tahtın onurlu eşiğine arzetti. Belgrad'ın tesliminin suya düştüğü haberi gelicek, bütün Üngürüs'ün alınması için karara varılmıştı ki, yeni Kral, Sultana bağlılığını yeni-

1979 — Birinci Basılış — F. 18.

den dile getiren mektubunu ve eskiden olduğu gibi cizye ve haraç ödemeyi boynuna aldığını padişaha özge armağanlarla birlikte gönderdiği elçi ile bildirmekle sefer-i hümâyunun Arnavud gazasına döndürülmesine karar verildi.

Ordu-yi hümâyun Sofya'dan kalkarak Manastır yolundan Arnavud iline yöneldi. Tepedelen'de yirmidört gün kalınarak Oruç ayında burada beklendi. Davud Paşa ile kapıkulundan ve yeniçeriden seçkin dilâverler bu yöredeki geçilmesi zor yerleri açmakla görevlendirildiler. Muzaffer ordu ise, yine bu yöredeki kalelerin kuşatılmasıyla, fetihleriyle uğraşarak pek sarp bir bölgeyi, sonuçların nedenlerini yaradan Tanrının desteği ile ele geçirdi. Gaziler toyumla, tutsakla doydular, zincire vurdukları nâzeninlerin zülfüne bağlanarak kendileri tutsak oldular. Direnerek kılıçlara yem olanlardan başka, binden artık kâfir bukaılara vurulmuş olarak uluğ otağın kapısına gönderildi. Arnavudların başbuğu oğlu da bunlar arasında bulunup inad etmekte ve ileri gitmekte olmakla beyzade olduğunu gizledi. Öldürülmeleri için çıkan ferman üzerine de kılıcın rehberliğiyle yokluk diyarına ayak basmış oldu. Toyumdan, kıymetli olan eşyalardan oğlan ve cariye tutsaklardan beşte bir hisse alınması tamamlanınca, geriye kalanları gazilere üleştirildi. Bu yöre de düzen altına alınarak halkına haraç kondu. Güz yapraklarının dökülmesi, kış askerlerinin yaklaşmakta olduğunu haber vermekle sefer mevsimi geçtiğinden ordunun rahata çıkması için dönüş yoluna girildi.

Manastır'dan Pirlepe'ye hareket edildiği sırada dev yapılı bir nankör, kalender kılığına bürünüp cihanın temeli olan Padişahın yolu üzerinde durup fırsat gözledi. Şöyleki ayağı uğurlu Padişah, kendini eşkiyalığa kaptırmış ol kalenderin durduğu dar yola girip, uğurlu rehberliğiyle ilerlerken, elinde olan urganı devletli sultana atıp, Padişahın özengisi dibinde hizmet etmekle mutlu bulunan solakları

keskin kılıcıyla dağıtıp, yarıp az kaldı ki Sultanın keremli vücuduna bir zarar eyregöre. O anda aydın yürekli vezir, İskender Paşa, çelikten şesperiyle bu şaşkının boş hayallerle dolu devletsiz kellesini hurdahaş ediverdi. Herif bir anda yere yıkıdı, bu halde yetişen kılıç ehli de kılıç üşürüp onu paramparça ederek kanını heder eylediler.

Devletin başı olan Sultanı gereğince korumak varken, özlerini bir an için zamanın yeline kaptırmış olan ol perişanları yani, solakları perişan etmek gerektiği halde, uyanık düşünceli, güzel huylu Padişah, ülkesini gazab ateşlerinden korumayı yeğ gördü

Öfke ile kin ateşi başı tutuşturduğunda
Eğer yiğitsen kimseye kinle öfke gütme sakın
Kişi ki güçlü ise her zaman yiğitçe davranır
Öfke ve öç deminde insan üstüne varma sakın

anlamı gereğince bunların cezalarından vaz geçti. Ancak ulûfelerini kestirmekle, görevden etmekle yetindi. Bakımlı ülkesinde dolaşan ve ışık adıyla gezen baş belalarını sürdürüp, uygunsuz görünüşlerinden memleketi temizlemiş oldu.

Padişahların yüzüdür bilki güneş
Onlar ki utanmazlar inkâr ederler
Onların kahrı olur bir yakıcı ateş
Güneş ışınları kılıçlarda parıldar

Bu olayın çıkışından sonra zaferleri izleyen seferlerde, Divan-i hümâyun kurulduğu zamanlarda, cihanı gölgeleyen otağı ve görkemli uluğ çadırı kollayan kapıcıların kılıç kuşanarak hazır bulunmaları ve fedayî kılığında dolaşan herifleri gözlemeleri ferman buyuruldu.

Ordu-yi hümâyun Edirne'ye vardığı vakit, İstanbul'da büyük bir veba salgınının halkı kırıp geçirdiği öğrenilince, dört ay kadar sözü edilen beldede beklendi. İstanbul halkı

kış ayları içinde bu acı felaketten kurtulunca, Padişah da tahtkentine doğru yola çıktı, orada yaşayanlar onun devletli gölgesi altında mutluluk bulmuş oldu.

Yakub Paşa'nın Derencil Bâna Karşı Zaferi

Ülkeler alan Padişah, Arnavud ilini ele geçirdikten sonra tahtkentine dönünce, altı yıl ayrılmaksızın İstanbul'da kaldı. Bu arada Üngürüs kralının barışı bozarak bakımlı ülkeleri yağmaya kalkıştığı ulu tahtın eşiğine arz olunduğunda o tarihte Semendre sancakbeyi olan Mihal oğlu Ali Bey'i yirmi bin dilâver ile Üngürüs ülkesine görevlendirmişti. Ali Bey de aldığı buyruk gereğince işe girişmiş, Tuna'dan geçip bu ucu yağmalamaya başlamıştı. Akıncı tâifesinin başlıca amaçları toyum derlemeye yönelik olduğundan, Üngürüs topraklarına dalıp dilli dilsiz toplamaya girişmişlerdi. Anlar bu halde iken, Üngürüs kralı ardların kesip çıkış yollarını kapattı. Dönüş günlerini gözleyip yolları üstünde olan derbentleri berk etti. Doymak bilmez yağmacılar sayıya gelmez toyumla dönüşe kalkışınca, sözü edilen geçitlerin birinde düşmanın pususuna düştüler. Bu savaşta gazilerin çoğu şehit oldu. Yüreğinde biraz iman ve yiğitlikte behresi olanlar bin bir güçlük içinde yıkanmış kılıçlarının himmetiyle kurtuluş yoluna çıkabildilersede hırsla topladıkları toyumu yitirdiler. İşi gücü kötülük olan kral, fitne ocaklarını tutuşturup İslam kuvvetlerinin bozguna uğrayışından duyduğu sevinçle öğünme yoluna saptı ve Müslüman ülkelerini yağmalayarak öç almayı tasarladı. Bu amaçla Bosna vilayetini vurmaya kalkıştı. Akraba ve hısmı, dindaş ve yoldaşı olan krallardan imdat istedi. Ol yerebatasıcalar da güçleri ölçüsünde onu destekleyerek kralın dileğini yerine getirdiler. İşte onlar şeytanın adamlarıdır (121) işaretine uyanlardan nice bin cehennemlik gönderdiler. Özellikle Çasar'ın beyi olan, Hüsar alaylarının serdarı, hasar ver-

mek için altı bin atlı gönderdi. Rim Papa'dan ise iki bin azgın geldi. Hıristiyan krallarının en önde geleni olmakla onun gönderdiği haç (salip)lı bayrağı, bir kenara atmak gerekirken onlar bunu uğurlu olsun diye önlerince götürüyorlardı. Fransız ve Hırvat askerlerinden de sayılamayacak kadar çok yaya ve atlı gelip toplandılar. Sözün kısası beş bân bir araya gelmiş ve bakımlı topraklarımıza saldırmak konusunda dil ve gönül birliği eylemişlerdi. Bunlardan biri kral oğlu (122), diğeri Gare oğlu (123), biri de Kir Nikola (124) ve bir ötekisi ise Matruşa vilayetinin hâkimi (125) ve biri dahi Derencil (126) Bân ki, azgın kralın kardeşi oğlu olup (127) Mihal oğlu Ali Bey'i bozguna uğratan bu cehennemlikti (128). Bu başarısı ile de kralın güvendiği tuttuğu, verilen her işi başarır diye bellediği bir kimse olmakla Üngürüslülerden on iki bin zırhlara bürünmüş atlının başına geçirilmişti. Yardıma gelen bânları da ona kattıktan sonra Kral, bu orduyu Bosna vilayetini almak üzere gönderdi. Ayrıca Bosna ile Üngürüs arasında bulunan Hırvat vilayetinde ise iki bân vardı. Bunların biri Kir Karli (129) idi ki, bir zaman Osmanlı padişahlarına, kimi de Üngürüs kralına yönelir o vakit, beri tarafa karşı gelirdi. Bu sırada bizden yana inadlaşmakta, direnmekte ve Üngürüs kralına bağlanmış bulunmakta idi.

Bosna beylerbeyi yani, Hüdavendigâr hazretleri Amasya'da iken kapu ağası Yakub Paşa, Kir Karli'den görülen uygunsuz davranışları yüce otağa arzetmiş ve onu yola getirmek için ülkesine bir akın salmasına izin istemişti. İstanbul'dan verilen emirde Paşa bu konuda serbest bırakılmış olduğundan, o da bu maksatla zaferleri gölge edinen ordusunu toplamıştı. Bu arada Hırvatlık bânlarından Kir İlha (130) ise öteden beri kendi varlığını Padişahın desteğine bağlamış, hak ve adaleti sürdüren sultanın Tanrı vergisi olan bahtına inanmış ve buna göre de Üngürüs kralına karşı durup, Kir Karli'ye bağlı bulu-

nan bazı kaleleri elinden almıştı. Kir Karli bu davranışları Üngürüs kralına şikâyet etmiş ve ona sığınarak elinden çıkan kalelerini kurtarmak için yardım isteğinde bulunmuştu. Bunun üzerine Kral da toplanan şeytan sürüsünü andıran orduyla Derencil Bânı Bosna'ya gönderirken, Kir Karli'nin elden giden kalelerini de almasını istemişti. Bunun üzerine Derencil, Kir İlha'nın topraklarını yağma edip, kalelerini kuşattı. Kir İlha ise Yakub Paşa'ya feryadçı gönderdi. Paşa da Hırvatlığa ılgar için hazırladığı ciğer sökücü askerlerle cihad atlarına binerek ulu gaza sancaklarını Üngürüs topraklarından Yayça ve çevresine doğru açtı. Sözü edilen kale cennet mekân, rahmetler ve sonsuzluklar üzerine olsun, Sultan Mehmed Han zamanında bakımlı ülkelerimize katılmış iken, düşmanın baskısı ile yeniden din düşmanlarının toplandığı bir yer haline gelmişti. Onun içindir ki kaleler açan Paşa, ol gaza ülkeleri sultanının görkemli çadırlarını kurduğu makamda durmuş ve Üngürüs diyarının ucunu çapul ve talana vererek, kaleyi kuşatmakta bütün gücünü kullanmıştı. Bu uğurlu konakta kimi nuranî görüntülerin yere indiği, özellikle Paşa'nın çadırı üstüne düştüğü uzakta yakında olan herkesin gözüne çarpmakla bunlar, söz edilir olmuştu. Yine buna benzer kimi emareler, işaretler kendini göstermişti ki, herbiri parlak bir alamet olarak Müslümanların zaferine işaret eden muştular idi. Yayça halkı İslam askerinin bütün gücüyle saldırmasını, buna karşı kendilerini yönetenlerin örtülü kadınlar gibi hasta döşeklerine gizlendiklerini görünce, bela ummanında boğulacaklarını anlamakla, suya düşen her dala tutunur ata sözü gereğince, onlara yol yordam gösteren keşişin eteklerine sarılıp, bin bir rica ile onu dileklerini duyurması için Paşa'nın katına göndermişlerdi. Keşiş önünde armağanlariyle Paşanın yanına çıkıp ayttıki, bu ülkeye giriş mal toplamak ve gerekleri ele geçirmek ise düşünebildiği, umutlandığı ölçüleri aşacak derecede malı derlemeye ben

söz veririm. Herkes can ve gönülden aman hakkı olan malı vermeğe razıdır. Tek evleri harap, yurtları kara toprak olmasın, diyerek bir nice yalvarmış yakarmıştı. Paşa, ona şöyle yanıt verdi. Hisarın kapudanı olan azgınlık örneği Mihal, özünde yiğitlik eseri varmışcasına kral önünde merdânelik davasında bulunarak, bu uca gelmiş ve Bosna ilini alanı, ele götüreceğini iddia eylemiş,

Yazardan - İşte geldik ol dahi gelsün berü
Cenk meydanında karşu dursun deyü
Merd ise gelsün berü tutsun güreş
Girmesün tilki gibi ine keleş
Her ne denlü pehlivan ise horus
Gelse şahin yanına olur tavus

Aksakallı keşiş, sözlerinin kabul edilmediğine kırılarak, şaşkınlık içinde dönüp kaleye geldi. Paşa'nın saldırmakta kararlı oluşunu ve ileri sürdüğü görüşlerle tasarılarını açıklayıp, onun meydana okuduğun ve düşüncelerini dokuyan ustanın cenk giyisi dokuduğun anlattı. Bunun üzerine ol lanetlenesice kâfir, büyüklük taslayarak hisardan çıkıp cenge tutuşarak döğüşe kalkıştı. Devletli Paşa da bu azgınları karşılayıp, gazilerin hamle dalgalarından oluşan rüzgârla yok oluşlarının zerrecikleri yayılmaya başladığı gibi, herbiri dağılıp, perişan oldular. Kılıçlardan çakan ışınlara ol kara bahtlılar nur ışınlarının yayılışı karşısında yok olan kara geceye döndüler. Yıkılasıca düşman hemen kaleye kapandı. Böylece ilk ağızda İslam sancakları saçaklarında zafer yelinin esintisi kıpırdamış oldu. Padişahın devleti gölgesinde parlak bahtının izleri kendini gösterdi. Gaza yolunu önder edinen Paşa ise, sayıya gelmez toyumla Yayça'dan kalkarak Derencil Bân ile karşılaşmak için gereken hazırlıklara girişti. İstroviçe kalesi yolundan Una adındaki ırmağa varıp, Üngürüs'e bağlı ülkelerden İslevenye topraklarına geçerek sipahilere akın buyurdu ve türlü türlü toyumluklarla ga-

zileri doyurdu. Andan Derencil'e asker koşan Çasar padişahının (131) memleketine girip, atların kopardığı tozla ol diyarı kapladı. Horkarona adındaki kale yanından akan Kulpa ırmağını geçti. Ol zamana dek Osmanlı atlıları cihad için bu ırmaktan öteye geçmiş değillerdi. Bu ırmağı aşınca, Hırvatlık içine girüp on beş gün bu alanı talan ve ne yapı varsa viran ederek, pek kıymetli toyumluk toplamakla yetindi. Andan Derencil Bân'ın başkentine varıp yurduna ateş salıp, işe yarar mallarını alıp, il ve yurdunu yağmaya verdi. Bu sıradaysa Derencil, Kir İlha kalelerini kuşatmakla uğraşıyordu. Başkentinin gazilerin akıp gelen atları ayakları altında ezilmesi, onun görkemine ziyan vermekle, bundan haberdar olıcak, ele geçirmek için bütün gücüne harcettiği dağınık kaleler üzerine gönderdiği askerini toplayarak Yakub Paşa'dan yana yetişmeye çalıştı. Paşa da İncil'i karalayanların baş ve buğu olan yıkılasıca Derencil'in ülkesini talan, yere batasıca küffarın ulu ve eski kilise ve manastırlarını viran idüb, Sadvar adındaki derbente irüb, burasını enine boyuna çepeçevre taş ve ağaçla kapanmış buldu. Bunları oynatıp taşımak güç olduğu gibi pek te sıkı olduklarınburada bir süre durmak gerekti. Geçişi engelleyenler bin güçlükle kaldırıldıktan sonra, bu dar boğazdan geçilip, bakımlı bir kente, köşklerle donanmış bir beldeye girdiler ki, burada yiyecek içecek pek bol olduğu gibi, mal ve para bakımından da pek zengindi. Paşa'nın uğuru bereketi olarak, talan sırasında burada, bir gizli yerde nice bin mızrak, harbe ve öteki savaş gereçleri bulundu. Düşmanı haklayan Paşa'nın buyruğu ile bunlar gazilere üleştirildi. Yaradılışı kötü Derencil, bu silahları gazilere karşı hazırlayıp derlemiş iken, onlara nasiboldu. Gaziler bu olaydan zaferin kendilerine özgü olacağı sonucunu çıkardılar, Bunu hayırlı bir yorum saydılar.

Bir kimseye yüz gösterince talihi
Onun yolunda gider bil ki her işi

Düşmanın onlara ulaşmak üzere olduğu haberini alan keremli Paşa, zaferleri emel edinen askerini din düşmanlarını tepelemek yolunda yüreklendirip, savaş hazırlıklarını tamamlayıp, beklemeye başladı. Gerçi düşman askerinin sayısı zaferleri izleyen askerin sayısının iki katı idi. Ama,

Yiğidin erlik meydanında ölüşü yaşamı demektir
Zillet altında yaşamak ise aynı ölümü gibidir

gerçeği üzere düşman topraklarının ortasında gayretsizlik yüzünden ele geçip tutsak olmaktansa, ölmenin yeğ idüğüne inanan gaziler, yaşam pulunu sunarak, mıhların saçmaya ve böylece verdiklerinden çoğunu almaya önem gösterdiler. Cihad sevaplarını derlemeye canlar verdiler. Öyle bir sabahta ki, gerçek gün, güneşin titreşen ışınlarıyla, bir yandan bu gün doğrulara doğruluklarının yararlı olduğu gündür (132) müştusunu ulaştırırken bir yandan da parlak kılıcın parıltılariyle karalar giymiş gece askerlerini bozgun yoluna dökmüştü. Karbova yakınlarındaki yerde, kâfir ordusu görünmüş ve gömgök demirler içre kaybolmuş, korkunç bir yığın kıpırdamaya başlamıştı. Sâm ile Neriman, ol aman bilmezlerin öyle toplandıklarını, cebe ve cevşenlerinin bu parıltısını görseler sersemleşirlerdi. Gazayı özüne nişan almış bulunan Paşa, gerçek haberlerle Sahabe-i kiramdan birinin kılıcı olarak tanınan bir şanlı kılıçla meydana girüb yiğitçe hamleler eyledi. Ol mutlu izler taşıyan kılıcın parlak yalmanında gaybtan sunulan zaferin belirtileri kendini gösterdi, zaferleri yansıtan ol aynada da başarı pırıltıları parıldadı.

Çoştu köpürdü denizler misali asker
Başın kaldırdı evren gibi alemler
Akan yıldızlarca geçti kılıçlar hücuma
Dağıldı din düşmanının safları bir anda

Tanrının ilahî desteği sonunda İslam devletinin kötülüğüne çalışanlar yenilgiye uğradılar. Yerebatmış bahtları gibi

uygunsuz tasarıları da dürülüp kalmış oldu. Ol öğünçler veren gazada kendini gösteren gayb işaretlerinden biri de daha savaşın başında üç anka kuşunun İslam askeri bayrakları üstünden kanat açıp düşmandan yana uçan yedi kartalın üzerine saldırmasıydı. Müslümanlar hizasındaki üç kartal uzun bir çarpışmadan sonra ol yedi kartalın kanat ve kollarını bastırıp kırdılar. Bu ilgi çekici olayı seyreden gaziler, nice az bir topluluk büyük bir kalabalığa Allah'ın izniyle üstün gelmişti (133) buyruğunun gerçekliğini görüp, böyle olacağına inanarak, kuşku ve korkularını giderdiler. Kılıçtan oraklarla ol boşa gelenlerin ömürleri varını biçip harman ve vücutlerini şimşekler çakan alevden yatağanlarla yok ettiler.

Dize - Fırtına dalışlariyle çenkçiler eder zırhları yüz parça
Yürekleri pek yiğitler hançerleri öyle boyadılar alkana

Kafir ve Müslüman kanından oluşan seller cehennem ve cennet ateşi renginde ırmaklara benzemiş, biri bereketli saf akar sulara, öteki de cehennemin kavurucu zakkumuna yönelip akmıştı. İslam dilâverlerinin ortaya girişleriyle kâfirin, onların arkalarını görmeleri bir türlü mümkün olmadı. Yüzlerini bir an bile din düşmanlarından başka yana çevirmediler. Dizginlerini de yiğitlik alanından çekip çıkarmadılar.

İslam askeri bu, zafer yolunu tutmuş gidiyor
Öyle kalabalık yığına bozgun olur mu hiç

Kılıç ve mızrakları ürününü savaş meydanında direnen küffarın yemesi nasibleriymiş kaçanlaraysa bu, haram oldu. Kalanların boyunları da tutsaklık zincirine ve kölelik halkasına bağlanmış oldu.

Haram oldu belden aşağı atmak oklarına
Göğüsler üstünde öylece seller akmalı

Bir bir vurulmalı şimdi bütün atları da
Tepeden tırnağa, baştan ayağa kırmalı

Savaşın kızıştığı sırada bir baba yiğit cenk aslanı, Derencil'e karşı durup, uzunca boylu elleştikten sonra onu, ayakları altında olan dağ yavrusundan düşürünce, elini ayağını bağlayıp Paşa'ya götürmüştü.

Derencil Bân cenk içre tutuldu
Çok oynadı ama en son ütüldü

Bu tutsağın Derencil idüğünden kuşku duyulunca, kendisine soruldukta her kez inkâr etmekteydi. Fakat Paşa'nın adamlarından biri İslama gelmeden önceki yaşamında iken ol kâfiri tanımış olduğundan, onun tanıklığı ile adı saptanınca, inad ve inkârdan vazgeçmesi için cellada öldürülmesi buyruldu. Bu durumda Derencil, kendi olduğunu doğruladı. Bunun üzerine Paşa da onu, kelepçeye vurdurup, ordusunun ölü ve dirisinin durumunu anlamak için, düşenlerin, yakalanların bulundukları yerleri atla birbir dolaştırdı. Gazileri zincire vurmak için hazırladıkları bukaılar, zincirler, şimdi, ol azgınların boyunlarına bağlanmakla, tasarıları da, bayrakları da tersine dönmüş oldu.

O kimseki her an boynuna iman halkasın takar
Bahtı tutsak etse de cihan zindan olsa da ne gam

Savaşta düşenlerin başlarından on iki yığın yapıldığı Osmanlı tarihlerinde yazılıdır. Düşmanı tepeleyen Paşa, bu kesik kellelerinin kulak ve burunlarını iplere dizdirip tek Tanrıya inananların parlak başarılarını anlatmak için Derencil ile birlikte giden tutsaklarla başkente göndermişti. Ayrıca daha önce derlenen ve şimdi ele geçirilen toyumluklardan da ulu otağın eşiğine layık olanları ayırıp yüce dergâha yollamıştı. Sözü edilen lânetlik tutsağın Karahisar-ı Sahib (Afyon) kalesinde zindana atılması bu-

yurulmuştu. Derencil anda tükenmez kederler ve bitmez üzüntüler içinde ölüp gitti. Bu ulu gaza 898 yılının Zilhicre ayının yedinci Cuma günü olmuştur (19 Eylül 1493).

Yakub Paşa'nın gönüllere şenlik veren bu gazayı açıklayan, gözlerde canlandıran sade bir şiiri vardır. Paşa, pek tanınmış olan bu şiiriyle olayları abartmadan, şişirmeden sözü edilen gazayı dile getirmiştir. Bazı dizelerini buraya alırken, Paşa'nın kendi sözleri olduğu için bunlarda sadeleştirme yapmadık. Az bilinen sözcük ve tamlamaları sözlük bölümünde açıkladık.

Buluşduk düşmene çün Karbova'da
Nida irişdi kim kır bu arada
Hakkın emriyle itdim bir gaza kim
Murad Han itdi ancak Kös-ova'da
Urduk kâfirin boynuna şemşir
Melekler bağlayub saflar havada
Aceb mi bu zafer çün gayb erenleri
Muâvindir bize arz ü semâ'da
Dokuz bin dahi beş yüz sayılardı
Ko kalanın derede ve ovada
Tutılan dürilen onbin var idi
Esir oldı kamusı ol arada
Derencil Bân Kral beylerbeyisi
Bile çok bân tutuldı ol arada
Şehişah devletinde ol melâ'in
Yatur mahbûs olub bend ü belâda
Ko çeksün mihneti renc ü belâyı
Yaraşur câhilin canı cezâda
Kızıl evren önünce yürüdeyin
Kralı Tanrı virürse piyade
İdeyin sernigûn âyât-i küfrü
Diküb din sancağın fevkalâda
Fenâya vireyim iklim-i küfrü
Mukim oldukça bu dâr-i fenada

Kılam edna kulumu voyvoda ben
Hüdâ fırsat virirse Belgrad'a
Virüb at, akça olam destgîrî
Kaçan bir gazi görürsem fenada
Elümdeğin iderim bezl ü ihsan
Beni sanman bî-gam zâd ü zevâda
Kişi çekmek ne lazım genc içün renc
Nasibolmaz çü rızkından ziyâda
Zemanımda esiri kıldım erzân
Metâ'ı düşdi küffârın kesâda
Makam ide bana cennât-i adni
Umarım ol Gani dârû'l-beka'da
Çü Sultan Bayezidibni Mehemmed
İnayet kıldı irişdim murada
Benim Bosna beyi Derviş Yakub
Hüda avniyle irdim bu cihada

Yakub Paşa'nın başarısı Padişah katında pek hora geçmiş ve kendisine ağır bir hil'atle hayalindeki keseyi dolduracak derecede para ile bir murassa kılıç gönderilerek Paşa, başlara tac edilmişti. Ayrıca Hünkâr keremli Sultana özge cihad atlarının bağlandıkları tavladan da bir atı gümüş kaltakla donatıp armağan eylemişti. İskender Paşanın onun daha üstün görevlere layık olduğunu arz etmesi üzerine de Rumeli beylerbeyi Yahya Paşa'ya Bosna sancağı verilerek, Yakub Paşa'ya Rumeli beylerbeyiliği uygun görülmüştü. Paşa, bu görevde çok eylenmeyip, az sonra mutlu kapıya vezir olarak geldi.

Bâli Bey'in Leh Kralının Çıkardığı Fitneyi Bastırması

Ulu Sakalibe diyarının ve Leh ülkelerinin kralı olan akılsız (134) özüne yararlı ve yararsız olanı fark etmeyip, kendisine ayak uyduran bir alay kafaları kopasıca azgınların kışkırtmasiyle üstünlük davasına kalkışıp, bakımlı topraklarımıza düşmanca niyetlerle, azgınlık yolunda olan

askerlerini toplamaya girişmişti. Onun tahtkenti ile Osmanlı sınırı arasındaki uzaklık bir aydan fazla bir yol tutuyordu. Kral hadsiz hudutsuz yat ve yarağ sağlayarak, 892 yılı başlarında (1487) bir bela ve felaket seli gibi yurdundan aşıp, Boğdan ili, yolu üzerinde olmağın oraya vardı. Eski komşuluk ve dindaşlık nedeniyle Boğdan hâkimine gönderdiği dostça haberlerle onu kendisine yoldaş, hem de bu seferde rehber edinmek için yardımlaşma olanakları üzerinde durdu.

Boğdan hâkimi bu baskı karşısında, görünüşte, onun önerilerine uygun cevaplar verip, Osmanlıya karşı düşmanlıkta işbirliği edeceğini bildirdi. Ama, bunun uygulanmaya konmasiyle kendi devletinin çökeceğini ve ülkesinin işgal edileceğini de bilmekle ve Osmanlı soyuna baş kaldırmanın ceremesini de defalarca görmekle, kendi başından geçenleri uzun uzun yazıp, Üngürüs ve Frenk hâkimlerinin aralarında yaptıkları anlaşmalar sonunda karşılaştıkları sayıları belli felaketleri hatırlatarak, onun koparmaya çalıştığı fitneyi bastırmak istedi. Korkutucu açıklamalarla niyetini savsaklatarak ol nankör keferenin içine yılgınlık ve ürküntü saldı. Bu arada uc beylerine gönderdiği haberde en az bir sancak beyinin buyruğunda olan dilaverlerle bir gösteriş yapmak üzere, Boğdan iline gelip, göstereceği korulukta gizlenerek, işaret ettiği zaman ortaya çıkıp kendilerini göstermeleri gerektiğini de bildirmişti. Bunu üzerine Boğdan'a yakın sancakbeylerinden biri, altı yüz silahlı dilaverle Tuna'dan geçip, ülkeye girdi. Voyvodanın gösterdiği yerde gizlendi. Boğdan beyi ise, san yılmış ve ürkmüş olarak büyük bir korku içinde gerisine kaçıp, Leh kralına haber uçurdu. Bunda Osmanlı ordusunun öncüleri memleketime girdi, ardlarınca gelen sayısız asker de sür'atle ilerlemekte imiş. Benim gibiler onlara karşı durmaktan âciz olup, ayaklarının tozuna bakmaktan bile ürkerler. Bu söylediklerimden eğer şüphe ediyorlarsa, beş altı bin silahlı adam göndersin, anların

bulundukları yeri gösterevüz. Ondan sonra iş nasıl bitecekse ona göre yardım tedbirlerini alıp bildirevüz. Göstereceklerı doğru yola gidevüz. Leh kralı olan ve olmadık yola düşen kâfir bu haber üzerine, Boğdan hâkiminin görüşüne uygun olarak beş altı bin cebepûş azgın kâfir gönderdi. Öte yanda Boğdan hâkimi ise, kendisinin dört bin adamına Rumeli dilaverlerinin kılıklarını giydirip hazırlamış ve öncülerin durduğu koruluğa yakın bir yerde yerleştirerek, Lehlileri yıldırtacak ilk önlemleri almış bulunuyordu. Leh öncüleri Boğdan beyinin rehberliğinde koruluğa gelicek, orada gizlenen ve cihadtan başka şey düşünmeyen gaziler, koruluktan yaydan fırlayan ok gibi atılıp, ellerinde olan ateşten kılıçlarla küffar üstüne at saldılar. Geride olan Rumeli yiğitleri kıyafetine giren dört bin Boğdanlı da hücuma kalkıp, Osmanlı töresine göre kûs ve davul çalmaya başladılar. Leh askeri bu görünüş karşısında titreşmeye, dilleri dolaşmaya, saçma sapan konuşmaya başladı. Hangi yakaya kaçacaklarını bilemeyip şaşdı. Boğdan hâkiminin korku içinde kaçışını ve bu konuda direnişini göricek, ardına düşüp, nice dağla ova aşıp, çoğu da bu tanımadıkları memlekette perişan oldu. Bir nicesi de İslam ordusunun öncülerine tutsak, bir o kadarı da ak kılıçlara yem olup gitti. Aşağı yukarı bin kadar kafir kurtulup bin bir güçlükle Leh ordusu karargâhına ulaşabildi. Bunlar İslam ordusunun Boğdan ülkesinin ortasına vardığından ve gittikçe bastırarak kondukları yere yaklaştığından haber verdiler. Leh kralı dedikleri azgın, öncü kuvvetlerinden pek azının kurtulabildiğini anlayınca, kuşkulu gönlüne korku çöküp, yüklerini, ağırlıklarını, eşya ve mallarını orada bırakarak bu ürküntü ile ülkesine doğru kaçtı. Derler ki, yirmi bin araba eşya ve araç kalıp, bunların hepsi İslam öncüleri ile Boğdan beyinin eline girmişti. Durmaya takatları kalmayan kaçaklar ardınca da ilgarcı gönderilip yola dökülenlerden çoğunu yakalayıp tutsak almışlardı. Bunlardan seçilip zincire vurularak

mutlu otağın kapısına gönderilen tutsaklar cezaların bul-dular. Bu hizmete karşılık Boğdan beyine iltifatlar edil-miş, at ve giysilerle, ölçüsüz paralar, armağanlar veril-miş, ayrıca gümüş telli bir üsküf gönderilmekle Bey, öteki benzerlerinden üstün bir biçimde değerlendirilmişti.

Elbet harman vaktinde nice cevher derlersin
Padişah uğruna vefâ tohumunu ekince sen

Leh kralı bu üzüntü ve şaşkınlık içinde memleketine ka-çınca, durağı yüce Padişah, öcünü çıkarmak niyetiyle Si-listre sancakbeyi, gaziler başbuğu, cenk meydanlarının ce-sur aslanı, Malkoç oğlu Bâlî Bey'i ol diyarı talan için yiğitlere serdar eyleyip, yanına da Rumeli beylerinin ço-ğunu koşmuş bulunuyordu. Bâlî Bey aldığı buyruğa uya-rak, askeri toplamaya başladı. Kırk bin atlı silahşör par-lak sancaklar altında toplandılar. Bâlî Bey ise, sancak kentinden kalkarak, Tuna'dan geçip, Boğdan iline girdi. Voyvoda, anlaşmalar gereğince, gaziler başbuğunu gelişin-de karşıladı ve her zaman olduğu gibi yiyecek ile içecek-leri hazırlayıp, kılavuzluk hizmetini yerine getirdi. Boğ-dan ili'nin dibine erişdikte Turla adındaki ırmağa geldi-ler. Köprüsüz karşıya geçmeğe olanak olmamakla gemi-ler bulup, ip ve urganlarla bağlayarak sağlam bir köprü yaptılar. Buradan geçtikten sonra konakları aşarak, du-rakları geçerek Leh diyarına girdiler.

Bâlî Bey, büyük oğlu Ali Bey'i askerin gerisini koru-mak için ardçı, küçük oğlu Tur Ali Bey'i de zaferleri bay-rak edinen sipahilere öncü etti. Devletinin rehberliğinde Leh diyarının ortasına dek ilerledi. Belli başlı kentlerini, tanınmış kalelerini viran edip, atlarının ayakları altında çiğnetti. Önce Krakova adlı hisarı (135) ki, geçilmesi pek zor olduğundan çekinilen ve yukarıda sözü edilen ırmak üzerinde kurulmuştu. Bu sudan geçmek ise ancak bir tek köprüden olabiliyordu. Oysaki bu köprü çeşitli önlemlerle sıkıca tutulmuş, ve giriş yerine de evren yapılı toplar di-

zilmişti. Geçit arayan dilaverler yüzerek geçişe elverişli bir yer bulup, buradan geçtiler. Köprüyü korumakla görevli dev yapılı askerleri arkadan varıp, kılıçtan geçirdiler. Böylece asker, yiğitliklerinin ışığı ile hisara girip, koruyucularını kırarak, pek çok toyumluk aldılar. Kalenin serdarınıysa tutsak ettiler.

Zaferleri bayrak yapan askerin oklarından
Kâfirin ülkesine nice ateşler saçıldı

Oradan geniş ovalarla kaplı bir ülkeye vardılar. Bu ülkenin ortasında suyu bol bir göl vardı. Çevresindeyse nice büyük kentler kurulmuştu. Bunların hepsini bir anda ele geçirip, içlerinden en büyük olana doğru yöneldiler. Burası gölün suyu ile çevrilip ayrılmış olduğundan, oraya geçmek olanağı yoktu. (136) Kent ile su çevresini araştırırken, orman içinde sağlam bir köprü gördüler ve oradan kale tarafına geçtiler. Kentin kapudanları İslam askerinin zorla ırmağı aştığını göricek, direnebiliriz kanısıyla onlara karşı çıkıp cenge tutuştular. Ama, savunma güçleri kırılınca, bozgun arkasın gösterip, hisardan yana kaçtılar. Ardlarındansa yolları tutan askerler hisarın altına geldiler, kapı daha açık iken kaleden içeriye girdiler. Dışarda, içerde cengile kâfirleri sıkıştırıp, hiç aralık vermeden ele geçirdiler. Kalede bulduklarını da toyumluğa ekleyip, yapısı ağaç ve keresteden olmakla bu hisarı yakıp toprağını havaya savurdular.

Bundan sonra Glagori adında bir kale ile Gelebani adlı kente vardılar. Gördülerki ol iki sağlam kalede oturan yerebatasıca kafirler, gazilerin saldıkları korku ile yurt ve evlerini bırakıp, kıymetli eşyalarını taşımışlar. Hemen o anda ardlarınca adam salıp, mallarıyla çoluk çocuklarını alıp, geriye kalanların pis canlarını tepeleyip, hisar ve kulelerini yaktılar. Oradan bir kaç konak ilerledikten sonra İdne iline (137) vardılar. Burası bağlar, bostanlar ile donanmış gönül açıcı bir kent idi. (138) Kralın anda

1979 — Birinci Basılış — F. 19

sarayı ve gönül alıcı bir konağı vardı. Zenginlerin toplandığı bir diyar idi. Eşya ve mallarını taşırken, çoluk ve çocuklarıyla mağara ve inlere giderken, onlara rast geldiler, kendilerine yaraşır bir hazine gibi bulup yağmaladılar. Sanki bu denli eşya ve mal başlara tac olan bu gazilere armağan olmağiçün hazırlanmıştı. Böylece onların her biri dileklerinden daha artığıyla hazlandılar. Bu kentin ele geçirilmesi güç olmakla yakıp, halkın da köle olmaya elverişli olanını alıp götürdüler.

Oradan Cinançe adındaki bakımlı kente uğradılar. Yürekleri besleyen havası, bahar yellerinden daha yumuşak olup, geniş bir kuş cenneti ortasında kurulmuş bulunuyordu. Çevresini güzel bostanlar kuşatmıştı. Ortasında büyük bir ırmak akmakta olup, köprü olmadan geçmek pek güçtü. Köprüyü ise savaşçı düşman askerleri kesmiş, onu kapatmak için pek çok araç ve gereç yığmışlardı. Bu yüzden yüzerek bin bir güçlükle suyu aşarak, köprüyü kesmeye cesaret eden yıkılasıcalara baskın vererek, hisarlarını yaktılar, çoluk ve çocuklarını tutsak aldılar.

Gece bastırdığından karanlığın askerleri kötülenesice küffarın ev ve yurtlarını çevirmiş bulunuyorduki, bu sırada İslam askeri Radimin hisarı önüne gelmişlerdi. O gece orada dinlendiler. Sabah ağardıkta, kalenin duvarlarına, kapılarına bakınca da buranın öyle yorulmadan alınma olanağı bulunmadığını gördüler. Bu yüzden andan göçüb, toyum çapmak için çevre yöreye bölük bölük yayıldılar. Bu arada Bâlî Bey, oğlu Tur Ali Bey'le, Yahya Paşa oğlu Bâlî Bey'i dilâver yiğitlerle her birini bir yöne saldı. Akıncılar serdarı Bâlî Bey de ol konakta kaldı. Çevreye yaydığı akıncı birliklerinin dönüşünü gözledi. Tur Ali Bey, Prurska adlı kenti silah zoruyla aldı. Kılıç artıklarını da tutsak ederek hisara ateş bıraktı. Ev ve barklarını kahrile yaktı. Üçüncü günde umulandan çok toyumla babasının yanına döndü. Ertesi gün Yahya Paşa

oğlu da ölçüsüz toyumla gazilerin dernek eylediği yere geldi. Dünya ve âhireti için nice yararlar elde etmiş oldu.

Sözü edilen bu yerden göçüp çevresi bakımlı, sayısız köyü bulunan bir kente geldiler. Yapageldikleri gibi çevreye akıncı salıp, dönüş zamanına dek burada eylendiler. Bu arada Hasan Voyvoda adındaki yiğit Rumeli'nin bir bölük bahadırı ile akına çıktı. Bir günlük yolda, geniş bir ovada yediyüz ev tutar kâfiri yakalayıp, ölmesi gerekenleri cehenneme yolladı, işe yarayanlarını da tutsak alıp yanına kattı. Ölçüsüz malla gazayı yol edinen sipahilerin derneğine gelip, katıldı.. İşlediği iş ve yaptığı gaza pek hora geçmekle düşmanın gözü bu ateşle kör oldu.

Hakkın yolcuları her bakımdan dostlar
Mutlular arasına perde düşer mi hiç

Bu büyük akınla zaferleri bayrak edinen askerler o kadar ağır toyuma kanmışlardı ki, malların, yük ve ağırlıkların çokluğu artık bir yerden bir yere göçü iyice zorlaştırmıştı. Bu durumda Bâlî Bey, acımasız düşmandan henüz bir tuzak ya da düzen kendini göstermemişken, selâmet alanına çıka ve dönüş sırasında yol üzerinde olan köy ve kasabaları yakub yıka, diye tasarlamış bulunuyordu. Bu tasarı büyük küçük herkesin yüreğinde yer edince, dizginlerini dönüş yönüne çevirip, bütün gayretlerini selamet kıyısına çıkmaya harcadılar. Tam bu sırada dönüş yolunda büyük bir ırmağın bulunduğu ve amaca ulaşmak için andan geçişin şart olduğu, buradan da köprüsüz geçmeye olanak bulunmadığı haberi geldi. (139) Düzenbaz kralın ırmak üstündeki köprüyü yıkıp yaktığı ve suyun öte yanında tehlikeli bir derbent bulunduğu, boş bile olsa oraya çıkılmasının bir sorun olduğu anlaşıldı. Öyle ki, tepelenesice kral aldığı önlemle geçiş olanağını kapatmış, taş ve çamurla ol geçiti örtmüş, geçişe elverişli yerleri de büyük ağaçlarla sıkıca bağlamıştı. Bâlî Bey bu haberi dinleyince iyice çetinleşti. Körpüyü onarmak için önce

sözü edilen Hasan Voyvoda'yı yarar yoldaşlarla yolladı. O da hazırladığı araç ve gereçlerle köprüyü kurup, geçişe elverişli duruma getirdi. Ardınca Bâlî Bey yanında din ordusu yani, gaziler olduğu halde gelip köprüden geçti. Ol derbendi açmağa bölük saçtı. Ama açılması mümkün olmayınca Bâlî Bey, özüyle varıp, derbent ağzında iki gün geçidi açmak için eğlendi. Yiğit gaziler balta ve kazmalarla ol orman ve balkanı dümdüz edip, derbendi açtılar. Burayı koruyanlarsa kaçış yolunu tutup kaçtılar. Tanrının desteğini yoldaş edinen sipahiler, hakkın rehberliğiyle ol boğazdan geçip, gönüllerinin rahatlık bulacağı ovada talihlerinin bayrağını açarak, Tanrının üstün yardımlarıyla düşmanın edeceğinden kurtulmuş oldular. Ölüm boğuntusundan ve bu tehlikeli derbentten huzur ve güven alanına çıkmakla, kendilerine bir fenalık dokunmadan Allah'tan gelen nimet ve başarı ile geri döndüler (140) buyruğuna örnek olduklarını da böylece göstermiş oldular.

Bir kaç konak ilerledikten sonra, bom boş bir ovada din düşmanlariyle karşılaşıp, cenk ederek, onları yenilgiye uğrattılar. Bu çarpışmada gerçi pek çok dilâver ile gazi şehit düştü. Ammaki, yere batasıca küffardan da bir can bile kurtulamadı. Sonra Kasım Bey oğlu Mustafa Bey'i beş yüz yiğitle ol çevrenin talanı için saldılar. Bunlar, gazilerin dernek yerinden bir kaç konak ileri gidince, iki yerde kafirle tutuşup, Tanrının yardımı ile ikisinde de zaferi İslam sipahilerine eriştirdiler. Andan bir il'e vardılar ki, kasabaları bakımlı, köyleriyse sayısızdı. Ama yol üstünde derin bir ırmak vardı (141) Buradan geçmek pek güçtü. Köprüsünü silahlı bin beşyüz kâfir kollayıp, savaşa hazır dururlardı. Mustafa Bey dahi, Cenabı Mustafanın ruhaniyetine (142) sığınarak ol aşağılıklar ile çarpışmaya dalıp, bu derin ırmağı al kanla boyadı. Çarpışma sonunda zafer bulup, köprüden geçerek, Breşlav adındaki kenti yağmaladı. Altınla gümüş ve gümüş bedenli güzeller ile dolu kiliseye dalarak alacağını aldı ve başarıyla, tok to-

yumla asıl dernek yerine döndü. Serdar ise, Allahın sunduğu bunca nimetlere şükürler ederek, yola çıktı ve artık bakımlı ülkelerimizin ucu olan Kili ve Akkirman yöresine doğru ilerledi. Toplanan toyumun beşte birini durağı yüce Padişah için Kili kalesinde teslim ederek, zaferleri derleyen askere de destur verdi.

Dize - Leh'in iklimini yaktı ve yıktı
Girü asker selametle geldi çıktı

Padişahın Yeni Fetihlere Başlaması

Bahtıyar Padişah, İnebahtı fethine gayret kuşağın kuşanıp, Mora kıyılarına deniz yönünden de egemen olmak için sefer hazırlıklarına girişmişti. Timsahlar gibi oynak gemiler yapılmasına ferman-ı hümâyunları çıktığı sırada ülkeler açan veziriazamı İskender Paşa kendi isteğiyle emekliye ayrılmış, hükümet sorunlarından kurtulmuş bulunuyordu.

Bosna vilayeti İslam toprakları ile küffar memleketleri arasında sınır başında olduğu kadar, üç yönünden Ün gürüs, Frenk ve Çasar ülkeleriyle de komşu bulunuyordu. Burası İnebahtı'ya bir aylık yoldan artık bir uzaklıkta olduğundan, İslam ordusu ol yöne yönelince Osmanlı topraklarına Bosna üzerinden bir baskın yapılması olasılığını da gözönünde tutmak gerekiyordu. Böyle zor durumlarda azgınların girişeceği bir saldırıyı karşılamak, epeyce güçlük getireceğinden, ol vilayeti dinsiz düşmanların zararlarından korumak için, ulular ulusu Padişah hazretleri, sözü edilen Paşa'yı emekli olmasına bakmadan ol vilayete vali eylemiş ve beylerbeyilik sancaklarını ol ucda göklere doğru yükseltmişti. Paşa merhum, daha önce de bu ilde uzun yıllar uc beyliğinde bulunmuş ve adını burada tanıtmıştı. Allah'ın gufran ve rahmeti üzerine olsun, Cennet mekân Sultan Mehmed Han zamanında ol ilde hâkim iken, düşmanın kötülüklerini def'eylemede nice ça-

lıştığı herkesce anımsanmakta ve bu ucun bütün özellik-lerini, sorunlarını iyice bildiği de belli olmakla, onun bu sınır ağzını İskender seddi gibi sapa sağlam örüp, kapa-tacağı düşünülmekte idi. Bunun için de Yahya Paşa'yı Bosna eyaletinden kaldırarak burasını sözü edilene vermiş ve sefer-i hümâyununa hareket etmeden önce ılgarla oraya gidip işe el koymasını istemişti. Böylece Venedik Cum-huriyetinin yönetiminde olan İnebahtı, Moton ve Koron üzerine zaferleri gölge edinen ordunun yöneldiği duyulun-ca, onların Bosna yöresini yağma ve talana kalkışmaları halinde boşluk bulamamaları ve eğer böyle bir tasarıyı uygulamaya kalkışırlarsa sonuç alamamaları öngörülmüştü.

Yiğit ve bahadır Paşa da aldığı buyruk gereğince, gü-neşler gibi parıldayan sancaklarını açmış, ülker yıldızları gibi sipahilerini toplamış Venedik topraklarından Radine ili'ne girerek göz açıp kapayıncaya dek, bakımlı yurtla-rını, tanınmış bucaklarını düşman devletinin yapısı misali viran eylemiş aldığı toyumluğu yüce ve ulu bargâha yol-lamıştı. Padişahın otağı daha İnebahtı yakınlarına ulaş-mamış iken, İskender Paşa'nın toyumluk getiren adamları mutlu otağa yüz sürüp, peşkeşlerin çeküb, geçen olayları arz ettiler. Umur görmüş Paşa'nın başarıları pek beğe-nilmiş, kendisine padişahın iltifatları bildirilmiş ve yeni bir buyruk ta yollanmıştı. Bunda Frenk ve Çasar toprak-larına ılgar eylemesi ve yerebatasıca küffarı sıkıştırarak Bosna ucunu sağlam tutması buyuruluyordu. Cengin par-lak yıldızı olan Paşa, töre ıssı Sultanın fermanı üzere beşyüz atlı ile Çasar topraklarına girdi. Yirmi gün, gece ve gündüz küffar illerinde ılgar idüb nice dağ, tepe aştı. En sonunda Frenk dilinden Aksu (143) diye çevrilebilen bir ırmağa ulaştı. Bu ırmağın çevresi, yöresi sayısız güzel yapılarla, bakımlı sağlam binalarla dolu ve bolluk içinde bulunuyordu. Bu yörede oturan yerebatasıca küffar, zafer-leri bayrak edinen askerlerde gördükleri bu üstün savaş gücü karşısında, gazilerin uğrak yolları üstüne hadden

aşkın yiyecek ve içecek getirip konuk severlik gösterdiler. Karşı çıkma ya da kendilerini savunma davranışlarından uzak kaldılar. Düşmanlık, anlaşmazlık gibi gösterilerden de yan çizdiler. Bunun üzerine Paşa da yolları üzerine çıkan suya ulaşıp, oradan geçti. On günlük yol daha alarak nice kaleler, bucaklar ve verimli topraklar aştı. Karşı duranları helâk edip, yağma ve talanla düşmanların kanlarını dökerek, ev ve barklarını yıkarak, kahredici ateşiyle kale ve kentleri toprağa kararak ilerledi. Uykuya tutkun, uykudan gayri şey de bilmeyen, fitne gözleri henüz açılmamış gül yanaklı dilberleri, gazilerin toyumlarına ekleyip, bu yiğitlerin yardımiyle yerebatasıca düşmana sadece ziyan vermiş oldu. Andan Doline adında (144) pek çok ayağı olan bir ırmak kıyısına vardı. Bu ırmak yedi kol olup, her bir kolu Dicle ya da Fırat'a denk idi. Pek çok sıkıntıdan sonra bu ırmakları geçip Venedik karşısına çıktı. Bu bakımlı kent, deniz ortasında olmakla kimsenin eli ona saldıracak kadar uzun bulunmuyordu. Bu kente bağlı kaleleri, bucakları yağmalamakla yetinen Paşa da topladığı pek çok mal ve ele geçirdiği seçkin tutsaklarla gaziler derneğini bezeyince, böyle tok toyumla dönüşe geçti. Doline kıyısına vardıkları zaman sürekli yağan yağmurlar, kabaran ırmak suları ile dağlar ovalar dolup taşmış san, her yan deniz olmuştu. Akan sel sularından hayvanlar, atlar hareketten kalıp, yollar kapanmış, geçit yerleri kaybolmuştu. Bu durumu din düşmanları fırsat bilip, akıncıların yollarını pis vücutları ile engellemeye kalkışarak, onları kıstırıp çevirdiler. Gaziler ise, ak kılıçların vuruşlarıyla cehennemliklerin kanlarını akan ırmağa döküp, din yolunda diken olanları kırıp geçirdiler. Tanrının rehberliğiyle bu derin suyu aşarak, ölçüsüz toyumla Aksu'ya yöneldiler. Buranın geçit yeri henüz sel suları ile kapanmadığından, direnmeye kalkışanlar, doğru yolda gidenlerin yolunu kesmek için orada beklemekte idiler. Gaziler ellerindeki tutsakların gençlerini

alıkoyup, yaşlılarını yokluk suyuna saldıktan sonra, düşmana karşı savunmada hafiflediler. Bu su başına gelinceye bir nice kaleyi feth edip, ürünlerini toyumlarına kattılar. Aksu'ya tok toyumla ve öyle görkemle geldiklerinde onları bekleyen yerebatasıca küffar, bozgun sırtını gösterip, bunların korkusundan darmadağın oluverdi. Gazilerse hiç kaygusuz sözü edilen ırmaktan geçip, daha sekiz gün bu yörede yağma ve talanla dolaştılar. Dilek ve para keselerini doldurarak toyum buldular. Karşı durmaya kalkışanlara ise parlak kılıçların aynasında mine rengi neymiş gösterdiler.

Aralarında anlaşıldı mine ne'ymiş
Üst üste dönen kılıçların aynasında

Bakımlı Osmanlı ülkeleri sınırına gelinceye dek bu çevreden de az bulunan kimi zevkli eşyayı toplayıp, cihad yoldaşlarının durağı olan Bosna iline geldiler. Alınan toyumun beşte birinden başka, Frenk diyarında ele geçirilen kıymetli eşyalardan en seçkinlerini yüce Sultanın katına yolladılar. İki yüz boylu boslu oğlan da bu arada, saygıya değer yüce otağda süpürgecilik eden değerli hizmetliler arasına katılmak üzere mutlu kapıya yolcu edildi. Bunlar İnebahtı fethinden bir kaç gün önce ol ışıldayan dergâhın Sultanı eşiğine varmakla sevinç gösterilerine kaynak oldular.

Padişahın İnebahtı ile Çevresini Açışı

Padişahın Mora kalelerinden Moton ve Koron'u feth etmek için sefere çıkması kesinleşince, bunların ancak, İnebahtı fethedildikten sonra kolaylıkla ele geçebilecekleri da anlaşılmış oldu. Bu yüzden Padişah, gayret dizginlerini bu kalenin üzerine çevirmişti. Sultan Bayezit kanyutucu yiğitleri silahlandırıp, karada, denizde düşmanları tepeleyen askerleri bu yöreye saçmış, gökleri tutan yelken-

lerle, ağır demirlerle donatılmış gemilerden başka büyük bir ordu ve sayısız savaş araç ve gereçlerini de göndermiş, bunların başınaysa o sırada Kapudan olan öteki Davud Paşa'yı serdar atamış ve şöyle buyurmuştu.

Rıza gemisiyle bu korkunç denizden elbette geçersin
Gemiye ayak basınca Tanrı izniyle akar gidersin

İstanbul'da kaldığı iki yıl içinde Padişah, gaza tasarıları için yaptırdığı büyük gemilerden, oturaklı yelkenlilerden başka, dağ gibi görünüşleri ve denizi dolduruşları ile göze çarpan iki büyük göke de suya indirmiş bulunuyordu. Bunların herbirinin serenleri göğe çıkmıştı. Boylarıysa yetmiş, enleri de otuz zirâ tutulmuştu. Birbirine eklenen kalın kütüklerden yapılan serenlerinin çevresi, dört zira idi. Gevleglerinin genişliği şu ölçüde idiki, fırdolayı kırk savaşçı oturup, mızrak ve tüfeklerle küffara saldırıp, cenk eyliyebilirlerdi. Bu gemilerin işçi ve sanatkârlarının çoğu Padişahın öz ülkesinden, gerekli malzeme, araç ve gereçleri de Osmanlı ülkelerinde yapılan eşyalardan olduğu halde, her birine yine de yirmi bin filori harcanmış bulunuyordu. Gökelerin iriliği öyle idi ki, uzaktan bakanların onları deniz içinde bir ada sanmalarında tuhaflık yoktu. Genişlikleri de o kadar fazla idi ki, denizleri dolduran insanları yıldıran timsah ve köpek balıkları gibi bir görünüşleri, yıldırımlar saçan nice topları vardı.

Bu gemilere binenler Nuh tufanından korkmazdı hiç
Denizden dağlar gibi dalgalar üstlerine gelse bile

Her biri san, geniş yürekli bir derviş gibi âlem-i istiğrakta kendini oda verip, maddeden sıyrılıp, hızla tayy-i mekân eyler idi.

Bu öyle bir yolki bu yolun dervişi
Türlü kötülüklerden kurtarır kişileri
Günü tünden tümüyle yüzün çevirmiş
Gece gündüz seccadeyi suya sermiş

Öte yandan da amaç edinilen dileğe erişmek için, elde ok ve yay hazır duruyordu. Her zamankinin tersine, oklar gerilmiş, yayı andıran yelkenleri de uçan bir ok gibi deniz üstünde martı misali dolanmaya başlamıştı.

Kimi olur kıyılarda uykuya dalar giderdi
Gün olur aslan yaradılışıyla çoşar eserdi

Küfeleri dolu katır gibi dalgalı denizde seğirtip yollar alır, denizlerden korku ve kayguyu söküp atardı.

Yuvasında karınca gibi yel olmasa da gider
Esince rüzgâr zaman zaman su yüzünde seker
Özün öğer gibi dağlar örneği bu dağ devesi
Yükün devirince bu hoşlukla kendini serer

Bordaları öyle yüksek ve uzun idiki, kenarıyla bugurdaçların arasını kapatıyordu. Denizde ilerlerken, ya da kıyıya yanaşırken buyruğu gereğince denizlerde yüzen gemileri sizin uyruğunuza veren Allah'tır (145) âyeti okunurdu.

Bak yelkenleri bulutlara ermişti
Dümeni denizin dibine girmişti
Bir kez yola düzülse göz erişmezdi
Gece gündüz olsun yolda hiç gecikmezdi

Gök kubbeye değen serenlerden sallanan ipler sanki ol ejder görünüşlüleri göğe çekmeğiçün konulmuşlardı.

Şöyle uzanmış göklere ol resenlerle seren
Ki gökler bu iplerle asılmıştır derdi gören

İşte dağları andıran gemiler, her zamanki gibi, hazırlanarak sefere çıkacak duruma gelince, birinin reisliğine deniz bilgilerinde ad yapmış bilgili, gemicilik sanatında usta olup, denizler aslanı ve reislerin baş buğu olan Kemal Reis getirilmişti. Öteki de Burak Reis'e bırakılmıştı. Böylece göke, barça, kalyon, kadırga ve kayık gibi teknelerden üçyüz gemi, bütün gerekleriyle donatılıp, savaş

deryasının timsahları olan cenk erleriyle doldurulmuştu. Yol verici rüzgârla, kutlu nefeslerle harekete geçirildikten sonra, bunlar, İnebahtı yöresine yolcu edilmişti.

Aydın görünüşlü Şahın fermaniyle
Dağlar örneği gemiler çıktı yola
Çünkü esmekteydi fetih rüzgârları
Yelkenler şişti tekneler girdi kola
Sayılamayacak kadar çoktu gemiler
Deniz, göğe döndü dolu yıldızlarla

Bu hazırlıklar arasında Sakarya ırmağı üzerinde Geyve yakınlarında bir büyük ve geniş köprü de yaptırılmıştı. Bu köprü kervanların geçişi için sanki sırat-i müstakim olmuş ve bu geçit vermeyen ırmak üstünde sağlam bir yapı olarak yükselmişti. Her yükselen kemeri san, dağ gösterişinde bir gemi idi ki, demirini yerin ortasına salmış, öyle güçlü ve dayanıklı bir yapı olmuştu. Hele kemerlerin bir birine bağlantıları ve geçişleri dünyayı dolanan gün görmüşlerin aklını başından alıp onları hayrette bırakıyordu.

Köprü kemerleri ırmak üstüne bağlanmış da
Kıvrılmış zülfe benziyor dilber yanağında

Sefer ve gaza gerekleri istenildiği gibi hazırlanmış, cihadı töre edinen askerler de artık güneş gibi parıldayan sancaklar altında toplanmış bulunuyorlardı. Cihan tahtına oturmuş bulunan güneşse o sırada elmas rengindeki feleği fethe çıkarak, karalar giymiş gecenin Frenk askerlerini, kan dökücü harbeleriyle perişan eylemişti. Bu nedenle. Kuzey küresini ele geçirmek için sancak açıp gövertici doğa güçleriyle ordusunu donatmış, Saba rüzgârlarından oluşan çavuşlarını da askerin toplanması için dört bir yana salmıştı.

Bu arada durağı yüce Padişah da yaramaz düşmanları tepelemek için toplanan, zaferleri gölge edinen or-

dusu ile 904 yılı Şevvalinin yirminci gününde (3 Haziran 1499) Nevruz güneşi gibi sol yakadaki kalelere, burçlara parlak sancakları dikmek amacıyla tahtkentinden yola çıkıp, Edirne'ye doğru salındı. Devletinin ağır özengisini eline aldıktan sonra gönül bir kaç gün, bu beldede dinlenmeyi uygun gördü. Devlet ve ikballe andan kalkıp Vardar yöresi ayağının uğuru ile bezenince ve mutlu ordusuna özü destek olunca, Rumeli beylerbeyi Mustafa Paşa'yı buyruğu altındaki askerle İnebahtı'yı kuşatmak üzere gönderdi. Paşa, ordu-yi hümâyun varıncaya dek, kara bahtlı düşmanı sıkıştırmak, hisarı ellerinde tutmak için aldıkları tedbirleri yok etmek ve onları oyalamak görevini almıştı. Mustafa Paşa aldığı buyruk gereğince, sözü edilen kaleyi kuşatmış, ele geçirmek için var gücünü harcamıştı. Bu sırada kaleyi koruyan kâfir gönderdiği haberde padişahımız olan Venedik Docu böyle haber iletmişki, mâdem Müslüman gemileri gelmeye ve hisarı kuşatmaya yol bulmaya kaleyi teslimden kaçınasın. Zira donanmalarına yol vermemek için nice büyük hazırlıklar yapmış, göklere benzeyen dağlar örneği gemiler düzmüş ve onların yolu üzerine göndermişim. Böyle olunca deniz yakası kapalı ve kalede de koruyucu bunca gereç var iken, hisarı teslim edersen, sonra özrün kabul edilmez. Ancak, onları engellemeye gücün yetmeyip, Osmanlı hisar altında olan körfeze girerse, o zaman kaleyi teslim edersin. Öyle olunca özrün hoş görülür dediğini bildirmişti. İmdi, bana göre, bunca uğraşa, yorgunluğa artık gerek yoktur. Gemileriniz dil'e girerse cenksiz, savaşsız kalenin anahtarlarını teslim etmemiz kararlaştırılmıştır demişti. Mustafa Paşa ise, kalenin kara yönünü kapatarak Osmanlı donanmasının gelişini beklemek üzere çelikten bir duvar gibi kale dibinde dayandı durdu. Ama bu yanda rüzgârlar istenilenin tersinden esmekle donanma-yi hümâyun yavaş yavaş ilerleyip üç ay kadar su üstünde kaldı. En sonunda Mora yakınlarına ulaşıp tasarlanan yere gelmeleri sırasında bir

fırtına koptu. Öyle ters bir rüzgâr estiki, gemilerin düzenini altüst etti. Bin bir güçlük ve kargaşa içinde Moton kalesinin kible yönünde olan adanın limanına girebildi. Gemiler yirmi gün su tanecikleri gibi anaforda kalıp teknelerde bulunan gazilerin susuzluktan dudakları kurudu. Azıkları da tükendiğinden, açlıktan da güçsüz kaldılar. Bu şaşkınlıkla yitip gittiler. Azıkla su bulmak için kıyıya yaklaştıkça bu yöredeki küffarın karşı saldırılarına dayanamayıp geri dönerlerdi. Halleri ateşte kavrulan miskinlere benzemişti. Dudaklarından bu dize dökülürdü

Umudumuz gemisi düştü gamın deryasına
Bir dalga çıkmadıki kıyı boyuna ulaşa

Susuzluk ol pehlivanları öyle etmişti ki, bu yangınla dilleri, tutuşturulmuş fırının ağzından çıkan yalazalara dönmüş, gemilerin lombarlarından herbiri bu suretle görülür olmuşlardı. Yalvarış ve dua için açtıkları ellerini geminin teknesi gibi gökyüzüne karşı tutup, erenlerin bereketli nefesleriyle durmadan dilek yellerini göndermekte idiler.

Dize - Lûtfunun teknesi olmazsa eğer destek bana
Ben bu canı nasıl kurtarırım tufan dalgalarından

Diyerek hâcetleri gören ulu Tanrıya yalvarmakta ve kurtuluş dileğinde bulunmakta idiler. Bu sırada Frenk gemileri de ölçüye gelmez askerle felaket deryasından kopan dalgalar gibi, İslam gemilerine çullanmış bulunuyorlardı. Bu zor durumda onların yollarını kesip öç alıcı dümeni İslam donanması üzerine çevirmiş geliyorlardı. Mora sancağıbeyi Halil Paşa, İslam gemilerinin şaşkınlık boğuntusunda kaldığını ve kâfir teknelerinin dört bir yanların aldığın Saba rüzgârı gibi esen bir postacı ile cihanı kudretinde tutan Padişah katına arzetti. Ordu-yi hümâyun inebahtı yakınlarında Çatalca ovasına indiği sırada Halil Paşa'nın gönderdiği ulak ta oraya gelmiş bulunuyordu. Bu haber üzerine o günlerde vezir olan Hersek oğlu Ahmed Paşa,

Anadolu sipahilerinin seçkinlerinden bir birlikle Mora'ya varıp, boğuntuda kalan gemilere ve şaşkınlar arasında avare dolaşan teknelere yardım etmek, savaş gününde dilaverlik eylemek buyruğunu aldı. Ayrıca Paşa'nın yanına iki bin de yeniçeri verilmiş ve sür'atle varması için hepsi de iyi yetiştirilmiş atlara bindirilmişlerdi. Ama Ahmed Paşa son hızla dolanıp Germe'den Moton'a varıncaya dek Tanrının lutfu ve desteği ile amaca ulaştıracak rüzgârlar esmiş ve İslam donanması da limandan çıkıp asıl yoluna girmiş bulunuyordu. Böylece denizler gibi köpüren düşmanla savaşa savaşa Alohoş limanı yanına gelmişlerdi. Ahmed Paşa da gemilerin karşısına gelip Alohoş'ta donanmaya girip Müslüman denizcilere yardıma yetişmiş oldu. Din ordusu ol gaziler baştâcının varışıyla sağlam inanç içinde artık İnebahtı halicine can atar oldular. Meğer uygunsuz hava yüzünden donanma-yi hümayûn sözü edilen limanda yattığı sırada töresiz Frenkler, kal'ayı andıran yüz elli parça gemiyle İnebahtı körfezi ağzını kapatmış, her biri bir feleği andıran bu gemileri hesapsız top, tüfek ve cenk gereçleriyle doldurarak orayı bağlamış bulunuyorlardı. Ol dil ağzında dile gelmez geniş çaplı top ve darbezenleri yerleştirerek cihad yolunu kesmeye hazırlanmışlardı. Gemileri batıran bütün ağır topları da ol azgınların bindikleri gemilere koymuşlardı. Bunlar öyle bir ejderha idilerki, korkunç sesleri gök kubbeyi çınlatıyordu. Gebe bir kadın bunların, dehşet saçan patlamalarını duysa çocuğunu yitirirdi.

Topla kazan humbarasiyle gemiler donandı
Çoşupta ateşler saçan ejderhalara döndü
Her kazandan patlayacak hale gelmiş tekneler
San timsahlar başlarını su üstüne çıkarmış gezerler

Aşağılık Frenk askerleri kıyıları, adaları tutup yerleşerek, kıyılar boyunca dernek ettikleri kadar, deniz yüzünde de cenk etmede, yengeç misali el ayak vurmada güçlü olmuş-

lardı. Bunun içindir ki, çok eskilerden beri, uzun bir süredir Müslümanları zarara uğratacak her türlü araç ve gereçleri ol dağ örneği gemilere koyarlar, Müslümanların yolları üzerinde korkusuzca göğüslerin gerip dururlardı. Deniz yüzünü de karaya dönderüp gemilere ejderleri andıran toplar kurmuşlardı. Şimdi de kahraman askerler ol halicin ağzından geçmek çabasında iken, onların nice teknelerin vurmuşlardı. Gerçekten de bu ölüm boğazından, sözü edilen korkulu geçitten selametle geçmek olanağı yoktu. Ama yiğitlik deryasının yüzücüleri, bahadırlık meydanının dilaverleri, deki, Allah'ın bize yazdıklarından başkası başımıza gelmez. O bizim Mevlamızdır. (146) buyruğunu anarak güçlenmişler düşmana karşı da gemi gövdelerini andıran göğüslerini germişlerdi. Böylece daha var mı (147) diyerek gazada canları bahasını arttırmaya çıkarmışlardı.

Gerçi cihad yolu biter sonunda ölümle
Gazadan ben baş çekmezem en son düşsem bile

diyerek bu ağırbaşlılıkla, bu olgunlukla gemilerini, hınçlarını alacakları kalabalığa, kafirlerin derneğine yönelttiler, feleklere örnek gemi dümenlerini cihad yoluna çevirdiler.

Yazardan - Şu denli attılar top ve tüfengi
Balıklara yem eylediler Frengi
Gaza yolunda cenge giriştiler
Su yüzünü düşmana dar ettiler
Gazilere irişüb Tanrıdan destek
Kuşlara balıklara yem oldu Frenk
Kalmadı ayakta üç parçası bile
Döküntü olmuştu derya yüzünde
Düşman kaniyle ala döndü rengi
Olup bahr-i atlas surh-i Frengi

Bu azgın topluluk Kemal Reis'ten daha önce de nice kez satır yemiş olmakla göğüsleri teknesinde ona karşı büyük kin besliyorlardı. Bu yüzden ol denizler aslanını av-

lamaya hırsları hadden artık olmağın, Burak Reis gemisini Yenişehir sancakbeyi Kemal Bey ol gemide olmağla Kemal Reis gemisi sanıp üstüne üşdüler, iki taraftan da çok kimesne yokluk boğuntusuna düşdüler.

Birden deniz üstünde bir alev çaktı parladı
Topların gümbürtüsünden cihan birden oynadı
Toplardan çıkan dumanlar aştı da gökleri
Boğulayazdı kandan feleğin denizleri
Her denizci attı kulaç boğulmak korkusuyla
Açık denizden kıyıya ulaşmak umuduyla

İki göke ki, her birinde bin silahlı kâfir vardı. Bir mavuna ile bir barcaki, her birine beşyüz uygunsuz kefere binmişti. Bütün silahlariyle bunlar Burak Reis gemisini ortaya aldılar ve dört bir yandan kancalar ve demir çengeller saldılar. O anda ol mavuna ile barça top ateşine dayanamayıp denizin dibini boyladı ve içinde olan lanetliklerin çoğu suda boğuldu. Yüzerek kurtulmaya çalışanları gaziler çengeller ile kayıklara alıp tutsak ettiler. Ol iki göke ise İslam gökesine sıkıca yapışmıştı. Cenk uzayıp düşmanın hücumu şiddetini sürdürünce Burak Reis düşman gemisine yağ ve neftile ateş bırakıp ol cehennemlikleri gemileri ile cehennem kütüğü eyledi. Ama, İslam gemisini küffarın kancalarından ayırmaya nice çalıştılarsa da başaramadılar. Tersine daha da yanaşıp yapışmaları sonunda ol dağ gösterişli gemi de tutuştu. Yenişehir sancak beyi Kemal Bey, Burak Reis, geminin yöneticisi olan Kara Hasan ve daha nice adlı sanlı gemicilerle beşyüz dilaver bu arada şehit olup, rahmet deryasına daldılar. Açıkta bulunanlar yanan İslam gemisinden denize düşen gazileri kayıklarla toplayıp böylece yediyüz kişiyi kurtardılar. Kâfir gökelerinin ikisi bile yanıp içlerinde bulunan lanetliklerin kimi kavruldu, kimi de cehennem azabında boğuldu. Su yüzünde çırpınan aşağılıklardan yediyüz kâfir ise kılıçlarla tepelendi. Bu iki gökeye yardıma

koşan bir kalyonu ise ele geçirip içindeki kaifrleri zincire vurdular.

Bu kargaşada gemi tümüyle suya daldı
Kıyıya bir tek tahtası bile ulaşmadı

İslam askerine gerçekten de ağır bir kıyım olmuş, üç kadırga içindeki gazilerin hepsi düşmekle bomboş kalmıştı. Ama bu şaşkınlık içinde töresiz Frenk onları ele geçirmeye fırsat bulamamıştı. Dilek rüzgârları da bu gemileri İslam donanması arasına salmıştı. Sözün kısası, din düşmanları ile bir önce demir attıkları limandan çıktıkları anda, bir de İnebahtı halicine girdikleri yerde iki kez büyük cenkler edip, işin sonunda Tanrının rehberliği, yardımı, İslam askerine yol göstermekle, kafir gemilerini perişan ederek, donanma-yi hümayûnun güzel bahtlarının eseri olarak İnebahtı körfezine girmesi sağlanmış oldu. Tan yeri ağrırken, gümüş kakmalı güneş gemisi kana bulanmış kızıl şafak denizinde kendini gösterince, emel yelleri esmeye başladı ve İslam donanması, buyruğuyla denizde yürüyen dağlar gibi gemiler o'nundur (148) fermanını hisarı bekleyenlere duyurmak ve kalenin deniz yüzüne de sancakları dikmek için ilerleyince, kalede olan bekçiler gazilerin bu hücumu karşısında tasarladıklarının gerçekleşemeyeceğini gördüler. Eski sözlerini tutarak kalenin anahtarlarını Mustafa Paşa'ya gönderip aman istediler. Paşa da aman verip, 905 Muharreminde (Ağustos/Eylül 1499) hisara girdi, koruyucu tedbirleri alarak buraya güzelce düzen verdi. Parlak zaferleri ve fetih haberini otağ-i hümayûna arz eyledi. Yaz mevsiminde İnebahtının sıcaklığı pek fazla ve olaganın üstünde olduğundan, Otağ-i hümayûn bu yöreye yakın bir yaylakta kondurulmuştu. Fetih ve zafer haberi mutlu kapıya ulaşınca, bey ve kadı ataması ile kalenin onarılması işi ele alındı. Körfez tarafında düşman gemilerinin geçişlerine olanak bırakmamak için karşı karşıya iki kule ya-

1979 — Birinci Basılış — F. 20

pılması işi de Rumeli beylerbeyi Mustafa Paşa ile Anadolu beylerbeyi Sinan Paşa'ya verildi. Ahmed Paşa da donanmadan çıkarak devletli otağın eşiğini öpmek mutluluğuna erişti. Kış mevsimi yaklaşmakta olup donanma-yi hümayûnun, İstanbul'a dönmesinin yerinde olmayacağı düşünülerek İnebahtı denizinde, Germe'ye yakın yerde Gazi Umur Bey limanı diye adlandırılan limanda kışlamasına ferman buyuruldu. Ondan sonra Padişahın devletli otağı Yenişehir'e doğru yola çıktı. Çayhisar'dan Sarıgöl'e, andan Manastır'a gelip, Köprülü'den Üsküb'e gitti. Burada dört gün eylenildi. Padişah oradan Edirne taht-kentine giderek, kışı anda geçirdi.

Dilediği gibi dostların yüzünü güldürünce, döndü
Zaferleriyle keremine bakanların sevinçten içi titredi
Bütün güçler ona her an yardım etti de her atılımında
Adı anıldıkça anın gümbürdedi aslanların yürekleri

İnebahtı yakınlarında otağ-ı hümayûn çadırlarının kurulduğu yaylağa inildiği gün, vezir-i âzam bulunan Halil Paşa oğlu İbrahim Paşa, Tanrının rahmetine yönelmişti. Sözü edilen vezirin İstanbul'da bir cami ve medresesi beğenilen eserlerden olduğu gibi, ülkeye yaygın hayır işleri de halkın dilinde söylenegelmekte ve herkesçe bilinmektedir.

Moton ve Koron Kalelerinin Alınışı

Gerçi Mora yarımadasında bulunan sağlam kalelerin çoğu cennet mekân Sultan Mehmed Han, rahmet ve cennetler ona olsun, hazretlerinin padişahlığı zamanında iman sahipleri için yurt olmuştu. Bunlar korunan topraklar arasında çelik kılıçlardan bir sed olmakla, gazilerle din düşmanlarının birbirlerine girmelerine engel oluyorlardı. Ama, pek sağlam birer kale olan Moton ile Koron'un alınması tasarısı, geçen yüzyıldan beri (149) bekleyen ve

padişahların emel edindikleri bir sorun olarak duruyordu. Bu kaleleri almak, bunların savunma gereçlerinin çokluğundan o tarihlerde mümkün olamamıştı. Kalelerin hâkimleri böylece nice zaman geçirmekle bunları çelik gibi işlemişler ve içini Kaf dağının devleri gibi iri yarı kafirlerle tıkabasa doldurmuşlardı. Bu yüzden de günümüze dek töresiz Frenklerin elinde kalmışlardı. Yıldızlar kadar askere sahip olan Padişah ol iki gökleri tutan kaleyi almanın, yüceliğinin bir gereği olduğu kanısında olup, bunları ele geçirmek için İnebahtı fethinden sonra hemen gerekli hazırlıkları yapmaya girişti. Bu sorunu çözmek için önce İnebahtı'nın alınması gerekmekte olduğundan ona ilk sırayı tanıdı. Bu iş biterken kış mevsimi yaklaşmakla öteki konuları gelecek yıla bırakmak zorununda kaldı. Bu arada sürüp giden deniz savaşlarında yara almış gemi ve teknelerin onarımlarının yapılması için de donanma'yi hümayûnun İnebahtı limanında kışlamasını uygun görmüştü. Kaleleri döğmek için kırk mavuna gerekmekle Preveze sancakbeyi Mustafa Bey'e cihanın boyun eğdiği ferman gönderilmiş ve ilk yaz olup çiçekler açıncaya dek kırk parça gemi hazırlaması istenmiş, zaferleri dalgalandıran sancaklar ol yöreye yönelince Kapudan Davud ile kışlayan donanmaya katılması ve Moton ile Koron hisarlarına yönelmesi bildirilmişti. Mustafa Bey de bu şanı yüce ferman gereğince yirmi mavunanın yapımını tamamlamış, yirmisini de yarı yarıya bitirmişti ki, karanlık gecede kara günler yaşayan küffar, gemilerle ansızın yeni bitmiş teknelerin olduğu kıyıya gelip bunların hepsini yakmıştı. Mustafa Bey düzenbaz Frengin ettiği işten haberdar olıcak, umud gemisi batmış olmağla hiç olmazsa yarım kalan gemileri tamamlamaya var gücünü vermişti. Kıyıları korumak için gece gündüz gözünü kırpmadan bekledi. Ama aşağılık Frenk bu fesatla yetinmeyip İnebahtı kalesini yutturmanın öcünü çıkarmak için Mustafa Bey'in sancak merkezine yakın, Osmanlı kalelerinden Rakya adındaki kale üzerine ansızın düşüp, bela arıları gibi kapı ve du-

varlarına üşüp, top ve tüfeng ateşleriyle kule ve burçlarını yıkarak koruyanları zor durumda bırakmıştı. Bunlar çaresiz çevre beylerden yardım istedilerse de kimse feryadlarına irişmedi ve Mustafa Bey'den gayrısı savaş meydanına merdane girişmedi. Gerçi bu şanlı Bey, komşuluk hakkına saygı gösterip yanındaki sipahilerle imdada vardıysa da daha oraya ulaşmadan küffar hisara girmiş, kaleyi ele geçirmiş bulunuyordu. Bunun üzerine Mustafa Bey gayret kemerin kuşanıp ve ok gibi yiğitler yayından boşanıp bu azgınlar üstüne düşicek onlar da kaplumbağa gibi taş kaleye girip korkularından siperlerine çekilmişlerdi. Mustafa Bey ise, kâfir almadan bir an önce varmak umuduyla yola çıktığından, kale açacak gereçleri taşımaya fırsat bulamamıştı. Kışın şiddetinden topların taşınmasına da olanak bulunmayıp tedariksiz gitmeğin

Yazardan - Zorbazusuna ettiği güvenle
El attı omuzundaki tirkeşe
Yağdırub yağmur gibi ok kâfire
Öyle cenk itti siper gerisinde
Şol kadar ok attı ki hisar içre
Oklardan döndü Frenk bir kirpiye

Kışın şiddetinden, soğuğun keskinliğinden, el ve ayak tutmaz olmuşken, gazabının gücü ve kızgınlığının ateşi ile savaş meydanının erleri uğraş ateşini körükleyip hisar dibine konmuşlar ve burayı kıyamet meydanına çevirmişlerdi. Ama, bu arada Mustafa Bey'in kardeşi şehitler kafilesine katılınca ve kız kardeşi oğlunun bir eli topla kopup düşünce ve hele ertesi günü ayakları altında olan atı yine top vuruşuyla devrilip kendi ayağı da yaralanınca, dönmek zorunu ortaya çıktı. Rakya'yı bırakıp bundan sonra ferman edilen gemileri hazırlamaya girişti. Bu olup bitenleri de keremli Padişahın katına yazıp bildirdi.

Frenk krallarının deniz yönünden İslam topraklarına saldırmak için işbirliği ettikleri, Üngürüs, Leh ve Çeh kral-

larından da yardım istedikleri biliniyordu. Anların da kara yönünden hücuma geçme konusunda vardıkları andlaşma ve anlaşma gereğince hazırlandıkları ulu Divana arz olununca şöyle bir karar alındı. Er meydanlarının baş ve buğu olan Yakub Paşa'nın kış aylarının sonuna doğru Keyvan Bey, Matrakçı İshak Bey, Bıyıklı Mahmud Bey gibi şanlı beylerle on iki binden artık azeb ve müsellem yaya, yirmi bin sipahi ve gereği kadar da yeniçeri ile İnebahtı'da kışlayan gemileri onarmak üzere derhal yardıma gönderilmesi uygun görüldü. Ayrıca bunlara verilen buyrukta ilk yazın başında donanma-yi hümayûn ile Moton önüne varıp Frenk gemilerine kaleye yardım olanağını bırakmamaları bildirilmişti. Kâfir donanması karşı çıkarsa cenk etmeleri de kendilerinden ayrıca istenmişti.

Bahar sultanının öncüleri göründüğü sırada, kudretiyle cihanı tutan Padişah ta yıldızlar sayısınca askeri ile sözü edilen yıl Ramazanın sekizinci günü (19 Nisan 1499) Edirne'den kalkarak o görkemle Mora'ya varmış ve Londar'da on sekiz gün kalarak hacılar bayramını anda eylemişti. Bayram ertesi Yakub Paşa'nın gemilerle Moton üstüne geldiği Kapıya duyurulunca, zaferler saçan padişah sancakları da Moton'a doğru hareket ettirildi ve dördüncü gün Moton kalesinin önünde otağ-ı hümayûn kuruldu. Kalenin kara yönü, denizler gibi çoşan askerle dalgalanmaya başladı. Deniz yönüyse biri birine yanaşan gemilerle kara gibi dümdüz oldu, denizin üstü gemilerin serenlerinden koruluklar gibi sallanan ağaçlarla doldu. Bu yanda bir yığın deniz aracının dalgalanması, öte yanda kahraman ordu saflarının kaynaşması sonunda "iki denizi kendi yönlerinde akmak, biri birine karışmak üzere bıraktı (150)" buyruğu hüküm sürüyordu. Deniz ve kara araçlarının içi, dışı Moton kalesini ele geçirmek amacında olan gazilerin durağı haline gelince, her taraftan ol sağlam hisara taş üşürdüler ve nice burc ve kulelerin düşürdüler. Anadolu

ve Rumeli kuvvetleri ordu-yi hümayûnun gelişinin bir ay öncesinden kaleyi döğmeye başlamışlardı. Tam bir ay, bütün güçler sizin buyruğunuzdadır (151) hükmüne dayanarak çalışıp kaleyi çevresiyle birlikte toptan ele geçirmeye candan gayret göstermişlerdi. Ama, burası pek sağlam ve dayanıklı bir kale olduğundan, olanak bulamayıp zaferleri getirecek olan padişahın uğurlu ayaklarını gözler olmuşlardı.

Yazardan - İrince Padişah kal'eye bir seher vakti
Askeri kuşattı denizle karadan kaleyi
Cenge girişip bir anda topları kurdular
Yine bir aydan artık oldu uzayan savaşlar
Öyle sağlam idi ki Moton'un hisarı
Askere çok zorluk çektirmişti istihkâmı
Gören ol sağlam kaleyi dostuna şöyle der
Sanırsın kuşkusuz bu yapı yekpâre mermer
Pis dizdarı inadeyler kaleyi tutar idi
Anınçün de fethine yol gayet müşkil idi
Hüda yardım etti bir gün Sultan Bayezid'e
Başardı bu fethi ancak onun desteği ile

Sözün kısası karadan denizden, düzden tepeden Moton kalesi döğülüp top gülleleri ile kule ve duvarları yere indirilip artık açılacak hale getirilmişti. Bu sırada Frenk hükümdarlarının meydana getirdikleri bağlaşık donanma, İslam gemilerine dehşet saçmak için yelken açıp, martılar gibi sekip, İslam teknelerinin toplandığı yana uçup, savaşa girdi ve deniz yüzünü al renge boyadı. Savaş tufanı patlayıp kılıçlar göllerde yüzen balıklar gibi oynaşmaya kalkışınca din düşmanlarının çirkin vücutları, varlıkları devrilerek tekneler gibi deniz üstünde yüzmeye ve koparılan başları top taşları gibi denizin dibine düşmeye başladı. İşin sonunda zafer meltemi İslam gemilerinin yelkenlerini şişirmiş ve her birini emel yelleri ile zafer ve başarı yönüne iletmişti. Yiğitlik denizinin dilaverleri, savaş

ummanının yüzücüleri Frenk gemilerinden ikisini alıp içinde yakaladıkları lanetlenesiceleri kalenin karşısında çeşitli işkencelerle öldürdüler. Ayrıca bir mavunayı batırıp nicesinin de umud yelkenlerini paraladılar. Bu savaş sonunda kaleyi bekliyenlerin direnme güçleri, yardıma gelenlerin bozguna uğramaları üzerine kırıldı ve gazilerin saldırıları karşısında artık dayanmaya takat getiremeyecek bir hale gelmiş oldu.

Ama yine de onlar, kalenin sağlamlığına ve kara yönünü çeviren üç kat derin hendeğin yürüyüşe engel oluşuna güvenerek direnmekte, kendilerini kuşatan ordunun geri dönüşünü gözlemekte idiler. Bu yüzden de inad edip savunmayı sürdürdüler. Topçularıysa sanatlarında çok ustalaşmışlardı. Bir mil uzaklıktan tam vuruş yapıyorlar ve aldıkları nişanlara olduğu gibi konduruyorlardı. Bu yüzden kendilerini kuşatanları kalenin eteklerinden uzaklaştırmışlardı. Onlara rahatlıkla cenk araç ve gereçlerini kullanmaya fırsat ve mecal vermiyorlardı. Ama gaza deryasının timsahları, savaş ormanının kaplanları, müminleri savaşta çoştur (152) buyruğu gereğince devletli hünkârın fermanını yerine getirmek için sabırsızlanıp göğüslerini ölüm getiren top ve tüfek ateşlerine hedef ve geçici ömür pullarını bu yolda telef ediyorlardı. Ölümsüz yaşamı ve sonsuz mutluluğu gözleyerek savaş meydanından yüz döndürmüyorlar, din yolunda son gayretlerini ve cihad uğrunda bütün varlarını döküyorlardı. Savaşın ateş ve dumanından kaçınmayıp ölüm bucaklarına, yokluk duraklarına safa-yı hatır ile gidiyorlardı. Padişahın en yakını olanların her biri de kahraman askerlerden bir bölükle kalenin bir kenarına yapışıp bir gedik açmak çabasında idi. Deniz kuvvetleri de gece gündüz çalışıp, denizler gibi çoşup kâfir donanması ile savaştıkları sırada kaleyi bekliyenlerin onarıp kapattıkları gedikleri, yeniden yıkıp yürüyüşe geçmek üzereler idi. Bu aralıkta Venedikten dört parça kadırga, malzeme ve bir kaç bin tüfengendaz frenk

ile ikindi vakti, ansızın çıkagelmişti. Bunlar İslam gemileri arasından geçip, hisarın altına girmeye fırsat bulup, getirdikleri tüfek ile topu ve öteki cenk gereçlerini hisara çıkardılar ve fırtına gibi giden bu dört kadırgayı yaktılar.

Yazardan - İşitti çün hisar ehli bu hali
Üşüb gemiye kaldı kal'a hâli

Töresiz Frenklerin ettikleri bu oyunu, gökler kadar yüce otağa duyurdukları zaman, Padişahın gazab ateşleri alevlenip donanma-yi hümayûn komutanlarını şiddetle azarlamış, bu Tanrının kahredici ateşiyle yere batacak virane için çekilen bunca meşakkat ve İslam askerinin karşılaştığı eziyet bellerini büktü, gözümüzden rahat uykuyu haram etti.

Ocağa yana bu kal'a yâ ilahî
Kim harabede anı din ehlinin kini

Bu kez de ele geçirilmesi oyalanmakla, sallanmakla boşa giderse ve yardıma gelen lanetlenesiceler içeriye girip, burçlara üşerse, daha pek çok uğraşmak gerekir. Bari, anlar gelen malzemeyi, gereçleri taşımaya çabalamakta iken, bu taraftan yürüyüş edilsin. Umulur ki, gaflet ve kendilerine güven sonucu ettikleri ihmalle burçları ele geçirmek ve fazla oyalanmadan tırmanmak olasılığı doğmuş ola demişti. Durağı yüce Padişahın verdiği bu buyruk, zaferleri gölge edinen sipahilere ulaşınca, o anda hücuma kalktılar ve gayret yoluna ayak bastılar. İman gayretinin önderliğinde Anadolu beylerbeyi Sinan Paşa açtığı gedikten merdivenler ile burçlara tırmanınca, onun çıkışı, geride kalan askerin de tırmanma hevesini kamçıladı. Göz açıp kapayıncaya dek kuleler, burçlar zaferleri bayrak edinen sipahilerle doldu. Padişahın ince düşüncesinde beliren görüşki, böyle değerlendirmeleri sayısız denecek kadar çoktur, olduğu gibi gerçekleşmiş oldu. Kaleyi bekleyenler hisarın kara yönünde olan istihkâmlarına ve dayanıklılığına aldanarak gelen

gemileri karşılamaya can atıp, getirdikleri malzemeyi taşımaya giriştikleri sırada, kale duvarları üzerindeki yerebatasıca küffarın dayanmaya artık güçleri kalmadığından, gaziler zaferleri dalgalandıran sancakları dikerek, İslamın yaygın zafer ayetlerini bir kez daha yüceltmiş oldular. Padişahlığın parıldayan tuğları ve Osmanoğullarının cihanı aydınlatan güneşe benzeyen bayrakları gece vakti, ufuk çizgisi üzerinde doğan gerçek güneş gibi yükselince, müslüman askerler de nur saçan yıldızlar gibi ol göklerden bir örnek olan burçlarla donanmış yüksek yapılı hisar üzerine tırmanıverdiler. Bu durumda yıkılasıca düşman bin bir sıkıntı içinde gazilerin çıktıkları gediklere koşturarak, yolu kesmek ve girişi önlemek için saldırdılar, yolu açan sipahilerin önüne çıkıp ol burçlar üzerinde dolanan gazileri geri döndermeğe çabaladılar. İkindi saatlerinden günün batışına dek, öyle bir savaş ve uğraş ettilerki, ülkeleri eli altında tutan güneş denilen Sultan, cihanın mavi renkteki göğü hisarına egemen olalıdan beri hiç böyle bir uğraş seyretmiş değildi. Canları almak, boyları bosları devirmek için inip kalkan kılıçlar, gece karanlığında kayan yıldızlar gibi dökülen ok temrenleri çakışmakta, güz vakti dökülen yapraklar gibi bir biri ardına düşen vücutlardan akan kan, hisar kapısından denize dökülmekte, Akdeniz kızıl denize dönmüş bulunmakta idi. Hele hisar duvarlarından atılan kelle ve vücutların sayısı tutulamaz olmuştu. İşin sonunda Cenabı Hakkın yardımı ile sonları felaket olan küffar sancakları devrilip yerlere karılmış oldu.

Yazardan - Hüdâ işte yıktı küfrün sancağını

İndirdi kaleden kâfir bayrağını
Gaziler kırdılar dalalet ehlini
Gönülden sildiler böylece kederi
Zafer sancakları dikildi hisara
Nasiboldu bu ülke de Padişaha
Çekildi gece perdesi çün araya

Kaçup küffar girişti ev savaşına
Pencerelerden neftle ateş attılar
Gazileri ol gice hep şaşırttılar
Sabah olana dek yine savaş sürdü
Kale içi ateşten meşaleye döndü
Cenabı Hakkın takdiri yardım etti
Padişahın duası da kabule erdi
Hemen od düştü ve öyle bir tutuştu
Nice cenk eylemeyen kafir apıştı
Yürüyüş eyledi İslamın askeri
Her yandan bayrakları hisara dikti
Urup küffara parıldayan kılıçları
Kırıp horyadı bak aldılar hisarı

İşte böyle Hak düşmanlarının cezası ateştir (153) buyruğu gün gibi belli oldu. Kâfirlerin ev ve konakları o gece ile gündüzün Cenabı Hakkın kahr edici ateşiyle yandı. Savunması kolay, sağlam köşelere kapanan ol kara yürekliler, iş görmeleri ve İslam dinine girmeleri uygun olmayan bu azgınlar, bir bir yakalanarak zincirlere, boyunduruklara vurularak bin bir biçimde mihnet ve eziyet içinde ulu otağ katına gönderildiler. Padişahın fermanı, ol ağızları kurumuşların, deniz kıyısında kılıcın ölüm getiren acı suyundan kandırılmaları yolunda oldu. Düşman kanına susayan gaziler, ol aşağılıkları yedüb ölüm alanına vardılar, parıldayan kılıçla ol yürekleri kavrulmuşları suvardılar.

Böylece gönüller açan bu fetih, Fetihnâme'de yazıldığı gibi 906 yılı Muharrem ayının on dördüncü günü olan Perşembe günü (154) yani 10 Ağustos 1500 tarihinde gayb perdesinden pek parlak biçimde kendini göstermiş bulunuyordu.

Bu zaferler rehberi olan seferde kendini gösteren ve Padişahın devletinin üstünlüğüne işaret eden güzel rastlantılardan biri de şu idi. Üngürüs kralı Padişahın uluğ

katında neler olup bittiğini öğrenmek için iki casus göndermiş bulunuyordu. Semendre ucuna kadar o yörenin sancak beyi olan Evrenos oğlu Ahmed Bey, bu casusları tutup yüce kapıya yollamıştı. Bunlar Moton'a, tutsak alınan kâfirlerin tepelendikleri günde ulaşmışlardı. Kapıda kendilerine verilen iş üzerinde sorguya çekildiler. Sonra da Padişahın buyruğu gereğince kafirlerin tepelendikleri yere götürülüp durumu gözleriyle görmeleri sağlandı. Oradan da gerü Ahmed Bey'e yollandılar. Bunda amaç, gördükleri sonuçları krala anlatmaları için geldikleri yola gönderilmeleri idi.

Gönüllere sevinç olan bu fetih olayının beşinci günü, sözü edilen kalenin en büyük kilisesinde Cuma namazı kılınarak, öteki tapınakları da mescit haline kondu. Kalenin bütünüyle onarılması ve yanan yapıların yeniden yaptırılması Anadolu beylerbeyi Sinan Paşa'ya verildi. Koron kalesinin fethi işinde ise Ali Paşa görevlendirildi. Deniz yönünden de Kapudan Davud Paşa donanma-yi hümayûnla gönderildi. Ali Paşa bu harekâtta Anavarine kalesinin kuşatılmasına öncelik verdi. İçinde olanlar Frengistan'a gitmeye izin verilmesi şartiyle kaleyi teslim ettiler. Çoluk ve çocuklarını, mal ve eşyalarını gemilerle Frengistan'a götürdüler. Yılgın ve bezgin ol ülkeden çekip gittiler. Paşa da hisarı alarak düzene koydu, reayasın haraca kesti. Oradan Koron üzerine yöneldi. Bu başarıyı anlatan mektubu uluğ kapıya ulaşınca hizmeti hora geçti. Kendisine yardım için Yakub Paşa ile bir nice dilaverlerin gönderilmesi buyruldu.

İslam ordusu Koron kalesi altında çadırlarını kurduğu sırada durağı yüce Paşa da kaleyi bekleyen kapudana haber gönderip hisarı teslim etmesini önerdi. Moton'u bekleyenlerin başlarına gelenler Koron'dakiler için bir ibret olmağın bunlar Paşa'nın haberini ganimet bildiler. Çoluk ve çocuklarını kendileri için güvenli yurtları

saydıkları Frengistan'a göndermeye izin istediler. Mal ve eşyaları için de aman dileyerek hisarın teslimini izin haberinin gelişine bıraktılar. Paşa'nın tek amacı kaleleri feth etmek, toprakları ele geçirmekti. Kaleyi bekleyenlerin isteklerine rıza gösterip, gemilerle ol şaşkınları Frengistan'a gönderüb, Kaleye yerleşmeye girişti. Bu ömürlü devletin uğuru ile Koron fethi de böylece gerçekleşince adı güzel Paşa, ileri gelen beylerle birlikte Padişahın felekler kadar görkemli otağına ihram bağlayıp geldi ve ol Sidre'ye denk makamda dileklerine erişerek, ikram ve lûtuflar gördü, saygı ve değerlendirmeleri buldu. Mora vilayetinin yönetimi bütün yetkilerle sözü edilen Paşa'ya bırakıldı. Yanındaki beyler ve asker de, padişahın bahşiş ve armağanları ile yurtlarına doğru yola çıktılar. İklimleri açan Padişah geride kalan kalelerin fethi için Ali Paşa'yı burada bırakıp mutlu tahtkentine doğru geriye döndü. Edirne'de kırk gün kaldıktan sonra kış başında İstanbul'a hareket etti. Rum diyarının Molla Cami'si, bilim ve hünerleri özünde derleyen Molla Lami'i bu parlak fetih için şu güzel Tarih dizelerini söylemiştir.

Çün uluğ sancakların görkemli tahtın Şahı
Mora üstüne yürüdü kıldı Freng'le cenk
Aldı Moton kalesin savaşarak zor ile
İtti toprak yüzün düşman kaniyle lâle renk
Vire didi Avarin bildi olan biteni
Boyun eğdi Koron başa geleni işidicek
Geldi bir ilham Lami'î Hak katından hemen
Çün didi Tarihini fethu biladi'l-Frenk (155)

Ali Paşa ise bundan sonra, gönüller alan tedbirlerle feth ettiği Anavarine kalesinin köy ve kasabalarında haraç vermeyi kabullenip zimmeti boyunlarına alan kafirlerin tuzaklarını bozdu. Bunlar Frenk beylerine gizlice haber salmışlar ve belirtecekleri bir günde gemilerle gizlice gelmelerini onları bildirerek, hisarı teslim edeceklerine

söz vermişlerdi. Aşağılık Frenk beyleri de timsahları andıran gemileriyle ol nifak yatağı, kötü düşünceli lanetlenesicelerin belirttikleri yere gelip, orada gizlenerek gelişlerini onları bekleyen fesatçılara duyurmuşlardı. Bunlar da verdikleri söz üzerine hisarın dizdarına güzel ve sayısız armağanlar hazırlayıp kendi işleri üzerinde konuşmak için huzuruna varmayı dilediklerini bildirmişlerdi. Buna izin çıkınca hisara girdiler ve giyimleri altında gizledikleri silahlarla hisar bekçilerini kırdılar. Andan dizdarın özel dairesine varıp anı dahi şehit ettiler. Durumu gözleyen küffara işaret ve işin gerçekleştirildiğini sür'atle duyurup muştular verdiler. Anlar da göz açıp kapayıncaya dek borçludan alacaklıymış gibi kalenin kapısın alıp hisarı ele geçirdiler ve burasını bekleyenleri zincirlere vurarak zindan duvarlarına bağladılar .

Ali Paşa, Enika ve Arsusa hisarlarını fethetmek için yola çıktığı sırada üzücü olay da kendisine bildirilmiş bulunuyordu. Önemli olana öncelik tanımak ilkesinden hareketle her şeyi ibretle gören gözlerine cihan yıkılmış bir karaltı gibi görünürken, sözü edilen hisarı kuşatmak üzere son hızla geldi. Bir yandan da olanı biteni uluğ dergâha bildirdi. Hisarı deniz yönünden döğüp, din düşmanlarının imdat yollarını kesmek için bir kaç kadırga gönderilmesini istedi. Adaletli Hünkâr, gönlü deryalar gibi olan Padişah, bu uygunsuz haberden iyiden iyiye üzülmüş olduğundan, Kemal Reisi otuz parça kadırga ile ve son süratle Ali Paşa'nın yardımına yolladı. Ol dahi başarı dümenini cihad yoluna doğruladub, martı kuşları gibi kanat açar ve yel gibi giden ulak önünce kaçan, denizci yiğitlerle az zamanda Anavarine karşısına gelip, kale önünde duran gemilere hücum etti. İlk saldırıda kafirin sekiz parça gemisini vuruşarak, savaşarak aldı, içinde olan düşman birlikleri yandılar, denize döküldüler, yokluk ummanına batıp gittiler. Kaleleri açan Paşay'la gelen dilaverler ise, yeri göğü dolduran devler gibi burçların tepelerine tır-

manıp, her vuruşlarında burayı bekleyenleri kırıp, bir bir elden geçirdiler. Kan yutucu kılıçlarının artığı olan yılgınları tutsaklık zincirine vurdular. Üç bin mendebur kefere yokluk toprağına düşüp, bu aşağılıkların ileri gelenlerinden dörtyüz azgın, hisar kulesine girip aman dilediler. Paşa bunlara aman verip, bir gemi ile hisardan çıkardı ve kalenin onarımına geçip işe sarıldı. Bu savaşa koşup gelen askerlereyse, bol bol ihsanlarda bulunup, hepsini hoşnud etti ve armağanlariyle doyurmuş oldu .

Padişahın Karaman Diyarına Asker Göndermesi

Yaradılışı güzel Padişah, iki yıl devamlı olarak İnebahtı, Moton ve Koron kalelerini azgın küffarın elinden çekip almak için, Rumeli topraklarının en ucunda İslam sancaklarını dalgalandırmış ve devletinin gücünü gösterecek düzenlere girişmiş bulunuyordu. Bu parlak günlerde fitne fundalıklarında yalancı kurtlar gibi dolaşan ve ötedenberi nifak ve yaramazlıkları belli olan Turgud ve Varsak boyları, padişahın zaferleri yayan tuğlarının çok uzaklarda bulunuşuna güvenerek, gerekli tedbirlerin alınmasını da uzak görerek, bir parça para koparmak için bir yığın uydurma ve yalanlar yaymaya başlamışlardı. Bu arada da Karamanoğlu İbrahim Bey'in kardeşi İmirze Bey'in oğlu olan Hacı Hamza'nın daha çocuk iken Acem diyarına kaçan Mustafa adındaki oğlu, otag-i hümayûn Moton fethi için Mora'ya yöneldiği günlerde Rum diyarına dönmüş bulunuyordu. İşte bunlar, adı geçen delikanlıyı öğünmelerine yol bulmak, varlıklarını göstermek için Karaman oğulları adına getirip İç-il'de beylediler ve çevresine toplanıp yanın beklediler. Larende yöresini talan edip kaleyi kuşattılar. Ordu-yi hümayûn Moton altında iken bu olup bitenler ulu Padişahın kulağına ulaşıcak, Saba yeli gibi esen ulaklarla Amasya'da otağında oturan değerli Şehzade Sultan Ahmed Han'a ve Karaman valisi

Şehzade Sultan Şehinşah'ın ikbal bağının dalı ve mutlu gönlünün açan goncesi olan Beyşehri sancağının hâkimi Sultan Mehemmed Şah'a buyruklar gönderildi. Bunlara Padişahın yıldızlara öykü olan otağı, mutlu tahtkentine dönünceye dek sözden dönek Karamanlıların ortaya çıkardıkları fitne ve fesat ateşini kılıçlarından dökülen sularla söndürmeye gayret etmelefi ve fırsat kollayan kötü dilekçileri bakımlı topraklardan sürüp çıkarmaları buyurulmuştu. Bu gereği yapılacak ferman üzerine Sultan Ahmed askerlerini toplayıp Larende'ye doğru yola çıktı. Zülkadir oğlu Alaüddevle de oğlu Şahruh Bey'i Zülkadriye askeriyle devletli şehzadenin emrine yolladı. Şehzade Sultan Mehemmed de hassa askeri ve keremli babasının kapısı kulları ile Larende'ye vardı. Şehzadenin geldiği haberi duyulduğu gibi, bu şaşkınlar da sabretmek ve dayanmak dizginlerini elden virüb, Saba rüzgârının meltemi ile dağılan sis gibi, "elden dağılan tesbih taneleri" mısra'ını ansıtırcasına Taşili'ne kaçtılar. Sultan Ahmed Han da bu sırada gelmiş bulunuyordu. Şehzade, onu karşılamada geçerli töreleri uygulayıp erdemlikleri özünde toplayan amcasının kutlu elini öptü. Saygı gösterilerini yerine getirmekle özünü değerlendirmiş oldu. Cem gibi armağanlar dağıtan amcanın büyük lutuflarını gördü. Babaca sevgiler ve gönül okşayıcı ilgileriyle sevinip, sevgi dolu bakışlara konu olduktan sonra, kendisine yoldaş olan ve öç almak isteyen yiğitlerle ordunun öncülüğüne getirildi. Böylece Larende'den kalkıp sonsuza dek sürecek olan Osmanlı soyuna karşı kötülük besleyenlerin sığındıkları alanı çevirmek amacı ile Hocend beline yöneldi. Öte yandan toplanan kuru kalabalık onun devlet ve saltanatın öncü birlikleriyle, görkemli, parlak ve kalabalık bir ordu ile varlıklarını devirmeye, fitne kollarını kırmaya geldiğini duyunca Taş-ili dağlarına çekilip, kayalıklar arasında taşlardaki çakmak gibi (156) gizlenmeye çalıştılar. Bu sırada kış yaklaşmış olmakla yağan kar, yürüyüşü de

engellediğinden, bunların ele getirilmesi işi gelen yıla bırakıldı. Olgun Şehzade dönüş daha hayırlıdır diyerek (157) sancağı olan Amasya tarafına döndü. Sultan Mehemmed de Konya yöresine yöneldikten sonra, kendi sancağı olan Beyşehr'inde konakladı. Öteki sancakbeyleri de sancaklarına gittiler.

Zaferleri kucaklayan ordu Moton ve Koron seferinden dönüp, Padişahın uğurlu ayakları ile İstanbul'a ışık salınca, bir süre önce İnebahtı seferinden dönüşte, Edirne'de kışlandığı sırada, Haç'tan gelip, Padişahın elini öpmekle mutluluk bulan ve bu arada veziriazamlığa getirilmekle başlara taç olan Mesih Paşa, Padişah tarafından bu konunun çözümüyle görevlendirildi. Veziriazam Anadolu ve Karaman kuvvetlerinden başka, kapu kullarından Silahdar ve Ulufeci bölüklerin, Yeniçeri ve Azeb taifesinin seçkinlerin yanına alıp 906 Ramazanında (Mart 1501) başarılı askerlerle İstanbul'dan karşıya geçti. Paşa, Karaman diyarına varınca, burada sancakta olan ve keremleri gölgeleyen Sultan Şehinşah kapısına hizmet etmek şerefiyle mutluluk buldu. Bu arada Karamanoğlu Mustafa Bey adiyle başkaldıran akılsız ve ne idüğü belirsizin çevresine toplanan beylerden bazıları, ol bahtı kararmıştan yüz çevirerek yüce yaradılışlı Paşa yanına gelmeye can attılar. Bazıları da suçlarının hoş görülmesini, özürlerinin kabul edilmesini dileyen mektuplar gönderip, bu uygunsuz davranışlarının karşılığı olan cezadan geçilmesini isteyerek Paşanın affı eteklerine sığındılar. Yaramazlıklarına şefaatçi olup kusurlarını bağışlatabilirse baş kaldıran bu kimseyi memleketten çıkartmaya söz verdiler. Mesih Paşa, Larende'den kalkıp Taş-ili'ne yönelerek Evgadı'ya (İbradı) vardıkta, burada sağlam bir kale yaptırdı. İçine yeteri kadar yeniçeri ve azeb askeri ile araç ve gereçlerini koyarak tahkim etti. Ondan sonra ol kuru kalabalığı ele getürmeye karar verip, dizginlerin saldı. Askeri üç bölük idüb, her bölüğü bir yönden onların sığındıkları yere doğru

yöneltti. Bu fesadın kışkırtıcısı olan boy beyleri Paşanın kahir tuzaklarına düşüp cezalarını görmeye ve çengele asılacaklarını düşünmeye başladılar. Gözleri önüne serilen bu görüntü üzerine ol devletsizden uyanık bahtları gibi yüz çevirip boyunlarına astıkları kefenleriyle düşmanları tepeleyen Paşa'nın hizmetine yüz sürdüler. Bu dönüşleri ve tevbeleri karşılığı lutuf ve ikram gördüler.

Feleğin oyununa düşen ol Karamanlı ise, kılık ve kıyafetini değiştirip kaçış yolunu tuttu. Yaya ve tenha Tarsus'a varıp, andan Haleb'e gitti. Halep emirü'l-ümerası Sultanın fermanı ile ol ahdinde durmaz Karamanlı'yı hapseyledi. Osmanlı devletiyle olan barışı ve dostluğu bozmaktan kaçınmak ve her hangi bir hıyanete uğramamak için hali berbat olan ol zindanlığı öyle ettilerki, bir daha adı sanı duyulmadı. vücudu yıldızı varlık dünyasında görülmedi.

Her kim başkaldırsa bu ulu otağa
Bahtı bir anda olur anın kapkara

Gönlü aydın vezir ise, ol ucun güçlülerini güzel tedbirlerle yola getirip yabancıların saldırılariyle harab olan ülkeyi onardıktan sonra, hem askerin, hem de padişahın isteği üzere mutlu kapının hizmetinde bulunmak için yola koyuldu. Ulu tahtın saçağını öpmekle büyük sevinçler derlemiş oldu.

Mora'da Geriye Kalan Kalelerin Ele Geçirilmesi

Bakımlı, onarılmış Mora yarımadası sancağını tam yetki ile yöneten ve koruyan devletli, Haydar-i kerrar'ın (158) adını almış, gaza meydanlarının aslanı olarak bilinmiş, aydın gönüllü bir vezir yani, Ali Paşa idi. Ülkeleri açan tedbir dizileri ile Mora yarımadasında kalan öteki kalelerin de fethi işine eğilmiş ve kaleleri açıcılık sanını sürdürmeye girişmişti. Bu maksatla sözü edilen yılın baş-

1979 — Birinci Basılış — F. 21

larında giriştiği parlak harekat ile Enika ve Arsusa kalelerinin küffar elinden alınmasını ve gayret sonunda fetih kapılarının açılmasını öngörüyordu. Önce Enika hisarını kuşatıp, yumuşak sözlerle hisarı koruyan kapudana gönderdiği haberde kalenin teslimini önerdi ve hoşa gidecek bilgiler vererek onun huzursuz olan yüreğini bu yöne eğmek kasdı ile bir ön görüşmeye anlaşmaya girişti. Ama onun can kulağı ve kıvrımlarına dolan kirlerle kararmış duyguları, onların kulakları vardır ama, işitmezler (159) buyruğu üzere sonu hayır olan nasihatleri dinlemeye engel olduğundan, sözle konuşmak, kılıç ve okla söyleşmeye döndü. Ok ve mızraklar bildiriler taşımaya, Top ve tüfek postacıları ölüm haberlerini ulaştırmaya başlayınca, bir ulu cenk oldu. Allah'ın yardımı gazileri gözetmekle fetih ve zafer kırmızılığını yiğitlerin gönül yakıcı kılıçları ayinesinde parıldatmak ve Tanrının gerçekleştirici eliyle zafer kapılarını açmak mümkün oldu. Hisarın içi öç alıcı yiğitlerle doldu. Gerçi İslam askerinden çok dilaver şehadet şerbetini içti. Ama ateşten kıvılcımlar saçan kılıç sakisi ile de yokluk dolularını din düşmanlarına sunarak onları düşürüp perişan etti. Gazilerin kılıçları artığı olan din düşmanları kuleye girip aman istediler. Paşa da ol düşmüşlere Frengistan'a girmek için bir gemi virüb hisarı ele geçirdi. Andan Arsusa kalesinin fethi tasarısına himmeti gemisini çekip, tek bir gece ile bir gün süren savaştan sonra zafer ve başarıyı elde etti. Aman ile ol zorlu kaleyi de ele geçirdi. Toyumluğun beşte biri ile dört yüz boylu boslu delikanlıyı seçip yağmalanan eşyanın en değerlilerinden ayrılanlarla ulu tahtın eşiğine yolladı. Bu yeni fetihlerin açıklamalarının arzı Padişahın deryalar kadar geniş gönlünde sevinçler doğmasına neden oldu. Kaleleri açan Paşa'ya Padişahın sonusuz iltifatları gönderilmekle o da sevinç buldu.

Böylece padişah deniz ticaretinin önemli merkezlerinden biri olan ve denizcilerin en çok sevdikleri uğraklar

arasında sayılan bu bakımlı yarımadayı hak ve adaletinin töresiyle zulüm ve eziyet pisliklerinden pak edip, temiz bir ayna gibi parlattı. Cömertliği ve keremi ile de burada nice hayır binaları yaptırdı.

Bu tarihlerde Batı-Magrib ülkelerinde İslam'ın güneşi batmış ve Magripli (Endülüslü) avareler Frenk zulmünden kaçma çabasına düşmüşlerdi. Bunlardan bir bölük, keremli olmayı amaç edinen Paşa'nın lutuf ve ihsanda gösterdiği cömertliği işitmekle, onun keremli ve bereketli etekleri dibinde toplandılar. Bu yeni açılan topraklarda yerleşip kaldılar ve onun akıp gelen hayır yapılarından yeterince hisseler aldılar.

Düşmanın Midilli Üzerine Hücumu

Venediklilerin en değerli kalelerinden olan İnebahtı, Moton ve Koron gibi kalelerin elden çıkarak Osmanlıların hisarları arasına katılmış olması, onları yürekten yaraladığı gibi, büyük bir kuşkuya da kapılmalarına yol açmıştı. Bu nedenle Fransa padişahından büyük bir para karşılığı Osmanlıdan öç almaları için yardım etmesi ricasında bulunmuşlardı. Fransa hâkimi de din birliğinin, yaradılışlarındaki benzerliğin gereği imdat eylemeye söz vermişti. Bu maksatla ağır bir ordu ile gemiler donatıp kendisi ile aynı derecede ve görkemde olan kardeşi oğlunu (160) bu orduya serdar ederek Venedik donanması emrine koştu.

Bunlar hepsi ikiyüz parça gemiden oluşan bir donanma ile 877 Rebiyülevvelinde (161) Midilli üstüne düştüler ve her taraftan ol İslam coğrafyasına üşdüler. Yirmi gün, gece gündüz top ve tüfek yuvalakları atarak kaleyi bekleyenler üzerine bahar taneleri gibi yağmur misali döküp hisarın duvarlarını, kapılarını zamanın yeline kapılmış düşkün gönüller örneği delik deşik ettiler. Toz ve dumandan, sis ve buluttan kalenin içi yarinden ayrı düşen aşığın yüreği gibi kapkara bir zindana dönmüştü. Bu sırada zafer

bayraklarının perçemini elinde tutan Şehzade Sultan Korkud, kindar Freng'in Midilli adasını kan ve ateşe boğduğunu haber aldı. İçi İslamın gayret ateşi ile dumanla dolup taştı. Ol savulmuşların fesat kapılarını tıkamak için kapısı kullarından sekiz yüz cenkçi aslan gibi bahadır ile Silahdarlar ağasını sancağı durağı olan Manisa'dan Ayazmend'e gönderdi. Bunlara güneşin gemisi magrib deryasına akıp gittiği ve kıyı ufkundan kaybolduğu demde Ayazment iskelesinde olan gemilerle Midilli'ye geçüb hisarı küffara karşı savunan yiğitlere katılarak din düşmanlarını dağıtmak üzere akıllıca tedbirler almalarını buyurdu. Onlar da aldıkları görev gereğince Midilli'ye geçtiler. Karesi sancağıbeyi de buyruğu altında olan dilaverlerle Şehzade'nin adamlarıyla birlikte hareket ve hisara yardım da bile bulundu. Bu birlik Tanrının desteği ile

Karanlık gece, girdablar dalgalar nasıl engel olur
Nic'olur bizim halimiz kıyılarda boğuşanlarla

deyüb Allah'ın lutuf yellerine, rüzgârlara özlerini ısmarlamakla tevekkül deryasına dalıp, kurtuluş kıyısına can atıp karanlık bir gecede hisar dibine yaklaştılar. Sonu kötü Frenk olaydan haberdar olıcak savaş şem'aları ve uğraş ateşleri altında kızılca renk alan kılıçlarıyla.

Yazardan - Yaşam giysileri tutuşup yandı
Kılıç ta ateşler gibi alev aldı
Yatak itti düşmen yokluk yerin özüne
Çoğun kılıcın ateşi yere kardı
Frenk takımın şu denlü kırdılar kim
Kara gecenin rengi bak ala çaldı

Gerçi Silahdarlar ağası bu çarpışmada şehit oldu. Çok dilaver de rahmet deryasında yüzenlere katıldı. Ama geride kalan gaziler hak din uğrunda direnenlere ulaşmak için safları yarıp, şimşek gibi karabahtlı küffarın ortasından geçip hisara girdiler. Kuşatılmış ve umutları yitmiş olan-

lara yürek pekliği virdiler. Bu haber güzel huylu cihan padişahının durağına arz olununca, hamiyet ocakları tutuşup, hazır bulunan gemileri devletli özengileri hizmetinde olan sipahilerle doldurup, bunlara durağı yüce vezirlerden Hersek oğlu Ahmed Paşa'yı serdar edip gönderdi. Anadolu beylerbeyi Sinan Paşa'ya gönderilen buyrulduda ise buyruğundaki sipahileri Ayazmend'e götürüp donanma-yi hümayûna katılması bildirilmişti. Ahmed Paşa tanrının lutuf yelleri ve padişahın duası nefesleri ile sözü edilen yılın Cemaziyülevvelinde deryaya girip Midilli yakınlarına eriştikte onları bir Frenk karavulu gördü. Adayı kuşatıp savaşmakta olan aşağılıklara bunu haber vericek bunlar da şaşkınlıklarından eli boş dönmemek umuduyla daha da hızlanıp hisara yürüyüş ettiler. Kalenin yıkılmış burçlarına çıkıp, içeriye girme çabasında iken França beyinin kardeşi oğlu bazusuna güvenerek ileri atılmıştı. Orada ömür pulun bir para gibi fırsat deminde harc etmeye çare arayan ve kazanç bilen bir dilaver bekliyordu. Ol lanetliklere yardımcı olan lanetlenesiceyi bu delikanlı karşıladı. Onu aksulu kılıcı ile yokluk alanına düşürdü ve değersiz kellesini bir mızrağa geçirip kule üzerine dikerek sevinç davulları çaldırdı. Françа askeri serdarları başının sivri mızrağın tepesine başlık olduğunu göricek başların alub kaçmak ardınca oldular. Venedik askerine yardım için gelen yaramazların yayılıp kaçması ve karavullarının İslam askerinin ulaştığını bildiren ürkütücü haberler getirmesi sonunda korku ve ürküntü baskın gelip hepsi de şaşkın gemilere doldular ve kaçış yelkenini açtılar, memleketlerinden yana kaçtılar. Bu sevinçli haber parıldayan tahtın ayağı dibine sunulunca Ahmed Paşa'ya dönüş emri verildi. Ayazmend'in sözü edilen adaya yakınlığı dikkate alınarak hisarın onarılması Anadolu beylerbeyine bırakıldı. Sinan Paşa da gerekli malzemeyi Ayazmend'ten taşıyıp zalim Freng'in eliyle yıkılan hisarı onardı, sağlam bir kale haline getirdi.

Bir Başka Olay

Olayları anlatanlar şöyle haber vermişlerdir ki, Hersek oğlu Ahmed Paşa Midilli'yi kurtarmak üzere donanma-yi hümayûnla gittiği günün gecesi Galata hisarında yangın çıktı. Barut mahzeni buraya yakın olmakla vezir-i azam Mesih Paşa ile Yeniçeri ağası Karagöz Ağa yeniçeri dilaverleriyle gece yarısı denizi aşarak Galata'ya koşuştular. Bunlar gelinceye kadar ateş mahzene irişüb mahzen kulesini havaya uçurdu. Büyük hasara yol açtı. Bu sırada ise Mesih Paşa, Karagöz Ağa ve Galata kadısı ile bir dükkân önünde durup yangını söndürmeye çalışan yeniçeri çalâklerinin hiç korkusuz gidişlerin ve ateş kertenkeleleri gibi alevlere girişlerin seyrediyordu. Barutun ateş alıp patlaması ile koca bir taş gök kubbeye fırladı. Sonrada yere düşerken Paşa ile kadı'nın kalçasına çarpıp onları da paraladı. Aynı zamanda beşinci günde, ikisinin de ecelleri defteri mahkeme-i kaza ve kaderde dürülerek ölümsüzlük diyarına göçleri görüldü.

Ey miskin gönül düşme heves yoluna eyrerek
Ola ki bir ecel taşı bacağını kırsa gerek

Lofça Kalesinin Ele Geçirilişi

Konular anlatılırken açıklanmıştı. Yayça kalesi bakımlı İslam toprakları ile Üngürüs memleketi arasında bir sınır başı olmakla içerisinde olan içleri kara küffarın eziyetleri bu çevrede bulunan kale ve bucaklara erişmekteydi. Bu nedenle ele geçirilmesi ve korucularının tepelenmesi yol üzerinde yolculara engel olan taşı toprağı temizlemek gibi bir şey sayılıyordu. Fetihler ve gazalar atası Sultan Mehmed Han Gazi hazretlerinin cihanı tutan kılıcının Üngürüs topraklarına ateş saldığı o bereketli yıllarda padişahın uğurlu devleti ile gerçi bu kale de Müslüman askerlerin kontrolü altına girmişti. Ama istendiği gibi el

altında tutulması ve korunması mümkün olamamış ve Padişahın ölümsüzlük diyarına göçüşü günlerinde yeniden aşağılık küffarın eline düşmüş bulunuyordu. İşte bu sağlam kaleden Üngürüs topraklarındaki kalelere varınca Lofça kalesinden başka tek bir canlı yer kalmamış, bütün kale ve köyler, şimşek gibi uçan akıncı gaziler eliyle topraklara karılmış, sel gibi akan atların ayakları altında her yanı çiğnenmişti. Gaza beşeleri eliyle tarlalar çiftlikler yok olup gitmişti. Bu yüzden de sözü edilen kalenin zahiresi Lofçada toplanmakta fırsat bulununca da akıncıların saldırısına karşı koruyucu bir kaç bin silahlı kafirle kaleye gönderilmesi titizlikle uygulanmakta idi. Kalenin yiyecek ve zahiresi bu yolla getirildiği gibi, gereken silah ve gereçler de yine aynı biçimde sağlanmakta idi. Böylece küffarın Türk topraklarına zarar veren girişimleri durmadan sürüyor, yaramaz Üngürüslüler de bu sağlam kaleye dayanarak kasaba ve köyleri yağmalamaya devam ediyorlardı. Bu uçları korumak göreviyle Bosna beylerbeyiliğin gayretli omuzlarına almış olan Asaf'tan daha becerili, İskender yapılı, kaleler açan vezir İskender Paşa söz konusu kalenin fethini gözüne kestirmiş ve bunu ödenmesi gerekli bir borç bilmişti. Onun için de en önce kalenin zahire deposu ve öteki gereklerinin ikmal merkezi olan Lofça kalesinin alınmasını öteki sorunun çözümüne bir başlangıç saymakta idi. Bu iş içinse iki binden fazla burçlar yıkan, kuleler deviren yaya ile bin kadar silahlı atlıyı ciğerparesi oğlu Mustafa Bey buyruğuna verdi. Onu serdar eyliyerek ol putlara tapanların durağını İslam topraklarına katmak görevi ile yolladı. Ol adı güzeli hayır duaları rehberliğiyle Lofça fethine gönderdi. Bunlara gökten düşen bir afet gibi ol yüksek yapılı kale üzerine ansızın inmeleri ve aralık vermeden kaleyi ele geçirmeleri, Yayça hisarının yolunu kesmeleri, böylece de ol zor alınır hisarın ele geçirilmesini kolaylaştırmaları ve İslam topraklarından tehlikeyi uzaklaştırmaları görevini verdi.

Mustafa Bey, keremli babasının duasını rehber edinip gaza yoluna düştü. Ama Lofça kalesi bataklık ve killi bir yerde kurulmuş olduğundan evden eve bile köprüsüz varmak olanaksızdı. Çevresini kuşatmaya almak imkânı bulunmadığından saldırı sırasında gaziler çok sıkıntı çektiler. Yolları düzene koymak için hesaba gelmez ağaç ve toprak çekip çukurları düzelterek hisara yaklaşmaya gayret ettiler. Onlara din ululari destek olup yardım eylediler. Ol lanetlenesiceler üzerine çakan kılıçlariyle atılıp kötülenesiceleri kırıp geçirdiler. Cengçi dilaverler yiğitlikleri ve bahadırlıkları ile burç ve duvarlar üzerine çıkıp düşmanla göğüs göğüse çarpışarak Tanrının desteği yardımcı olmakla kaleyi ele geçirdiler. Kaledekilerse tümüyle kılıçtan geçirilmekle eşleri ve çocukları tutsak alındı. Mustafa Bey azgın kafire göz dağı vermek için öldürülen keferenin kulaklarını kesip bir ipe dizerek babasının katına gönderdi. Yine aynı bahadırlık ve işbilirlikle Burusca kalesini de ele geçirip sayısız toyumla keremli babasının yanına döndü. Bu zafer ve başarı sözü edilen yılda olup, tasarlanan sonuçlar müminlerin gönüllerine doğduğu gibi gerçekleşmişti.

Bu yılı izleyen yılda yani, 908 (M. 1503) tarihinde Üngürüs kralı kalabalık bir kuvvetle Yayça kalesinin zahire ve gereklerini yine yola çıkarmıştı. İslam ucunda İskender seddini temsil eden İskender Paşa, durumdan haberdar olunca, yine ol aslanlara örnek olan yavrusunu seçkin askeriyle azgınlığı rehber edinen bu kuvvet üzerine göndermiş, bunları bir karanlık gecede darmadağın etmeleri görevini vermişti. Mustafa Bey dört yüz yarar yoldaş ile yaşamı çirkin düşman üzerine at koparıp beş günlük yolu bir günde alıp tün baskını ile Üngürüs kanını ırmak gibi akıtmakla yiğitlere nice bir örnek oldu.

Yine bu yıl içinde Şehzade Sultan Alemşah magfiret sancağını cennet yoluna dikmiş bulunuyordu .

Bu tarihlerde İsa Bey oğlu Mehmed Bey'e de İlbasan sancağı verilmişti. Sözü edilen Bey, sınır üzerinde yaşayan ve Osmanlı egemenliğini tanımaktan vaz geçen âsileri yavaş yavaş yola getirirken, sancak merkezine yakın bir yerde bulunan Draç adındaki yüksek burçlu kaleyi de ele geçirmeyi tasarlamış bulunuyordu. Kalenin durumunu anlamak içinse en ince konuları bile araştıran bir kaç casus göndermişti. Bunlar kaleyi bekleyenleri, sayılarını, durumlarını, dalkılıçlar karşısında dayanıp dayanamayacaklarını araştırıp Mehmed Bey'e bilgi verdiler. Mehmed Bey buyruğundaki beylerle gizlice görüşüp hazırlayabildikleri kuvvetle yola düştü. Hisara yakın yerde adamlarını gizleyip kuşatmaya girişti ve hiç çekinmeden savaşa daldı. Kaleyi bekleyenlerse bu bir avuç kahramanın azlığına aldanarak hisardan çıktılar. Cengi iyice tutturmak için İslam askerine mestane girişip güç ve kuvvetlerini gösterdiler. Bir kaç gazi şehit düşünce, sözü edilen sersemleri pusuya çekmek için Mehmed Bey kaçıyor gibi davranıp ters geri dönerek kaçış yolunu tuttu. Ol yerebatasıcalar da onları kovalamaya kalkışarak yola düşen gazilerin ardınca seğirttiler. Pusuya yakın yere geldiklerinde rical-i gayb örneği gizlenen cihan pehlivanları ansızın patlayan bora ve çakan şimşek gibi dizginlerini din düşmanları üzerine kopardılar. Bir anda nice pis herifi yerlere düşürdüler. Bu durumda korkarak hisardan yana kaçanlara kılıç üşürdüler. Cenk iderek ol bozguna uğrayanlar arasına karıştılar. Hisara ulaşmada onlarla yarışdılar. Sur kapısından hep birlikte girip hisarın içi bir anda zaferleri bayrak edinen gazilerle doluverdi. Fetih sancakları kule ve duvarları üzerine asılıncaya dek dışarıda içeride olan kâfirleri kırdılar. Taşrada kalan gaziler de içeride olanların yardımiyle hisara daldılar. Böylece ağır bir ordu ve kalabalık askerle bile alınması zor olan bu sağlam hisarın açıklanan uygulama ile ele geçirilmesi ve İslam askerlerinin bol toyumla

sevinmesi mümkün olmuş oldu. Hisarın anahtarı sayısız armağanlarla birlikte keremli padişahın dergâhına yollanarak olup biten de açıklanınca, beyler ve sipahiler terakki ve bahşişlerle sevindirildi. Padişahın iltifatlarıyla herbiri öğünç ve mutluluk buldu. Bunlara Draç'ın korunması ve tahkim edilmesi için gerekli buyruklar gönderildi.

Draç eski ve geniş bir kent olmakla gerektiği kadarının ele alınması ön görülerek üçte biri tamir edilip burç ve kuleleri onarılarak sağlamlaştırıldı. Ev ve konaklar da sipahilerle kent halkına üleştirilip dağılan reaya toplanarak kentin, içi dışı bakımlı hale getirildi. Bu kale şimdi de cihad ehlinin elindedir ve din düşmanlarının göz koydukları bir hisar olarak bilinmektedir.

Safevîlerin Rum Uçlarında Görünmeleri

Akkoyunlu beyi olup baskı yoluyla Acem Padişahı olan Bayındırlı Uzun Hasan'ın Sultan Mehmed Han Gazi ile yaptığı savaşta düşen Zeynel adındaki oğlundan gayrı altı oğlu daha vardı. Bunların en büyüğü Faris hâkimi olan Sultan Halil idi. Bununla Yakub ve Yusuf Mirzalar en değerli oğulları idi. Biri de Bağdat hakimi olan Maksud Mirzadır ki, Rüstem Padişahın babası ve Mesih Mirza'nın ana baba bir kardeşi idi. Bir başkasıysa İsfahan hâkimi olan Uğurlu Mehmed'tir. Uzun Hasan'ın en sevgili ve beğendiği eşi Sultan Halil'in anası idi. Rum savaşından sonra söz konusu edildiği gibi, dönüşte yenilgiden doğan üzüntülerle çeşitli hastalıklara tutulunca ve güçsüz hale düşünce, bu kadının etkisiyle Sultan Halil'i veliahd ilân etmek için onu tahtkentine çağırtmıştı. Ama, Uğurlu Mehmed yiğitlik ve bahadırlıkta beyler ve asker arasında şöhret yapmış olup, bunların ona karşı olan eğilimleri pek fazla idi. Bundan ötürü de iki kardeş arasında nefret ve kıskançlık yer etmiş bulunuyordu. Uğurlu Mehmed, Sul-

tan Halil'in öne geçmesine tahammül edemiyerek ülkeye egemen olabilmek için Faris topraklarını ele geçirmek üzere İsfahan'dan kalkmış, Şiraz'a yönelmişti. Böylece anlaşmazlık kınından öç alıcı kılıç çekilmiş oldu. Uzun Hasan bu haberi duyunca, maddî ve manevî huzursuzluklarına, hastalıklarına bakmayıp büyük bir kızgınlık içinde ağır bir ordu ile Şiraz'a doğru yola çıktı. Bu durumda Uğurlu Mehmed babası karşısında direnmeye, karşı koymaya güç bulamayıp, Bağdat hâkimi olan kardeşi Maksud Mirza'ya sığınmaya can attı. Gerçekten de bu Mirza, Sultan Halil'e muhalefette kendisine yardım etmek üzere söz vermişti. Bu nedenle Huzistan yolundan Bağdat'a indi. Andan Diyarbakır'a varıp orada kaldı. Bu arada Diyarbakır, Azerbaycan ve Irak beyleri arasında şiddetli anlaşmazlıklar hüküm sürüyordu. Uzun Hasan bunun üzerine tahtkentine dönerek Uğurlu Mehmed'e karşı Diyarbakır'a asker göndermekle yetindi. Uğurlu Mehmed karşılaştığı bu zor durumla Sultan Mehmed Han Gazi kapısına sığınarak ondan yardım ve destek dileğinde bulundu. Alicenap Sultan, onu hesapsız armağanlariyle başlara tac edip evladı gibi değerlendirerek pek çok iltifatlarda bulundu ve Sivas vilayetini ona verdi.

Sivas'ı sevdi Uğurlu Mehmed
Atası mülkü yakın Rum'a serhad
Kondu konak edindi çün Sivas'ı
Gözden çıktı dünya sevdası
Olup Şah gölgesinde dertten uzak
Devlet kuşu da kanat açtı bak

Ama insanın doğal yapısı ve yaradılışı gereği Uğurlu Mehmed sonunu düşünmeyip, unutarak babası beylerinden bir biri ardınca gelen kışkırtıcı haberleri gerçek ve anların kışkırtmalariyle her iş olur biter sandı. Mutluluk yuvası olan yüce Kapıdan izin almadan Acem padişahlığı hevesiyle Azerbaycan üzerine asker çekti. Acem hududuna

girdikte babasının sağ olduğunu öğrendi ve kendisini harekete geçiren beylerin verdikleri haberlerin düpedüz kışkırtma olduğunu anladı. Zamansız baş çekme ve aceleciliği yüzünden devleti varlığını yıktığına pişman olup bu zorunla savaş için üzerine gelen kin tutucu askere karşı yürüdü. Saflar birbirine karıştıkları anda kılıç erlerinin atları nallarından yükselen toz ve duman cihanı bürüdü. Çarpışma sonunda bu aceleci şehzadenin sinesi ecel okuna nişan olup İran padişahlığını ister iken, hırs külüngü ve ihtiras baltası ile vücudu kâşanesini viran eyledi. Bu durumda Mahmud adındaki oğlu Arabistan'a kaçıp Hacı'ya gitti. Ahmed Mirza adındaki oğlu ise Osmanlı kapısına, Padişahın tahtına yüz sürüp padişahın yardımına erişti. Cennet mekan Sultan Bayezid'in damadı olmak şerefiyle mutluluk ve sevinç buldu.

Uğurlu Mehmed'in tepelenmesinden iki ay geçtikten sonra Uzun Hasan, Sultan Mehmed Han'ın kahir pençesinden çektiği elemlerle kalp hastalığından doğan sıkıntı ve çarpıntı içinde hiçlik yoluna ayak bastı ve saltanat yayın yasdı. Veliahdi olan Sultan Halil Acem padişahlığı tahtına oturdu. Babasının sağlığında Bağdat hâkimi olup sonra zindana atılan Maksud Mirza'yı Uğurlu Mehmed'i desteklediği için öldürttü. Anasının hatırı için Yakub Mirza'yı öz kardeşi olan Yusuf Mirza ile Diyarbakır'a gönderip bu ilin yönetimini Yakub Mirza'ya bıraktı. Uğurlu Mehmed'in tepelenmesinde hizmeti geçen ve bunu başaran Uzun Hasan'ın amca oğullarından Bayındır Bey'le Yakub Mirza'nın lalası ve atabeği olan Süleyman Bey'i de onları korumak üzere Diyarbakır'a gönderdi.

Gerçi Halil Sultan tek başına İran padişahı olmuştu ama, yaradılışında kötü huylar vardı. Zulmü, edebsizliği ve pintiliğiyle halk ve asker arasında tanınmış olmakla kamu oyu ondan nefret ediyordu. Bu nedenledir ki, amca çocuklarından bazıları başkaldırıp Irak ve Faris bölgele-

rinde ayaklandılar. Bunlar arasında Cihangir Bey gibi amca çocukları saltanat davası ucuna çıktılar. Altı ay kadar bir süre Sultan Halil onlarla uğraşmak zorunda kaldı.

Bu sırada Sultan Yakub çocukluk yaşından çıkmış daha on dört yaşında iken devletli alnında padişahlık ve hükümdarlık yıldızı parlamaya, davranış ve tutumunda devlet ve bahtiyarlık izleri kendini göstermeye başlamıştı. Hizmetinde bulunan ve onu desteklemede dürüstlükle çalışan ol adlı sanlı iki güçlü kudretli başbuğ ile Sultan Yakub padişahlık töresini yoluna koyup, sancaklarını Diyarbakır'dan Azerbaycan'a doğru yöneltti. Sultan Halil'in iki kat daha fazla olan askeri ile savaşa tutuşmayı göze aldı. Az ya da çok oluşlarına bakmayıp Tanrının yar olacağı umuduyla Tebriz'e doğru gitti.

Sultan Halil Irak'ta iken Yakub Bey'in beyleriyle böyle bir anlaşma sonunda başkaldırdığından haberdar olunca, sayısız, kalabalık bir ordu ile Hoy ile Selmas arasında Sultan Yakub'u karşıladı. Savaş ateşi birden parladı. Yakub'un askerleri Sultan Halil kuvvetlerine göre gayet az olmakla savaşın ilk safhasında bozguna uğrayıp dağılınca, Sultan Halil'in beyleri onları kovalamaya giriştiklerinden Halil savaş meydanında yalnız kaldı. Döğüş ve tokuş sırasında Yakub'un baş ve buğu olan Bayındır Bey, hasmın orta kesimi üzerine düşüp, fedayi gibi hücum ederek, cenge dalmıştı ki, Sultan Halil bu hücumda atından düşmüş ve Yakub'un yiğit askerleri de yere düşen ol şehzadenin vücudunu başsız ve başını da taçsız bıraktıktan sonra kaçakları kovalamakla uğraşan ol dev yapılı atlıları avlamaya girişmişlerdi.

Bin saat, bin lâhza, bin dem
Değişiverdi bak ahvâl-i âlem

denildiği gibi göz açıp kapayıncaya dek galip ordu yenilgiye uğramış vurucu asker yılmış ve İran tahtı Allah'ın desteği ile Sultan Yakub'a kalmıştı.

Yakub şan ve şerefle babasının tahtkenti olan Tebriz'e varıp 884 (M. 1479) tarihinde bağımsızlık bayraklarını açtı. Temiz ahlakının yaptığı şöhreti ve padişahlıktaki yetenekleri ile bütün dünya halkının kulakları dolmuş olduğundan, beyler ve asker ona baş eğmiş ve buyruğuna girmiş bulunuyordu. Böylece bir nice süre padişahlık etti. Çevredeki hükümdarlarla iyi dosluk ilişkileri kurmuş olduğundan, sevgisi de her birinin temiz yüreklerinde yer tutmuştu. Özellikle cennet mekân Sultan Bayezit hazretlerinin devletli durağına sevgilerini, iyi dileklerini belirtmekle mektuplar ve elçilerle onun aydın gönlünü çelmiş, padişah olduğu günden sonuna dek bu tutumu sürdürmüş, bağlılık töresini yerine getirmişti. İki taraf arasındaki bu hayırlı anlayış, anlaşmazlık izlerini de oradan kaldırmış, karşılıklı güven ve dostluk her yerde, her zaman görülür olmuştu. Cihan halkı bu tutumla huzur içinde olup zulüm ve eziyet, adalet ve hak törpüsüyle eyelenmiş, askerler rahat etmiş, reaya da düzenlerini sürdürmüştü

Cihan padişahları Tanrının gölgesi olduklarından
Onlar ülkenin canı askerler de vücudu gibidir
Eğer bedenlerle güçler sağlam bir denge kurmuş ise
Vücud ülkesinde o zaman sağlık, selamet var demektir

Bu tutumla epeyce bir zaman hak ve adaletle halkın refahını ve ülkenin onarımını gerçekleştirmişti.

Yazardan - Şeyhlere bilginlere değer vermek
Anın âdeti olmuştu daima
Yeteneklilere eylerdi kerem
Kalktı eziyet zulüm zamanında
Huyu gayet iyi hoş yapılı idi
Görüp işiden bağlanırdı ana

Sultanın anası şehzadelerden birini yok etmek için zehirle karıştırılmış bir tas şerbet yaptırmıştı. Akıl ve ruh bakı-

mından noksan olmakla da bu şerbet kasesini ihtiyatsızca ortada bırakıp, önemli bir iş için oradan ayrılmıştı. Bu sırada Sultan Yakub kardeşi Yusuf Mirza ile avdan gelip saraya girdikte, çok susamış olduğundan, ol kaseden içip kalanını da Yusuf Mirza'ya vermişti. Ol dahi içtiği sırada anaları gelip durumu görünce, acısı ile dibinde kalanı da kendisi içmiş ve üçü ol gün birlikte ölmüşlerdi. Bazıları bu kadının Yusuf Mirza'yı fazlaca sevdiğinden, ol şerbeti Yakub Mirza için hazırladığını ve padişahlığı Yusuf Mirza'ya devrettirmek istediğini söylerler. Yakub Mirza'nın şerbetten içtikten sonra, annesi ile kardeşine de içmeleri için sunduğunu, onların da bundan kaçınamayarak içmiş olduklarını anlatırlar. Sözün özü, Sultan Yakub ecel sakisinin elinden zehirle dolu bir kadeh ölümü çekerek yüreğin dağladı 896 ncı yılda.

O da ölümsüzler arasına göçüp konuverdi
Celal sahibi Allah rahmetin ziyade etsin dedi

Mevlana Benayî bu tarihlerde Horasandan gelmiş ve Sultanın hizmetine girmekle mutluluk bulmuştu. Bu olmayacak olay karşısında gönlünce şöyle söylemiştir.

Ne Yusuftan bir nişan gördüm ne de Yakubtan bir iz
Allah Yakub'a ni'ttiyse Yusuf'a da öyle etti.

Sultan Yakub'un Baysungur, Hasan ve Murad adlı üç oğlu kaldı. Yakub'un en büyük beylerinden Sofu Halil, gerek kendine bağlı boy ve oymakların çokluğu, gerek servet ve varlığının ölçüsüzlüğü ile en kudretli beylerden biri olduğu kadar, yetişmiş on sekiz oğlu da en büyük görevleri üstlenmiş ve akrabalarının çoğuysa önemli görevleri tutmuş olduklarından iktidarı tam anlamiyle eline geçirmiş bulunuyordu. Ayrıca Baysungur Mirza'nın atabeği ve lalası da bulunmakla onu tahta oturtup kendisi de vezirlik makamına geçivermişti. Ama, Mirza Baysungur daha ergenlik yaşına ulaşmadığından, Sofu Halil'de sert yara-

dılışta bir kimse olduğundan, Bayındırlı beyleri arasında bir yığın anlaşmazlıklar çıktı. Bunlardan bazıları Sultan Yakub'un kardeşi Mesih Mirza'yı saltanat tahtına oturtmak üzere anlaştılar ve Sofu Halil'le cenk ettiler. Sofu Halil'e bağlı birlikler onlara göre az olmakla birlikte büyük bir yiğitlik ve ustalıkla ol kuru kalabalığı, serdarlarından ayırdılar. Yakub Bey'in amca çocuklarından pek çok namlı ve şöhretli beyleri de ateş gibi yakıcı kılıçlariyle tepeleyip Mesih Mirza'yı ise bu arada yok edip, varlığından iz bile bırakmadılar. Geride kalan Bayındırlı beyleri bozgunun yayıldığını görünce, Uğurlu Mehmed Mirzanın Mahmud Bey adındaki oğlunu savaş meydanından çıkarıp, Sultan Yakub devrinden beri Bağdat hâkimi olan Şah Ali Bey'in yanına götürdüler. Onu da aralarına alarak Mahmud Bey'i tahta oturtmak tasarısı ile asker topladılar. Irak ve Faris topraklarında onu Tarhan biragub otuz bin öç alıcı atlı ile Sofu Halil üzerine yürüdüler. Sofu Halil de sözü edilen topluluğu dağıtmak için önlemler aldı. Baysungur Mirza'yı kaldırıp Karabağ'dan ılgar ile yirmi günde Dergüzin'e indi. İki taraf kuvvetleri burada karşılaşıp cenge tutuştular. Gerçekte Sofu Halil'le gelen az sayıdaki askerin bu kalabalık ordu ile çarpışması uzaktı. Ama gaybtan gelen destek ile bu kez de Sofu Halil tarafı galip geldi. Hasımlarının varlıklarını kökünden temizleyerek Irak, Faris ve Kirman'ı da hükmü altına almış oldu. Sofu Halil bu yakada ele geçirdiği topraklara düzen vermek ve yönetimi hükümete bağlamakla uğraşıyorken, Sultan Yakub'un atabeği olan Süleyman Bey, Kürt ve Azerbaycan beyleri ile söz kesip, anlaşarak atabeylik iddiası ile Sofu Halil'i aradan çıkarmaya kalkıştı. Sofu Halil bu gelişmeden haberdar olıcak Irak ucundan kalkıp ılgar eyledi. Süleyman Bey'le çarpışmak üzere yola çıktı. On beş günde Van ile Vustan yakınlarına gelip savaş sancaklarını dikti. Gerçi iki tarafta da ellişer binden fazla kanyutucu atlı bu savaş

için hazır olmuşlardı. Süleyman Bey Vustan dağına arka verip erişilmesi güç bir yerde ordu kurmuş bulunuyordu. Sofu Halil her ne denlü gayret ettiyse de hasmının ordugahına ulaşmak ve siperlerini aşmak olanağı bulamadı. Üzüntü ile geri döndü. Bu saldırıyı kaç kez tekrar ettiyse de, gidip geldi ama sonuç alamadı. Bir ay kadar bir zaman böyle durup gece gündüz düşmanı gözlemekte ve savaş araçları, gereçleri hazır beklemekte idi. Öte yandan Sofu Halil askerinin kıtlık yüzünden yaşam düzenleri bozulmuş, büyük bir darlık kendini göstermiş bulunuyordu. Bir yandan da uygunsuz davranışlariyle Sofu Halil beylerinin gönüllerini kırmış, ters tutumu ile onları canlarından bezdirmişti. Bu yüzden de her gün ya da gece, takım takım, Halilin ordusundan ayrılıp Süleyman Bey tarafına geçmekte idiler. Sofu Halil bu gelişmeden haberdar olunca artık durmaya mecali kalmayıp, Tebriz yöresine dönmek tasarısı ile konduğu yerden kalktı. Süleyman Bey onu izleyerek en sonunda Tebriz ovasında karşı laştılar. Burada büyük bir çarpışma oldu. Pek çok dilaver toprağa düşüp kan içinde kaldı. Ama Baysungur'a bağlı beyler Sofu Halil'e yardım etmekten kaçındıklarından o da çocukları, adamları, hizmetinde olanlarla birlikte cenk meydanında yiğitçe döğüştü. Fakat hasım tarafın kalabalıklığı son haddini bulmuş, çevresinde kendisine yardım eden kimse kalmamıştı. Bu yüzden de savaş sonunda onun askerinden kimse sağlam çıkmamıştı. Babamın babası Hafız Mehmed merhum'un Sofu Halil'in yakınlarından olmakla bu savaşta bulunmakla, olaylar hakkında tam bilgisi vardı. Onun anlattığına göre, çarpışma sırasında kabaran toz öyle olmuştuki, göz gözü görmez hale gelip, savaş meydanı karanu geceye dönmüştü. Bu toz yatışıp meydan belirlendiği zaman, Sofu Halil'den ne nam ne nişan görüldü, izini de kimse bulamadı. Adamlarından ve çocuklarından bir kişi bile kurtulamayıp, çadır ve hargâhına, oba ve barkına Süleyman Bey sahip

1979 — Birinci Basılış — F. 22

oldu. Mirza Baysungur'u büyük bir saygı içinde töre gereğince, tahtına oturtup gönlünü aldı. Onu korku ve telaştan kurtardı. Saltanat kuruluşlarına yeniden düzen verip vezirlik görevini üzerine alıp, saltanat durağı olan Tebriz'e giderek kendi başına ülkeye, memleketlere ve çevre beylere hükmetmeye, onları özüne bağlamaya başladı. Ama o da zulüm ve tamahkâr yapısı ile halkı ezmeye ve kuşkulandığı büyük beylerin güçlerini zamanla yavaş yavaş kırmaya giriştiğinden, baş olsun başa bağlı olsun halkın çoğu onu aradan kaldırma eğilimine girmiş bulunuyordu. Hükümete el koyduğundan sekiz ay geçtikte il ve boy sahibi olan bazı beyler Karabağda ayaklandılar. Sultan Yakub'un Mehmed Bey adlı amcasının Halil Bey adındaki oğlunun oğlu İbrahim Sultanı baş ve buğ edinip Sofu Halil'in iktidarı sırasında Alıncak kalesine hapsedilmiş olan Mahmud Bey'in oğlu Rüstem Mirza'yı zindandan çıkarıp Alıncak hâkimi Seyyid Ali Bey'in de desteği ile Mirza Baysungur üzerine yürüdüler. Baysungur'a bağlı beylerden çoğu Süleyman Bey'den hoşnud olmadıklarından bunlarda çavuk çavuk kentten çıkub Rüstem Mirza ordusuna katıldılar. Süleyman Bey, beylerinin kendinden yüz çevirdiklerini göricek orada durmaya mecali kalmayıp eski ili olan Kürdistan ve Diyarbakır tarafına Orumi (Urmiye) yolundan çıkıp kaçtı. Öteki beyler ise Baysungur Mirza ile kardeşi Sultan Murad'ı kaçırıp büyük babaları olan Şirvanşah'a sığınmak zorunda kaldılar. Rüstem Mirza ülkelere baş tacı olan Tebriz'i eşten ortaktan boşalmış bulıcak, hemen tantkentine girip, Yakub Han'ın tahtına oturarak İran diyarının padişahı oldu. Kendinden önce gelen padişahların hazinelerine el koydu. Ondan sonra Baysungur Mirza'yı aradan kaldırmak için Şirvan üzerine yürüdü. Şirvanşah ise kız torununa yardım edip Rüstem Mirza ile çarpışınca savaş tutuştu. Şirvan toprakların ele geçirmek pek zor olmakla bu çarpışmalardan bir sonuç alınamadı. İki taraf şöyle bir barış yolu seçtiler. Sirvan yöresinde

olan topraklardan Karabağ, Gence, ve Berda'a ile bunlara bağlı yerler Baysungur Mirza'nın olup, Azerbaycan hükümeti Rüstem Mirza'dan kalacaktı. Bu anlaşma sonunda Rüstem Mirza Karabağ'dan dönüp Tebriz'e gitmek üzere yola çıktığı zaman, Irak beylerinin ona bağlı olmaktan vaz geçerek kendi başlarına hareket ettikleri duyuldu. Bunun üzerine o da eldeki hazır kuvvetleriyle Irak'a yöneldi. Bu sırada Baysungur Mirza da, daha önce ettiği andı yıkarak atası topraklarını almak için tekrar Azerbaycan'a girmek üzere Şirvan'dan çıkmış bulunuyordu. Bu haber Rüstem Mirza'ya duyurulunca, O da askerinin özünü Seyyid Ali Bey'le Baysungur Mirza üzerine gönderip kendisi İsfahan'a gitti. Anlatıldığına göre sözü edilen Bey, Baysungur'u yenilgiye uğratıp onu yakalamış ve zincire vurup Rüstem Mirza yanına göndermişti. Bu arada Rüstem Mirza da kendisine serkeşlik eden beyleri yenmiş, hepsini tepelemiş bulunuyordu. Rüstem Mirza'ya da aman vermeyip öldürdü. Bir ay içinde böyle iki köklü başarı sağladıktan sonra gönlünce Irak'a düzen vererek kalktı Azerbaycan tahtkentini kendine başkent edinip geldi. Altı yıllık bir süre tek başına İran padişahı olup huzur ve güven içinde yaşadı. Onbeş yaşında iken padişahlık tacını giymiş olmakla gençlik gereği heva ve hevesden elin kesmeyip oyun ve eğlenceden baş alamaz, halkın ve askerin hali nicedir bilmezdi. Devlet erkânı arasında da ona söz geçirecek güçlü bir kimse bulunmadığından, kısa bir aralıktan sonra ülkede kargaşa yeniden başgösterdi. Ayaklanan askerin nalları altında ezilen memleket, vardıkça harab olup ülkenin yönetiminde yasa ve törelerin uygulanması yürümez olmuştu. Bu arada saltanat tahtına çıkışında başlıca desteği olan İbrahim Sultan kendi başına hükümet edip, Mirza'yı her bakımdan baskı altına almış, göz açtırmıyordu. Beri taraftan kadın tâifesi de padişahı çevirmiş, dar kafalarının eseri, onu olmayacak heveslere yöneltmişlerdi. Bu durum yaygınlaşıp emir ve buyruklar yürütülemez

olunca, devlet düzeni de bozulmuş, beyliğin gereği divan sürülemez olmuştu.

Ülkedeki bu kargaşayı bütün genişliği ile Sultan Bayezit Han'ın mutlu kapısında huzur ve güven içinde yaşayan, Padişaha damad olmakla da akranlarının kıskançlığını çekip, bununla öğünen Uğurlu oğlu Ahmed Mirza'ya bildirdiler.

Yazardan - İttiler davet anı padişahlık için İran'a
Didiler gelmez isen oldu Acem mülkü virâne

Bu haber üzerine Ahmed Mirza, atadan kalan ülkesini kurtarmak tasarısına gönül kaydırdı. Bayındırlı beylerinden gelen mektupları ulu otağa arz edip izin istedi. Ancak Padişah, Müslümanlar arasında kan dökülmesinden korkarak Ahmed Mirza'ya izin vermedi. Mirza bu durumu gece gündüz bir arada olan dostlarına, meclisinde bulunan yaranına anlatınca, onlarla yaptığı görüşmeden sonra, Acemistan'a kaçmaya karar verdi. Bunlar hemen, her zaman yapageldikleri gibi, sohbet ve işret için Galata yakasına geçermişcesine İstanbul'dan kaçıp Üsküdar'a yöneldiler.

Yazardan - Hemen ilk akşamı denizi geçerler
Ulakmışcasına binerler kaçarlar
Dahi Han Bayezit durumu öğrenmeden
Seğirdüb gece gündüz hep yol alırlar.

Azerbaycan'a varıcak, az zamanda çok kimesne toplayıp, saltanat davasıyle ülkeye girdikte Türk ve Tacik, uzak, yakın herkes ona boyun eğmeğle tahtkenti üzerine yürüdü. Rüstem Mirza ise bu sırada gaflet uykusundan uyanmış ülkenin, düşmanı ayakları altında kaldığını göricek, kendini savunacak tedbirleri almaya girişmişti. Ama devletinin halini, askerinin perişanlığını anlayınca gaflet ve kendini beğenmişlikle geçen günlerinden pişman olmuş, hele beylerin kendisinden yüz çevirmiş olduklarını gözleyince gönlü yıkılmıştı. Bu zorunla Tebriz'den çıkıp savaş-

mak üzere gelen düşmanı karşıladı. Aras ırmağı kenarına gelinceye kadar her konakta askerden ve beylerden bir kısmı ayrılıp Ahmed Mirza yanına gidiyordu. Çoban köprüsüne geldikte köprünün bir gözü yıkılmış olmakla suyu geçmek kolayca mümkün olamadı. İki taraf arasını bu derin ırmak kesmiş bulunuyordu. Burada da her gece Rüstem'in askerlerinden birçok kimse Ahmed Mirza'ya kaçıp başlarını onun buyruğuna koymaya devam ediyorlardı. En sonunda kendi başbuğu olan İbrahim Sultan da büyük bir kalabalıkla Ahmed Mirza yanına gitmek üzere ayrıldı. Rüstem Mirza iş bu hale gelince artık duramayıp öz askerleriyle Gürcistana kaçtı. Ev ve obasını, çadır ve hargahını yerinde kodu. Ahmed Mirza ise hiç kuşku duymadan Aras'tan geçip Rüstem Mirza'nın saltanat eşyalarını ele geçirerek Tebriz'e vardı. Rüstem devrinde yapılan kötülük ve zulümlerin izlerini silmeye girişti. İslam dininin temiz törelerini uygulamada Osmanlı Sultanlarının yöntemlerini kullanmaya başladı. Üç ay sonra Rüstem Mirza Gürcistan'dan dönüp yeniden kavga ve çekişmeye girişti. Ol uçta bulunan Ahmed Mirza yanlısı ne kadar bey varsa hepsini yenilgiye uğratıp çoğunu da tepeledi. Bu durumda Ahmed Mirza, kendisi söz konusu uca varıp Nahcevan yakınlarında Aras kıyısında onunla karşılaştı. Savaş sonunda Rüstem Mirza ele geçirilip yakalandı ve Ahmed Mirza'nın kahredici kılıcı altında yaşam giysisinden arınıp paklandı.

Böylece Ahmed Mirza Acem padişahlığına el koymuş, taht ve tac sahibi olmakla muradına ermiş oluyordu. Yalnız Rüstem Mirza'ya bağlı beylerin onun gereksindiği zamanda kaçışlarından, hak ve hukuku unutuşlarından, en zor zamanında onu yalnız bırakıp bunca sıkıntıya düşürmelerinden pek fazla etkilenmişti. Bunların her biri ondan iltifat beklerler iken, Ahmed Mirza, iltifat bir yana onlara gözucuyla bile bakmaz olmuştu. Özellikle İbrahim Sultan'ın büyük yardımları onu başarıya götürmüş olduğu

halde, velinimeti olan Rüstem Mirza'dan yüz çevirmesini iki yüzlülüğüne bilip, ettiğini bulması için onun dilek ve istek iplerini koparmayı düşünmeye başlamıştı. Ancak devlet erkanından bazıları bu görüşü tutmadılar. Onun cezalandırılması beyler ve asker arasında size karşı nefret duygularını uyandırır deyip bu tasarıyı işlemesine engel oldular. İbrahim Sultan'ı Kirman valiliğine aday gösterip, onu bu yolla ölüm tehlikesinden kurtardılar.

Bu suretle İbrahim Sultan Kirman valiliğiyle vartayı atlattı. Ama Ahmed Mirza'nın nifak unsuru olarak bilip tepelemeye giriştiği beylerin adlarını duydukça, işin sonunda kendisinin de bu tehlikeyle karşı karşıya kalacağını yüzde yüz bilip, bu kuşku ile yüreği titremekteydi. Bulunduğu çevredeki beyleri de bu konuda kendine uydurarak baş kaldırmaktan başka çaresi kalmamıştı. Bunlar arasında Şiraz hâkimi gibi nice ünlü beylerle gizlice görüşerek Ahmed Mirza'ya karşı ayaklanmada el ve gönül birliği ettiler. Şirvan'da dedesi yanına sığınan Sultan Yakub'un oğlu Sultan Murad'a kendisi olmadan biat edip, hutbe ve parayı onun adına düzdüler. Topladıkları büyük bir kalabalıkla Şiraz'dan Ahmed Mirza üzerine yürüdüler. Ahmed Mirza'nın tutumundan çekinen beylerin çoğu yol üzerinde bunlara katılıp serdengeçti imişcesine Azerbaycan'a ilgar ettiler. Ahmed Mirza durumu öğrenince askerini toplayıp gelen öç alıcıları karşıladı. İsfahan hududu üzerinde iki taraf tutuştu. Görünüşte Ahmed Mirza'nın askeri onların iki katından fazla idi. Ama laf olsun diye yoldaşlık edenler karşı tarafa geçmek üzere olduklarından, savaş sırasında Mirza'ya yardımdan dizginlerini çektiler ve olaya temaşacı kaldılar. İbrahim Sultan ise topladığı fedayilerle Mirza kuvvetlerinin kalbine at salub önlerine geleni şimşek gibi çakan kılıçlarla paralayıp saflarını dağıtıverdi, nice dilaveri kanderyasına salıverdi. Savaşın sonunda ise Ahmed Mirza ecel okuna hedef olup düştü, kendisini tutanlar da boğuldu gitti.

Alçak, aşağılık kişinin beslediği kine yan gönül
Herkesle işbirliği edenden vefakârlık umma ha
Şu miskin devir ne verir, ne kazandırır insana
O bu derken, serüveni de unutulur gider ya

Bu savaşta Sultan Yakub'un kardeşlerinden biri olan Yusuf Mirza'nın Elvend Mirza ve Mehmed Mirza adlı iki oğlu da bulunmuşlardı. Ahmed Mirza'nın hizmetinde olan bu şehzadelerden Mehmed Mirza hal böyle olunca Yezd tarafına kaçmış, Elvend Mirza ise bazı beylerle Azerbaycan yöresine gitmişti. İbrahim Sultan, Elvend'i kovalayarak Tebriz'e geldi. Elvend Mirza'nın ona dayanacak gücü olmadığından Tebriz'den çıkıp Gürcistan ucuna kaçtı. İbrahim, Sultan Murad'ı padişahlığa çağırmak için Şirvan'a adam yolladı. Şirvanşah ta Sultan Murad'a müsaade edip onu Tebriz'e gönderdi. Ama İbrahim Sultan'ın Sultan Murad adına hutbe okutması sırf gösteriştен başka bir şey değildi. Padişahlığı ele geçirmek onun başlıca murad ve maksadı idi. Bu da Sultan Murad'a bağlı beyler katında anlaşılınca, onun bu yolla padişah olmasına rıza göstermediler. İbrahim Sultan ile kafadar olup işbirliği etmekten dizginlerini çektiler. Padişahlık için baş kaldırıp İbrahim Sultan'la çatışmaya başladılar. Bu durumda İbrahim Sultan onlara karşın Elvend Mirza'yı tahta davet etti. Ahlat ve Erciş yöresinden Mirza'yı getirmeğe, bağlılığını bildiren mektubu ile adamlar gönderdi. İnandırıcı haberlerle Elvend Mirza'yı getirip, Sultan Murad yerine tahta oturtup, Sultan Murad üzerine yürüdü. İki taraf çarpıştıktan sonra Elvend tarafı galip geldi. Sultan Murad'ı tutup Meraga'da haps ettiler. Böylece Azerbaycan padişahlığı Elvend Mirza üzerinde kaldı. Öte yandan ise Mehmed Mirza, Faris ve Irak'ı ele geçirmiş, kendi bağımsızlığı içinde padişahlığını ilân etmişti. Bunu aradan çıkarmak için İbrahim Sultan, Elvend Mirza'yı kaldırıp Irak üzerine gitti. Sultaniye yöresinde iki taraf karşılaştı. İbrahim Sultan kendisine fazla güvenmenin sonucu olarak

düştü, Elvend Mirza ise Karabağ tarafına kaçtı. Mehmed Mirza'da Tebriz'e girip tahta oturdu. Ama bu kargaşa sırasında Meraga hâkimi olan İbrahim Sultanın kardeşi Ahmed Bey, Sultan Murad'ı hapisten çıkarıp Irak'a yöneldi. Ol ülkelerde Sultan Murad'ın sancakları dikilince, Mehmed Mirza da Azerbaycan'dan hareketle İsfahan hududunda Sultan Murad'la cenk etti. Mehmed Mirza savaşta düşünce Irak ve Faris Sultan Murad'ın eline geçmiş oldu. Fakat Mehmed Mirza'nın Tebriz'den ayrıldığı günlerde Kardeşi Elvend Mirza Karabağ'dan gelip tahta oturmuş bulunuyordu. Sultan Murad bunda kendi hakkı olduğunu iddia edip Azerbaycan tahtını Elvend'ten almak için yola çıktı.

Bayındırlı şehzadeleri bu alış verişteler iken, Erdebilli Şeyh Safiyüddin oğlu Şeyh Sadreddin oğlu Hoca Ali oğlu İbrahim oğlu Cüneyd oğlu Şeyh Haydar'ın oğlu Şah İsmail ortaya çıkmıştı. Şah İsmailin babası olan Şeyh Haydar, 893 yılının (M. 1488) Cemaziyülâhirinde Yakub Padişah katından Şirvanşah'a imdad ve yardım olmak üzere gönderilen kalabalık kuvvetin başbuğu Süleyman Bey'le olan çarpışmada ölmüş bulunuyordu. Şah İsmail o günlerde henüz yetişmemiş bir oğlancık olmakla, atalarının müridleri ol fesat ve azgınlık ocağını gizleyip Geylan'a iletmişlerdi. Ergen yaşa ulaşıp işlere el koyuncaya dek orada yetiştirmişlerdi. Şah İsmail böyle büyüyünce Geylan'dan çıkıp Erdebil'e geldi. Bu kargaşa ve düzensizlik devrini fırsat bilip

Nazm - Dostların toplayıp ta başın çekti
Fesatlık doruğuna çıkıp geçti
Babası kanın eyleyince dava
Acem ülkesini bürüdü kavga
Hem katliam idüb eyledi yağma
Yanardı o yöre nereye varsa
Müridi ne de dostları sayılırdı

Aldı varlığın bulduğun kırdı
Genç yaşlı demedi kılıçtan geçirdi
Kadınları çocukları bile ezdi
Şia töresin yaydı geliştirdi
Müslümanları tepeledi bitirdi
Bilgeler bile ölümden kurtulamadı
Haram eyledi âleme rahatı
Değersiz kıldı şeri'at töresin
Epeyce zarar gördü İslam dinin
Anı kim ortak eder sırlarına
Geniş meşrebiyle bağlar katına
Bir kez fesatlık damarı
Kabız da bu fitnenin oldu tarihi (162)

Böylece bütün Haydariye tâifesini toplamakla nice azgın yaradılışlı ve rafizî mezhebinde olan dev yapılı Türk yanına derilmiş bulunuyordu. 905 (M. 1499/1500) yılında ilk hamlede Şirvan hâkimi olan Ferruh Yesar'ı 163) ortadan kaldırdı. 907'de Elvend Mirza ile savaşa tutuşup onun ülkesini elinden aldı. Atalarının halifeleri Rum diyarına yayılmış olmakla Ali dostları ile müridleri sayıya gelmez ve hesaba sığmaz ölçüye ulaşmıştı. Bu nedenle Rum ülkelerine mektuplar gönderip yanına çağırdı. Bu haber üzerine Rum'dan pek çok kimse gidip, ona ayak uydurup buyruğuna bağlandılar. Ama sürekli savaşlar sonunda bir çok adamları telef olduğundan, yardımcıları azalınca, yeniden adam derlemek için Rum ucundan girerek Erzincan'a geldi. Cennet mekan Padişah Sultan Bayezit ol kıyıcı kişinin bir mazarrat yapacağından kuşkuya düşmekle Yahya Paşa'yı Anadolu askeri ile Ankara yöresine göndermişti. Karaman askeri Aksaray'da toplanıp Rumiye-i Suğra çerisi de Sultan Ahmed Han yanında yer almışlardı. Azgınlığı yol edinen Şah ise, Rum'dan nice bin sersemi toplayınca, geri dönüp Bayındırlılarla döğüşmeye girişti. Rum ucuna gelmekten muradı tek, asker toplamak idüğü belli olunca sefere hazırlanan kahraman orduya

destur verildi. Ama Doğu'ya giden haricilerin çoğu Teke ve Hamidili'nden olmakla bu topraklarda yaşayan mürid lerle, Ali dostlarının sürülüp Moton ve yöresine yerleştirilmesi de hükümetçe kararlaştırıldı. Uç beylerine gereği yapılması buyrulan emirlerde bundan sonra Sufi adında bir kimseyi sınırlardan geçirmemeleri yolları tutmaları ve kesmeleri bildirildi. Bunun sonunda ol pis kalabalık Rum diyarında kapatılmış ve Erdebil oğlu kendisine taraf olanların gelişmelerinden umudunu kesmişti. Bu maksatla kapıya nâme gönderip zavallılığını ortaya koydu. Atalarının dostları için Acem diyarına geçiş izni tanınması ricasında bulundu ise de sözüne değer verilip dileği yerine getirilmedi.

Cem Sultan'ın Kızının Getirilişi

Sözü edilen yıl içinde Hicaz padişahı olan Şerif (164) ölmüş, iki oğlu kalmıştı. Bunların arasında büyük küçük çekişmeler bir sonuç vermemiş bunlardan biri bey, biri de haramî olmuştu. Bu arada Hicaz'ı yağma ve talan ederek Müslümanlara nice zulümler eylemişlerdi. Mısır sultanı bu gelişmeden hacıların sıkıntıya uğramalarını engellemek için ne kadar önlem almışsa da bir başarı sağlayamamıştı. Sultan, beyleriyle görüşüp bu konuda uğradığı sıkıntıyı belirtince, ümera-yi elfî'den biri, ol haramî Arabın çıkardığı fitne ateşini söndürmeyi üzerine almış, Cem Sultan'ın kızını kendisine vermeleri şartını ise buna karşılık ileri sürmüştü. Mısır Sultanı da onun isteğini kabul etmiş ve sözü edilen binbaşıyı Mısır cündileriyle Mekke Sultanının oğlu başına sarmıştı.

Bu sırada idi ki, Babüssa'ade'den Silahdarlar ağası Haydar Ağa Cem Sultan'ın kızını istemek üzere elçilikle Kahire'ye gönderilmiş bulunuyordu. Onun götürülmesi için hadım ağaları, cariyeler, hizmetçiler de elçi yanına katılmış bulunuyordu. Mısır Sultanı bu karara karşı gelemeyip

Hanım sultanı pek üstün saygı ve değerlendirmeyle mutlu otağa yolcu etti. Bunlar Haleb'e gelince, Hicaz hakimi üstüne varan Binbaşı, hasmını yenilgiye uğratıp Mısır'a dönmüştü Kendisine vadedileni istedikte Mısır sultanı özür dileyip dediki, Rum sultanı yasaların tanıdığı hakla Hanım sultanı istedi. Karşı durmak usulsuz ve barışın bozulması ise arzu edilmemekle, yasa ve şeri'at gereğince, onu gönderdik. Kuramlara uygun olarak hakkı olana teslim eyledik. Ama Binbaşı bu akla yatkın yanıtla yetinmedi. Kendi kafasında olan beylerle anlaşarak Sultanı öldürüp Mısır'a sultan oldu (165). Cem Sultan'ın kızı ardınca hecinlerle ılgarcı saldı. Bunlar Haleb'e gelinceye dek onlar da bakımlı ülkelerimizden Heraklea'ya ulaşmış bulunuyorlardı. Daha sonra Babüssaâde'ye vardığında Hanım sultan Sinan Paşa oğlu ile nişanlandı. Nikah töreni ise 909'da (M.1504/1505) yapıldı.

900 yılı başlarında ise Rum diyarı veba salgını ve kıtlıkla karşı karşıya kalmıştı. Üç yıl ard ardına taun ve altı yıl boyunca da kıtlık sürdü. Elli altmış dirhem çeken bir ekmeği, bir Osmanlıya alan memnun olurdu. Rumeli toprakları tahıl bolluğu ve çeşitli ürünleriyle tanınmış iken, öyle olduki, kuru çalılığa döndü. Bir dane buğdayı ele geçirmek sevgiliye kavuşmak gibi başarı sayılıyordu. Şöyleki fukarası aç, zenginleriyse muhtaç kaldılar. Böylece kıtlık yüzünden halk zor duruma düşmüştü. Anadolu vilayetleri ise daha kötü olup hatta, Bolu çevresinde iki aydan artık ekmeksiz geçinmek, ot ve saman yemekle yetinmek zorunda kalınıldığı anlatılmaktadır. Bu kıtlık ve yokluk yıllarında, taun ve veba salgını günlerinde ise, ülkede sular iyice kabarmış bulunuyordu. Kuraklıktan serap görülen çöller bile gözeler, akar sularla dolmuş, kuyular taşmıştı. Seller hadden aşmıştı. Bu arada Beyşehir gölü taşıp Konya ovasını denize döndürmüştü. 907 yılından dokuz yılına varınca yağmur suları bu bollukta sürüp, günler böylece geçti.

Kara Durmuş'un Hakanın Buyruğu İle Yakalanışı

Denizlerde güveni sağlayan donanma-yi hümayûn levendlerinden Kara Hasan adındaki yiğit gemicilik sanatında büyük şöhret yapmış, şanlanmış idi. Deryalar gibi gönül sahibi Padişahın kapısına yüz sürüp kulluğunu arz edince, Padişahın lutuflarıyla öğünç bulmuş ve kadırga reisliği almakla sevinç duymuştu. Moton seferinde Venedik kafiri ile savaşırken, Burak Reisin ateş alıp batan gemisinde bulunarak bir darbezen güllesiyle şehit olmuştu. Bunu gören kardeşi Kara Durmuş, savaş meydanında artık, bir an bile durmayıp, doğduğu yer ve yurdu olan Seferihisar'a varıp, gemiler yaptırarak korsanlık yoluna düştü. Bir kaç yıl derya yüzünde haramilik edip, yanına ne kadar yaramaz varsa üşürüb, saldırganlığı vardıkça arttı. Onun kötü davranışları ulu otağa arz olununca, üzerine on parça kadırga donatılıp beşyüz yeniçeri gönderildi. Bunların görevi o deniz uğrusunu avlamak idi. Onlar da Kara Durmuşun evini bastılar. Durmuş kılık ve kıyafetini değiştirip kaçarak kurtuldu. Onlarsa evini yağma edip hesapsız eşya buldular. Beşyüz kadar yelken ve lenger ile bir yığın gemi takımları, nihayetsiz ölçüde top, tüfek ve cenk gereçlerinin hepsine beylik hesabına el koydular. Kara Durmuş, durmayıp dağ ve bayırda gezer serseri oldu. Bir kaç yıl bu biçimde köşe ve bucaklarda saklandı durdu. En sonunda Aydınili sancağıbeyi Çaşnigir Sinan Bey onu ele geçirmekle Kapı'ya gönderdi. 909 Zilhiccesinin ondördüncü Perşembe gününde (31 Mayıs 1504) Padişah, Karadeniz kıyısında yaylaya doğru giderken ilk konakta ol cezalandırılması gerekeni, zamane eşkiyasına ibret olmak üzere şişe geçirtti. Padişahın bu koruyucu tedbiri sonunda bir iki yıl geçtiği halde deryada bir korsan gözükmedi. Ama vezirlerin ihmali yüzünden 912 yılında derya haramileri deniz yüzünü yeniden kaynatmaya başladılar. Kıyılarda olan köylere kasabalara el atarak unuttukları çirkin davranışlara yeniden kalkıştılar.

Bu sırada ise, şahane tacın tek sahibi olan padişahın güzel ve sağlam sıhhati bozulmuş, uygunsuz hastalık yol kesicileri beden ülkesini ele geçirmekle tedaviye muhtaç hale getirmişlerdi. Sürüngen bir hastalıkla usul-i erbe'a (166) arasında balgam fazlaca çıkmakla kesinkes istirahat etmesi gerekmişti. Bu yüzden de günlük ilişkiler aksamış, sağlık durumu da bozulmuş olmakla devlet işlerini vezirlerin ve devlet erkanının ellerine bırakmak zorunda kalmıştı. Bunlar ise getirildikleri görev yerlerini kendi çıkarlarına ulaşmak için yapılmış sanmakla para toplamayı başlıca emel edinmişler ve ülke durumunu gözlemeyi ihmal etmişlerdi. Böylece reaya ayaklar altında çiğnenmiş, memleket halkı perişan olmuştu.

Sormazsa adaletli hünkâr ne haldedir mazlumlar
Güvenle huzuru gözler durur bu zavallılar

Devlet işlerinde kendini gösteren kargaşa ve devlet erkânı arasında ortaya çıkan böbürlenme, öz bilgilerine ulaşınca, duyduğu gücenikliği belirtmek için Padişah, bir kaç gün Divan etmeyerek ileri gelenleri sevinçlere veren huzurundan ırak tutmuş ve iltifatlarından yoksul kılmıştı. Bu durumda Mora hâkimi olan Hadım Ali Paşa'yı veziriazamlığa getirerek halkın sorunlarını onun güçlü eline teslim etmişti. Ali Paşa sözü edilen yılın Rebiyülahir ayının on sekizinci günü vezirlik görevine başladı. (8 Eylül 1506)

Dize - Duruma düzen vermeye girişti

Bu arada sözü edilen harami levendlerini gönle hoş gelecek tedbirlerle yakalamak için bir kaç parça kadırga ile Silahdarlar kethüdası Karaçin oğlu Ahmed Bey'i seçme silahdar yoldaşlarına baş edip gönderdi. Bu kuvvete beş yüz tüfengendaz yeniçeriyi de ekledi. Bunlar Keremli Padişahın devleti uğuruyla ol edebsizleri avlayıp, boyunlarına ayaklarına taktıkları bukaı ve zincirlerle devletli

hünkârın otağına getirip, Sultanın fermanı üzerine hepsini tepelemekle görevlerini yerine getirmiş oldular.

Bu günlerde ise Rodos kafiri Menteşe ili'nden bir kaç köy halkını tutsak almış ve mallarını yağma etmiş bulunuyordu.

913 Ramazanında (24 Aralık 1508 - 23 Ocak 1509) Şah İsmail, Alauddevle üzerine yürüdü. Bu yürüyüşün sebebi aşağıdaki olay olmuştur. Alauddevle'nin güzellikte eşi olmayan, benzeri bulunmayan bir kızı vardı. Bu kızın güzelliği Şah İsmail'e duyurulunca ona elçi gönderip güveyi olmak istedi. Alauddevle bu isteği önce uygun bulmuş iken, onun dinsel konulara önem vermediğini öğrenince, düğünden vaz geçerek Şah İsmail'e olumsuz haberi yolladı. Bu da büyük bir tepkiye kaynak oldu. Ancak, Zulkadirli ülkesine girebilmek için Osmanlıların bakımlı ülkelerinden geçmek gerekiyordu. Bunun için de Şah İsmail mutlu gölgelikler salan ulu otağa rica mektupları gönderip parlak hükümlerinin yürüdüğü korunmuş ülkelerden geçmek zorunda kaldığından özür diledi. Geçtiği topraklara da bir zarar dokunmasın diye adamlarının soyguncu ellerin tutup ağaçtan bir yaprak koparanı yokluk yollarına yolcu ederek durağı yüce padişahın memleketini dikkatle korudu. Sıkı yasağ ile, birlikte olan azgın fesatçılara nefes aldırmadı. Öte yandan devlet kapısına gelen rica mektubunda kendisini bu kapıya bağlanmış, özünü padişahın buyruğuna sunmuş gibi gösteren nice sözler etmişti. Böyle olmakla beraber iklimlere padişah olan Sultan Bayezit, sultanlara yaraşır ihtiyat tedbirlerini almakta gecikmemişti. Anadolu ve Rumeli askerine Yahya Paşa'yı serdar edip kapı kulu sipahilerini tümüyle ve beş bin yeniçeri dilaverini de ekleyerek bunlara Ankara'da konaklamalarını buyurmuştu. Bunlar, başkaldıran bu uygunsuzların kan dökmeye ve ırz ile namusa saldırıya kalkışları halinde durumlarını incelemek, olur olmaz davranışlarda bulunup

bulunmadıklarını gözlemek ve uyanık bulunmakla yükümlü idiler. Eğer uygunsuz bir davranışları görülürse gerekli savunma tedbirlerini almaları ve kötülüklerini ülkenin ucunda da olsa gidermeleri kendilerinden istenmişti. Yahya Paşa söz konusu sınıra varıncaya kadar Erdebil mülhidlerinin başbuğu olan Şah İsmail Kayseri'den Zülkadirli topraklarına girmiş, verdiği bir savaş sonunda Alauddevle'nin bir oğlu ile iki torununu tutup karşısına çıkanı tepelemiş ve onun gönül ocağını yakıp kavurmuştu. Bu durumda Alauddevle Şahın serdengeçtileri önünden kaçıp bir balkanda gizlendi. Oraya çıkmak pek zor olmakla sözü edilen başçekenler dağa ulaşamayıp bir süre eteğinde dağlar gibi durup beklediler. Yahya Paşa'nın zaferleri gölge edinen askerle Ankara'ya geldiği Şah İsmail'e bildiriline, Rum padişahının zihninde bu davranışın kuşku yarattığı kanısı uyandı. Veziri ve akıl yoldaşı olan Şeyh Necm-i Geylani'nin verdiği salık üzerine geriye dönüp Acem diyarına gitti. Söylendiğine göre Alauddevle'nin eline geçirdiği ol iki torununu Şah kebab ettirmiş ve müridleri olan maymunlar da onları iştah ile yemişlerdi. Allah onları perişan, topluluklarını darmadağın, gözlerini kör ve kulaklarını da sağır eylesin.

NOTLAR

1 — Sebe. XXXIV. 15. İşte güzel bir kent ve bağışlayan bir Tanrı,

2 — Bugün Ostrowitza adiyle tanınmıştır. Yayan notu.

3 — eş-Şuara. XXIV. 211

4 — el-Mülk. LXVII. 21

5 — Bugün Ostrowitza adiyle anılmaktadır. Yayan notu

6 — el-Mülk. LXVII. 30

7 — Istvan Tomasewitz. (1444-1461)

8 — İslam hukukunda bir kural.

9 — Michael Angelowitz.

10 — Arap atasözü.

11 — Tavus yıldızı. Çeşm-i tavus.

12 — Kartal yıldız kümesi. Alerion.

13 — Rub-i daire. Türkler tarafından icad edilen ve eski astrolojide kullanılan el aracı. Rubu' tahtası da denilir. Üzerinde bir yüzünde logaritma ve trignonimetre hesap cedveli, bir yüzünde ise göğün irtisamı çizilmiştir. Usturlab ise, yıldızların yeryüzüne göre yükseklik derecesini bulmaya yarayan bir araçtır.

14 — Arap atasözü.

15 — Bugün Taşova ilemize bağlı köylerden biridir.

16 — Vlad Tcsepesh. Dragula'nın oğlu olup III. Vlad ünvaniyle voyvoda olmuştur. (1456-1476)

17 — el-Karia LI. 5

18 — İsfideli. Farsça İsfid/ak, beyaz renkli anlamında bir sıfat olup, yaşlı kadınların yüz buruşukluklarını gidermek için kullandıkları bir süs macununa denir. Düzgün.

19 — es-Saf. CXI. 13.

20 — Hadis.

21 — Zühal (Saturn) barışa, Merih (Mars) savaşa delalet eden yıldızlar olup, burada tarafsız bir gece tasviri yapılmak isteniyor.

22 — Al-i İmran. III. 27.

23 — Al-i İmran III. 27.

24 — Radu cel Fromos (Güzel Radul) Fatih'in yakın ilgi ve sevgisini kazanan bir voyvoda olmuştur. (1462-1474).

25 — Hırvatlar dilinde Babiça ve Bafça adiyle tanınır. Yayan notu. Boboca. bak. Neşri. II. 262. Babofca/Babitza/Babovatz.

26 — İşbu ırmak Verbas (Wrbas) çayıdır. Yayan notu.

27 — 896 M. 1490) tarihli Cizye defterinde bu iki yeni ilin adı Pavlo kovec der vilayet-i Bosna olmak üzere geçmekte ve 7465 hane olarak anılmaktadır. M. Tayyib Gökbilgin. XV.-XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası. İstanbul 1952-157

28 — Adriya denizi. Hoca Efendi, Marmara, Adalar (Ege), Adriya ve Yunan denizleri gibi Akdeniz sularını genellikle Frenk deryası olarak adlandırmaktadır.

29 — Arap atasözü.

30 — er-Rahman. LV. 24.

31 — İran takviminin 10. ayı. 21 Aralık ile 21 Ocak arasındaki günler.

1979 — Birinci Basılış — F. 23

32 — İşbu Venedik Generalinin ismi Nikola Kampel idi. Yayan notu. Gerçekte söz konusu baskını yapan Venedik amirali Niccolo Canalis'tir.

33 — Hud. XI. 81.

34 — Selman-i Saveci hakkında bak. c. I. Not. 222.

35 — Bugünkü Ulukışla ilçesinin Türkçe ilk adı. Eski ismi Lulua. İl, adını bölgeyi açan ve dirlik olarak bu yörede yerleşen Selçuklu beylerinden Şücaüddin Ahmed Bey'den almıştır. bak. İ. H. Uzunçarşılı. Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal. İst. 1941 - 124. XVII. Yüzyılda bölge bir kadılık olarak örgütlendirilmişti.

36 — Arap atasözü.

37 — Kuran-i Kerim'in 44. suresi.

38 — Kıran-i Sa'deyn hakkında bak. c. II. Not. 95.

39 — Büyüklerin değerli sözlerinden Kelam-i kibar.

40 — el-Feth. XLVIII. 27,

41 — Bu hadisin bir başka anlatımı için bak. Süyuti. Cami'us-sagir. Kahire 1352. I. 591, 4389, 390, 391

42 — eş-Şuara. XLII. 49.

43 — el-Feth. XLVIII. 3.

44 — Dokuz kat göğün birinci katı. Ay'ın dolandığı gök tabakası, felek.

44 — en-Nisa. IV. 78

45 — Dokuz kat göğün dördüncü katı. Güneş feleği. Felekü'ş-Şems.

46 — Kuran-i Kerim'in 48. suresi.

47 — el-Feth, XLVIII. 1.

48 — Pervin/Ülker/Pleiades. Kuzey yarım küresinde Sevr (Boğa) burcunun en parlak yıldızı olan ed-Deberan (Aynü's-Sevr/Alpha Taurus/Aldebaran)ın ilerisinde görünen yıldız kümesi olup, gerdanlık gibi dizili bulunmaktadır.

49 — Benat-i na'ş hakkında bak. c. I. Not. 249.

50 — İnna l'llahi ve inna ileyhi raci'un. Biz Allah'ınız ve elbette ona döneceğiz. el-Bekare. II. 156 âyeti. Burada söz konusu âyete işaret edilmiştir.

51 — el-Kıyame. LXXV. 10.

52 — Dize sonundaki Şefkat sözcüğü Ebced hesabiyle 880 rakamını vermekle bu olaya tarih olmuştur.

53 — Stefan çel Mare. Athleta Christi "İsa'nın pehlivanı" ünvanını taşıyan Boğdan voyvodası. (1457 - 1504)

54 — Hadım Süleyman Paşa Vaslui'de yenilgiye uğramıştır.

55 — Behmen. İran hükümdarlarından İsfendiyar'ın oğlu Erdeşir'in lakabı. İran takviminin 11. ayı olup, 21 Ocak ile 20 Şubat arasındaki günleri kapsar. Buz anlamına da gelir.

56 — Riga sözcüğü her halde kral anlamında olan Reger/Rex/Roi'dan alınmış olsa gerektir. Bu olayda Napoli kralı I. Ferdinand (1458 - 1494) olup, Gedik Ahmed Paşa'ya karşı oğlu Calabria dukası Alphonse'u görevlendirmişti. Gedik Ahmed Paşa'nın bozguna uğrattığı daha sonra Aragon (İspanya) ve Napoli kralı olacak bulunan bu kişidir.

57 — Melik ez-Zahir Seyfeddin. Ebu Said Hoşkadem. Mısır Memluk Sultanı. (1460 - 1467).

58 — Melik el-Eşref Seyfeddin Kayıtbay. Mısır Memluk Sultanı. (1468 - 1496).

59 — Şehsuvar Bey. (1466 - 1471) Dulkadir oğullarından Osmanlı devletine bağlanan ilkbey olmakla tanınmıştır.

60 — Bugün Zamanı diye yazılır. Yayan notu.

61 — el-Maide. V. 2.

62 — Muâviye b. Ebi Süfyan (661-680) İlk Emevi halifesi. Şam valisi olarak Hazreti Ali'ye başkaldıran ve onun ölümünden sonra da halifelik yetkilerini Hazreti Hasan'dan alarak Emevi Saltanatını kuran kişi.

63 — Dizenin aslı şöyledir:
Rahmetu'llah aleyh dâimen

64 — el-Asma'î. Abdülmelik (740-828) Basralı Arap ozanı ve sözlükcüsü. Yapıtlarından el-Asma'iyat, el-Furs, el-Eraciz tanınmıştır. Ancak, bir çok şiirleri ve yazıları günümüze dek ulaşamamıştır.

65 — Ebced hesabiyle "Duâ-i hayr" tamlaması 886 yılını göstermekle tarih olmuştur.

66 — Dizenin aslı şöyledir.
Nevver Allahu kabrehu nûren

67 — Tesbene, Hammer. Devlet-i Osmaniye Tarihi. M. Ata Çevirisi. c. III. 241'e göre belki de Nisbetiye'dir.

68 — Tanrı durağını gökçek eylesin anlamında bir yakarış.

69 — Arap atasözü.

70 — Bazı nüshalarda savaşın Rebiyülahirin 26 ncı günü olduğu yazılıdır. Yayan notu.

71 — el-Kıyame. CXXXV. 29.

72 — Garsüddin Halil Bey. (1480-1510)

73 — Hoca Efendi, Cem Sultan'ın Kahire'de Devadariye yani Devadar-i kebir konağına ya da dairesine indirildiğini belirtmekte ise de. Memlûklerin onu, 25 Ağustos 1481 günü Mercü'z-Ziyad'ta karşılayıp Katibü'l-memâlik İbni Calud konağında ağırlamış oldukları bir gerçektir.

74 — Bugün sözü edilen kasabaya Karaman (Konya) Ereğlisi denir. Yayan notu.

75 — Arap atasözü.

76 — Atasözü.

77 — Abese. LXXX. 34.

78 — Gergös. İslam Ans. Kerkus. Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası Çev. Mihri Pektaş. İstanbul 1960. Korykos.

79 — Grand Maitre Pierre d'Aubusson. Rodos Saint jean şövalyelerinin başı. (1423-1503).

80 — Chateau de Carbonne. Fransa'da Geronne ırmağı üzerinde Toulouse yakınlarında bir şato.

81 — Guy de Blanchefort.

82 — Bugün Şamberi (Chambery) kenti denir. Yayan notu.

83 — Karakış. 22 Aralık ile 31 Ocak arasındaki şiddetli soğuklar.

84 — İşbu Sasonar hisarının gerçek adı. Sasonaj (Sassenage) dır. Yayan notu.

85 — Baron Jacques de Sassenage'ın kızı Philippine-Helene.

86 — Duc de Bourbon le Connetable. (ölm. 1515).

87 — Mathias Corvin. (1458-1490)

88 — Papa İnnocent. VIII. (1484-1492) ve Alexandre VI. Borgia (1492-1503)

89 — Alphonse II. (1494-1495)

90 — Louis XI. (1461-1483) ve Charles VIII. (1483-1498).

91 — Hoca Efendi bu sözlerle her halde Haydar Bey tarafından yazılmış olduğu sanılan Vakı'at-i Sultan Cem'i işaret etmek istemektedir.

92 — Françesco Cybo. Papa İnnocent VIII. 'in oğlu.

93 — Riga konusunda bak. Not. 56. Söz konusu edilen seferi yapan ise Fransa kralı Charles VIII. 'dir. bak. Not. 90.

94 — Mihnet çekmeye tutkun, vurgun anlamında bir tamlamadır.

95 — Gandia dukası Don Juan. Papa Alexandre Borgia'nın oğlu.

96 — Allah Cem Sultanı başarılı kılsın yerine, Allah Cem Sultana rahmet eylesin anlamına gelen Arapça iki tümce.

97 — Behar-i devlet-i Cem çün hezani yaft piş-ez sayf Resid ez-gayb tariheş zi-dünya reft Cem va hayf

98 — Tarih-i mevt-i Şah-i Cem ayn-i nizam-i alemest

99 — Köstence öteki adiyle Köstendil. Yayan notu.

100 — et-Tekvir. LXXXI. 5.

101 — İshaklı öteki adiyle İsakçı. Yayan notu.

102 — Mengli Giray Han. Kırım hanlığında kısa aralıklarla üç kez hanlanmıştır. İlk seferinde 1468-1474, İkinci kez kısa bir aralıktan sonra 1475-1477 ve son seferde ise 1478-1515 yıllarında hanlık etmiştir.

103 — Sarı Saltuk Baba. Mehemmed Buharî, Horasan erenlerinden olup, Bektaşî geleneğine göre aslında bir çoban idi. Hacı Bektaş-i Veli'nin buyruğu gereğince önce Kiçi Abdal ve Ulu Abdal ile Sinop'tan Gürcistan'a geçmiş, Gürcüleri müslüman ettikten sonra, Dobruca'ya gitmiş burada Kaligra kalesine yerleşerek, dini yayma görevini sürdürmüştür. Hacı Bektaş'ın ölümünden sonra bir aralık Pir evine dönmüşse de yeniden Dobruca'ya gelmiş ve orada Babadağı'nda yaptırdığı tekkede ölmüştür. Gelenekte Kızıl Deli Sultan gibi Bektaşî büyüklerinden biridir. Evliya Çelebi, Yazıcıoğlu, Nev'î zade Atayî ve Kemal Paşa zade yazılarında onun kişiliğini açıklamışlardır. Burada söz konusu Babadağı tekkesidir.

104 — Hace-i Cihan. Hindistan'da vezirlere verilen bir ünvandır. Bunların en tanınmışları Mahmud Gavan ve Melik Server'dir. Burada söz konusu olan Mahmud Gavan, Behmenî devletinin en büyük veziri ve devlet adamıdır. (1405-1481)

105 — Boğdan oğlu deyimi ile Boğdan voyvodası Stefan Çel Mare anlatılmaktadır. bak. Not. 53.

106 — Memlûk Sultanı Kayıtbay .kasdedilmektedir. bak Not. 58.

107 — Heracleos (610-641) Bizans imparatoru ve bu imparatorlukta sülale kurucusu bir general. Heracleos ile imparatorluk kesinkes doğulaşarak Bizans imparatorluğu simgesini almıştır.

108 — Muhammed Şah III. Behmenî. (1463-1482) Dekkan Behmenî devletinin en ünlü hükümdarıdır.

109 — Şeyhî. Şeyh el-Müeyyed Seyfeddin. Mısır Memlûk Sultanı. (1412-1421).

110 — Arap atasözü.

111 — Ömer b. el-Hattab. İlk dört halifenin ikincisine işaret edilmektedir. (? - 644).

112 — Gönül açan anlamında tamlama.

113 — Hadis. A. Himmet Berki. 250 Hadis. Ankara 1974 - 127

114 — et-Tur. LII. 10.

115 — ez-Zümer. XXXIX. 68.

116 — Ebu Ömer Osman el-Mütevekkil al'Allah. Tunus Hafsî hükümdarı. (1435-488).

117 — Hadis.

118 — Molla Arab Zeynüddin Aliyü'l-Arabî. ölm. 1495. Bir yıl kadar müftülük etmiştir. Doğuşu Hoca Efendi'nin kaydettiği gibi Şam'da değil Halep'te olmuştur.

119 — Hadis.

120 — Mathias Corvin'in gayrimeşru oğlu Jean Mathias'tır. Ölm. 1504. Macar tahtına seçilen ise, Lehistan kralı Cazimir'in oğlu Bohemya kralı VII. Vladislas'tır. (1490-1516)

121 — el-Mücadele. LVIII. 19.

122 — İstefan Zapolya. (1487-1540).

123 — Comte Gera.

124 — Niccola Frangipani.

125 — Modrusch banı Bernardin Frangpani.

126 — Hırvatlık banı Derenkesseny.

127 — İşbu Derencil, kral hanedanından olmayıp, ban yani bey derecesinde idi. Adının doğrusu Derencini olup Hırvatlık kumandanı idi .Yayan notu.

128 — Mihaloğlu Gazi Ali Bey'i Laibach akınında bozguna uğratıp şehit eden Derencil Ban değildir. Rudolphe de Khevenhüller ya da Coloniez'dir.

129 — Charles le Comte?

130 — Zagreb (Agram) banı Oswald olması daha gerçek gibi görülüyor.

131 — Kutsal Roma Germen imparatoru I. Maxmillien kastedilmektedir. (1489-1516).

132 — el-Maide. V. 118.

133 — el-Bekare. II. 249.

134 — Jean Albert. (1492-1501).

135 — Turla suyu üzerinde Soroc hisarı diye tanınır. Yayan notu.

136 — İşbu hisar Dreşeni (Drescheny) adiyle tanınmıştır. Yayan notu.

137 — İdne ili konusunda bak. Hammer. Devlet-i Osmaniye Tarihi. M. Ata çevirisi. C. IV. 263, 17 sayılı not.

138 — İşbu şehir Braklev adiyle bilinmektedir. Yayan notu.

139 — İşbu Dnyestr yani, Turla suyu demektir. Yayan notu.

140 — Al-i İmran. III. 174.

141 — İşbu ırmağa Sane denir. Yayan notu.

142 — Hazreti Peygamber Muhammed Mustafa. AS.

143 — Bugün Talyamento denilen ırmaktır. Yayan notu. Tagliemento/Aksu.

144 — İzonzo çayı olması düşünülebilir. Yayan notu.

145 — İbrahim. XXXII. 14.

146 — et-Tevbe. IX. 51.

147 — Kaf. L. 30.

148 — er-Rahman. LV. 24.

149 — Hoca Efendi, Hicret takviminin X. yüzyıla dönüşünü, bu sorunun IX. yüzyıldan kalma bir iş olduğunu sezinletmek istiyor.

150 — er-Rahman. LX. 19.

151 — Hadis.

152 — Enfal. VIII. 65.

153 — Fussilet. XLI. 28.

154 — Muharremin 15 inci günü Pazartesi idi. Yayan notu.

155 — Ebced hesabiyle 906 yılını gösteren bir tamlamadır.

156 — Arap atasözü.

157 — Arap atasözü.

158 — Döne döne hamle edip hücum eden anlamına bir tamlama olup, Hazreti Ali'ye verilen adlardan biridir.

159 — el-Arâf. VII. 179.

160 — Charles le Bourbon,

161 — Eylül/Ekim 1501 karşılığı 907 Rebiyülevveli olması gereklidir. Burada ya nüssha, ya da dizgi hatası vardır.

162 — Kabız. Ruhları kabz eden, çekip götüren anlamında bir ismi fâil olup, ebced hesabına göre Şah İsmail'in başkaldırdığı 903 yılını işaret etmektedir.

163 — Ferruh Yesar. Şirvanşahların en büyük hükümdarı. (1462-1501).

164 — Hicaz Şerifi Hasan'ın ölümü üzerine Şerif Humeyse ve Şerif Ebü'l-Berekat Kayıtbay söz konusu edilmektedir.

165 — el-Adil Seyfeddin Tomanbay. Mısır Memlûk Sultanı (1501).

166 — İslam tıbbında yiyeceklerin sindirilerek Karaciğere geçişinden sonra ortaya çıkan dört değişgenlik halinin tanımlanması. Kan, safra, sevda ve balgam.

Abdullah. Şehzade. II. Bayezitin oğlu 196, 197, 201, 203, 209
Ahi Çelebi. Hekimbaşı. 139
Ahmed. Şehzade. II. Bayezit'in oğlu 270, 318, 319, 320, 345
Ahmed Bey. Akkoyunlu beyi. 301
Ahmed Bey. Cem Sultan'ın adamı, 209
Ahmed Bey. Çavuşbaşı. Server Çavuş oğlu. 79
Ahmed Bey. Evrenosoğlu 64, 160, 163, 315
Ahmed Bey. Karaçinoğlu. 349
Ahmed Bey. Kızıl. İsfendiyaroğlu 42, 44, 46, 55, 56, 79, 255, 261
Ahmed Bey. Evrenosoğlu. 64, 160, 163, 315
Ahmed Bey. Lala. 145
Ahmed Çelebi. Emir Ali Çelebioğlu. 96
Ahmed Çelebi. Fenarizade, 123
Ahmed Çelebi. Mevlana Sarı Yakub oğlu. 79
Ahmed Çelebi. Mevlana Şükrullahoğlu 195
Ahmed Mirza Uğurlu Mehmedoğlu. 270, 332, 340, 341, 342, 344
Ahmed Paşa. Gedik. 50, 104, 105, 106, 107, 108, 120, 130, 140, 141, 142, 144, 145, 146, 149, 150, 151, 152, 160, 164, 165, 166, 167, 198, 201, 203, 204, 205, 207, 208, 209, 215
Ahmed Paşa. Hersekoğlu. 75, 76, 164, 165, 175, 212, 250, 251, 254, 255, 259, 266, 267, 269, 270, 301, 302, 306, 325, 326
Ahmed Paşa. Veliyüddinoğlu. 214, 255
Akbaşoğlu. 172, 252
Alaeddin Bey. Karamanoğlu. 77, 104
Alaeddin. Selçuklu Sultan. 101
Alaeddin. Şehzade. II. Muradınoğlu. 146
Alaüddevle Bey. Zülkadiroğlu, 172, 214, 244, 246, 247, 248, 252, 262, 263, 264, 265, 266, 269, 319, 350, 351
Alemşah. Şehzade. II. Bayezit'inoğlu 328
Ali Bey. Ahmed Beyoğlu 31
Ali Bey. Cem Sultan'ın dayısı 213
Ali Bey. Evrenosoğlu. 63, 64

Ali Bey. Malkoçoğlu. 152, 153, 288
Ali Bey, Mihal oğlu. 64, 68, 70, 71, 71, 88, 90, 120, 121, 128, 158, 160, 172, 173, 276 277
Ali Bey. Seyyid. 338, 339
Ali Bey. Şah. 326
Ali Bey. Turhan Beyoğlu. 123
Ali Çelebi. Timurtaş Paşa torunu 145
Ali. İmam. Bahşayiş Ağaoğlu 211
Ali Paşa. Hadım. 204, 205, 206, 207, 240, 241, 251, 252, 253, 254, 255, 260, 261, 264, 271, 315, 316, 317, 318, veziriazam 349
Ali-yi Arabî. Molla Zeyneddin 269, 270.
Ali-yi Bistamî. Bak. Masannifek Ali-yi Tusî. Ölm. 1482. Molla 25
Arık. Şeytan Oğuz Beyoğlu. 252
Asmaî. 182
Aşık Paşazade. 38, 246
Atmaca Bey. 144, 145
Ayas. Molla. 195
Ayas Bey. Cem Sultanın Çaşnigir başısı. 211, 22, 233
Ayas Paşa. 194, 195, 197, 199
Bali Bey. Malkoçoğlu. 74, 172, 173, 214, 242, 288, 289, 290, 291
Bali Bey. Yahya Paşaoğlu. 290
Bayezit. Yıldırım. 199, 195, 212
Bayezit. II. Sultan. Veli. 22. 56, 118, 119, 123, 130 135, 156, 166, 167, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 199, 201, 202, 203, 205, 207, 209 211, 212, 214, 215, 219, 220, 233, 238, 239, 240, 241, 243 249, 250, 253, 254, 267, 268, 269, 270, 271, 273, 274, 275, 276, 277, 293, 294, 296, 297, 299, 300, 301, 306, 307, 309, 311, 312, 314, 316, 317, 318, 320, 321, 322, 325, 332, 334, 340, 345, 346, 349, 350
Bayındır Bey. Akkoyunlu 332, 333
Baysungur Mirza. Akkoyunlu. 335, 336, 338
Benâyî. Molla. 219
Bistamî. Şeyh Ali. Bak. Musannifek
Biyankefort. Guy de Blanchefort. 213
Bafça dukası. Beaufort. 218
Boğa oğlu. 252
Brankowitz. İvan. Vlakoğlu. (1427-1456) 3. 4
Budak Bey. Zülkadiroğlu. 170, 172, 264, 265, 266
Burak Reis. 298, 304
Burbon beyi. Duc de Bourbon, 220
Bünü Bey. 254

Celal Bey. 220, 222, 233
Celaleddin-i Rumî. Mevlana. 96, 185
Cem Sultan. 39, 100, 103, 156, 186, 187, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 199, 201, 202, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 215, 216, 217, 219, 220, 222, 223, 235, 270, kızı 346, 347
Cendral. Bak. Kanalis Nicola
Cengiz Han. 149, 154, 238
Cihangir Bey. 333
Cihan şah Mirza. 109, 134, 138
Darab Bey. Şebin karahisar dizdarı 135
Davud Bey. Özeroğlu. 245
Davud Paşa. Anadolu beylerbeyi. 112, 128, 129, 159, 160, 162, veziriazam 251, 252, 253, oğlu 270, 274
Davud Paşa. Kapudan-i derya. 297, 307, 315
Derencil. Derencini Ban. Derenkesseny. 276, 277, 278, 279, 280, 283, 284
Ditrek Sinan Beyoğlu. 135
Dragula. Vlad. Eflak beyi. 59, Bak. c. II. not. 71
Durmuş. Kara. Kara Hasan Reis'in kardeşi. 348
Ebu Said Mirza. Timur Han oğlu. 109, 135
Ebü'l-Vefa. Şeyh. 191, 345
Elvan oğlu. 252
Elvend Mirza. Akkoyunlu. 344, 345
Erdebil oğlu. Bak. Şah İsmail
Fahreddin-i Acemî. Ölm. 1460. Molla. 25
Ferhad Bey. 245
Ferruh Yesar. 345
Firuz Beyoğlu. 95
Frangipani. Bernardin. 277
Frangipani. Nicola. 277
Gare oğlu. Comte de Gera. 277
Gürani. Molla. 5, 36
Gündüz Bey. 245
Hâce-i cihan. 240, 243
Hacı Bey. 123
Halil Bey. Sofu. 335, 336, 338
Halil Paşa. Çandarlı. 36, 306
Halil Paşa. Rumeli beylerbeyi. 253, 254, 259, 261, 301
Halil Sultan. 330, 331, 332, 333
Hamza Bey. 49
Hamza Bey. Antalya beyi. 80
Hamza Bey. Çakırcıbaşı. 61, 62
Hamza Bey. Hacı. Karamanoğlu. 318
Hamza Bey. Şarabdar. 47
Hasan Bey. İsfendiyaroğlu. 44
Hasan Bey. Uzun. Tavil. Bayındırlı. Akkoyunlu hükümdarı. 46, 47, 48, 49, 51, 52, 56, 78, 79, 80, 94, 97, 103, 107, 108, 113, 114, 115, 120,

122, 123, 124, 125, 126, 128, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 167, 204, 330, 331, 332
Hasan Çelebi. Fenarî Zade. 196
Hasan Reis. Kara. 304, 348
Hasan Mirza. Akkoyunlu. 335
Hasan. Şeyh. Kürt. 51, 55
Hasan. Sultan. Celayırlı padişahı. 134
Hasan Voyvoda. 292
Hasan zade. el-Hac. Kaz'asker. 176, 235
Havernak. 2. Bak. C. II. Not. 15
Haydar Ağa. Silahdarağası. 346
Herakl. Heracleos. Bizans İmparatoru 243
Hızır Bey Çelebi. ölm. 1459. 25
Hoşkadem. Mısır sultan. 171
Hurşid Bey. Akkoyunlu. 49, 50
Husrev. Molla. 176
Hunyadi Yanoş. Bak. Janos Hunyadi
Hüseyin Bey. Sofu. 220, 222, 223
Hüseyin Bey. Elçi. 219, 220
Hüseyin Bey. Koyulhisar beyi. 47
Hüseyin Bey. Ohri Beyi. 256
Hüseyin Bey. Ulaşoğlu. 103
İbrahim Bey. Karamanoğlu. 44, 46, 55, 56, 58, 60, 76, 77, 78, 108, 318
İbrahim Bey. Ramazanoğlu. 245, 246, 253, 254
İbrahim Paşa. Çandarlı. 244, 306
İbrahim. Sultan. Ak koyunlu. 338, 339, 340, 341, 342
İdris-i Bidlisi. 19, 31, 35, 37, 63, 103, 116, 215, 234
İlyas Bey. Şarabdar. yz
İmirze Bey. 318. Karamanoğlu
İsa Bey. Evrenosoğlu. 27,256, 257
İsa Bey. Hasan Beyoğlu. 27, 172, 173
İsa Bey. İshak Beyoğlu. 8, 9, 12, 88
İsa Bey. Kara. 245
İshak Bey. Karamanoğlu. 77, 78, 79, 96, 107, 108
İshak Bey. kraloğlu. 261
İshak Bey. Matrakçı. 309
İshak Bey. Rumeli beyi. 31
İshak. Kafir. 128
İshak Paşa. Rumeli beylerbeyi 59, veziriazam. 103, 186, 189, 193, 204
İskender Bey. 92, 93
İskender Bey. Mihaloğlu. 64, 88, 256, 264, 266

İskender Çelebi. Karaca Paşa oğlu 261
İskender Paşa. 211, 240, 272, 275, 294, 295, 296, 327
İsmail Bey. İsfendiyaroğlu. 40, 41, 42, 44, 45, 46, 56, 57, 58
Janos Hunyadi. Yanko 15, 16, 17, 20, 271, 328. Bak. C. II. Not. 94
Kanalis. Nicola. 97, 98, 99
Kansuveyh. Emir-i ahur-i kebir.. 259
Karaca Paşa. Dayı. 14, 16, 20
Karagöz Ağa. Yeniçeri ağası. 326
Karagöz Paşa. 246, 248, 250, 251, 261
Karaman Beyi. Karamanoğlu. 76, 77, 101, 104
Kasım Bey. Karaman oğlu. 77, 103, 104, 108, 114, 139, 140, 204, 205, 206, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 257
Kastalanî. Muslihüddin. Kestelli. 176
Kayıt Bay. Mısır Sultanı, 171, 172, 201, 208 245, 246, 248, 253, 263, 270
Kazıklı Voyvoda. Bak. Tschebesh.Vlad.
Kemal Bey. Yenişehir sancak beyi. 303, 304
Kemal Reis. 298, 303, 317
Keyvan Bey. 309
Kılıç Arslan Bey. Latif Beyoğlu. 104, 105, 106, 107
Kir İlha. Comte Oswald. 277
Kir Karli. Charles le Comte. 277
Kir Nicola. Bak. Frangipani Nicola.
Koca Sekbanbaşı. 211
Koçi Bey. 144
Korkud. Şehzade. II. Bayezit'in oğlu. 186, 270, 273
Kovacoğlu. 74
Kral oğlu. Bak. Zapolya İstefan
Kusun Bey. 245
Kuştimur Bey. 245, oğlu. 246
Kutbeddin zade. Şeyh. 176
Küpeli oğlu 96
Lami'î Çelebi. 234, 316
Lutfi. Molla. 185
Mahmud Ağa. Azebler ağası. 130
Mahmud Bey. Bıyıklı. 309
Mahmud Bey. Çandarlı. 36
Mahmud Bey. Turgudoğlu. 236, 253, 257, 260, 265
Mahmud Gavan. Hacı. Elçi. 243
Mahmud Mirza. Uğurlu Mehmed'in oğlu. 332, 336
Mahmud Şureyhî. Kadı. 134
Mahmud Paşa Velî. 5, 20, 31, 33, 34, 37, 38, 31, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 51, 63, 69, 71,

72, 73, 74, 75, 82, 83, 84, 85, 86, 88, 89, 90, 91, 95, 96, 97, 98, 111, 112, 115, 120, 121, 137, 138, 146, 147, 148, 248
Maksud Mirza. 331, 332
Manisa Çelebisi. 176, 193
Mareşal. 230
Mecdüddin. Molla. 5
Mehemmed Bakır Mirza, 135
Mehemmed Bey. Pir Alpavut. 135
Mehemmed Münşî. Seyyid. 134
Mehemmed Şah. Şehzade Şehinşah'ın oğlu. 319, 320
Mehmed Ağa. Trabzonlu. Yeniçeri ağası 209, Ankara Sancakbeyi. 208, 289, 210
Mehmed Bey. Cem Sultan'ın defterdarı 211
Mehmed Bey. İsa Bey oğlu. 329
Mehmed Bey. Karamanoğlu. 108
Mehmed Bey. Minnet Bey oğlu. 35, 88, 255
Mehmed Çelebi. Oğuz Han oğlu. 198
Mehmed. Hafız. Hoca Sadeddin'in dedesi. 337
Mehmed Muhyiddin. Küpelioğlu. Kaz'asker. 96
Mehmed. II. Fâtih 1, 2, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 12, 16, 17, 21, 22, 23, 25, 27, 29, 30, 32, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41 42, 43, 44, 45, 47, 48, 49, 50 51, 53, 63, 65, 67, 68, 69, 73, 74, 75, 78, 79, 80, 81, 83, 85, 88, 89, 91, 92, 93, 94, 95, 97, 98, 100, 101, 102, 105, 107, 108, 109, 112, 114, 115, 117, 118, 119, 120, 123, 124, 125, 126, 134, 136, 137, 138, 139, 140, 145, 147, 148, 149, 153, 155, 156, 157, 158, 159, 163, 164, 165, 166, 168, 169, 170, 171, 173, 177, 178, 179, 182, 183, 184, 185, 191, 193, 195, 204, 208, 218, 239, 242, 278, 293, 319, 320, 326, 330, 331, 332
Mehmed Mirza. Akkoyunlu. 270, 344
Mehmed Mirza. Uğurlu. 128, 130, 131, 330 331, 332
Mehmed Paşa. Bosna. 104
Mehmed Paşa. Güveyi. 164
Mehmed Paşa. Hızır Beyoğlu. 244, 249, 250, 251, 264
Mehmed Paşa. Nişancı. 185, 186, 187, 180
Mehmed Paşa. Rum. 96, 101, 102, 103, 104
Melik Arslan. Zülkadir beyi. 170
Mengli Giray Han. 238, 239
Mentele. Viscomte le Montail. 220
Mesih Mirza. 330, 336

Mesih Paşa. 173, 175, 176, veziriazam 320, 326
Migal Mastori. Bak. Pierre d'Aubusson
Mihal Kapudan. Yayça koruyucusu. 279
Miran Şah. Timur oğlu. 135
Molla Arab. Bak. Ali-yi Arabî
Molla Cami. 316
Molla Lutfî. 185
Molla Vildan. Mehmed. 96
Muâviye. Emevî Halifesi. 173
Muhammed Şah. Behmen. 243
Murad I. Hüdavendigâr. 12, 284
Murad II. 3, 36, 37, 77, 81, 146, 184, 234
Murad Mirza. Akkoyunlu. 335, 338, 343, 344
Murad Paşa. Has. 119, 120, 121, 122, 123, 126, 127, 138
Musa Bey. 248, 249
Musa Çelebi. 203, 212
Musannifek. Ali-yi Bistamî. 74
Mustafa Ağa. Kapucubaşı. 226, 227
Rumeli beyler beyi. 218, 305, 306
Mustafa Bey. Cem Sultan'ın adamı 218
Mustafa Bey. İskender Paşa oğlu. 327, 328
Mustafa Bey. Karamanoğlu. 318, 320
Mustafa Bey Kasım Bey oğlu. 292
Mustafa Bey. Preveze sancak beyi. 307, 308
Mustafa. Keklik. 185, 187
Mustafa Paşa. Hamza Bey oğlu. 189, 190
Mustafa Paşa. 193. Hızır Bey-oğlu. 215
Mustafa Paşa. Koca. 205
Mustafa. Şehzade. Fâtih'in oğlu. 22, 96, 101, 103, 111, 112, 117, 119, 129, 139, 140, 144, 145, 146, 197
Muzaffer Mirza. 135
Müslim Bey. Kızılca, 261
Müstansır Bey, 255
Nasuh Bey, İşkodra beyi. 64, 270
Nasuh Çelebi. Hatib zade. 217, 234
Nasuh. Gedik. 194, 196, 197
Necmî Geylanî. 351
Neşrî. Molla. 34, 36, 38, 41, 73, 100, 104, 108, 196, 234
Nure Sofu. 77, 78
Oğuz Han, Cem Sultan'ın oğlu. 186, 198
Osman Bey. Kara. Bayındırlı. 46, 135
Osman Gazi. 244
Osman. Tunus Sultanı. 268, 269
Ömer Bey. Bektaş oğlu. 110, 111
Ömer Bey, Çakırlu Bayezid

1979 — Birinci Basılış — F. 24

Ömer Bey. Turhan Bey oğlu. 64, 71, 72, 123, 124, 255 259, 261
Ömer. Hazret-i. İkinci halife. 72, 259
Özbeğ. Emir-i kebir. 249, 251, 254, 256, 257, 260, 264, 266
Özer Bey. 245
Papa İnnocent VIII. 222, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231
Pavli oğlu. Pavetitz. 75
Pierre d'Aubusson. Grand maitre. 213, 219, 220, 221, 222
Pir Ahmed Bey. Karaman oğlu. 77, 78, 79, 80, 94, 95, 103,108, 114, 132, 139, 140, 141, 142, 143
Radul Voyvoda. 68
Ramazan Bey. Yüregir oğlu. 245
Riga. Alphonse I. Aragon ve Napoli Kralı. 165, 166
Riga, Charles VIII. Fransa kralı. 230
Rüstem Padişah. 330, 338, 339, 340, 341
Sara Hatun. 51, 52, 53, 54, 55
Selçuk Hatun. 195
Selim. Şehzade. II. Bayezit'in oğlu. 270
Selman-i Savecî. Hâce. 101, C. I. Not. 222
Sinan Bey. Cem Sultan'ın Kapucubaşısı 209, 211, 221, 222, 223, 233
Sinan Bey. Çaşnigir. 348
Sinan Bey. Elvanoğlu. 83
Sinan Bey, Rakkas. 168
Sinan Bey. Yularkısdı. 261
Sinan Paşa. Anadolu beylerbeyisi. 187, 197, 198, 252, 253, 255, Kapudan-i derya 273, 306, 312, 315, 325, oğlu 347
Sinan Paşa. Hoca 155
Sultan Çelebi. Fâtih'in halası. 195
Süleyman Bey. Atabeg. 332, 336, 337, 338
Süleyman Bey, Evrenosoğlu. 256, 257
Süleyman Bey. Karamanoğlu. 77, 78
Süleyman Bey. Sübaşı. 1
Süleyman Bey. Ulaşoğlu. 103
Süleyman I. Kanunî. 21
Süleyman Çelebi. 203
Süleyman. Frenk. Cem Sultan'ın adamı. 212, 213, 217
Süleyman Paşa. Hadım. 153, 154, 159, 160, 162, 164, 176
Süleyman Paşa. Rumiye-i Sugra beylerbeyi. 210, Semendre beyi. 272, 273
Süleyman Şah. 244
Sümek oğlu. 252
Şadi Bey. 222

Şah İsmail. 344, 345, 346, 350, 351
Şahruh Bey. Zülkadir oğlu. 265, 319
Şehabeddin Ağa. 46
Şehinşah. Şehzade. II. Bayezit'inoğlu. 270, 319, 320
Şehsüvar Bey. Zülkadir oğlu. 94, 170, 171, 172, 242
Şeyh Haydar-i Safevî. 344
Şeyhî. Seyfeddin. Mısır Sultanı. 245
Şirmerd Ağa. 222
Şükrullah. Molla. ölm. 1464. 25
Temürüz Bey. -Emirü'l-ümera. 249. 254, 256, 257, 260
Tshepesh. Vlad. 59, 60, 61, 62, 63, 65, 67, 68
Tur Ali Bey. Malkoçoğlu. 288, 290
Uluğoğlu. 252
Umur Bey. Delüoğlu. 64, 88
Uran oğlu. 252
Uyuz Bey. Küçük. 201
Uyuz Bey. Varsak beyi. 102, 103, 201
Varsak Bey. 245
Vlak oğlu. Bak. Brankowitz. İvan.
Yahşı oğlu. Elçi.254
Yahya Paşa. 258, Rumeli beylerbeyi 285, 345, 350, 351
Yakub Bey. Aştin oğlu. 195, 196, 199
Yakub Mirza. Akkoyunlu. 204, 330, 332, 335, 336, 338, 342, 343
Yakub Paşa. Kapuağası. 247, 254, 255, 277, 278, 279, 280, 281, 284, 285, 309, 315
Yanko. Bak. Janos Hunyadi
Yunus Bey. 62
Yunus Bey. Has. 6 7
Yusuf Bey. Karakoyunlu. 134
Yusuf Bey, Dizdar. 141, 142
Yusuf Mirza. 330, 332, 335, 343
Yusufça Mirza. 110, 112, 113, 131
Yüregir Bey. 245
Zapolya. İstefan. 261
Zeynel Mirza. Kör. 126, 128, 129, 130, 131
Zeynel Mirza Akkoyunlu. 330

Acem diyarı. Ülkesi. 55, 56, 108, 114, 115, 118, 127, 135, 140, 148, 153, 212, 244, 318, 330, 331, 332, 341, 344, 346, 351
Ada. Edirne. 22
Adana. 201, 209, 244, 245, 246, 248, 249, 251, 254, 255, 259, 260, 269
Ağa çayırı. Adana. 255
Ağaç hisarı. Bosna. 71, 158, 235
Ahlat. 343
Ahmedek. Konya. 71
Akçahisar. Kroja. 160
Akdeniz. 313
Akkirman. 236, 238, 239, 240, 241
Aksaray. Konya. 236, 239, 240, 345, 241
Aksaray. İstanbul. 103
Aksu. Bak. Tagliemento
Akşehir. 79, 80, 112, 211, 252
Akyazı. 40
Alacahisar. 272
Aladağ. 252
Alaiye. 104, 106
Alankuş. 246
Alıncak. 338
Alohoş. Halomicth. 302
Amasra. 39, 40, 41
Amasya. 22, 35, 43, 101, 112, 117, 119, 134, 135, 156, 159, 162, 163, 165, 169, 173, 176, 185, 187, 188, 189, 196, 199, 209, 220, 235, 236, 250, 251, 252, 253, 256, 257, 261, 270, 277, 301, 306, 309, 315, 318, 320, 325, 330, 345, 347, 350
Anadolu. 30, 31, 35, 43, 68, 101, 112, 119, 140, 156, 162, 163, 165, 168, 169, 173, 176, 187, 196, 199, 209, 235, 236, 239, 250, 251, 252, 253, 256, 257, 259, 261, 301, 306, 309, 312, 318, 320, 324, 325, 330, 345, 347, 350
Anamur. 212
Anapoli. 231
Anavarza. 254
Ankara. 43, 44, 156, 208, 210, 254, 345, 350, 351
Antalya. 80
Arabistan. Arap ülkeleri. 36, 109, 212, 243, 248, 257, 259, 332, 346

Arap burgazı. Burcu. Rodos. 173, 174
Aras. 341
Arnavudluk. Arnavid ili. 27, 64, 91, 92, 93, 153, 159, 160, 165, 271, 273, 274, 276
Asarlıg. 245
Atina. 97
At meydanı. İstanbul. 267
Avlonya. Vlona. 165, 273
Ayas. 254
Ayasofya cami'i. İstanbul. 182
Ayazment. 68, 324, 325
Aydın ili. 176, 348
Aydos çemeni. 94, 209
Aygumert. Sainte Aigour. 219
Ayıntab. 247
Ayvacık. 200
Azak. 148, 151, suyu 167
Azerbaycan. 331, 333, 336, 339, 343, 344
Azvad derbendi. 197
Baboça. 326, 327, 328
Bafova. 29
Bağdat. 330, 331, 332, 336
Bakır küresi. 43, 46
Ballabadra. Paleokastron. Patras. 2, 27
Balıkesir. 197
Barsbayta. 246
Bayezit cami'i. Edirne. 265
Bayburt. 127, 167
Belduz. 85
Belgrad. 12, 13, 14, 15, 16, 22, 23, 32, 35, 272, 273, 285
Bellü tepe. 140
Berde'a. 273, 339
Beşiktaş. İstanbul. 176, 267, 269
Beypazarı. 117
Beyşehir. 79, 319, 329, 347
Bezesten. Edirne. 237
Belduz. Yılduz. 85
Biga. Eski. 239
Bihori. Bilhor. 12
Bire. Birecik. 247
Boboca. Babitza. Babovatz. 71, 73, 327, 328
Bodrum. 176
Boğaziçi. İstanbul. 111, 188
Boğazkesen. Rumeli - hisar. 160
Boğdan. Kara Boğdan. 63, 64, 153, 154, 155, 157, 158, 159, 160, 239, 240, 241, 253, 286, 287, 288
Boloki. 35
Bolu. 39, 40, 42, 46, 55, 347
Bosna. 10, 37, 38, 70, 71, 74, 75, 81, 82, 85, 86, 87,, 277, 279, 285, 293, 327, 347,
Bozca ada. 168
Branca. 31
Breslav. 292
Buklimi. Boislamy. 220 222
Bukras dağı. 255, beli. 257
Bulgar dağı. 52, 95, 201, 245, 252

Burgonev. Bourganeuf, 220
Burusca.
Bursa. 36, 43, 68, 145, 146, 194, 195, 197, 202, 209, 234
Buz pazarcığı. 145
Caber. 245
Cemri. Chamberi. 218
Cenova. 217
Ceyhan. 255
Cinance. Cinanca. Kanczngа. 290
Çamur'lu. 235
Çarşanba suyu. Konya. 79
Çatalca ovası. İnebahtı. 301
Çay hisar. 306
Çemişgezek. 51
Çiçilye. Sicilya. 216
Çirmen. 104, 136
Çivita Vekeduke. Civita Vecchia 224
Çoban köprüsü. 341
Çöke yaylağı. 239
Çubuk ovası. 210
Çukurova. 245, 271
Çukuryaylak. 209
Dağ pazarı. 80
Delfinat. Dauphine. 219
Dergüzin. 336
Deşt-i kıpçak. 154
Devadariye. Kahire. 201
Develi karahisarı. 144, 145
Devrekâni. 46
Dicle. 245
Dikilitaş. 197
Diyarbakır. Diyar-i bekir. 103, 110, 111, 331, 332, 338
Dobruca. 331
Dolino. Bak. İzonzo
Draç. 329, 330
Dregos. 161, 162
Drine. Drin İbradi. 161
Duşnol. Roche Chinard. 220
Edirne. 5, 7, 9, 22, 23, 24, 43, 92, 104, 136, 138, 154, 157, 214, 235, 236, 237, 239, 253, 261, 262, 269, 270, 275, 306, 309, 320
Eflak. 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 68, 70, 154, 157, 160, 172, 283, 240
Eğri boz. Negroponte. 97, 100
Elbon. Mont Blanc. 219
Elşire. Elbir. Breil. 218
Emol. 31
Emez. 6, 7, 97
Enika. 317, 322
Erciş. 343
Erdebil. 344, 351
Ereğli. Heraclea. 102, 203, 209, 211 243, 254, 259, 261, 266, 347
Ermenek. 80, 140, 141
Ermeni derbendi. 200, 202
Erre köyü. 103
Erzincan. 48, 78, 167, 168, 345
Eski Biga. 239
Eski Cami. Edirne. 262
Eski Saray. İstanbul. 2, 186, 262
Eskişehir. 200

Evgadı. 320
Eyüb. Ebu Eyyub-i Ensari. İstanbul. 181
Faris. 109, 174, 330, 331, 332, 336
Felebat çayırı. Konya. 201
Fere. 6
Ferecik. 6
Fırat. 120, 121, 122
Fil çayırı. İstanbul. 186
Filibe. 56, 235, 239
Fransa. Fransa. 213, 215, 217, 218, 219, 221, 224, 225, 227, 228, 230, 231, 234, 322, 323, 325
Frengistan. 8, 97, 315, 315, 316, 322, 323
Fülke. 29
Galata. İstanbul. 268, 326
Gazi Umur Bey. 306
Gazze. 201
Gebze. 171, 177
Gelebani. 289
Gelibolu. 43, 68, 86, 97, 111, 117, 176, 197, 234, 251
Gence. 339
Gergös. Kerkûs. Korykos. 212
Germe hisarı. 81, 82, 83, 84, 302, 306
Gevale. 77, 95, 96, 108
Geylan. 344
Geyve. 299
Glagori. 289
Gölbaşı. 161, 162
Görünce. Grangoniça. Kragvyewar. 31
Grenoble. 219
Grostur. Grosse Tour de Zizim. 222
Gülek. 245
Güllük. 246
Gümülcine. 106, 107, 270
Güngörmez kilisesi. İstanbul. 267
Gürcistan. 341, 343
Güre. 254
Güvercinlik. 32
Hacı Tarhan. Ejderhan. 151
Halep. 201, 208, 246, 247, 252, 254, 256, 257, 347
Halic. İstanbul. 268
Hamid ili. 111, 112, 346
Hasköy. Edirne. 138
Harem-i şerif. Bak. Mekke
Havale palanka. Belgrad. 32
Havale palanka. İşkodra. 163
Heraclea. Bak. Ereğli
Hersek. 75, 76
Hırvatlık. 277, 278, 280
Hızır Beyili. 40
Hicaz. 240, 346, 347
Hint. Hindistan. Denizi 34, 240, 243
Hocendi beli. 214, 319
Horasan. 335
Harkarona. 280
Huziztan. 331
Ilgın pazarı. 80, 81, 202

Irak. 109, 134, 174, 331, 332, 336, 339, 343, 346
İstabıl Çayırı. 252
İçil. 78, 80, 193, 108, 145, 214, 318
İdne ili. 289
İflagan İli. Eflani. 41
İlbasan. 93, 329
İlmas. 206
İmola. 5, 31
İnebahtı. Lepanto. 160, 293, 294, 300, 302, 305, 306, 307, 320, 323
İnegöl. 46
İpsala. 6, 270
İran. 46, 332, 333, 339, 341, 342
İsakçı. İshaklı. 238
İsfehan. 331, 342, 344
İsfendiyar İli. 45, 46, 48, 58
İshak Paşa Mahallesi. Edirne. 262
İskenderiye Bak. İşkodra
İslevenye. Slovenya. 279
İspanya. 165, 166, 225
İstanbul. 1, 3, 6, 9, 12, 21, 29, 55, 59, 63, 68, 74, 75, 94, 101, 103, 117, 140, 160, 164, 165, 166, 170, 173, 174, 176, 177, 179, 180, 181, 182, 184, 185, 186, 187, 189, 190, 195, 210, 214, 218, 226, 236, 241, 244, 261, 266, 267, 268, 269, 270, 275, 276, 277, 297, 306, 320, 340
İstanköy. 216
İskodra. 153, 154, 159, 160, 161, 163, 164, 165, 166, 261, 270
İzmit. 197
İznik. 117, 196, 197
İzonzo. 295
İzvornik. 87, 88, 272
Kafiristan. 233
Kahire. 172, 201, 207, 208, 243, 250, 271, 346
Kalkandelen. 93
Kaplıca. Bursa. 194
Karadeniz. 39, 93, 148, 150, 154, 236, 348
Karadonlu dağı. 9, 70
Karahisar-ı Sahib. Afyon. 96, 111, 205, 209, 266, 267, 283,
Kara İsa. 246
Karaman. 55, 76, 78, 79, 80, 94, 95, 96, 101, 102, 103, 104, 111, 112, 117, 139, 140, 141, 187, 190, 193, 194, 200, 201, 209, 212, 218, 236, 244, 248, 254, 257, 265, 267, 269, 320, 345
Karben. Chateau de Carbon. 213
Karbova. Kratova. 176, 284
Karesi. 261, 314
Karli ili. 85
Kasr-i ablak. Şam. 201

Kastamonu, 41, 44, 46, 100, 176
Kayseri. 111, 120, 243, 264, 266, 351
Kazabat 117
Kefe. 148, 150, 151, 167
Kemah. 48, 120, 135
Kırım. 149, 239, 265
Kırili. 112, 113
Kırşehir. 239, 265
Kızılada. İstanbul. 241
Kızılcaırmak. Çukurova. 255, 260
Kili. 236, 238, 239, 241, 293
Kirman. 169, 342
Kobilovic. 158
Koca ili. 167
Koca kalesi. 252
Konya. 77, 78, 95, 96, 101, 111, 142, 145, 146, 210, 201, 204, 205, 209, 210, 320, 347
Koron. 294, 296, 306, 307, 310, 315, 318, 320, 323
Kosova. 11, 284
Kostantiniye. bak. İstanbul.
Kovac ili. 74
Koyul hisar. 46, 47, 48, 51, 56
Köprülü. 306
Körfös. Korinthos. 29, 83, 305
Krakova. 288
Kroya. Bak. Akçahisar
Kudüs. 212
Kulpa ırmağı. 280
Külüc. Kiliotch. Klojuc. 71
Larende. 95, 101, 102, 103, 104, 140, 161, 207, 208, 209, 214, 215, 261, 266, 318, 319, 320
Leş. Leyş. Alessio. 161, 163
Limni. İlimni, Lemnos. 168
Lofça. Bak. Baboça
Londar. Leontarion. 85, 309
Magrib. 234, 268, 323
Malatya. 247
Manastır. 92, 274, 306
Manclık. Mihlu. Mohlion. 29
Manisa. 22, 196, 324
Maraş. 170
Marsilya. 224
Matruşa. Modrusch.
Maveraünnehr. 151
Medine. 102, 207
Mekke. 110, 207, 271, 346
Melelen. 246
Melvane. 254
Mendiz. Melendiz. 49
Menkub. 151, 152
Mentele. 220
Menteşe. 270, 350
Meraga. 343, 344
Mesina. 216
Mesirat. Mistra. Mizistrat. 85
Meynan. 108, 141, 142
Mısır. 1, 95, 107, 169, 170, 171, 172, 174, 201, 203, 207, 208, 220, 225, 226, 227, 231, 233, 234, 240, 242, 244, 245, 246, 247, 251, 252, 253, 254, 255,

257, 258, 260, 264, 266, 267, 268, 270, 271, 346, 347
Midilli. 68, 69, 70, 85, 86, 323, 324, 326
Miseri. Miseria. 85
Misis. 226, dağı 245
Mokan. 107, 108, Kara 112
Montefordin. 231
Monte San Cuvan. 231
Mora. 27, 29, 31, 34, 55, 81, 82, 83, 85, 86, 160, 235, 296, 300, 301, 306, 309, 316, 318, 326, 348, 349
Morova. 158, 235
Morstel. Monte Rolles. 220
Mota. Azak. 167
Motrus. 277.
Moton. 294, 296, 302, 306, 307, 309, 310, 315, 318, 320, 323, 346, 348
Mudanya. 43, 194
Mut. 103
Nahçevan. 341
Namrun. 254
Navarin. Anavarin. Avarin. 315, 316, 317
Niğbolu. 61
Niğde. 103, 145, 265, 266
Niş. 32
Nitse. Nice. 217, 218, 219
Novaborda. 9
Ohri 256
Orçay. 73
Ortahisar. 103
Otlukbeli. 128
Oturanda. Otranto. Taranto. 165
Ova. 239
Özerili. 245
Papalık. 216, 221, 224, 225, 221
Paris. 228
Pavli. İli. Czegora. 74
Pendik. 186
Pervane çayırı. 204
Petek. 261
Pirlepe. 274
Polva. 35
Portugal. 225
Poyat. Le Povet. 219
Preveze. 307
Priştine. 4
Prurska. 290
Prut. 241
Pulya. Apolia. Puglia. 164 165, 166, 198, 230, 216, 221, 222, 224, 235
Radimin. Zara. Zadine. 290
Radine. 294
Rahova. Oriama. 34
Rakya. Regio. 307, 308
Rasav. 31
Remle. 254
Ricliye. Rumilly. 218
Rim Papa. Bak. Roma
Rodos. 173, 174, 175, 176, 212, 213, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 225, 226, 227, 228, 350
Roma. 218, 221, 224, 225, 226, 230

Rone. Rhone. 218
Rudnik. 32
Rum. Ülkeleri 78, Sultanı 18, 25, Yiğitleri 28, 47, 49, dilaverleri 64, bahadırları 72, 103, 104, 111, 114, 119, ordusu 120, tahtı 123, askeri 122, 128, 130, 133, 135, 167, 169, Padişahı 171, 174, 176, 185, 196, Mollaları 200, 209, 211, 219, 224, 228, 234, 243, 244, 248, 247, Silahşörleri 253, 255, 258, 259, 260, 264, 266, 316, 318, 330, 331, 345, 346, 347, 351
Rumeli. 12, 14, 20, 31, 55, 56, 59, 88, 93, 97, 104, 114, 117, 119, 123, 153, 156, 160, 161, 162, 163, 165, 173, 176, 196, 214, 225, 235, 236, 239, 240, 241, 251, 253, 254, 256, 257, 2599, 261, 285, 287, 288, 291, 300, 306, 310, 347, 350
Rumiye-i sugra. 47, 167, 187, 210, 215, 263, 264, 345. Bak C. I. Not. 272
Rumkale. 247
Ruskasrı. 94
Sadvar. 280
Sakarya. 299
Saray-i Cedid. Topkapı, Bursa, Yenişehir ve Edirne. 1, 2, 160, 186, 199, 214
Sarıgöl. 299
Sarı Saltuk Baba. 239
Sarıyar. 235
Saruhan. 68, 196, 197, 270
Sasonar. Sasenage. 196
Sava. 13, 17, hisarı 31, 33, 87, 91
Sayda. 254
Seferihisar. 348
Selanik. 12, 165, 215
Selmas. 33
Semâdrek. 7
Semaniye medreseleri. bak. Medrese.
Semendre. 4, 31, 36, 37, 38, 70, 152, 239, 253, 273, 274, 275, 277, 306
Sencuvan. Saint jean de maurienne 218
Serayinik. Serbinik. Srebrenica 38
Serez. 27, 28
Sevaye. Savoie. 217, 218, 219
Seyidgazi. 209
Sıçanlıova. 267
Sıklan hisarı. 80
Sırbistan. 31
Silifke. 77, 80, 107, 114, 139, 186, 140, 144, 286, 205, 206, 207
Silistre. 241, 284
Sinop. 41, 42, 43, 44, 46, 54
Sirem. Syrmie. 152
Sis. 254
Sivas. 111, 119
Sivricehisar. 4, 32

Sofya. 30, 37, 38, 46, 85, 88, 235, 273, 274
Sokol. 71
Sonusa. 55
Sultan Bazeyit cami'i. Edirne
Sultaniye. 243
Sultan önü.43
Suriye. 174, 243, 254, 260, 265, 266
Şam. 1, 103, 143, 170, 201, 203, 243, 244, 246, 247, 254, 256, 264, 265, 269
Şiraz. 331, 342
Şirvan. 338, 339, 342, 343, 345
Şücaüddin vilayeti. 103
Tagliemento. Aksu. 294, 295
Tahtakale. Edirne. 237
Tahtalı. Poskarewatz. 35
Tarsus. 95, 143, 201, 205, 206, 244, 245 246, 248, 249, 251, 254, 255, 321
Taşos. Thasos. 7
Taş İli. 104, 139, 205, 206, 209, 211, 213, 319, 320
Tavşanlı Pazarı. 159
Tebriz. 133, 334, 337, 338, 339, 340, 341, 343, 344
Teke İli 346
Teke suyu. 206
Tekürbeli. 245
Tekür çayırı. 177
Tepedelen. 274
Tercan. 119
Tesbene. 110
Tokat. 110, 111, 120
Tokmak hisarı. 29
Trablus - Şam. 224
Trabzon. 42, 43, 46, 47, 52, 53, 54, 55, 58, 59, 270
Trava. 33
Trebiçe. Trebce, Treptsa. 11
Tulon. 224
Tuna. 13, 14, 16, 17, 32, 33, 34, 62, 63, 154, 155, 158, 159, 236, 238, 269, 276, 286, 288
Tunca.
Tunus. 268, 269
Turan. 46
Tuzla. 168
Turul. 167
Tuzla. Bosna. 6
Türkistan. 151, 157
Uçhisar. 103
Unasuyu, 279
Urfa. Ruha. 97
Urmiye. Orumi. 338
Uzunca ova 235
Üç ağızlı. 127
Üçkapı. 252
Üngürüs. 4, 5, 12, 15, 33, 34, 35, 62, 68, 81, 82, 86, 91, 92, 97, 154, 158, 160, 172, 213, 218 225, 240, 241, 253, 254, 271, 272, 273, 276, 277, 278, 279, 308, 314, 326, 327
Üsküdar. 111, 113, 177, 186, 188, 190, 194, 195, 196, 267, 268, 269, 340
Üsküp. 4, 9, 30, 34, 35, 70, 306

Van. 336
Vardar. 300
Vefa meydanı. İstanbul. 182
Venedik. 164, 175, 176, 216, 225, 294, 300, 310, 311, 313, 315, 323, 325
Vidin. 27
Vize. 253, 264
Vulçetrin. Ducetrin. 70
Vustan. 336, 337
Yalavac. 113
Yanar ada. Etna. 216
Yarhisar. 46
Yapo germe. Officium Gazaria 148, 151
Yayça. Yaitza. Jajce. 71, 73, 86, 87, 88, 278, 279, 299, 326, 328
Yedikule. İstanbul. 148
Yenihisar. İstanbul. 261
Yenişehir. Bursa. 46, 117, 195, 196, 198, 199, 202, Teselya. 29, 304, 306
Yezd. 343
Yıldırım Han imareti. Bursa. 194
Yunan adaları. 68, 97, 173
Zamantı. Zamantin. 171
Zeytinlik. Sarayburnu. İstanbul. 2
Zihne. 8
Zülkadir beyliği. 170, 247, 264, 319, 350, 351

Abbasi. 48
Ablak. 28, 127
Acemi oğlanı, 186
Akça. 49, 136, 195, geçitakçası 201, 262, 285, Osmanlı 262
Akıncı. Akıncıbaşı. 4, 12, 33, 63, 64, 74, 90, 120, 160, 241, 242, 273, 277, 327
Akkoyunlu. 48, 49, 50, 51, 133, 134, 139, 330
Alacacı. 262
Alaman. 225
Ali dostu. 345, 346
Arap. 257, 259
Ardçı. 288
Arnavud. 82, 91, 92, 993, 273, 274, 276
Atabeg. 336
At gemisi. 149, 185
Azeb. 6, 43, 47, 82, 119, Ağası. 129, 149, 173, 205, 309, 320
Bab-i hümayûn. Bak. Kapı
Babü's-saade. Bak. Kapı
Bac. 82, 244, 246, 2998
Ban. 36, 37, 38, 272, 273, 276, 277, 278, 279, 280, 283, 284
Barça Gemi. 213, 224, 244, 298, 304
Bargâh. 62, 106, 294
Başvezir. Bak. veziriazam,
Bayındırlı. 46, 330, 336, 344
Becene. Bicen. 29, 71, 155,
Berat. 45, 153, 159
Beraya. 94, 115
Beşyüzbaşı. 254
Beylerbeyi. 14, 20, 30, 31, 43, 47, 68, 94, 112, 119, 121, 153, 159, 160, 162, 164, 176, 187, 197, 204, 210, 236, 240, 244, 251, 252, 253, 254, 255, 264, 277, 284, 285, 293, 299, 300, 306, 312, 315, 325, 327
Binbaşı. 254, 347
Boy. 245, 335
Bozdoğan. Topuz. Şeşper. Gürz. 19, 129, 152, 275, 347
Börk. 61, 115, 174, 239
Cami. 179, 237, 306
Cariye. 6, 77, 157, 346
Cebepuş. 281, 287
Ceneviz. Cenovalı. 225
Cereme. 159
Cevşen. 281
Cizye. 55, 70, 92, 274

Cülûs bahşişi. 193
Cündi. 256, 257, 259
Çakırcıbaşı. 61, 62
Çasar. 276, 280, 293, 294
Çaşnigir başı. 221, 348
Çavuş. Çavuşbaşı. 50, 79
Çeh. 167, 225, 308
Çerge. 22
Çeri. 345
Çerkes. 151, 170, 171, 243, 246, 248, 249, 250, 251, 253, 256, 257, 269
Çaşnigir başı. 221, 231, C. I. Not. 151
Çevre. Mendil.
Çift bozan. 48
Çomak. Dımeşki. Asa. 218
Danişment. 181
Darağacı. 172
Darbezen. 15, 32, 269, 348
Darülhadis. Edirne. 104
Darüşşifa.. 181, 237, 261
Defterdar. 123, 145, 211, 261
Derbent. 88, 102, 197, 198, 200, 276, 291
Dergah-i âli. 105, 145, 210, 283, 317, 330
Despot. 8, 10, 11
Dibâ. 24, dibac. 191
Dil. 99, 121
Divan. Divan-ı hümayûn. 28, Ayakdivanı. 43, 46, 56, 137, 149, 241, 275, 309, 349
Dizdar. 9, 10, 32, 135, 139, 144, 145, 260, 310, 317
Doc. 300
Donanma. Tuna donanması 13, Donanma-yi hümayûn 43, 54, 68, 86, 107, 139, 165, 177, 260, 300, 302, 306, 307, 309, 315, 348
Duka. 218
Efrenc. 225
Ejderdehen ağızlı. 15, 31, 162
Emin. 239
Emir-i alem. 164. C. I. Not. 149
Emir-i ahur. 131, Büyük. 254
Emir-i kebir. 248, 250, 251, 254, 263, 266
Emir-i silah. 254
Emirü'l-ümera. 201, 249, 321
Ermeni, 47, 120, 245
Ferman-i hümayûn. 47, 60, 61, 62, 82, 96, 112, 118, 153, 156, 159, 163, 165, 168, 177, 195, 203, 205, 209, 210, 234, 239, 244, 246, 248, 254, 261, 265, 266, 275, 293, 294, 299, 306, 314, 319, 350
Fetihnâme. 136, 314
Fetva. 74, 226
Filori. 5, 218, 221, 227, 228, 264, 297
Fransız. 277
Firavun. 253
Freng. 68, deryası. 75, 81, 83, 90, 91, 92, 93, 97, 99, 148, 163, 165, 168, 173, 208, 221,

229, 230, 231, 232, 293, 294, 296, 299, 301, 302, 303, 305, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 316, 317, 323, 324
Ganimet. Bak. Toyum
Gevleg. 297
Göke. 149, 216, 219, 224, 297, 2998, 304,
Gönüllü. 129
Gureba. 309
Gülbang. 150, 175
Gürz. Bak. Bozdoğan
Hac. 207, 320
Haç. 277
Haffaf. 262
Haraç. 6, 38, 55, 60, 70, 253, 274
Harbe. 131, 280
Harem-i hümayûn. 43, 165, 200
Hargâh. 138, 339
Haricî. 346
Hatib. 153
Havan topu. 83
Haydariye. 345
Hazine. amire. 125, 136, 195, 202
Hekimbaşı. 139, 185
Hırvat. 277, 278, 280
Hil'at. 26, 125, 165, 176, 191, 1992, 215, 237, 254, 285
Horyad, 304
Hükm-i hümayûn. 203
Hüsar. 276
Işık. 275, C. I. Not. 85
İl. 22, 40, 74, 77, 78, 79, 92, 102, 103, 108, 112, 113, 140, 141, 165, 167, 168, 170, 183, 203, 206, 209, 214, 215, 247, 266, 267, 273, 274, 276, 286, 288, 293, 216, 318, 319, 348, 350
İhram. 316
İmam. 153, 191
İmaret. 180, 181, 237
İncil. 219, 280
İsevî. 224
Kadı. 6, 11, 36, 96, 305, 326
Kadırga. 6, 42, 97, 98, 149, 154, 167, 190, 191, 192, 209, 236, 240, 298, 317, 348
Kalender. 274
Kalyon. 298, 305
Kapı. 11, 35, 42, 45, 51, 76, 78, 94, 106, 146, 185, 190, 197, 200, 203, 214, 228, 234, 240, 251, 263, 309, 315, 318, 321, 331, 346, 347
Kapıağası. 277
Kapıcıbaşı. 209, 211, 221, 223, 226, 233
Kapıcılar. 75, 185, odası, 204, 275
Kapudan. Capitain. 163, 229, 230, 239, 279, 289, 321, 322, 321
Kapudan-i derya. 43, 254, 273, 297, 307, 315
Kapukulu. halkı. 35, 117, 130, 145, 156, 186, 189, 176, 205,

240, 251, 253, 255, 257, 261, 320, 350
Karaisalı. 246
Karakoyunlu. 109, 134, 139
Karamanlı. 41, 76, 104, 107, 119, 120, 121, 125, 126, 127, 139, 144, 200, 203, 204, 253, 257, 267, 306, 309, 311
Karavul. 121, 325
Kassam. 234
Kayık. 298
Kayser. 243
Kazan humbarası. 302
Kazasker. 96, 176, 235, 244
Kepenek. 200
Keşiş. 47, 278, 279
Kethüda. 261
Kışlak. 245
Korona. 220
Korsanlık. 348
Kusunlu. 246
Kuştimurlu. 246
Külah. kéçe. 174
Kürt. 336
Lala. 145, 151, 167, 194, 195, 345
Las. 4, 6, 8, 9, 11, 12, 30, 31
Leh, 167, 225, 241, 271, 273, 285, 286, 287, 288, 308
Levent. 17, 39, 104, 168, 347, 349, Lombar. 301
Macar. Bak. Üngürüs.
Manastır. 280
Mancınık. 55, 90
Mavuna. 149, 304, 311
Medrese. 180, 183, 193, 200, 204, 237, 259, 299
Melikü'l-ümera. 256
Memluk. 95, 206, 263
Metris. 14
Mogol. 149
Muhtesib. 262
Mühür mumu. 168
Mürid. 344, 345, 346
Mülhid. 351
Müsellem. 202, 309
Mütevelli. 153
Naib. 245, 246, 247, 255, 264, 266, 271
Nevbet. 143, Sultanî 239
Nişancı. 134, 190, 143, 221
Oba. 339
Ocaklık. 88
Ordu-yi hümayûn. 43, 150, 139, 163, 192, 194, 195, 197, 209, 215, 253, 274, 275, 299, 300, 301, 310, 318
Otag. Otağ-i hümayûn. 9, 13, 16, 22, 23, 24, 35, 36, 43, 45, 54, 59, 60, 68, 75, 77, 82, 86, 92, 107, 111, 112, 115, 117, 120, 127, 145, 149, 153, 160, 162, 164, 169, 170, 171, 178, 187, 191, 194, 204, 209, 234, 235, 240, 252, 253, 255, 256, 261, 263, 264, 273, 283, 288, 305, 306, 309, 314, 316, 318, 319, 348, 35
Oymak. 201, 246, 335
Öncü. 287

1979 — Birinci Basılış — F. 25

Öğşür. Öşür. 69
Palanka. 5, 32, 164, 166
Pereme. 186
Peşkeş. 33, 40, 79, 141, 165, 171, 294
Portugal. 221
Rafızî. 345
Ramazanlu. 245, 250
Reaya. 16, 48, 94, 102, 115, 196, 203, 315, 349
Reis. 292, 294, 295, 348
Resm-i çift. 36
Rus. 167, 225
Safevî. 319
Sakalibe. 285
Salib. Bak. Haç
Sancak. 42, 83, 101, 119, 152, 165, 185, 203, 208, 253, 264, 276, 293, 307, 319, 320, 328
Sancakbeyi. 42, 83, 101, 119, 152, 165, 203, 208, 253, 261, 264, 272 276, 286, 288, 304, 305, 307
Sarık. 174
Sayeban. 22
Sefer-i hümayûn. 5, 46, 87, 136, 140, 274, 294
Sekbanbaşı. 211
Selçuklu. 114
Semaniye. Bak. Medrese
Serhad. 9, 22, 35, 36, 60
Sırp. 32, 34
Silahdar. 119, 205, 320, ağası, 324 346, kethüdası. 349
Silahşör. 101, 210, 247, 288
Sipahi. 9, 17, 18, 20, 34, 35, 36, 38, 47, 51, 55, 60, 64, 71, 72, 75, 83, 97, 116, 119, 129, 141, 156, 157, 207, 219, 241, 247, 249, 253, 255, 256, 257, 259, 265, 288, 292, 307, 309, 312, 325 350
Slav. 151
Solak. 275
Sûbaşı. 122, 155, 208, 215
Sürmedan. 58
Şarabdar. 47
Şemle. 189
Şeşper. Bak. Bozdoğan
Şia. 345
Şirvanşah. 336, 340
Tacik. 149, 340
Tahtırevan. 231
Talyan. İtalyan. 230
Tarhan. 336
Tatar. 149, 238
Taun. Bak. Veba
Tekalif-i divaniye 168, 202
Terakki. 191, 193, 319
Tekûr. 7, 8, 41, 47, 54, 55, 69, 150, 151
Tetimme. Bak. Medrese
Timar. 8, 55, 159
Toy. 12
Toyum. Toyumluk. 5, 27, 30, 33, 35, 58, 61, 64, 68, 71, 90, 93, 141, 157, 159, 161 163 172, 241, 242, 274, 276, 279, 293, 294, 291, 293, 296, 315, 322

Tuğ. 110, 197, 313, 318

Turan. 46

Turgutlu, boyu. oğulları. 95, 97, 204, 252, 255, 260, 318

Tüfengendaz. 159, 311, 349

Türk. 748, 50, 123, 125, 149, 159, 202, 215, 218, 228, 229, 256, 327, 340, 345

Türkmen. 46, 47, 49, 50, 52, 78, 108, 111, 112, 113, 126, 127, 129, 134, 139, 149, 150, 151, 170, 171, 200, 252, 255, 260, 265

Uc. 63, 70, 82, 160, 165, 239, 126, 265, 276, 279, 286, 294, 299, 318, 328, 330, 342, 345, 346

Ulak. 35, 38, 88, 92, 94, 95, 121, 152, 158, 164, 187, 301, 315, 317

Ulufe. 33, Ulufeci. 119, 189, 275, 320

Ulus. 141

Ümera-yi elfi. Bak. Binbaşı

Üsküf. 189, altın. 239, gümüş-telli. 288

Vakfiye. 180

Varoş. 173

Varsak. 102, 200, 204, 205, 245, 252, 260, 318

Veba. 93,, 94, 218, 2699, 275, 347

Veziri azâm. 5, 20, 30, 31, 35, 40, 43, 73, 111, 112, 146, 156, 189, 176, 193, 203 239, 244, 251, 253, 270, 275, 285, 306, 320, 326, 338, 349, 351

Voyvoda. 61, 62, 68, 285, 286, 288, 292

Yağlık. 105

Yahudi. 186

Yasavul. 105

Yaya. 313, 331

Yaylak. 295

Yazıcı. 242

Yeniçeri. 20, 31, 1199, 131, 149, 156, 186, 189, 191, 192, 193, 194, 195, 199, 202, 205, 215, 251, 253, 255, 274, 309, 320, 326, 348, 349

Yeniçeri ağası. 14, 156, 208, 326

Yorga. 224

Zeamet. 208, 249

Zemberek. 175, 223

Zemherir. 219

Zülkadirli. Zülkadriye. 170, 247, 319, 350, 351

Not: Dizin'de Allah, Rab, Cihad, Cihad-i ekber, Peygamber, Nebî, Din-i Muhammedî, İslâm padişahı, dini, ordusu kılıcı, toprakları, ülkeleri, sancakları, Kâfir, Küffar, Sultan, Şah, Hünkâr, Padişah, Cihan padişahı, serdar, başbuğ, bey, gazi, şeriat, şer'i şerîf gibi deyim ve deyişler, Muhammed, İbrahim, Davud Süleyman, İdris Nuh, Yusuf, İsa, Musa gibi peygamber, Feridun, Behram, Darâ, Rüstem, Menucehr, Cem, Cemşid, Hâtem, Hamza gibi efsanevî adlar ile âl-i Osman, Osmanoğlu, Osmanlı gibi isimler metni doldurmuş olduğundan ayrıca yazılmamıştır.

Metinde geçen kimi eski sözcük ve deyimlerin açıklamaları

Sözcük ve deyimlerin açıklanmasında I. ve II. ciltlerde yapılan açıklamalar gözönünde tutularak yinelemelerden kaçınılmıştır. Açıklamalarda yabancı kökenli olmakla birlikte dilimizde bugün de yaşayan sözcüklere yer verilmemiştir. Tersine, Türkçe oldukları halde unutulmuş bazı sözcükleri tanıtmaya özen gösterilmiştir.

Abâd olmak. Şen ve bayındır olmak. Her bakımdan dileğine ulaşmış bulunmak.

Ağşa. Arapça haşa'nın çoğulu Ahşa'nın türkçeleşmiş biçimi. Vücutte bulunan ciğer, böbrek, barsak v.b. şeylerin tümü. İçirik.

Ahmedek. Erk. Bir kale kapısının girişindeki savunma mevzileri.

Ahû. Ceylan, Karaca. Güzel göz.

Alacacı. Alaca yani renkli kumaşları dokuyan sanatçı.

Âlem-i istiğrak. İç dünya. Kişinin kendinden geçip daldığı alem.

Apışmak. Hayvanın yorgunluktan apışlarını ayırarak çökmesi. Yılıp ne yapacağını bilmemek. Şaşırmak.

Arıza. Aksama. Bozulma. Coğrafyada Engebe.

Arşın. Eski bir uzunluk ölçeği. Metrenin aşağı yukarı 2/3'ü.

Arzıhal. Dilekçe.

Arz ü sema. Yer ve gök, ilk felek. Felekü'l-evvel.

At gemisi. At kayığı, Mavuna biçiminde bir gemi. Ordunun binek ve yük hayvanlarını, ağırlıklarını taşırlardı. At gemilerini Acemi oğlanları işletirdi. Bugünkü romorkör ve araba vapuru

Âyât-i küfr. Kur'anda geçen küfr âyetleri. Bir kişinin bir topluluğun küfrünü belirleyen olgular, davranışlar.

Âyin bağlamak. Kazanılan bir zafer dolayısiyle dinsel tören yapmak. Donanma düzenlemek.

Avn. Yardım.

Bahr-i atlas. Atlas okyanusu. Sim (gümüş) işlemeli kumaş.

Banû. Kadın. Hatun, Hanım, Gelin.

Barça. Firkateyn.. Bugünkü muhripler ölçüsünde savaş gemisi.

Başına musallat etmek. Birşeyi karşısındakinin başına dolamak,

Bedel. Karşılık. Denglik. Bir şeyin yerine verilen yada tutan şey.

Bende. Kul. Köle. Bağlı kişi.

Bender. Ticaret iskelesi.

Bend ü belâ. Gönül bağlılığı ve bundan doğan eziyet.

Berât. Selçuklu ve Osmanlı devrinde dirlik atamaları, rütbe ve kişiye tanınan ayrıcalıkların yazısı. Karar-nâme. Hüküm. Nişan.

Berdâr. Darağacına asılarak öldürülen kişi. Asılmış.

Beşaret. Muştu, Sevinçli haber. Yeni çıkan ve garipsenen kılık, kıyafet.

Beşinci ay. Murdad. İran güneş takviminin 5. ayı. 22 Ağustos - 21 Eylül.

Beşe. peşe. Önde gelen, Başkan, Ağabey.

Beşyüz serdarı. Mısır Memluk ordusunda bir rütbe. Emir-i hamse.

Beylemek, beğlemek. Beylik makamına geçirmek. Beylik taslamak.

Bezletmek. Bol bol dağıtmak.

Biât. bey'at. Kabul etmek, onaylamak .

Bi-gam. Gamsız.

Bilezik. Bir çeşit savaş aracı. Çember gibi bir yay olup taş atmakta kullanılırdı. Küçük mancınık.

Bin serdarı. Mısır memluk ordusunda bir rütbe. Emir-i elf. Emir-i hezare.

Bogurdac. Bir çeşit kaldırac. Döne döne bir şeyi yukarı çeken araç.

Cahil. Bilgisiz. Burada dinsiz.

Cahiliye. Müslmanlıktan önceki çağlar. Burada söz konusu kişinin devşirilmeden önceki yaşantısı. Hıristiyan olarak yaşadığı yıllar.

Cam. Kadeh. Dolu.

Cansiper. Canını veren, Yoluna baş koyan.

Cavlamak. Göz bebeğinin parlaması .

Cebepûş. Zırh giymiş kişi.

Cennât-i adn. Cennet bahçeleri.

Cevelân. Dolaşma.

Ciğerkûşe. Ciğerin köşesi. Pek sevgili evlat, ciğerpare.

Cihangirlik. Cihana hükmetme isteği.

Cur'a. Kadehin dibinde kalan son içki damlası.

Çâlâk. Çevik, atik, eline ayağına çabuk.

Çasar. Tchar. Roma — Germen İmparatorunun ünvanı.

Çengele vurdurmak. Kazıklama cezası. Duvara çakılı kasap cengellerine suçlu canlı canlı asılır ve zamanla kan kaybı ve eziyet içinde ölüme bırakılırdı.

Çerh. çarh. Çark. Felek. Gök, Dönen talih göğü.

Çeri. Asker.

Çevgân. Polo oyununda topu vurmak için kullanılan değnek .

Çevre. Boyuna takılan oya ile işlemeli mendil.

Çiftbozan. Toprağı işlemeyip boz koyan çiftçiden alınan ağır vergi.

Çomak. âsa. Değnek. Hükümdarların taşıdıkları kıymetli taşlarla süslü âsa.

Çöre otu. Düğün çiçeğigillerden taneleri susam gibi olan bir bitki.

Çörten. Yağmur sularının damlardan akıtılmasında kullanılan oluk .

Çöp. İnce perdah tahtası.

Çulha. Çulhacı. Kenevirden dokunan kumaş ve onu dokuyan sanatçı.

Dağ. Üzüntü. Keder.

Danişmentlik. Öğrencilik.

Dârâ-yi Acem. İran Şahının ünvanlarından biri.

Dâr-i Fenâ. Yokluk yeri. Dünya.

Dârû'l-beka. Ölümsüzlük yurdu. Âhiret.

Dem. dem be-dem. Soluk. Zaman, Çağ. İçki. Zaman zaman.

Destgîr. Yardımcı, Elden tutan.

Destûr. İzin. Müsaade. Ruhsat.

Deşne. Hançer.

Dertmend. Derde düşmüş, Dertli, Kaygılı.

Devran. Zaman. Devir. Devre.

Dimeşkî. Şam'a özge. Şamda yapılan iş. Şamlı.

Dibâ. Renkli motiflerle dokunan canfes.

Dibâc. Çiçekli ve renkli ipek kumaş, canfes.

Dil. Körfez, Haliç, Dil iskelesi gibi.

Dinar. Çeyrek altın değerinde bir para.

Dirhem. Gümüş para. Akça. Okkanın dört yüzde biri ağırlığında ölçü.

Doc. Venedik devlet başkanlarının ünvanı.

Döküntü olmak. Geminin demirini tarayacak ölçüde rüzgârla meydana gelen akıntı.

Dürülmek. Derlenip toplanmak. Kat kat katlanıp bir araya konmak.

Ednâ kul. En değersiz adam.

Ehremen. Şeytan. Dev, Zerdüşt dininde kötülük ve karanlık tanrısı.

Ejderdehan. Dev ağızlı. Ağır toplara verilen bir isim.

Emare. Belirti. Alamet. Nişan.

Emir-i kebir. Memluk devletinde Ümera-yi mukaddemînden (önde gelen beyler) ilki. Atabegü'l-asâkir.

Emir-i silah. Memluk devletinde, Ümera-yi mi'înden, Yüzbaşılar derecesinde bir rütbe. Silahdar Ağa.

Emirü'l-ümera. Abbasîler, Selçuklular ve Memluklerde ordunun başkomutanı. Beylerbeyi anlamına gelirse de Osmanlı devletindeki Serdar-i ekreme denktir.

Erzan. Uygun, Yerinde, Layık.

Fariza. Gerek. Lazım. Tanrının buyruğu.

Fenaya vermek. Yok etmek.

Fevkalâde. Burada en yukarıya.

Gaddâr. Merhametsiz. Kıyıcı.

Gâile. Dert. Sıkıntı. Keder. Uğraştırıcı iş.

Gani. Zengin. Doygun. Bol. Allah'ın isimlerinden biri.

Genç. Hazine.

Gıyr. Kıskançlık.

Girdab. Suların çalkalandığı yer. Anafor.

Gön. Tabaklanmış deri. Kösele.

Gevlek. Gemilerin direklerindeki gözcü kulesi. Çanaklık.

Gulyabani. Hortlak. Kara koncolos.

Gussa. Kaygı. Endişe, Keder.

Hacılar bayramı. Kurban bayramı.

Haffaf. Kavaf. Ayakkabı ve terlikçi esnafı.

Hâlî. boş.

Hanegöç. Mecburî göç ettirme deyimi. Bir ilin, ulusun, oymak ya da boyun bütün sürü, davar ve çadırlariyle birlikte başka bir yere yerleştirilmesi olayı.

hânüman. Yurt. Ocak, ev-bark.

Harbe. Kısa mızrak. Süngü.

Hargâh. Karaçadır. Otağ-ı hümayûnda ikinci derecedeki çadır.

hasım. Karşı taraf. Muhalif. düşman.

Hâsiyet. Özellikler. Etkinlikler.

Haşr eylemek. Karmak. Kıyamet günü dirilerin ölülerin karılması, bir araya gelmesi.

Helhele. Sevinç çığlığı. Lulu eylemek.

Hecin. Hörgücü olan ve çok hızlı koşan bir deve cinsi.

Hora geçmek. Beğenilmek. Makbul sayılmak.

Hor hakir. Değersiz. Aşağılık.

Horyad. Macar atlısı, timarlı sipahisi.

Hücre. Medrese odası.

Hüdavendigâr. Padişah.

Hüdhüd. Çavuş kuşu. İbibik. Süleyman Peygamberin haberci kuşu.

Hüküm. Buyruk. Ferman.

Hümâ. Efsanevî bir kuş. Devlet kuşu.

Hüsar. Alman atlı askeri.

Ilgar. Ilgalamak masdarından at koparma. Dört nala at koşturma.

İbadullah. Tanrının kulları. İnsanlar. Bir şeyin bolarması, çoğalması.

İklim-i küfr. Kâfir ülkeleri. Küfr diyarı.

İlham. Gönle doğma. Algı.

İskender seddi. Efsanede İskender-i Zu'lkarneyn'in Yecûc ve Mecûc kavimlerine karşı uygar dünyayı korumak için yaptırdığı Savunma duvarı. Hazar gölünün kuzey doğu yada kuzey batısında olduğu varsayılır.

İyâl. Ayle'nin çoğulu. Eş. Zevce. Bir kimsenin geçindirmek zorunda olduğu ailesi.

Kaçan. haçan. Ne zaman. Ne zamanki. Vaktaki. Nasıl.

Kadırga. Galere. Kürek devrinin esas savaş gemisi. Osmanlı kadırgaları 167-168 ayak boy, 21-22 ayak eninde olup 25 çift kürekle donanmıştı.

Kafdağı. Zümrüd-i anka kuşunun yaşadığı, yeryüzünün çevresini kuşaltan efsanevî dağ.

Kalender. Melametiyenin aşırı uçlarından biri. Nefsi köreltmek için hiç bir değere saygınlık göstermeyen bir tasavvuf anlayışı. Her şeyi hoş gören kişi.

Kamu. Bütün. Hep. Her.

Kar. Kaba gön.

Karavul. Gözcü. Nöbetçi. Karakol.

Kâşâne. Köşk. Malikâne. Çinli valilerin oturdukları konak.

Katliâm. Top yekûn ortadan kaldırma, Kılıçtan geçirme.

Kerrât. Defalarca, Kere'nin çoğulu.

Kesat. Azlık. Sürümsüzlük. Yokluk. Kıtlık.

Keşti-i.rıza. Hoşnutluk gemisi. Tasavvufta kişinin herşeyi hoşgörür halđekilere katılma hali.

Kıssa. Öykü. Hikâye

Kızılören. Yangın ve talanla harap olan kent.

Korona. Tac.

Kulunç. Omuz başlarına vuran sancı.

Külli. Hep Bütün. Çok.

Lahza. Göz ucu ile bakıncaya dek geçen zaman.

Lam-elif. Osmanlı alfabesinde Lam ve Elif harflerinin bir arada yazılışı. eğri, dolambac.

magfiret. Allahın kullarını bağışlaması.

magrib. Gurub yeri. Batı kuzey Afrika ülkeleri.

mahkeme-i kaza ve kader. Allahın yazısı, yazgısının tümü.

Mahşer. Kıyamet yeri.

Meâni. Anlamlar. Sintaks bilimi.

Merdânelik. Yiğitlik.

Mestâne girişmek. Gözü kapalı ve heveste bir işe atılmak.

Melâin. Mel'un'un çoğulu. Lânetlenesiceler.

Mihnet-i renc ü belâ. Üzüntü ve belaya uğrayan.

Minâ. Şarap şişesi. Billûr. Lacivert ya da yeşil renkli sırça. Mine.

Mubah. Suç ya da kusur olmayan iş.

Muhtesib. Eskiden kentlerde esnafı kontrol eden kollukçu.

Mülhid. Allahı inkâr eden, Dinsiz. İmansız.

Münafık. Kişiler arasında nifak sokan. Müslüman gözüktüğü halde müslümanlığı ve Hazreti Peygamberi yeren kimse.

Münşî. İnşa eden, Yazı ve Üslûbu güzel kâtip.

Mürîd. Bir şeyhe bağlı olan kişi.

Mütevvelli. Bir vakfın idaresini ele alan kişi.

Müyesser. Kolaylıkla olan. Kolayca eline geçiren.

Nacak. Sapı kısa balta. Arac.

Nasib olmak. Elvermek. Erişmek. Ulaşmak.

Neriman. Rüstem'in dedesi olan Sâm'ın babası.

Nevbet-i sultanî. Eski Türk devletlerinde egemenliğin simgesi olarak belirli vakitlerde Saray, Otağ-ı hümayûn ya da gerekli görülen yerlerde vurulan çalgı.

Nidâ. Seslenme. Ünlem. Çağırma.

Nifak. Ara bozuculuk olayı. Kakıştırma.

Niş. Mimarlıkta yapıda, ana plan dışına yapılan çıkıntı. Cumba.

Nokra. Gümüş külçesi. Gümüşle yapılan kakma iş. Hayvan ve insanlarda seyrek rastlanan ortası çukur bir çeşit şişkinlik .

Od. Ateş.

Öğşür. Artı ürün. Çiftçiler tarafından timarlı sipahiye ödenen ürün fazlası. Bu Türkçe deyim daha sonra unutulmuş, Osmanlı devletinde Cumhuriyete değin mültezimlere ödenen ürün vergisinin adı olan Öşür sözcüğünün Arapça Öşr'den geldiği kanısıyla bu verginin, ürünün onda biri olarak ölçüldüğü anlayışı yer etmiştir. Gerçekte Öğşür, bir yıl önceki ürüne göre ölçülen ve her yerde değişik olarak toplanan artı ürün idi.

Perdedâr. Kapı perdesi önünde görev yapan kimse. Hâcib. Bugünkü Özel Kalem ya da sekreterlerin görevini yapmakta, ziyaretçileri sırasına göre devletli kişi yanına koymakta idi.

Pereme. Hafif yelkenli kayık. Deniz üssünün ya da limanın güvenliğini sağlamada kullanılan hem yelken, hem de kürekle hareket eden ince uzun sandal.

Râfızî. Hazreti Ebu Bekr. Ömer ve Osman'ın halifeliklerini kabul etmeyen bir şi'i anlayışı. Tutmayan, bağlanmayan.

Renc. Bela, Üzüntü. Sıkıntı.

Resen. Yelkenli gemilerde kullanılan halat ve urgan.

Risâle. Mektup. Broşür. Küçük dergi.

Safâ-yi hâtır. Gönül huzuru.

Sakalibe. Saklab'ın çoğulu. Slav kavimlere doğulularca verilen ad.

Sakar. Cehennemde bir kat.

Sâm. Hazreti Nuh'un oğlu. İran mitolojisinde Rüstem Zal'ın dedesi.

Sebâ ülkesi. Belkıs'ın Yemende hüküm sürdüğü ülke.

Semâniye. Sahn-i Semân. Fatih Cami'inin iki tarafındaki kurşun kubbeli sekiz medrese. İbtida-i hâric ve dâhilden sonra gelen bir eğitim kurumu, Fatih tarafından yaptırılmıştır.

Serâser. Altın ve gümüş telle dokunan kıymetli bir kumaş.

Seren. Yelkenli gemilerde baş direk üzerine yelken gerilen haç biçimindeki direk.

Seretan. Yengeç. Güneşin 22 Haziran'da girmiş olduğu burc. Kanser hastalığı.

Sernigûn. Ters düşmüş. Başaşağı olmuş. Bahtsız. Talihsiz.

Sırr-i nihân. İçte, özde saklanan, Kimseye söylenemeyen özellik.

Sufî. Tasavvuf ehli. Sofu. Mutasavvıf.

Surh-i firengî. Avrupa'da dokunan kırmızı yollu yün kumaş.

Sürmedân. Sürme macununun konduğu kap.

Sürûr. Sevinç.

Sütre. Perde. Örtü. Seki.

Şâd olmak. Memnun olmak. Bütün gönlü sevinçle doldurmak.

Şarha. Yarık. Dilinmiş. Parça parça.

Şebek. Bir maymun cinsi. Timur ordusunda Şi-Beğ buyruğunda bir il. Bugün Musul yöresinde yaşamakta olan bir Türk oymağının adı.

Şemle. Siyah keçi kılından yapılan bir baş örtüsü.

Şemse. Güneş kursu. Güneş kursu biçiminde yapılan işleme.

Şi'â. Hazreti Ali'ye inanan, onu tutan, tarafdar, yanlı olan kimse. Şi'î,

Tabl ü alem. Davul ve sancak, Eski Türk töresinde davul ve sancak sahibi olmak, yetki ve iktidar sahibi sayılmanın simgesi idi. Kimi bağımsızlığı simgelerdi.

Tacik. Türk olmayan, Horasanlı Müslümanlara verilen ad. Müslüman Arap istilasında Hosaran'a yerleştirilen Arap Tay boyu ile onların Mevâlisi olan yerlilere verilen bir ad. Bugün Sovyet Cumhuriyetleri birliğinde bir topluluk oluşturmuşlardır. Yerel bir Farsça ile konuşmaktadırlar.

Tagut. Kayıptan haber veren. Büyücü. Mekke'nin Lât ve Uzza putlarının ortak adı. Şeytan.

Tantana. Gürültülü patırtılı gösteriş. Görkem.

Taun. Veba.

Telli sürür. Çinko oksidi. Uyuz v.b. hastalıklarda tedavi için kullanılan bir macun

Temaşacı. Seyirci.

Teneşir. Ölüyü yıkadıkları kerevet.

Tercih. Yeğ, Üstün tutma.

Terk. Atın sağrısı. Bu bineğin arka kısmı.

Tetimme. Sahn-i Semân'ın ihtisas medreselerine verilen ad.

Tevekkül. Sorunlarını Allah'ın takdirine bırakma. Her hâl ve duruma razı olma.

Tezhip. Altın varak ya da suyu ile yapılan süsleme işi.

Tılâ. Cilâ. Sırma.

Tılâdâr. Sırmacı. Cilacı. Altın yaldızla nakış yapan usta.

Usturuplu. Ustalıklı.

Utarid. Mercure gezegeni. Pazar gecesi ile Çarşamba günü etkisi olan bir gezegendir. Bu gezegen altında doğanlar zeki, becerikli, anlayışlı ve kurnaz olurlar.

Ümera-yi elfi. Mısır Memluk ordusunda bir komutan. Binbaşı.

Vekilharc. Bir devletlinin, zenginin harcamalarını yapan görevli.

Vesile. Bahâne. Fırsat. Elverişli durum. Neden.

Yağlık. Belde kuşağa sokulan ve yemek yerken peçete gibi kullanılan büyük mendil, çevre. Özel bir biçimde dokunurdu. Kişinin aksesuarından sayılırdı.

Yarân. Dostlar. ahbablar.

Yorga. Binicisini hızla koştuğu halde yormayan bir at çeşidi.

Zâc. Demir sülfat. Göztaşı.

Zâd ü zevâde. Yiyecek, içecek.

Zirâ. Orta parmak ucundan dirseğe dek uzunluk. 75-90 cm. gelen bir uzunluk ölçüsü.

Zühre. Venüs gezegeni. Çoban yıldızı. Çolpan.

Kimi Düzeltmeler

Sonsuze	Sonsuza	76
Beraketiyle	Bereketiyle	76
Silfke	Silifke	186
Karamans	Karaman	201
İbrhim	İbrahim	306
Asusa	Arsusa	317
Fren	Frenk	323

KÜLTÜR BAKANLIĞI YAYINLARI

BILIM DIZISI :

Tacü't-tevarih (C.3)	Hoca Sadeddin Efendi (Haz. İsmet Parmaksızoğlu)
Tarih-i Bosna	Ömer Bosnavi (Haz. Kâmil Su)
Türk Tiyatrosunda Komedyanın Evrimi	Dr. Sevinç Sokullu
Toplumbilimsel Düşün	C. Wright Mills (Çev. Ünsal Oskay)

YAZIN DIZISI :

Gülüp Ağladıklarım	Ahmet Rasim (Haz. Ahmet Sevinç)
Kırk Yalan Köse-Yalan Tükendi	Feraizcizade Mehmet Şâkir (Haz. Dr. Nevin Önberk)
Beşinci Frank	F. Dürrenmatt (Çev. Tahsin Saraç)
Köroğlu Kol Destanları	Ümit Kaftancıoğlu
Tengsir	Sadık Çubek (Çev. Dr. Naci Tokmak)
Duino Ağıtları	R. M. Rilke (Çev. Turan Oflazoğlu)

SANAT DIZISI :

Rönesans Sanatı	Elie Faure (Çev. Bertan Onaran)

ÇOCUK DIZISI :

Kırlangıcın Kanat Vuruşu (Çocuklar için şiir seçkisi)	Ali Püsküllüoğlu
Yaramaz Sözcükler	Fazıl Hüsnü Dağlarca
Bir Gök Dolusu Güvercin	Yalvaç Ural
Düşleme Oyunu	Mehmet Seyda
Altın Bilezik	Mehmet Türkkan
Ekmek Parası	Muzaffer İzgü